Batı Klasikleri

JACK

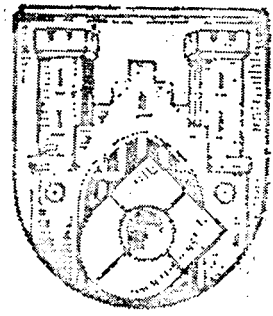
II

Alphonse Daudet

MEB YAYINLARI

BATI KLASİKLERİ

Batı Klasikleri

JACK
II

Alphonse Daudet

Çeviren
NEBİL OTMAN

İstanbul, 1992

MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI YAYINLARI: 2202
BİLİM VE KÜLTÜR ESERLERİ DİZİSİ: 513
Batı Klasikleri: 77

Kitabın adı
JACK II
Yayın kodu
92.34.Y.0002.797
ISBN 975.11.0521.8 (Tk. No.)
ISBN 975.11.0523.4 (2. Cilt)
Baskı yılı
1992
Baskı adedi
20.000
Dizgi, baskı, cilt
MİLLÎ EĞİTİM BASIMEVİ

Yayımlar Dairesi Başkanlığı'nın
13.7.1990 tarih ve 5711 sayılı yazıları ile
üçüncü defa 20.000 adet basılmıştır.

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BÖLÜMÜN DEVAMI

		Sayfa:
IV	— Zénaïde'in drahoması	7
V	— Sarhoşluk	35
VI	— Kötü haber	63
VII	— Mettray ıslah evi için bir esir...	87
VIII	— Kazan dairesi	124
IX	— Dönüş	150

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I	— Cécile	183
II	— Hastalıktan sonraki günler.....	212
III	— Rivals'lerin felâketi	229
IV	— Arkadaş	250
V	— Jack ev idare ediyor	278
VI	— Bélisaire'in düğünü	296
VII	— Ida'nın canı sıkılıyor	323
VIII	— İkisinden biri ama hangisi?	345
IX	— Küçük kız artık istemiyor	368
X	— Notre-Dame avlusu	390
XI	— Gelmiyecek!... Gelmiyecek!... ...	417

JACK

II

İKİNCİ BÖLÜM

ün

"Devamı"

IV

ZÉNAIDE'İN DRAHOMASI

Jack fabrikada çoğu zaman kalfaların, Roudic'lerin aile durumu üzerinde alaylı alaylı konuştuklarını duyuyordu. Clarisse'le Nantais arasındaki sıkı fıkı ahbaplık artık hiç kimse için gizli bir şey değildi; hem müdür onları birbirinden uzaklaştırmakla, farkında olmadan rezaletin büsbütün dallanıp budaklanmasına, kadının, tamire imkânsız bir şekilde düşmesine sebebolmuştu.Clarisse,kocasının yeğeni Indret'de kaldığı süre içinde, çevresindeki namusluluk akrabalıklarının daha iyi hissedildiği fakat daha fazla çirkin bir şekil aldığı şu kocasının evindeki saygı sayesinde kendi kendini korumuş,güzel ressamın sevgisine karşı koyabilmişti.Ressam Saint-Nazaire'de oturalı ve müdür de oradaki işini aydan aya bile bile uzatalı beri işler bir hayli değişmişti. Önce mektuplaşmışlar, sonra da buluşmuşlardı.

Saint-Nazaire'den Aşağı-Indret'ye kadar

ancak iki saatlik bir mesafe, Aşağı-Indret ile Indret arasında geçilecek yalnız Loire nehrinin bir kolu vardı. Onlar Aşağı-Indret'de buluşuyorlardı. "Transatlantikler" de fabrikanın sert nizamı ile karşılaşmıyan Nantais istediği zaman serbest kalıyordu; öbür taraftan Clarisse'de nehri geçmek için adada bulunmıyan yiyecekleri bahane ediyordu. Kasabanın biraz dışında, büyük yolun üstündeki handa bir oda kiralamışlardı. Indret'de herkes sıkı fıkı ahbaplıklarını biliyor, apaçık bundan söz açıyordu. Clarisse, iş saatlerinde indirilmiş bayrağiyle kendisini kocasına karşı emniyete alan fabrikanın gürültüleri arasında, büyük yoldan rıhtıma indiği zamanlar, rastladığı erkeklerin, memurların veya bekçilerin gözlerindeki hafif gülümsemeleri, selâm verişlerindeki fazla cüretli teklifsizliği seziyordu. Kapıları açık duran evlerin eşikleri üstünde, dikiş ve ütü gibi bir ev işi için kaldırılmış perdelerin arkasında düşman yüzler, gözetliyen gözler fark ediyordu. Yoldan geçerken kapıların eşiğinde:

— Oraya gidiyor... Oraya gidiyor... diye fısıldadıklarını işitiyordu.

Evet, doğru; bu ahbaplık kendisinden kuvvetli olduğu için oraya gidiyordu. Peşinden herkesin hakaretini sürükliyerek, korku ve utançtan ölecek bir hale gelerek, Loire nehrinin serin rüzgârının bile dağıtmağa muvaffak

olamadığı o alnını kaplıyan kızıllığı ile, gözleri yere inik, şakakları ter içinde oraya gidiyordu. Bu çeşit kaygısız kadınlar arada sırada korkunç olurlar.

Jack bütün bunları biliyordu. Küçük Mâdou ile beraber bir kokotun ne demek olduğunu bulmak için bir hayli kafa patlattıklarından uzun bir zaman geçmişti. Atelye çocukların gözlerini açar, hattâ ahlâklarını bozar: İşçiler Jack'ın önünde her şeyi apaçık konuşarak; "Şarkıcı Roudic" "... enk Roudic" diyerek iki kardeşi ayırmakta bir utanma duymuyorlardı. Hem de gülüyorlardı: Halk arasında bu çeşit ayıplara gülünür. Eski Golva kam bunu böyle ister.

Ama Jack gülmüyordu. Pek sâf, pek âşık, pek kör olan bu kocaya acıyordu. Saçlarını toplayışından ellerini iki yanına salıverişine kadar her tarafından bir uyuşukluk, bir miskinlik akan bu kadına, sizden acınma dileniyormuş gibi bir tavur takınan ve zihnen pek dalgın görünen bu kadına da acıyordu. Clarisse'le konuşmak ona: "Dikkat ediniz, sizi gözetliyorlar, fırsat kolluyorlar..." demek isterdi; sonra bu kıvırcık saçlı Nantais'yi bir köşeye sıkıştırabilse, omuzlarını yakalayıp vücudunu sarsarak: "Buradan çekilip git... Bu kadını rahat bırak..." diyerek utandırabilseydi.

Fakat Jack'ı her şeyden fazla iğrendiren taraf, arkadaşı Bélisaire'in bu alçakça işlere bur-

nunu soktuğunu görmesiydi. Mesleği tarafından sokaklarda sürtmeğe mahkûm edilen ayak satıcısı iki âşık kadar cömert olan bu iki suçlu arasında postacılık vezifesini görüyordu. Madam Roudic'in önlüğüne birkaç kuruş karşılığında kayan mektupları hayretle görmüştü. Bu iğrenç aldatmalarda arkadaşının elinin bulunmasından o kadar sarsılmıştı ki o zamandan beri ayak satıcısına raslamaktan kaçınıyor, onunla konuşmak için daha fazla durmuyordu. Öteki, yüzünü en tatlı gülümsemeleriyle boş yere kırıştırıyor, oradaki güzel kadından boş yere söz açıyordu. Bir janbon dilimi bile artık o büyüleyici etkisini gösteremiyordu. Jack: "Günaydın! Başka sefere konuşuruz... Bugün vaktim yok." diyor ve ayak satıcısını ağzı açık, afallamış bir halde bırakarak geçip gidiyordu.

Bélisaire bu soğukluğun sebebini fark etmekten uzaktı. Yalnız bir gün Clarisse'e acele verilmek üzere bir mektup getirdiği ve kadını bulamadığı zaman bu soğukluğun sebebini azıcık olsun anlar gibi olmuştu. Atelyeden çıkış zamanını bekledi ve büyük bir sır veriyormuş gibi mektubu çırağa uzattı:

— Madam Roudic'e ait bir mektup... Dikkat et!... Yalnız ona verilecek ha!

Jack, biraz balmumu ile kapatılmış zarfın üstündeki Nantais'nin el yazısını tanımıştı. Tabiî o, aşağıda, lokantada idi. Bélisaire'i bekliyordu.

Çırak mektubu iterek:

— Vallahi yapamam! Bu işi üzerime alamam; hattâ sizin yerinizde olsaydım buna benzer ahşverişler yapacak yerde şapkalarımı satmayı daha uygun bulurdum.

Bélisaire ona afal afal bakıyordu.

Jack tekrar söze başladı:

— Canım, getirdiğiniz mektupların içinde neler bulunduğunu pekâlâ bilirsiniz. Benim kadar, herkes kadar bunu anlamışsınızdır. Sonra da şu namuslu adamın aldatılmasına yardım etmekle iyi bir şey yaptığınızı mı sanıyorsunuz?

Ayak satıcısının kirli sarı yüzü kıpkırmızı oldu.

— İşte bu acı bir söz mösyö Jack. Ben kimseyi aldatmadım. Bélisaire'i tanıyan herkes size onun kimseyi aldatmadığını söyliyebilir. Bana götürmek için kâğıtlar veriyorlar, ben de onları götürüyorum. Öyle değil mi? Bunlar, benim küçük kazançlarımdır. Evde o kadar kalabalığız ki bu kazançlardan vazgeçmeğe hakkım yok. Hem düşününüz bir kere! Artık çalışamıyan bir babam, büyütülecek çocuklar, kızkardeşimin hasta bir kocası var. İnanın ki bütün bunlar kolay iş değil. Sonra para kazanmak ne zor. Haylı zamandan beri çok yorulduğumun farkındayım ama henüz kendime uygun bir çift kundura bile yaptıramadım. Yollarda çok canımı yakan şunlarla dolaşıyorum. Muhakkak olan

bir şey varsa şayet aldatmayı düşünseydim, bugün olduğumdan çok daha zengin olurdum.

Böyle konuşurken öyle kandırıcı, öyle sâf bir hali vardı ki insan ona gerçekten kızamıyordu. Jack, Bélisaire'e hareketinin yanlışlığını anlatmaya çalıştı. Boşuna bir çaba. "Ufak kazançlar... Beslenecek çocuklar... Artık çalışamıyan ihtiyar..." Bu delillerin kuvvetine dayanan Bélisaire artık başka deliller aramıyordu. Şüphesiz onun namus anlayışı ile Jack'ın namus anlayışı bir değildi. Ayak satıcısının namus anlayışı, halk tabakasının arasında olduğu gibi inceliği bulunmıyan kaba bir namus anlayışı idi.Halk tabakası içinde, duyguların üstünlüğüne vicdan üzüntülerine ancak olağanüstü hallerde raslanır, tıpkı rüzgârın ya da toprağın tesadüfiyle, kır bitkilerinin arasına düşmüş az rastlanır bir çiçek gibi.

Jack, birdenbire üstündeki iş gömleğine bakarak: "Şimdi ben de bu halk tabakasındanım" diye düşündü ve bu düşünce ile gözleri dolu dolu oldu.

O zaman Bélisaire'e elini uzattı ve bir kelime söylemeden ondan uzaklaştı.

Hayatı, daima atelyede, şefkat ve saflığın doğurduğu kör güvenine karşı bir saygı duyan insanların çevresinde geçtiği için Roudic babanın, evinde olup bitenlerin hiçbirisinden haberi olmaması şaşılacak bir hal değildi. Fakat Zénaïde'ya Zénaïde acaba ne düşünüyordu? De-

mek orada değildi? Demek Argus'un gözleri kör olmuştu.

Tersine Zénaïde bir aydan beri şatoya gitmediği için hep oradaydı. Sâf fakat kurnaz gözleri de açık duruyordu. Hattâ bu gözler olağanüstü bir canlılık, bir parlaklık kazanmıştı. Gözler memnun oldukları zaman dile geldikleri için, onlar da kendi dillerine göre: "Zénaïde kocaya varacak," diyorlardı.

Bu gözler, bu sözleri söylemiyorlardı âdeta bağırıyorlardı: "Zénaïde kocaya varacak... Zénaïde'in bir yavuklusu var."

Savaşçılara yakışır bıyıklariyle, kulaklarının üstüne inik sırma şeritli serpuşiyle, yeşil renkli üniforması içinde sımsıkı duran bir gümrük kolcusu, hem de vallahi güzel bir yavuklu doğrusu.

Gerçekte çok büyük bir yer olan ve gümrük kolcularının eksik olmadığı şu bütün Nantes limanında Mangin'e benziyen ikinci bir kolcuya rasgelmek kabil değildi. O bir tane idi. O da Zénaïde'in olacaktı. Yalnız şurası garip kı kolcu kendisini kıza pahalıya satıyordu. Daha doğrusu mösyö Mangin, Roudic babaya pahalıya mal oluyordu. İyi kalbli adamın yirmi yıldan beri kuruş kuruş biriktirdiği kâğıt ve çil paralardan ibaret yedi bin franka. Yedi bin frank! Kolcu daha eksiğe razı olmak istememişti. Bu şartlar içinde Zénaïde'in yüz çizgi-

lerini daha düzgün, boyunu daha endamlı bularak gümrüğe tuz taşırken kendisine arkadaşlık eden Boug-de-Ratz'lı ya da Noir-moutier'li bataklık çiçeklerine, Nantes'in işveli işçi kızlarına tercih etmiş ve evlenmeye rıza göstermişti. Roudic baba kolcunun isteklerini biraz fazla buluyordu. Paraların hepsini bu işe harcamak gerekti. Oysa ölünce Clarisse ne olacaktı? Ya yeniden çocukları olursa? Karısı bu durum karşısında fazla cömertlik göstermişti.

— Hadi sen de! Ne olacak sanki! Daha dinçsin; uzun zaman çahşabilirsin, para biriktiririz. Kızcağızı kolcusuna kavuşturalım. Kızın bu adam için yanıp tutuştuğunu açıkça görüyorsun.

Kendisi de âşık olduğu için bu kuvvetli sevgiyi seziyor ve anlıyordu.

Zénaïde, madam Mangin olmanın, bu karşı konulmaz kolcunun hayat arkadaşı olarak koluna girmenin mümkün olduğunu fark edince yemek içmekten kesilmişti. Hulyalara dalıyor, çok maddi olmasına rağmen sonsuz rüyaların, derin düşüncelerin arasında kendi kendini seyretmek ve saçlarını düzeltmek için ayna karşısında saatlerce kahyor, sonra gülünç bir üzüntü ile kendine dilini çıkarıyordu. Zavallı kız kendisi hakkında hiç de hayale kapılmıyordu.

— Çirkin olduğumu, mösyö Mangin'in beni, kara gözlerim için almadığını pekâlâ bili-

yorum. Ama ne zararı var. O bir defa beni alsın! Bak ona kendimi nasıl sevdirmesini bilirim! diyordu.

Sonra sâf kalbli yaratık hafifçe başını sallıyor, içten gelen bir memnunlukla gülümsüyordu. Çünkü göğsünün üstüne yaslanacak olan bir kimsenin bulacağı şefkat, sabır, fedakârlık verilerini yalnız o biliyordu. Sabit bir fikir halini alan bu evlenme, acaba olacak mı olmıyacak mı diye duyduğu şiddetli üzüntü, sonunda işin kararlaştırılıp da tarihi belli olunca duyduğu inanç ve sevinç onun uyanık bekçiliğini başka bir yöne çevirmişti. Zaten Nantais artık Indret'de oturmuyordu. Bundan başka Clarisse bu fırsattan yararlanarak, Zénaïde'e karşı o kadar güleryüz göstermişti ki şüphelerini azıcık olsun unutmuştu. Fakat ne yapacaksınız, genç kız da olsa kadın yine kadındır. Kimi zaman kendi kendisinin yaptığı düğün elbisesini, çeyizini dikerken içinden birdenbire minnettarlık hamleleri kabarıyordu. Oraya yüksüğünü, makasını bırakıyor, beyaz kumaşların ortasından üvey annesinin yanına kadar sıçrıyordu:

— Ah! Anneciğim... Anneciğim...

Ve Clarisse'i öpüyor, iğnelerin batmak tehlikesine rağmen onu göğsünde sıkıyordu; çünkü terzilikteki ustalığını göstermek için harcadığı bu hummalı faaliyet içinde göğsüne

sapladığı toplu ve dikiş iğneleri, göğsünün üzerinde her gün biraz daha kabaran bir zırh tabakası meydana getiriyordu. Genç kız, Clarisse'in soluk rengini de, üzüntüsünü de görmüyordu. Kendisinin her zaman soğuk, taze ve bâkir ellerinin içinde duran genç kadının ellerindeki yakıcı ateşi hissetmiyordu. Onun uzunca bir zaman için ortadan kaybolmalarını fark etmiyordu. Yalnız kendi mutluluğunu görüyor, işitiyor, neşeden meydana gelen bir heyecan, sabırsızlıktan doğan bir sarhoşluk içinde yaşıyordu.

Daha şimdiden, nikâh kâğıtları asılmış, düğünün on beş güne kadar yapılması kararlaştırılmıştı.

Roudic'in evi, bundan başka düğün öncesinde olduğu gibi her saat telâş, neşe gürültüsiyle dolup boşalıyor, gidip gelmeler ve kapı gürültüleri oluyordu. Zénaïde her gün küçük tahta merdiveni, bir suaygırı yavrusunun sıçrayışlariyle çıkıp iniyordu. Sonra dostların, hemşerilerin gevezelikleri, prova edilen elbiseler ve getirilen hediyeler. Biraz kaba haline rağmen herkese kendini sevdirmek yolunu bulmuş olan şu tombul kıza, şu gelecek günlerin gelin hanıma bu hediyelerden bir haylı gelmişti. Jack da bu evlenme bahanesiyle Zénaïde'e küçük bir hediye vermeyi tasarlıyordu. Şair bütün masrafları kontrol ettiği için annesi ona kendi sü-

sü için ayırdığı ve güçlükle biriktirdiği pek az paradan yüz frank göndermişti.

Charlotte mektubunda:

"...Jack'ım, bu para senindir. Sana göndermek için bir tarafa ayırmıştım. Bununla matmazel Roudic'e küçük bir hediye, kendine bir elbiselik alırsın. Bu törende şerefine yakışır bir şekilde görünmeni isterim. Bana yazdığın gibi İngiliz kostümünü giyemiyorsan elbise dolabın kim bilir ne kadar acınacak bir hal almıştır. Yakışıklı olmaya, iyice eğlenmeye çalış. Mektuplarında özellikle gönderdiğim paradan hiç söz açma. Aynı şekilde bunun hakkında Roudic'lere de bir şey söyleme. Teşekkür etmeye kalkarlar. Oysa bu teşekkür bana büyük üzüntülere mal olabilir. Bugünlerde onun aşırı derecede bir duyarlığı var. Zavallı dostumuz çok çalışıyor. Hem de onunla o kadar çok uğraşıyorlar ki! Muvaffak olmasına meydan vermemek için bir türlü peşini bırakmıyorlar. Ne ise bu bakımdan anlaştık değil mi? Bu yüz frankın benden geldiğini söylemezsin. Bunu senin biriktirdiğin ufak bir para sanırlar..." diyordu.

Jack iki günden beri bu parayı cebinde taşımaktan büyük bir gurur duyuyordu. Gerçekte çil çil altınlar yürüyüşüne bir ahenk, kendisine güven dolu kıvrak bir neşe veriyordu. Artık yıkana yıkana iğrenç bir manzara almış işçi

ceketini giymiyeceğinden, yepyeni ve tertemiz bir elbisesi olacağından büyük bir sevinç duyuyordu. Bu iş için Nantes'a kadar gitmek gerekiyordu ve ilk pazarı sabırsızlıkla bekliyordu. Nantes'a gitmek! İşte bir sevinç daha! Onu her şeyin üstünde duygulandıran şey, bütün bu sevinçleri annesine borçlu olduğu düşüncesi idi. Yalnız zihnini bir şey kurcalıyordu. Zénaïde'e seçilecek hediye. Acaba kocaya varan bir genç kıza ne gibi hediyeler verilebilir? Nasıl memnun edilir? Gençliklerinin bütün şuhluklarına, çocukça heveslerine artık büsbütün veda eder gibi nişan sepetlerinin içine elmas, mücevher yağmuru arasında Zénaïde'in nesi eksik olduğunu nasıl anlardı? Bunu anlıyabilmek için neleri olduğunu bilmek gerekti.

Jack bir kış akşamı Roudic'lerin evine dönerken bunları düşünüyordu. O akşam gece pek karanlıktı. Evin yakınında duvarlara sürünerek koşan birisine çarptı.

— Siz misiniz Bélisaire?

Cevap alamadı. Fakat kapıyı itince çırak aldanmadığına, duvarın kenarından gidenin Bélisaire olduğuna iyice kanaat getirdi. Clarisse, rüzgârdan saçları dağılmış, sokağın soğuğu ile rengi uçmuş, koridorda duruyordu. O kadar dalgındı ki Jack'ın önünde bile, elinde tuttuğu mektubu, salondan dışarıya sızan bir ışık huzmesinde okumaya devam etti. Bu mektup Clarisse'e pek olağanüstü şeyler öğretmiş

olmalıydı. O zaman Jack, gündüz atelyede Nantais'nin Calcutta'dan birkaç gün önce gelen bir haylı para kaybettiğinden söz edildiğini hatırladı, bu sefer parayı nasıl çıkıyeceğini, bu belâyı atlatıp atlatamıyacağını herkes birbirine soruyordu. Hiç şüphesiz mektubun getirdiği haberler buydu; Clarisse'in heyecanı bunu anlatmaya yetmişti.

Salonda Zénaïde'le Mangin yalnızdı. Roudic baba, sabahleyin, kızının kayıtlı bulunduğu Chateaubriand'a gitmişti. Ancak ertesi gün dönecekti. Roudic babanın gidişi, güzel kolcunun âşıkdaşlık etmesine, varlığı madam Roudic'in varlığiyle hoş görülen Indret'de akşam yemeği yemesine engel olmadı. Az tehlikeli olan bu kolcunun zaten pek sakin bir hali vardı. Bir fiil çekimi kadar soğuk ve kuru olduğu için nişanlı lâkabına pek lâyıktı. Zénaïde, arkasına tuvaletini giymiş, saçları üvey annesi tarafından düzeltilmişti. Yüzü kıpkırmızı idi. Sofrayı kurduğu bir sırada kolcu, ustabaşının rahat koltuğuna gömülerek, bacaklarını ocağın ıskaralarına uzatmış ciddî ciddî gümrük tarifelerinden, yağ çıkarılan hububata, morina balığı için kullanılan yemliğe, Nantes limanına sokulması için, ödenecek vergigiden söz açıyordu.

Bunların ne önemi var değil mi? Gelgelelim aşk öyle bir hokkabazdır ki Zénaïde her rakamda duyduğu hazla kendinden geçiyor, transit ve antrepolara ait hurda bilgilerle, hoş bir

müzik dinliyormuş gibi tâ içine kadar sarsılarak sık sık sofra kurmasına ara veriyordu. Çırağın odaya girişi, az önce ev işlerine ait konuşmaların huzur verici sükûnu içine gömülen bu iki âşıkın rahatını kaçırıverdi.

— Aa! Ayol! Bak, Jack gelmiş. Demek vakit gecikmiş. Oysa ekmeklerin üstüne daha et suyu dökülmedi. Jack kardeşim sen çabuk mahzene in! Ya annem, canım o nereye gitti?... Anne!...

Clarisse saçlarını düzelterek ve ıslak elbisesinin üstündeki damlacıkları silkeleyerek daha solgun fakat daha sakin bir tavurla odaya girdi.

Kadın, yemek yemeye, gülümsemeye, konuşmaya, boğazına tıkanan heyecanı gidermek istiyormuş gibi ağzına kadar dolu bardakları arkası arkasına yuvarlamaya çalışırken Jack onu seyrediyor ve içinden: "Zavallı kadın" diyordu. Zénaïde hiçbir şeyin farkında değildi. mutluluktan iştahı kesilmiş, bakışını gümrük kolcusunun tabağından ayırmıyordu. Kolcunun çiğ içyağlariyle domuz yağlarının arasında kıyaslama yapan tarife hakkında yaptığı konuşmasına bir an bile ara vermeden nasıl kurumlu bir sessizlikle tabağına konulan yemekleri yok ettiğini görüyor ve bundan büyük bir hayranlık duyuyordu. Şu Mangin sanki insan şeklini almış gümrüğün ta kendisi idi! Fikirlerini, duygularını seçkin cümlelerle anlatan bu topluluk

adamı, usulüne uygun, ağır ağır fakat yemek yemesinden daha yavaş bir tarzda konuşuyordu. Çünkü gözleri ile muayene etmeden, elleriyle yoklamalardan ve bütün duygulariyle incelemeden ekmekten bir lokma bile koparmıyordu. Her defasında aynı şekilde bardağını lâmbanın hizasına kadar kaldırıyor, bir hileden kuşkulanıyormuş gibi kaçak bir içkiyi ya da yasak edilmiş bir azığı tam dudaklarının kenarında yakalamaya hazır bir durumda şarabından içmeden bir yudum alarak tadına bakıyordu. Bu yüzden orada kaldığı zamanlar yemeklerin bir türlü sonu gelmiyordu. Hele bu akşam Clarisse bu hale güçlükle katlanıyordu. Yerinde duramıyor, pencereye gidiyor, ince ince yağan yağmurun camların üstünde çıkardığı tıpırtıları dinliyordu. Sonra masaya doğru gelerek:

— Eve dönerken ne kadar kötü bir hava ile karşılaşacaksınız, zavallı Mangin'im! Erkenden evinize dönmüş olmanızı ne kadar isterdim, dedi.

— Oof canım! Ben böyle bir şey istemiyorum ki.

Zénaïde bu sözleri o kadar sâf bir eda ile söyledi ki hepsi birden gülmeye başladılar. Genç kız ötekilerden daha fazla güldü.

Ne zararı vardı. Clarisse'in ihtarı etkisini göstermişti; kolcu istihlâk haklarına dair uzun nutkunu keserek gitmek için ayağa kalktı. Fakat henüz dışarı çıkmamıştı. Gidiş hazırlıkları

tombul Zénaïde'e gece saatlerine katılan kıymetli çeyrek saatlik bir vakit kazandırıyordu. Bu hazırlık, fenerin yakılmasından, pelerinin kopçalarını iliklemekten ibaretti. Fedakâr kız bütün bunları üzerine almıştı. Ya o kibritleri bulmak ne uzun bir şey, ya o resmî eldivenlerin düğmelerini iliklemek ne zor bir işti bilseniz!

Hele şükür işte yavuklu sarıp sarmalandı. Genç adam gözlerinin üstüne kadar indirilmiş kukuletesiyle, boynunun etrafına iki üç defa dolanıp kuvvetli bir el tarafından sıkı sıkı bağlanmış boyun atkısiyle — ki böyle olduğuna sizi temin ederim — sanki bir dalgıç elbisesinin içinde tamamiyle kaybolmuş görünüyordu. Bu haliyle bile Zénaïde onu güzel buluyor, kapının eşiğinde, ayakta, kalbi ayrılıkla biraz kabarmış, bir fener sallantısının korunmasına sığınmış bu sevimli Eskimo silüetinin şu kapkara Indret caddesindeki tehlikelere atıldığını üzüntü ile seyrediyordu. Üvey annesi onu çağırmak için kapıya kadar gelmek zorunda kalmıştı.

— Hadi bakalım, Zénaïde içeri gir.

Clarisse böyle konuşurken sesinde, genç kızın sevgilisine karşı gösterdiği şefkati hiç de hoş görmiyen bir ahenk vardı. Bu sinirli üzüntü, vakit geçtikçe daha fazla çoğalıyor ve bu hal dostumuz Jack'ın gözlerinden kaçmıyordu. Salonu düzelttikleri sırada konuşuyorlar. Zaman zaman Clarisse asma saate bakıyor ve:

— Ne kadar da geç olmuş! diyordu.

Nişanlısından başka bir şey düşünmiyen Zénaïde:

— Allah vere tren bulabilse... diye cevap veriyordu.

Genç adamın gidişinden beri yolculuğunun bütün merhalelerinde onu izliyor. İşte köyün ucunda... Kayıkçıyı çağırıyor... Vapura biniyor.

Hulyasını tamamlamak için yüksek sesle bağırıyor:

— Loire'in üstü kim bilir ne kadar soğuktur!

Üvey annesi ürpere ürpere cevap veriyor:

— Ya! Evet çok soğuk olur...

Fakat Clarisse'i uzen güzel kolcu değildi. Saat onu çalıyor. İnsanın can sıkıcı şeyleri ertesi güne bırakmak için gösterdiği sessizliğe benzer bir durgunlukla birdenbire ayağa kalktı:

— Ee, artık yatsak mı?

Sonra, her akşam olduğu gibi çırağın kapı anahtarını son bir defa çevirmeye hazırlandığını görünce, onu önlemek için atıldı:

— Oldu, oldu. Ben kapattım. Yukarı çıkalım.

Fakat şu Zénaïde de bir türlü Mangin'in lâfını bitirmiyordu ki!

— Jack sen bu kumral bıyıkları hoş bulmuyor musun? Şu yağ... Canım şu yağ çıkarılan hububat için ne kadar gümrük alıyorlarmış?

Jack bir türlü bunu hatırlamıyor. Genç kız bu şeyleri mösyö Mangin ile konuşmuş olmalı. Bu tarife meselesi ne kadar da ilgi çeken bir şeymiş?

Madam Roudic güler gibi yaparak fakat bütün sinirleri titriyerek:

— Yatmaya gidiyor musunuz yoksa gitmiyor musunuz? dedi.

Bu defa her şey sona eriyor. Her üçü merdivenden yukarı çıkıyorlar. Üvey annesi odaya girerken:

— Hadi geceniz hayırlı olsun! Uykudan bayılıyorum, diyor.

Bununla beraber Clarisse'in gözlerinde öyle bir parıltı var ki... Jack kendine ait olan tavan arasının parmaklıklı merdivenine ayağını atmıştı bile; fakat bu akşam Zénaïde'in odası düğün hediyeleriyle öyle dolmuş, öyle dolmuştu ki Jack bunlara bir göz atmak için içinden doğan isteği bir türlü yenemedi.

Öğrenmek istediği şey için güzel bir fırsat. Gündüz Zénaïde'in arkadaşları gelmiş, bütün hazinesi dışarıya çıkarılmıştı. Hediyelerin hepsi balmumundan yapılmış küçük İsa ile be-

raber bir Meryem Ana heykelinin kendi hayal dolu beyazlığını yaydığı konsolun üstüne serpilmiş hâlâ orada duruyordu. Heykelin biraz ötesinde, açık duran mahfazaların içinde, altın suyuna batmış on iki gümüş kaşık, sonra gümüş bir kahve takımı, fermuvarlı bir dua kitabı. Bir eldiven kutusu — aman Yarabbi! Hem de erkek eldivenleri — ve etrafında şatodan gelme şu umulmadık hediyeleri bağlamak için kullanılan pembe ve mavi kordelâlarla çevrili buruşuk kâğıt yığını. Nihayet ustabaşı ve memur karılarının gönderdikleri daha kendi halinde hediyeler geliyordu. Madam Kerkabélek ile madam Lebelleguic tarafından ortaklaşa alınan ve Nantes'tan mukavva kutular içinde gelen bir duvakla taç; madam Lemoallic bir duvar saati, madam Lebescam bir masa örtüsü göndermişti. Bundan başka kopçalı ve örme iç çamaşırları, bir sırça yüzük, bir mukaddes tasvir, bir şişe lâvanta, nihayet sedef kaplama iki dimdik bebekten ibaret bir çift "Ratz kasabasının evlileri". Sedeflerin değişen renkleri memleketin orijinal kostümünü, gelinin kalın mavi etekliği üstündeki yaldızlı plastronunu, kocasının kısa ceketini, kabarık şalvarını meydana çıkarıyordu.

Zénaïde, bütün bu hazineleri çalımla gösteriyor, yavaş yavaş, dikkatli bir eda ile tekrar sarıp sarmalıyordu. Çırak takdir sesleri çıkarı-

yor ve durmadan: "Acaba ona ne verebilirim?" diye düşünüyordu.

— Ya çamaşır takımını, Jack? Onu görmediniz, değil mi? Durunuz.

Konsolun üstünde duran bir tabağın içinden bir anahtar aldı. Bir çekmece açtı. Oradan, meşe ağacından yapılmış ve yüz yıldan beri aileye ait köhne bir dolabı açan oymalı fakat eski bir anahtar çıkardı. Dolabın her iki kanadı, içine süsen otu katılmış hoş bir çamaşır kokusunun etrafa yayılmasını sağlıyarak birbirinden ayrıldı. Jack, birinci madam Roudic tarafından dokunmuş kırmızı büyük kumaş yığınını, hotozlara, mantolara resim basmakla ün kazanmış bu becerikli Breton'lu ellerin katladığı, fitil geçirdiği, işlediği çamaşır yığınını hayretle seyrediyordu.

Zénaïde kurum kurum kurularak:

— Görüyorsun ya nelerim var!... diyordu.

Jack, annesinin her tarafından zarif tenteler, işlemeler taşan aynalı dolabında iç çamaşırlarının bu kadar düzgün bir şekilde yerleştirildiğini hiç görmemişti.

— Jack, kardeşim, en güzel olanı bu değil. Hele şuna bakın bir kere. Sonra iç eteklikleri̇nden ibaret ağır yığını kaldırarak Jack'a sanki gelin olmuş gibi beyaz kumaşların arasında gömülü duran bir küçük çekmece gösterdi.

— Bu çekmecenin içinde ne bulunduğunu biliyor musunuz? Drahomam.

Bunu iftiharla söylüyordu.

— Benim cici drahomam. On beş gün sonra bana madam Mangin adını verdirecek olan sevimli drahomacığım. İçinde para var onun. Bakın her çeşit paralar; beyaz renkli olanları, sarı renkli olanları. Allah Allah! Siz, beni Roudic babanın mı zengin ettiğini sanıyorsunuz? Bunların hepsi benim ve Mangin'ciğimin. Oooh! Bunu düşündükçe hem gülmek, hem ağlamak, sonra da dans etmek ihtiyacını duyuyorum.

Tombul kız, gülünç neşesinin taşkınlığı içinde, parmaklarının ucuyla etekliğinin her iki yanından tutup, öbür parmaklarını havaya kaldırarak mutluluğunu borçlu bulunduğu şu bahtiyarlık saçan küçük çekmecenin önünde eski ve ağır bir dans oynamaya başladı. Duvar vurulunca birdenbire durdu.

— Zénaïde, hadi canım, şu çocuğu bırak da gidip yatsın. Erkenden kalkmak zorunda olduğunu biliyorsun.

Bu ses Clarisse'in sesi idi. Bu defa tamamen değişmiş, lâkırdıları pek kızgın bir eda ile söylüyordu. Geleceğin madam Mangin'i biraz utanç duyarak elbise sandığını kapattı. Birbirlerini yavaş sesle selâmladılar. Jack parmaklıklı merdiveni tavan odasına dayadı ve beş dakika sonra rüzgârla sallanan kara gömülü ev, gecenin durgunluğu ve sessizliği içinde, komşuları gibi uyuyormuş hissini veriyordu. Oysa evlerin maskesi de insanların maskesi kadar al-

datıcıdır. Bu evlerden birinin pencereleri, göz kapakları uykudan ağırlaşmış gibi kapalı dururken, içinde facialarının en uğursuzunu, en acıklısını barındırıyordu.

Bu facia Roudic'lerin evinde, aşağı kattaki salonda geçiyordu. Işıklar sönmüş, ancak şöminenin içinde, çöken büyük kömür ateşinin parlattığı alevin yansılarıyla aydınlanan bir erkekle kadın dip tarafta, yanyana oturuyorlardı. Bu alevin kararsız hareketi kadının yüzünde utanmaya benziyen ani bir kızıllık yaratıyordu. Erkek diz çökmüş... Onun arkaya doğru düşük, güzel kıvırcık saçlarından yalvarmaya ve tapınma durumu içinde, kıvrak ve gürbüz boynundan başka hiçbir yeri görünmüyordu. Pek yavaş sesle:

— Sana yalvarıyorum, yalvarıyorum sana. Beni seviyorsan... diyordu.

Erkeğin bu kadından istiyeceği daha nesi olabilirdi? Kadın bundan fazla daha ne verebilirdi? Her şeye rağmen, her yerde, her zaman, bütün varlığı ile onun olmamış mıydı? Şimdiye kadar saygı gösterdiği tek bir şey vardı; kocasının evi. Fakat işte mutluluğunun bu sonucu kaynağını, onun namına feda etmek, en suçlu olduğu zamanlarda bile hiçbir zaman lekelemediği şu evin içinde bulunan kendine has sessizliği bozmaya karar vermek için Nantais'nin, tek bir işareti, "Bu gece geleceğim... Kapıyı açık bırak." diye yazdığı birkaç kelimesi yetmişti.

Clarisse, Nantais'nin istediği gibi yalnız kapıyı açık bırakmakla kalmamış, ötekiler yatar yatmaz saçlarını düzeltmiş, arkasına Nantais'nin beğendiği elbiseyi giymiş, onun verdiği küpeleri takmıştı. Bu ilk aşk gecesi için çok güzel görünmeye çalışmıştı. O halde erkeğin daha neye ihtiyacı olabilirdi? Belki de çok tehlikeli, imkânsız bir şeye, muhakkak kadının elinde olmıyan bir şeye. Yoksa kendisini sıkı sıkı saran bu iki kolun ateşli baskısına, bir tutku nöbetiyle ışıklanmış bu gözlerin, kendi dudaklarına yapışmış bu dudakların her şeyi anlatan yalvarışına karşı koyabilir miydi hiç?

Clarisse, çok gevşemiş, çok zaaf duymuş olmasına rağmen razı olmuyordu. Genç kadın, bu adamın şiddetli isteği karşısında, kendinde bir karşı koyma gücünü, ona cevap vermek için bir öfke ve isyan feveranını buluyordu:

— Oooh! Hayır... Hayır... Olmaz... Mümkün değil...

— Hadi canım, Clarisse, sana iki gün için olduğunu söylüyorum işte. Bu altı bin frankla evvelce kaybettiğim beş bin frankı öderim. Sonra geri kalanı ile de bir servet yaparım.

Kadının yüzü erkeğe bakarken, bir dehşet ve hezeyan ifadesi aldı, sonra vücudu büyük bir heyecanla sarsıldı:

— Hayır, hayır, olmaz bu.

Denibelirdi ki kadın, erkekten fazla kendisine, varlığına gömülmüş olan o baştan çıkarıcı fikre cevap veriyordu. O zaman erkek, yalvarmalarını, okşayışlarını artırdı. Kadın zayıf bir insanın vicdan azaplarını, vesveselerini uyutan şu tutkulu kucaklamalardan, öpücüklerden, okşamalardan kaçmaya çabalıyordu.

— Oooh! Hayır, yalvarırım sana, artık bunu düşünme, başka bir çare arıyalım!

— Sana başka bir çare yok diyorum.

— Hayır, var. Dinle Chateaubriand'la bir tahsildar kızı olan çok zengin bir arkadaşım var. Onunla manastırda beraber kalmıştım. İstersen ona yazarım. Bu altı bin frankı kendim için istiyebilirim.

Clarisse, Nantais'ye zihninden geçen bütün şeyleri, yalvarmasiyle verdiği azaptan kurtulmak için aklına gelen her şeyi söylüyordu. Erkek hiç inanmıyor, başını sallıyordu.

— Olmaz, bana para yarın lâzım, dedi.

— O halde ne yap bilir misin? Git müdürü gör. Seni çok seven iyi kalbli bir adamdır. Belki de...

— O mu? Hadi canım git işine! Beni fabrikadan çıkarmaya kalkar. Kârım da bu olur. Oysa ben işin pek basit bir iş olduğunu düşünüyorum. İki gün, yalnız iki gün için. Parayı tekrar yerine koyarım.

— Ah! Ah! Şimdi böyle söylersin ama...

— Söylüyorum, çünkü getireceğimden emi-

nim de ondan. Söyle sana ne üzerine yemin edeyim?

Sonra kadını yenemiyeceğini, zayıf kimselerin başkalarına karşı savunma silâhı olarak kullandığı o devamlı sessizliğin içine gizlendiğini görünce ağzından şu uğursuz sözleri kaçırdı:

— Sana bundan söz açmakla hata ettim. Bir şey söylemeden yukarıya, dolabın yanına çıkıp lâzım olanı alsaydım çok daha iyi ederdim.

Clarisse, Nantais'nin kendisine söylediklerini yapabilir korkusiyle titriyerek mırıldandı:

— Zavallı, demek sen, Zénaïde'in, her gün parasını yokladığını, saydığını, tekrar tekrar hesapladığını bilmiyorsun?... Bak! Daha bu akşam bile çekmecesini küçük çırağa gösterdiğini duydum.

Nantais titredi:

— Ya! Öyle mi?

— Evet... Zavallı kız o kadar mutlu ki... Böyle bir şey ölümüne sebebolabilir. Zaten anahtar da dolabın üstünde yok ki...

Kadın tartışırken, reddedişindeki direnmeyi kaybettiğini, her delilin bir silâh olabileceğini hissederek birden sustu.

İşin kötüsü, bakışları birbirine çarpıştıkça, dudakları bu uğursuz tartışma sırasında birleştikçe sevişmeleri ve bu sevişmelerini birbirlerine söylemeleri idi. Hali ile sözleri birbirine

pek az uyan bu karşılıklı konuşma müthiş bir şeydi.

Sefil adam durmadan tekrarlıyordu:

— Kim bilir, başıma neler gelecek?

Bu kumar borcunu ödemezse şerefsiz bir adam olacak, her yerden koğulacak, her şeyi mahvolacaktı. Bir çocuk gibi ağlıyor, başını Clarisse'in dizlerine sürüyor, "Yengeciğim, benim minik yengeciğim..." diye hitabediyordu. Artık o, yalvaran bir âşık değil, Roudic'in babalık yaptığı, bütün evin şımarttığı bir çocuktu. Zavallı kadın onunla beraber ağlıyor, fakat bir türlü razı olmak istemiyordu. Göz yaşlarının arasında, boğulan bir adamın ihtilâçlı elleriyle bir tahta parçasına sarıldığı gibi, aynı sözlere sarılarak: "Yok... Yok... Mümkün değil bu" diyerek konuşmasına devam ediyordu.

Erkek birdenbire ayağa kalktı:

— Razı olmuyorsun öyle mi? Peki! Ben yapılacak işi bilirim. Allaha ısmarladık, Clarisse! Bu utanılacak halle yaşamaya devam edemem.

Nantais bir çığlık, bir taşkınlık bekliyordu.

Hayır.

Kadın, erkeğe doğru dimdik yürüdü:

— Ölmek istiyorsun öyle mi? Güzel! Ben de zaten ölmek istiyorum. Bu yalancı ve suç dolu hayattan bıktım, usandım. Aşk bu haya-

tın içine o şekilde gizlenmek zorunda kalmış ki insan onu nerede bulacağını bir türlü bilmiyor. Hadi, gel!

Erkek, kadını yakaladı:

— Nasıl? İstiyorsun ha! Ne delilik! Mümkün mü bu!

Fakat Nantais, bu irade kuvvetinin birden isyanı karşısında sessiz bir öfke ile heyecanlanmış, sebepler bulmaktan, zorlamaktan bitkin bir hale gelmişti. Beynine bir cinayet sarhoşluğu yükseliyordu.

Merdivene doğru atılırken:

— Doğrusu, bu kadarı da fazla budalalık, dedi.

Clarisse ondan önce merdivene yetişmişti. İlk basamağa dıkildi:

— Nereye gidiyorsun?

— Bırak beni... Bırak beni... Böyle olması gerek.

Erkek kekeliyordu.

Kadın, Nantais'ye yapıştı:

— Yalvarırım sana, bunu yapma!

Fakat sorhoşluk baskın çıkıyordu. Artık bir şey dinlemiyordu.

— Dikkat et... Kımıldarsan bağırırım... Adam çağırırım...

— Hadi bakalım, çağır da görelim. Herkes

senin kocanın yeğenine âşık olduğunu ve âşıkının da bir hırsız olduğunu öğrensin.

Nantais bu sözleri Clarisse'e pek yakından söyledi; çünkü bu çekişme arasında bile, gecenin beraberinde sürüklediği şu uyku ve sessizliğin meydana getirdiği ciddiyete istemiye istemiye uyarak yavaş sesle konuşuyorlardı.

Sönmekte olan ocağın kızıl ışığı içinde, Nantais, Clarisse'e birdenbire yüz hatlarını çirkinleştiren, ruh hareketlerinin görünmesini sağlıyan şiddetli heyecanlardan biriyle, maskesi düşmüş bir halde, gerçek varlığı ile göründü. Kadın, erkeği kanatları tutku dolu, kocaman burnu ile, iskambile bakmak zorundan şaşılaşmış gözleriyle, ince dudaklariyle göründü. Bu adam için her şeyi nasıl feda ettiğini, ilk defa beraber geçirecekleri bu aşk gecesi için nasıl süslendiğini düşündü.

Oooh! Ne muthiş, ne korkunç bir aşk gecesi!...

Bütün kuvvetleri gevşemişti. Ondan ve kendinden derin bir iğrenme duydu ve alçak herif merdiveni tırmanıp, her köşesini bildiği eski baba evinde telâşlı telâşlı dolaşırken kadın sedirin üstüne yıkılıyor, hıçkırıklarını, çığlıklarını boğmak, artık hiçbir şey görmemek hiçbir şey işitmemek için başını yastıkların arasına gömüyordu.

V

SARHOŞLUK

Daha sabahın altısı bile olmamıştı.

Indret'nin sokakları tamamiyle karanlıktı. İçine girmek imkânını bulamıyan ışıkların donuklaşıp yayılmasiyle yağlı bir kâğıdın arkası imiş gibi görünen sisin içinde, ötede, beride ekmekçi ve şarapçı dükkânlarında birkaç puslu ışık fark olunuyordu. Bu meyhanelerin birinde yanan ve gürüldiyen sobanın yanında Roudic'in yeğeni ile çırağı oturmuşlar, konuşa konuşa içiyorlardı.

— Hadi, Jack, bir kadeh daha.

— Hayır, teşekkür ederim, mösyö Charlot. İçkiye ahşık değilim. Dokunacağından korkarım.

Nantais gülmeye başladı:

— Hadi canım, senin gibi bir Parisli... Şakayı bırak yahu... Hey! **Minzinguo** iki kadah rakı. Ama çabuk tarafından...

Çırak reddetmeye cesaret edemedi. Bu kadar güzel bir insanın kendisine iltifat etmesi onu son derecede memnun ediyordu. Bu memnuniyeti sebepsiz de değildi. On sekiz ay zarfında kendisine üç defa bile hitabetmemiş olan ve o sabah Indret'de tesadüfen onunla karşıla-

şan bu çok kibirli kendini beğenmiş ressam, yanına yaklaşıp meyhaneye götürmekle renkleri çeşitli üç kadehçik içki ikram etmekle çırağa şeref vermiş oluyordu. Jack için bu olayda o kadar fevkalâde bir şey vardı ki başlamakta tereddüt ediyordu. Nantais'nin pek garip bir hali vardı, Jack'a büyük bir ısrarla soruyordu:

— Yeni bir şey yok, öyle mi?

Çırak kendi kendine: "Eğer sen benim, Bélisaire gibi postacılık yapacağımı sanıyorsan..." diye düşünüyordu.

Bu kötü izlenim çok sürmedi. Jack kendisini ikinci kadehten sonra daha keyifli, daha emin hissetti. Her ne olursa olsun şu Nantais kötü bir adama benzemiyor, daha çok tutkulariyle yolunu şaşırmış zavallı bir insan hissini uyandırıyordu. Kim bilir? Belki de onu doğru yola getirip kumardan vazgeçirecek, dayı evine karşı saygıya zorlıyacak bir dost öğüdünden, yardım edecek bir elden yoksundu.

Jack, üçüncü kadehte birden bir dertleşme duygusuna, fevkalâde bir sevgiye kapılarak Nantais'nin minnetle kabul ettiği bir dostluk gösterdi ve arkadaş olur olmaz da ona birkaç öğüt verebileceğini sandı:

— Size bir şey söylememe müsaade eder misiniz, Nantais? Bakın... İnanın bana... Şu kumarı bırakın artık.

Bu söz pek tepeden inme olmuş ve etkisini

göstermiş olacaktı ki, ressamın dudaklarında sinirli bir kımıldanma oldu. (Herhalde bu bir heyecan eseri idi) ve Nantais rakı kadehini acele acele yuvarladı. Jack, hâsıl olan etkinin farkına vararak bu konu üzerinde daha fazla durmadı.

— Hem sonra bakınız! Size söylemek istediğim başka bir şey daha var...

Bereket versin meyhanecinin sesi, çırağın sözünü kesti. Çünkü Nantais bu hücum karşısında duygularını gizlemek için pek güçlük çekecekti.

— Hey! Delikanlılar! Bakın kampana çalıyor.

Sabahın soğuk havası içinde, biteviye ve uğursuz bir tınlama, inişli yokuşlu yolların boyunca uzanan sessiz bir insan kalabalığının kımıldanışlarına, öksürüklerine, tahta kundura takırdılarına karışıyordu.

Jack:

— Hadi, artık gidelim, dedi.

Ve arkadaşı ilk iki kadehin parasını verdiği için cebinden bir Louis altını çıkarıp:

— Borcumuzu alın, derken bu sarı renkli madeni, kasanın üstüne fırlatmaktan bi bahtiyarlık duyarak, üçüncü kadehin parasını ödemekte direndi.

Bir çırağın ceplerinden buna benzer paraların çıktığını görmeye pek alışık olmayan meyhaneci:

— Vay canına! Bir Sarıkız... diye söylendi.

Nantais bir şey söylemedi ama içi titredi... Acaba O da mı dolaba yanaşmıştı?

Jack, Nantais ile meyhanecinin şaşkınlığını görerek büyük bir memnunluk duyuyordu.

İşçi gömleğinin üstüne vurarak:

— Daha arkası da var, dedi.

Sonra ressamın kulağına eğilerek:

— Bu para ile Zénaïde bir hediye alacağım, dedi.

Öteki kötü kötü gülerek cevap verdi:

— Sahi mi?

Mayhaneci gerçek bir merakla, parayı çevirmekten, bir daha çevirmekten kendini alamıyordu.

Jack meyhaneciye:

— Çabuk olsanız a canım! Bana bayrağı kaçırtacaksınız.

Gerçi kampana çalıyordu, çalıyordu ama son çağırışlar için sesi kalmamış gibi hafif hafif ve vuruşlarına ara vererek. Paranın üstünü alınca her ikisi kolkola girip dışarı çıktılar.

— Azizim Jack, kafese girmeye mecbur olman ne fena! Saint-Nazaire vapurunun gelmesine daha bir saat var. Seninle biraz daha beraber bulunmaktan ne büyük bir sevinç duyacaktım! Bana, seni dinlemek haz veriyor. Ah! Ah! Bu şekilde öğütler alabilseydim.

Nantais yavaş yavaş çırağı Loire nehri-

nin kenarına doğru sürüklüyordu. Çırak da kendisini salıvermişti. Üçüncü kadehin üstüne gelen sokağın soğuğu, onu meyhanenin sıcağından sonra çarpmıştı. Başıboş bir insan gibi yürüyor, her adımda sürçüyor, kırağının pek kaygan olması yüzünden, düşmemek için yeni dostunun koluna kuvvetle yaslanıyordu. Ona öyle geliyordu ki sanki kafasına bir tokmakla vurulmuş, yahut kafatası kurşun bir başhğın içinde sıkışıp kalmıştı. Fakat bu hal ancak birkaç dakika sürdü.

— Durun bakayım! Bana artık kampanaının sesi duyulmuyor gibi geliyor.

— İmkânı yok.

Geri döndüler. Beyaz ve hafif bir ışık gökteki karanlığı yırtıyor, fabrikanın üstünü aydınlatıyordu. Bayrak görünmüyordu. Jack korkmuştu. Böyle bir şey ilk defa başına geliyordu. İkisinden en çok üzüntü duyan yine Nantais oldu.

— Bu benim yüzümden oldu, benim yüzümden oldu, diyordu.

Biricik suçlunun kendisi olduğunu anlatmak ve af dilemek için gidip müdürü bulmaktan söz ediyordu. Öyle bir zaman geldi ki çırak, ressamı teselli etmeğe başladı:

— Adam sen de! Ne olacak sanki, yoklama tahtasında bir defa da yok olarak görünmekle ölmem ya! Vapur gelinceye kadar sizinle beraber kalırım, sonra, on kampanası çalın-

ca geri dönerim. Nihayet Lebescam izbandudundan bir haşlama yerim olur bitsin.

Ona korku veren muhakkak ki bu haşlama idi. Fakat bu duygu, Nantais'nin kolunda yürümekten ve onu namuslu duygulara sürüklemekten duyduğu gurura ve sevince karşı koyamadı. Kırağıdan bembeyaz olmuş büyük ağaçların altında nehre doğru inerken Nantais ile bu duygular altında konuşuyordu ve sözlerine o kadar çok hareketler katıyordu ki ne şu sabah vaktinin soğuğunu duyuyordu, ne de şu bıçak ağzı kadar keskin ve sert rüzgârı. Çok iyi kalbli, sevimli, kendine güvenilir bir adam olan Roudic'ten, mutlu olmak için her şeyi bulunmakla beraber solgunluğu ve hele zaman zaman dalgınlaşan gözleriyle acıma uyandıran Clarisse'ten söz açmıştı.

— Ah! Ah! Bu sabah ben evden çıkarken siz onu bir görmeliydiniz! Bembeyazdı. Âdeta kendisinde bir ölü hali vardı.

Çırak böyle konuşurken kendi kolunun altında Nantais'nin kolunu titriyormuş gibi hissetti ve bu titreme Jack'a şu delikanlının hâlâ bir kalb taşıdığını ispat etti.

— Jack, Clarisse sana hiçbir şey söylemedi mi? Hiçbir şey söylemediğine emin misin?

— Hiçbir şey söylemedi. Tek bir kelime bile. Zénaïde ona bir şeyler anlatıyordu. O ce-

vap vermiyordu. Yemek yemedi. Hasta olmasından korkuyorum.

Nantais çocuğun üzüntüsünü çoğaltan ve içini acıma dolduran bir teselli iç çekişiyle:

— Zavallı kadın!... dedi.

Jack: bu defalık artık yetişir. Daha fazla yüklenmemeli, diye düşünüyordu.

Rıhtıma yaklaşıyorlardı. Vapur henüz gelmemişti. Kahn bir sis tabakası nehri bir kıyısından öbür kıyısına kadar kaplıyordu.

Nantais:

— Şuraya girsek mi? dedi.

Burası, kötü günlerde kayıkçıları beklerken işçilere sığınak vazifesi görmek için içine arkalıksız iskemleler yerleştirilmiş bir baraka idi. Clarisse bu barakayı ne kadar da iyi tanırdı! Köşeye, içinde kara kahve ve buğday rakısından ibaret küçük alışverişlerin yapıldığı ufak dükkânını yerleştirmiş olan ihtiyar kadın madam Roudic'in kıyıdan kıyıya geçen yolcu sandalını beklediğini, "berbat hava"larda Loire nehrini geçtiğini kaç kere görmüştü.

— Bu sabah hava ısırıyor, delikanlılar! Bir yudum içki içmez misiniz?

Jack parasını vermek şartiyle birkaç yudum içmeye razı oldu. Üstelik semaforun, dibinde tir tir titriyen nöbetçi gemiciye kendileriyle beraber gelip içmesi için işaret etti. Nantais ile gemici, rakılarını bir misket şarabı içer gibi yuvarladılar. Çırak da onları taklidetti.

Yalnız taklidelemediği taraf şu oburluk sırıtmasiyle, gemicinin ağzını kol yenine silerek çıkardığı şu memnuniyet "Ooh"u idi. Ne müthiş bir yudum bu! Jack içine, sanki bir demir ocağının bütün bir cürufu boşalmış sandı. Birdenbire bir düdük sesi, sisi yırttı. İşte Saint-Nazaire vapuru geliyor! Birbirinden ayrılacaklardı. Fakat tekrar buluşmak üzere sözleştiler.

— Sen mert bir çocuksun Jack, güzel öğütlerinden dolayı teşekkür ederim.

Jack, kendisini yirmi yıllık bir dostundan ebediyen ayrılıyormuş gibi kederli görmekten şaşkın bir halde Nantais'nin elini sıkarken cevap verdi:

— Vazgeçiniz canım! Teşekküre değer bir şey değil. Söylediklerimi özellikle hatırlayınız, Charlot; artık kumar oynamayınız.

Nantais arkadaşının, kendisini kahkahalarla güldüğünü görmemesi için kayığa binmekte telâş göstererek:

— Hayır, hayır, artık oynamıyacağım, dedi.

Nantais gittikten sonra, Jack, fabrikaya dönmek için içinde en ufak bir istek bile duymadı. Kalbinde alışmadığı bir ferahlık, damarlarında bir kaynaşma duyuyor, içinde bir bağırma, bir koşma, ellerini kollarını oynatma isteği kabarıyordu. Hattâ Loire nehrinin üstüne yayılmış şu sis, arasından, kara renkli gemilerin, bir hayal perdesindeki gölgeler gibi, geç-

tiği şu duman bile ona çekici, neşeli görünüyor ve bu sis tabakasını aşmak için kendisini âdeta kanatlanmış hissediyordu. Ona, aksine, uğursuz gelen şey bütün o çekiç ve kazan gürültüleri, çok iyi tanıdığı ve kaçmak için içinde kuvvetli bir istek duyduğu o boğucu homurtulardı. Bütün bir gün ya da bir iki saat işinin başında bulunmaması herhalde Lebescam'ın haşlamasını daha dayanılmaz bir hale sokmazdı ya. O zaman Jack'a şu parlak fikir geldi:

— Nasıl olsa yola çıkmış bulunuyorum, Zénaïde'in hediyesini almak için bari Nantes'a kadar gideyim.

Bu sabah Jack'a her şey o kadar kolay, o kadar hafif görünüyordu ki işte gizli bir kuvvetin etkisiyle kıyıya işliyen vapura binmiş, aşağı Indret'ye oradan da istasyona gelivermiş idi. Fakat istasyonda öğleden önce tren yoktu. Zamanı nasıl geçirmeli? Bekleme salonu soğuk ve bomboştu. Dışarda rüzgâr esiyordu. Jack, kır ortasında olmasına rağmen köylülerden ziyade işçiler tarafından sık sık ziyaret edilen ve tabelâ olarak kireçle badanalanmış cephesinde kara harflerle **Là, s'il vous plaît** (1) kelimelerini taşıyan bir lokantaya girdi. Bu iki kelime, kalfaları demir kızdığı zaman dövmeye çağıran ve demirhanenin içini çınlatan bir haykırışa benziyordu. Bütün tabelâlar gibi bu da yalancı bir

(1) **Lûtfen oraya.**

tabelâ. Çünkü burada, gerçekte ne demirci vardı, ne de döğülecek demir.

Vaktin henüz pek erken olmasına rağmen küçük petrol lâmbalariyle aydınlatılmış bütün masalar doimuştu. Lâmbaların sağlığa zararlı dumanları, havayı kirleten pipo dumanlarına karışıyordu. **Là, s'il vous plaît**'nin köşelerinde hafta içinde, çalışma saatlerinde, meyhanelere sık sık uğrayan atelye kaçkınları, atelye safraları, bardağı hafif, aleti ağır bulan şu insanların hepsi içki içerlerdi. **Là, s'il vous plaît**'de ancak meymenetsiz yüzler, çamur ve şarapla kirlenmiş tembel işçi ceketleri, sarhoşluk mahmurluğiyle bitkin bir hale gelmiş kollar, her çeşit uygunsuzlar, sefil insanlar, hayatta başarı kazanamıyanlar görünürdü. O hayatta başarı kazanamıyanlar ki meyhane, bunlar için fabrikanın civarında pusu kurar, ispirto zehirlerine çeşit çeşit renkler ve bu zehirlerin aslını değiştiren şişelerin sıra sıra durduğu kaatil camekânlariyle onları tuzağa düşürür.

Çırak, dumanla nefes alamaz bir hale gelmiş, karışık bir gürültü ile şaşkına dönmüştü. Dip taraftan kendine seslendiğini duyduğu zaman, başkalarının yanında bulunan arkalıksız iskemlelere oturmakta tereddüt gösteriyordu:

— Hey! Aztec buraya gel!

— Vay! Gascogne sen misin?

Gascogne, sarhoşluk yüzünden bir gün önce kovulan Indret işçilerinden biriydi. Gas-

cogne'un yanında, aynı masada on altı yaşlarında bir gemici, daha doğrusu bir gemici yamağı oturuyordu. Bu gemici yamağının, sarkık ve gevşek dudaklı, tüysüz fakat kıvırcık saçlı başı, hayâsız bir serbestlikle açık duran mavi yakasından dışarı çıkıyordu. Jack da bu sevimli topluluğa karıştı.

Gascogne şu kötü işçileri bir araya getiren arkadaş teklifsizliğiyle:

— Demek yavrum sen de hovardalığa çıktın ha! Doğrusu güzel bir buluşma! Bizimle beraber bir kadeh içersin artık!

Jack kabul etti. Bunun üzerine aralarında bir nezaket müsabakası, renkleri türlü türlü bir şişe yarışması oldu. Jack'ın özellikle gemici yamağı hoşuna gidiyordu. Güzel elbisesini, ne kadar da palavracı, ne kadar da küstah bir eda ile giymişti. Hem sonra ya o Tanrıdan, jandarmadan pervası olmayan cüret dolu atak hali. Yaşına bakmadan dünyayı iki defa dolaşmıştı. Cavadan, Cavalılardan Loire nehrinin öbür kıyısında, tam karşısında duruyormuş gibi söz ediyordu. Ah! Jack, gemici çırağının taşralı başında arkaya doğru küstahça devrik şu muşamba şapkasiyle, deniz suyundan ve güneşten soluk mavi bir renk almış şu bol kuşağiyle kendi örme yeleğini, işçi gömleğini, pantolonunu nasıl seve seve değiştirdi! Hiç olmazsa onun maceralarla, tehlikelerle, sonsuzlukla dolu gerçek bir mesleği var. Bununla beraber gemici yama-

ğı mesleğinden şikâyet ediyor, her dakikada bir:

— Bir lokma ekmek için dolap beygiri gibi dön dur... diyordu.

Jack'ın bu söz pek hoşuna gitmişti. Cümleyi son derece nükteli buluyordu.

— Bir lokma ekmek için dolap beygiri gibi dön dur! Aman! Şu gemiciler ne şakacı insanlar!

Gascogne ilâve ediyordu:

— Burası tıpkı Indret'ye benziyor. Bak bir baraka.

Sonra müdüre, bekçilere, kendi hesaplarına başkalarının canı çıkarken, oturup kollarını bağlıyan başıboş insanlara karşı lânet okuyordu.

Jack'ın aklına birdenbire şarkıcı Labassindre'in sermayenin zulmü ve işçi hakları hakkındaki bayağı sözleri geldi ve:

— Doğrusu söyliyecek pek çok şeyler var, dedi.

Zavallı Jack'ın bacaklarına olduğu kadar, diline de bir gevşeklik gelmişti. Nutku, meyhanenin bütün gevezeliklerini susturdu. Onu dinliyorlar, yanıbaşında fısıl fısıl konuşuyorlardı.

— Şu oğlan pek düzenbaz bir şey, Paris'ten geldiği besbelli...

Onun, daha fazla bir etki uyandırmak için çocukluğa yakışır sevimli hallerin, zamanından

önce doğan bir olgunluğun ciddiyetiyle kısılan bu bülûğ sesine, sanki sözlerini başının üstündeki kat kat hava tabakalarına savurduğu için şimdi kendisine pek uzaktan geliyormuş gibi gelen bu sese, şu kısık genç horoz sesine değil, yalnız Labassindre'in gırtlağından çıkan sese ihtiyacı vardı. Söylediği şeyler biraz sonra, kendisi için bile o kadar karışık, o kadar anlaşılmaz bir hal aldı ki önce aklına gelenleri söyledi. Sonra hareketiyle yüreğini kabartan ve tamamen sersemleten bir balonun, sepetinden fikirlerinin, lâkırdılarının arkasından, atılıyormuş gibi bir sarılma, bir yalpalama izlenimini duydu.

... Alnının üstünde gezinen bir serinlik onu kendine getirdi. Loire nehrinin kıyısına oturmuştu. Buraya, yanına şakaklarını ıslatan şu gemici nasıl gelmişti? Güçlükle açılan gözleri bol ışıkla kırpıştı. Sonra tam karşısında, fabrikanın dumanını, hemen yambaşında, sandalının içinde ayakta durarak yelkeni direğe çeken ve gitmeye hazırlanan kayıkçıyı fark etti.

Gemici yamağı mendilini büküp sıkarken:

— Eh! Biraz daha iyisin ya! dedi.

Başı kazan gibi olduğu ve soğuktan tirtir titrediği halde Jack:

— Evet, evet, çok iyiyim, diye cevap verdi.

— Kayığa biniyor muyuz?

Çırak hayretle sordu:

— Ne?

— Evet Nantes'a gidiyoruz. Demin meyhanede şu gemicinin kayığını kiraladığını unuttun demek. İşte Gascogne nevalelerle geliyor.

— Nevaleler mi?

Demirci, içinden bir ekmek somunu ile şişe ağızlarının çıktığı büyük bir sepeti yüklenmiş olduğu halde:

— Bak, delikanlım, sana paracıklarını getirdim. Haydi bakalım, çocuklar, ileri arş! Yola çıkalım! Rüzgâr iyi. Bir saat sonra Nantes'a varırız. Asıl hovardalığı orada yapacağız.

Jack, o zaman yapmakta olduğu şeyi, yuvarlandığı uçurumu, bir anda apaçık gördü. Bulunduğu yerden pek uzakta olmayan kıyı sandalcısının halatları çözülmüş kayığına atlıyarak Indret'ye dönmesini ne kadar isterdi. Fakat bunu yapmak için kendisinde bulunmayan bir irade çabasına ihtiyaç vardı.

Gemici yamağı çırağa bağırdı:

— Gelsene be! Yüzün biraz daha sarı. Öğle yemeği seni kendine getirir.

Çırak artık karşı koymadı; arkadaşlariyle beraber sandala bindi. Bütün bunlardan sonra kendisine daha üç altın kalıyordu. Zénaïde'e küçük bir hediye, kendisine bir elbise almak için bundan fazlasına lüzum da yoktu. Zaten bu durum, en kara ıstıraplardan açıklanması mümkün olmayan sevince kadar en aykırı izlenimlerle içine düştüğü halin bir sonucu idi.

Şimdi Jack, arkadaşlariyle beraber kayığın dibine oturmuş, basık ve tam bir Breton göğü altında sandalı bir kanadiyle suyu yalayan bir kuş gibi bir tarafa yatırarak koşturan tuzlu ve ısırıcı bir poyraz rüzgâriyle iştahı açılmış büyük bir zevkle yemeğini yiyordu... İpler haykırıyor, yelkenler baştanbaşa kabarıyor, dalgaların tokatlamasiyle, her iki kıyının özel manzaraları, çayırların üstündeki koyunları kocaman birer böcek gibi görünen çobanların, balıkçıların, çamaşırcı kadınların silüetleri meydana çıkıyordu. Jack bütün bu şeyleri görüyordu. Fazla heyecana gelmiş hayal gücü, etrafındaki manzaraları tabiî halinden çıkarıyor, onlara birer şiir katıyordu. O, tekrar okuma derslerinin hâtıralarını, deniz maceralarını, gemicinin de içinde yolculuk ettiği ve sandalın geçerken kaçındığı büyük gemilerin karşılaşmasında hiçbir tuhaflık bulunmayan uzak sefer hikâyelerini tekrar yaşıyordu. Hâfızasının bu çağrısını içinde, çok küçkkken eline geçirdiği eski bir Robinson Crusoé nüshasına ait resimli bir başlık, sararmış, yıpranmış sayfasiyle, on yıldan beri sakladığı: **Bir sarhoşluk gecesinde bütün iyi kararlarımı unuttum** yazıtı altında gemicilerin ve ziyafet artıklarının ortasında, elinde ardıç ağacından bir kupa tutmuş ve hamağa uzanmış Robinson'u ile neden durmadan karşısına çıkıyordu? Belki de kayığın içinde,

yuvarlanan şişeler, yemek artıklarının ortasına uzanmış insanlar, yerlere dökülüp saçılan şarap vardı da ondan. Jack bunların hiçbirisini fark etmiyordu; fakat rüzgârla dağılarak yelkenin tepesinde döne döne uçan martıların süzülüşü, nehir boyunca uzanan gezisine ait hayal dolu duyguları çoğaltıyordu. Çünkü yüzünü havaya kaldırmış, gökten, başının üstünde durup dinlenmekten birbirini kovalayarak kaçışan parça parça bulutlardan başka bir şey görmüyordu ve bu halin yarattığı baş dönmesi onu etkisi altına almaya başlıyordu.

İki arkadaşının söylediği şarkı ile gerçek âleme dönünce, durumunu değiştirdi. Onlar şu gemici şarkısını söylüyorlardı: **E bitte et bosse! — Et quelle noce!** Ah! Onlar gibi yapabilseydi. Fakat o, ancak, **Patiklerim kırmızıdır,** gibi çocuk rontları biliyordu. Ve bu türlü bilgisizliğinden ne kadar utanç duyuyordu. Sonra kendisine dikilmiş bir bakıştan sıkıntı duydu. Tam karşısında ayakta duran ve halatı daha iyi yakalamak için arada sırada ellerinin içine tüküren kayıkçı, tabaklanmış ve tunçlaşmış yüzünde rengini kaybetmiş gibi görünen berrak gözlerini onun üzerine dikmişti. Jack, kendisine, "Utanmıyor musun terbiyesiz haylaz!" diyen bu hakaret dolu bakışı kör etmek isterdi ama rüzgârları gözetlemeye, dalgaların maviliği üzerinde kayan en küçük gölgeyi bile gözden kaçırmamaya alışmış bu ihtiyar deniz kurtlarının,

hiç kimsenin önüne eğdirmiyeceği öyle kuvvetli gözbebekleri var ki. Jack, bu can sıkıcı gözetleyişi uyutmak için kayıkçıyı içki içmeye zorlamak istedi. Avucunun içinde titreyen, içinden bir türlü dökülemiyen şarabı son damlasına kadar boşaltmakta inadettiği şişeyi ona uzatıyordu:

— Haydi, babalık, bir yudum şarap iç.

Kayıkçı susamadığını işaret etti.

Gemici yamağı arkadaşına pek yavaş bir sesle:

— Şu ihtiyar babalığı rahat bırak. Galiba bizi istemiye istemiye götürdüğünü hatırlamıyorsun. Onu ancak karısı kandırabildi. Seni çok paralı buluyor ve bunun da tabiî olmadığını söylüyordu.

Peki ama! Jack'in kendisine bir hırsız muamelesi yapılmasına müsaade deceğini mi sanıyorsunuz? İstese her zaman parası olabileceğini siz de bilirsiniz. Bir mektup yazması kâfi... Bereket versin fikirlerinin bu karışıklığı arasında, annesinin bu yüz frank için adının anılmaması hususundaki yasağını hatırlıyor ve bu paranın tamamen kendisine ait bulunduğunu, bu paraları kendi harçlığından biriktirdiğini, bununla kendisine elbise alacağım ve Zé... Zé... Zénaïde'e küçük bir hediye bulmaya çalışacağını tekrarlamakla kendini destekliyordu.

Söylüyor, söylüyordu... Fakat onu hiç kimse dinlemiyordu. Gascogne'la gemici, kavgaya

tutuşmuşlardı. Gascogne, yağmurdan ve dumandan kapkara bir hale gelmiş küçük bahçeleriyle ya da aralarını koltuk meyhanelerinin ayırdığı hangarlariyle nehrin kıyısında uzanıp giden ve Nantes'ın kenar mahallesini meydana getiren eski, bozuk düzen Châtenay'da inmek istiyor, gemici yamağı ise Nantes'a kadar yola devam edilmesinde direniyordu. Kızışan kavga sırasında birbirlerine: "Şimdi şişeyi vurursam yüzünü dağıtırım, bıçakla karnını deşerim." ya da sadece: "İçinde ne bulunduğunu görmek için kafanı patlatırım." gibi sözlerle gözdağı veriyorlardı.

Gülünç olan taraf şu ki bu cici sözleri, düşmemek için sandalın kenarına yapışmak zorunda kaldıkları ve birbirlerine en yakın bulundukları bir sırada söylüyorlardı; çünkü poyraz çok kuvvetli esiyor ve küçük kayık, gövdesi ile nehri yarıyordu. Bu korkunç göz korkutmalarını yerine getirmek için ellerinin serbest kalması, aralarında biraz daha genişlik bulunması gerekirdi. Ama Jack olayları böyle görmüyor, tersine, işleri pek ciddiye alıyor, iki arkadaşının arasındaki kavgaya üzülerek onları yatıştırmaya, barıştırmaya çabalıyordu.

— Arkadaşlarım... Benim sevgili arkadaşlarım... Yalvarırım size...

Sesinde, gözlerinde, yanaklarının üstünde göz yaşları beliriyor, sonsuz bir ağlama isteği içinde öteki bütün duyguları ıslanıp erimiş gi-

bi fevkalâde bir duygunluk gösteriyordu. İhtimal bu hali etrafında fazla su görmesindendi. Son evi ile Châtenay, kıyılar boyunca akıp gidince kavga da, geldiği gibi birdenbire hızını kaybetti. Nantes'a giriyorlardı. Kayıkçı yelkeni indirdi. Ve limanın, yolu kapatan karışıklığı arasından sandalını tehlikesizce idare etmek için küreklere yapıştı. Jack memnuniyetini göstermek için birdenbire ayağa kalkmak istedi. Fakat tamamiyle bitkin bir halde çabucak oturmak zorunda kaldı. Bu bitkinlik sabahleyin olduğu gibi boşluğun içinde bir yükselmeden, bir sallanmadan ibaretti. Yalnız bu defa kendinden geçmedi. Her şey etrafında dönüyordu. Balkonları taştan yapılmış, oymalı, eski evler gemi direklerine karışıyor, bu direkleri kovalıyor, onları yutuyor, sonra kendi yerlerini serenlerde çekili duran büyük yelkenlere, dumanı tüten kara bacalara, parlak kırmızı ya da koyu renkli eski teknelere bırakarak kayboluyorlardı. Gemilerin önünde, civadraların altında, ileri doğru fırlak, üzeri örtülü renkleri kaçmış şekiller, dalgaların hareketiyle aşağı yukarı inip çıkıyorlar, arada sırada sırsıklam olarak, yorgunluktan ve can sıkıntısından sanki ağlıyorlarmış gibi görünüyorlardı. Jack, hiç olmazsa bunları görebiliyordu. Gemiler Jack'a şu sıkışık rıhtımların arasında, manzaranın daha uzaklara kadar genişlemesine engel olan basık gök altında, bir hapishane etkisi yapıyor ve küpeştele-

rinde yazılı isimler, sanki güneşi, hür enginlikleri, transatlantik diyarlarının yaldızlı ve insan eliyle yapılmış limanlarını özlüyorlardı.

O zaman Madoû'yu, Madoû'nun Marsilya limanından kaçışlarını, kömürlerin, eşya ve yolcu denklerinin arasına, gemi ambarlarının dibine gelişi güzel saklanışlarını düşündü. Bu fikir de, zihninden biraz önce geçen öbür fikirler gibi gemicilerin, halatların üstündeki nefes nefese **"Ohahissa!"**lariyle serenlerin tepesindeki makaraların gıcırtısiyle, yapı tezgâhlarının çekiç darbeleriyle silinip gitti.

Birdenbire Jack kendini kayıkta olmadığını anladı. Bu nasıl olmuştu? Oraya nereden inmişti? Rüyaların böyle eksik tarafları vardır; şimdi Jack hareketli bir rüyanın içinde yaşıyor. Kendisiyle beraber iki arkadaşı, geçitleri, gemilere yüklenen ya da gemilerden boşaltılan ve her adımda engeller, atlanacak dar köprüler meydana getiren türlü türlü tüccar eşyasiyle tıkalı ve demiryolu döşeli sonu gelmez bir rıhtımda yürüyor. Pamuk balyalarının içinde ayakları sendeliyor, yığınların üstünden kayıyor, sandıkların kenarlarına çarpıyor, geçtiği her yerde bir kahve, bir baharat, bir tahıl ve yağ kokusu teneffüs ediyor. Arkadaşlarını kaybediyor, tekrar buluyor, bir daha kaybediyor. Sonra ona endişe ile bakan ve üzgün bir tavurla kumral bıyığını yolan Mangin'i yağ tanelerinin üzerinde inceden inceye muayene yaparken bas-

tırıyor. Çünkü bu pek garip bir şey. Jack kendisinin sarsıldığını fark ediyor, şimdi o ikileşiyor, bu Jack'lardan birisi, çılgına dönüp bağıran, yan yan yürüyüp elini kolunu aşırı hareketlerle oynatan, bin bir türlü saçmalıklar yapıp söylenen bir Jack haline giriyor. Oysa öteki, kendini seyretmekten ve hatırlamaktan başka bir şey beceremiyen ve birinci Jack'ın düştüğü zilletleri görmeye mahkûm edilen pısırık, ağzı tıkalı fakat iyi düşünür bir varlıktır. Bununla beraber bu şuurlu ve ilerisini gören ikinci Jack, birincinin hedefsiz gezisi devam ederken arada sırada uyuyor. İşte bu yüzden bu hayhuylu gün içinde, hâfızasının bir türlü arasını doldurmasını becermediği birtakım boşluklar, unutmalar, eksiklikler, geniş aralıklar meydana geliyor.

Tedbirli hareket eden birinci Jack'ın ağzındaki uzun piposiyle ve işçi ceketinin etrafına dolanmış gemici kuşağiyle çok gülünç bir hale düşen "ikinci hayal"inin Nantes sokaklarında yürüdüğünü görerek ne kadar utandığını tasavvur ediyor musunuz? Jack bu ikinci Jack'a: "Budala, sende bir gemici hali yok... Bir pipon, bir kuşağın, gemici yamağından edindiğin bir muşamba şapkan olması boşuna. İki arkadaşının arasında boş yere omuz vurarak yürüyorsun. Haylaz bir tavurla "bir lokma ekmek için dolap beygiri gibi dön, dur. Bin kere adı batsın!" diyerek boşuna kekeliyorsun. Her

şeye rağmen şu mâsum yüzünle, uzun boyunla, acemice bağlanmış mavi kuşağınla olsa olsa âyin sürahilerinden şarap içmiş bir çömeze benziyorsun... Bak! Geçtiğin yerlerde herkes başını çeviriyor, gülüyor."

Fakat bu şeyleri,tamamiyle meramını anlatmaktan suçsuz bir durumda, yalnız içinden düşünebiliyor. Bütün kararsız hareketleriyle, yalpa vuruşlariyle sarsılan arkadaşının arkasından gitmeğe sanki zorlanıyor. İçinde hayallerin, düşüyor gibi bir duygu yarattığı aynalarla süslü her tarafı yaldızlı büyük bir kahveye onunla beraber giriyor. Görüş kabiliyetini henüz kaybetmiyen birinci Jack, çirkin, iğrenç bir topluluğun ve giren çıkan insanların arasındaki ikinci Jack'a tam yüzden bakıyor. İkinci hayali, kuvvetsiz, ağır adımlarının etrafa sıçrattığı çamurlara bulanmış yüzü sapsarı, kirli bir halde bu topluluğun ortasında buluyor. Bir garson bu üç gürültücü serseriye yaklaşıyor. Onları dışarı çıkartıp tekrar sokağın soğuk havası içine bırakıyor. Şimdi bu serseriler şehrin içinde dolaşmakta.

Aman Yarabbi, bu ne şehir böyle!... Ne kadar da büyük! Rıhtım, rıhtım. Eski demir balkonlu evlerle çevrilmiş bir sürü rıhtım. Bir köprüden, başka bir köprüden, daha başka bir köprüden geçiyorlar. Dalgaların yorgun hareketini, bu amaçsız, frensiz yürüyüşün bulanık hayaline katan, birbirine karışan, birbirleriyle

karşılaşan aman ne çok nehir, ne çok köprü! Jack'ın böyle koşup koşup, bir kanalın karanlık sularına erişen son basamakları suya gömülmüş dar ve kaygan bir merdiven üstünde acı acı göz yaşı dökerek kendine gelmesi ne kadar hâzin bir şey. Üstü boya lekeleriyle dolu, hâreli fakat kıvamı koyu bu suda ne akıntı var, ne de dalga. Ancak kıyıdan pek uzakta bulunmayan bir büyük vapurun pervaneleri altında şaklıyor. Gascogne'la gemici, suyun kıyısında gemici makarası oynuyorlar. Jack yalnız başına oturuyor. Sebebini bilmiyor. Canı sıkılıyor. Hem sonra midesi o kadar bulanıyor ki... "Dikkat edin! Eğer boğulursam..." Bir basamak aşağı iniyor, sonra bir basamak daha. İşte suyun hizasına varmış. Ölüvermek düşüncesi, içinde kendisine karşı bir acıma duygusu uyandırıyor.

Hıçkıra hıçkıra:

— Elveda dostlarım.. diyor.

Fakat arkadaşları oynadıkları kumara o kadar dalmışlar ki Jack'ı duymuyorlar bile.

— Elveda dostlarım. Elveda zavallı dostlarım!... Beni artık göremiyeceksiniz. Öleceğim artık.

Hâlâ duymayan zavallı dostlar şimdi şüpheli bir isabetin üstünde kavga ediyorlar. Hiç kimse ile vedalaşmadan ve hiçbir kimsenin sizi uçurumun kenarında yakalamaya davranma-

dan ölüp gitmek, ne acıklı bir şey! Demek bu canavarlar onun böyle boğulup gitmesine müsaade ediyorlardı ha! Arkadaşları yukarda, sabah olduğu gibi birbirlerine bağırıp çağırıyorlar, gözdağı veriyorlardı. Tekrar birbirlerinin karnını deşmekten, kafalarını kırmaktan dem vuruyorlar. Şimdi etrafta bir kalabalık toplanıyor. Bekçiler geliyor. Jack korkuyor. Basamakları tırmanıyor ve kurtuluyor... Bakın şimdi de büyük bir tezgâhın boyunca yürüyor. Bu sırada yanından sendeliye sendeliye, koşa koşa birisi geçiyor. Gemici imiş bu. Geniş yakası tâ göğsüne kadar yırtılmış, kıravatı sökülmüş, göğsü bağrı meydana çıkmış, şapkasını kaybetmiş.

— Peki Gascogne nerede?

— Kanalın içinde... Başına bir tekme atıp denize yuvarladım... Ah alçak herif!...

Gemici derhal uzaklaşıyor, çünkü bekçiler peşinde. Jack'ın düşünceleri öyle perişan bir haldedir ki gemicinin Gascogne'u öldürmüş olmasını hemen hemen tabiî buluyor, öldürülmüş adamı, sanki ayağını attığı ve karanlıklara doğru ittiği uğursuz bir merdivenin son basamağında imiş gibi görüyor.

Geri dönmek, bu zavallıyı kurtarmak isterdi ama birdenbire ona sesleniyorlar'

— Hey! Aztec!

Allah Allah! Bu da Gascogne. Onun da şapkası, kıravatı yok, şaşkına dönmüş, soluğu kesilmiş.

— Senin gemicinin hesabı tamam... Rezil herif!... Bir tekmede kanalın içine yuvarlandı! Polis peşimde... Kaçıyorum... Allaha ısmaladık!...

İkisinden hangisi öldü? Hangisi kaatil? Jack bunu araştırmıyor; artık hiçbir şey anlamıyor; nasıl oldu bilinemez her üçü işte bir meyhanede, içine birkaç litre su katılmış koca bir kâse soğanlı çorbanın etrafına oturmuşlar. Bu garip yemeğin adı "Şaraph et suyu" idi. Şaraph et suyundan yediler. Bu garip yemekten başka başka meyhanelerde birçok daha yemiş olacaklar. Çünkü tezgâhlar, ayağı sakat iskemleler, hesaplı hareket eden birinci Jack'ın artık ikinci Jack'ı izlemekten usandığı şu baş döndürücü dünya içinde birbirini kovalıyor, bu yerler ıslak döşemelerden, mahzenlerden, üstünde mânalı tabelâlarla yosunlar, fıçılar, kadehler, çardağa sarılmış üzümler taşan küçük yumurta biçimi kapılardan ibaretti. Lâmbalar yanınca, şişelerin içine dikilen mumlar, pembe bir tülle başına bir çelenk yapmış Arap kadınlarının, redingotlu harpistlerin de karıştığı bir İngiliz oyunu oynayan gemicilerin iğrenç hayallerini aydınlatınca bu yapılan maskaralıklar daha endişe verici bir hal alıyor. Jack şimdi böyle bir yerde, müzikle heyecana gelmiş, bin bir kepazelik yapıyor, çocukken bir dans öğretmeninin annesine öğrettiği modası geçmiş bir dansı oynayarak bir masanın üstüne tırmanıyor:

Manako'da
Sağa bir adım atılır, sola dönülür.
Sola bir adım atılır, sağa dönülür.

Evet o da sağa bir adım atıp sola dönüyor, dönüyor ama sonunda masa çöküyor kendisi de masa ile beraber kırılan tabakların korkunç şakırtısı arasında, çığlıkların yemek artıklarının içinde yere uzanıyor.

Şimdi kenarında bir kilise yükselen adı sanı olmayan ıssız bir meydanın ortasında, bir bahçe kanapesinin üstüne yığılmış, zihninde hâlâ adımlarının temposunu geçiyor: **Sağa bir adım atılır, sola dönülür.** Yeleğinin cebi gibi boşalmış kafasının içinde bütün bir günlük olaylardan kalan şey bu. Gemici ne olmuştu? Gitmiş. Ya Gascogne? Ortada yok. Yalnızlığın, kendisini bütün açıklığıyle hissettirdiği akşamın şu alaca karanlığı içinde tek başına kalmıştı. Sarı renkli havagazı, alevler saçarak, nehrin ve dereciklerin içinde akisler yaparak yalnızlığı seven bir insanın edasiyle yanıyor. Gölgeler, hâlâ belli belirsiz bir şekilde ışık veren hayat ocağının üstüne yığılmış bir kül yığını gibi her tarafta dalgalanıyor. Kilise, tek parça halinde çevremiyle bu gögenin içine yavaş yavaş gömülüyor. Evlerin damları, gemilerin ön direkleri artık yok. Hayat toprak hizasına, birkaç dükkândan tek tük dökülen ışıkların üstüne iniyor.

Nâralardan, şarkılardan, göz yaşlarından, ümitsizliklerden, büyük sevinçlerden sonra Jack, şimdi büyük bir korkuya kapılıyor.

Bütün gün okuduğu keder verici kitabın gamlı sayfalarında bir şey yazıyor: Hiçlik. Evet bu sayfada yazılı olan şey: Hiçlik ve karanlık... Artık kımıldamıyor. Hattâ bu yüzüstü bırakılıştan, onu boğan bu yalnızlıktan kurtulmak için kaçmaya bile gücü kalmamış. Eğer çok iyi tanıdığı bir çığlık, kurtarıcı bir bağırış, bir kurtuluş haykırışı onu uyuşukluğundan çekip çıkarmasaydı o, uyku adı verilemiyen şu hiçlik içinde, herkesin yaptığı gibi oracıkta şu sıranın üstünde kalacaktı:

— Şapkalar! Şapkalar! Şapkalar!

Jack sesleniyor:

— Bélisaire!...

Bak, bu adam Bélisaire'miş işte. Jack doğrulmaya ve ona: "Nasıl ho... ho... vardalık... yaptığını" anlatmaya çabahyor; fakat bunu bir türlü beceremiyor.

Topallığı da, sıkıntılı yürüyüşü de kendi yürüyüşüne uygun gelen fakat hiç olmazsa kuvvetli bir irade ile ayakta durabilen ayak satıcısına dayanıyor. Bélisaire onu sürüklüyor, hem de yavaş yavaş çıkışıyor. Neredeler? Nereye gidiyorlar? İşte aydınlık fakat ıssız rıhtımlar... İstasyon... Bir sıranın üstüne uzanıp yatmak ne güzel de bir şey...

O da nesi? Ne var? Ondan ne istiyorlar? Onu uyandırıyorlar, sarsıyorlar, itip kakıyorlar. Birkaç adam ayrı ayrı konuşuyor. Ellerine demirden eller yapışıyor, bileklerini bağlıyorlar. Yalnız onda karşı koymak cesareti yok. Çünkü şimdi uyku her şeyden kuvvetli. Vagon gibi bir şeyin içinde uyuyor. Biraz sonra uykusuna bir vapurda devam ediyor. Bu vapurun içi pek soğuk olmakla beraber yere yuvarlanmış. Kımıldamak için kendisine bir kuvvet bulamadan zorlanıp duruyor. Onu tekrar uyandırıyorlar, sürüklüyorlar, itip kakıyorlar. Sersemlik veren bir uyur-gezerlik içinde yaptığı sayısız seferlerden sonra şimdi içine yuvarlandığı samanın üstüne uzanmakla, nihayet bir kapıdan, sürgüleri çekilmiş kocaman, gıcırtılı iki kilitten gelen gürültü ve ışığa sığınarak kanakana uyumakla öyle bir dinlenme hissediyor ki...

VI

KÖTÜ HABER

Sabahleyin, başının üstünde kopan bir gürültü, Jack'ı uykusundan uyandırdı.

Ah! Şu sarhoşluğun acıklı uyanışı, yakıcı susuzluğu, dermansız kolların ve bacakların her tarafta yara açan ağır bir zırhın içine sıkışmış gibi, kırılışı, titreyişi, sonra kirli hayatından duyduğu büyük bezginlik ve hamlık içinde kendine gelişi ve tekrar yaşamaya başlamak gücünü bulamayan şu insan oğlunun o ifedesi imkânsız ıstırabı, utancı!

Jack, gözlerini açınca, daha hâfızasını toplamadan önce bütün bunları duydu. Sanki bir vicdan azabının sıkıntısı içinde uyumuş gibi idi.

Ortalık eşyaları seçmek için henüz pek karanlıktı. Bununla beraber kendisine ayrılan tavan odasında olmadığını pekâlâ biliyordu. Başının üstünde, çatı deliğindeki camın, masmavi boşluğun parıldadığını görmüyordu; üstelik tan yerinin ağarmasiyle meydana gelen solgun ışık, ona duvarın üstünde aydınlığı yüzlerce lekeler halinde parçalayan iki yüksek pencereden geliyordu. Nerede idi? Evet yatağının biraz ötesinde, köşede, kocaman saat

topları, makaralar, ipler birbirine karışıyordu. Az önce onu uykusundan uyandıran müthiş gürültü tekrar başladı. Bu gürültü, tıpkı bir yere sarılan bir zincir gıcırtısına, kocaman bir duvar saatinin derin derin çalışına benziyordu. Bu saati tanıyordu. İki yıldan beri zamanlarını aşağı yukarı bu saatle ayarlamıştı. Bu ses ona, geceleyin, kendine ayrılan çırak odasında uyurken, kışın rüzgârla, yazın sıcakla beraber gelir ve sabahleyin çatı deliğinin camına ağır darbelerle çarpıp "Artık kalk!" derdi.

Demek Indret'de idi. Evet ama saatin sesi daha yüksekten, daha uzaktan geliyordu. Bu gürültülerin, sürekli ihtizazlar yaparak bu kadar fazla ses çıkarması için kafasının pek perişan bir halde olması gerekti, aksi takdirde Indret'nin "Yeddiemin" dediği ve arada sırada yola gelmiyen çırakların hapsedildiği yüksek odada saat kulesinin içinde bulunması gerekiyordu. Gerçekte bulunduğu oda işte bu oda idi. Ama neden?... Ne yapmıştı?

O zaman, odanın içine kayıp giren ve çırağa etrafı belli etmeye başlıyan zayıf bir gün ışığı hâfızasına sokuldu ve oradlaki bütün kıvrımları aydınlattı. Dün geçirdiği hayatı tekrar yaşamak için çabalıyor ve bu yaşanan hayattan hatırlıyabildiği bütün şeyler içini dehşetle doldduruyordu. Ah! Bundan sonra kendini büsbütün unutabilseydi!

Fakat hayır! İkinci "ben"liği tamamen uyanmış, yaşadığı gün içinde söylediği, yaptığı bin bir çılgınlığı ona insafsız bir gaddarlıkla hatırlıyordu. Bu çılgınlıklar sanki karışık bir rüyadan parça parça meydana çıkıyordu. Öteki varlığı hiçbir şeyi unutmamıştı. Hattâ üstelik açık delilleri de vardı: Kordelâsı sökülmüş bir gemici şapkası... Mavi bir kuşak... Ceplerinin dibinde birkaç kuruşla beraber tütün artıkları, pipo kırıkları, Jack'a yaptıklarını açıklayan her yeni şey onun karanlıkta bile yüzünü kızartıyor, tamir kabul etmez bir utanma önünde, izzeti nefsinden gelen üzüntülü hareketler yapıyor, hiddet, nefret, hayret sesleri çıkarıyordu. Evvelki çığlıklarından daha kuvvetli çıkan bu hayret seslerinden birine bir inilti cevap verdi.

Yalnız değildi. Kendisiyle beraber birisi, orada, duvarın derinliğine oyulmuş eski kalın mazgallara bitişik bir taşın üstünde oturan bir gölge vardı.

Jack endişe ile kendi kendine: "Bu da kim?" diye soruyordu; sonra köşeleri düzensiz, çıkıntılı, bir tırtıl gibi girintili şu hareketsiz ve gülünç silüetin badanalı duvarın beyazlığı üstünde yayılışını seyrediyordu. Dünyada böyle bir gölgeyi aksettirecek tek bir insan vardı: Bélisaire... Fakat Bélisaire buraya ne yapma-

ya gelmişti? Yalnız Jack ayak satıcısı tarafından korunduğunu belli belirsiz bir şekilde hatırlıyordu. Duyduğu dermansızlık, bir garda rüzgârla uçuşan kasketlerin, şapkaların dağılması arasında giriştikleri bir kavgayı hâfızasında tekrar canlandırıverdi. Bütün bunlar karışık, bulanık, şüpheli ve bir tortu bulaşığı gibi bir şeydi.

— Siz misiniz Bélisaire?

Ayak satıcısı, içine üzüntülü bir ifade karışan boğuk bir sesle cevap verdi:

— Evet, benim.

— Allah Allah! Ne yaptık da bizi buraya iki haydut gibi kapamışlar?

— Başkalarının ne yaptığını bilmem, hem bu beni ilgilendirmez. Yalnız pek iyi biliyorum ki hiç kimseye bir kötülük yapmadım. Asıl kötülüğü onlar bana yaptılar, şapkalarımı bu hale soktular.

Bélisaire karanlığın içinde, önüne serilen felâketine, yok olmuş, çiğnenmiş, ezilmiş mallarına bakarak ve giriştiği müthiş kavganın etkisiyle hâlâ tirtir titriyerek bir an durakladı. Gece yarısından beri ısrarla gözlerinin önünde duran şu korkunç manzara, iplerle, zincirlerle bağlanmış vücudunun yorgunluğunu, uykusunu, hattâ serseri talihinin ve biçimsizliğinin

ona çektirmekte olduğu her zamanki kundura (1) azabını bile duymasına engel oluyordu.

— Ne dersiniz, acaba şapkalarımın parasını bana öderler mi? Çünkü nihayet bu olan biten şeylerle benim hiçbir ilgim yok. Bari onlara bu meselede size yardım etmediğimi açıkça anlatsamz.

Jack güvenle sordu:

— Hangi meselede?... Ben ne yapmışım?...

Fakat şu anda hepsini hatırlıyamıyacağı birçok çılgınlık arasında, ötekilerden daha kötü bir şey yapmış olabileceğini düşündü. Bu defa daha utana sıkıla bir tavurla Bélisaire'e sordu:

— Peki ama beni ne ile suçlandırıyorlar?

— Diyorlar ki... Fakat bunları bana neden söyletiyorsunuz? Siz söylenenleri daha iyi bilirsiniz.

— Hayır, bilmiyorum, size yemin ederim ki bilmiyorum.

— Peki öyle ise! Diyorlar ki hırsızlığı siz yapmışsınız.

— Hırsızlık mı? Ne çalmışım ben?

— Zénaïde'in drahomasını.

Yüzü sapsarı kesilen çırak, acı, öfkeli bir çığlık kopardı:

— Fakat bu bir alçaklık. Siz buna inanmıyorsunuz değil mi Bélisaire?

---

(1) Brodoguin.

Bélisaire cevap vermedi. Indret'de herkes Jack'ın suçlu olduğuna emindi. Onları gece yarısı yakalıyan jandarmalar, ayak satıcısının önünde konuşurken Jack'ın suçlu olduğuna onu da inandırmışlardı. Bütün deliller çırağın aleyhinde idi. Roudic'in evinde işlenen hırsızlık haberinin ilk gürültüleri fabrikanın içine yayılınca Jack'ın sabah yoklamasında bulunmadığı hatıra gelmişti. Ah! Şu Nantais darbesini ne güzel de hesaplamıştı... Indret caddesindeki meyhaneden tutun da suçlu ile suç ortağının bilinmiyen bir yere kaçmak için bilet aldıkları sırada yakalandıkları Nantes'taki Bourse istasyonuna kadar bütün yol boyunca dağılmış, serpiştirilmiş altınlarla, her fırsatta bozdurulmuş şu yirmi franklık paralarla meydana çıkan hırsızlık izleri birbiri arkasından zincirleniyor, çırağın peşinden sürüklenip gidiyordu. Aksak fakat şeklini değiştirmiş bir vicdan üzüntüsü gibi şu bilinen cinayetin peşinden gelen sarhoşluk, bütün gün sürüp giden sefahet ne kandırıcı bir delil!

Hasılı hiç kimsenin şüphesi kalmamıştı. Yalnız yorumlanması mümkün olmayan tek bir nokta kalıyordu: Şu altı bin frankın büsbütün ortadan yok oluşu. Bu altı bin frankın en ufak bir izine, ne Bélisaire'in, günlük satışının kazancı olan birkaç frankın bulunduğu ceplerinde raslanmıştı, ne de Jack'ın dünyanın her çeşit tayfalarının iki kadeh yuvarlamak için girdik-

leri gemici meyhanelerine ait paslı tuhaf paraların şıkırdadığı ceplerinin dibinde. Zénaïde'in çekmecesinden eksilen bütün parayı, on saat içinde, limanın pis odalarında harcıyabilmelerine imkân bulunmadığı besbelli idi. Herhalde birçoğu bir tarafa saklanmış olmalı idi.

Ama nereye? İşte bu noktayı öğrenmek gerekti.

Bu sebeple müdür, suçluları, üstü başı yırtık, çamura bulanmış, renkleri sapsarı olmuş tirtir titriyen iki gerçek caniyi, sabah olur olmaz kendi çalışma odasına getirtti. Jack hâlâ gençliğin sevimliliğini taşıyordu. Elbisesinin, biçimsiz mavi kuşağının manzarasına rağmen kıvırcık saçlı, zarif, zeki yüzünde dikkati çeken kibar bir hal saklı idi. Fakat kavga sırasında aldığı yaralarla, yırtık elbisesinin, yaralı yüzünün her tarafında görülen karşı koyma izleriyle daha çirkinleşip garipleşen Bélisaire, yer yer buruşuk ve kızartılarla örtülü toprak rengindeki yüzüne, bütün gece sıkışıp, şişmiş ayaklarının verdiği o amansız ıstırap ifadesiyle, kalın dudaklarını kapalı tutan ve bu dudaklara fokların burunlarında görüldüğü gibi acıklı, arzulu, insana mahsus bir dilsizlik veren mâna ile bir kat daha korkunç bir hal almıştı. İkisi yanyana görünür görünmez, çırağın, şu sevimli utangaç çocuğun, olsa olsa bu sefilin a'eti olduğunu, onun öğütleriyle baştan çıkmış bulundu-

günu kabul eden umumi kanaat büsbütün kuvvetlenmiş bulunuyordu.

Jack, müdürün bekleme odasına geçerken sanki korkunç bir kâbusun hayalleri insan şekline girmiş de karşısına dikilmiş gibi kendisinde bir takım tayıfların etkisini yaratan birçok yüzler gördü;kendisine ne yüklenen suçun önünde başını hâlâ dimdik tutturan güveni birdenbire sarsıldı. Onu sürükleyip getiren gemici, Indret, Aşağı-Indret, hattâ Nantes meyhaneleri Jack'a bir gün önceki gününün bütün merhalelerini hatırlattı. Bir an, acı fakat gülünç bütün hâtıralariyle, tekrar bugünü yaşadı; sarhoşluğun bütün perişanlığını, utangaçlığını, kızartılarını bir daha geçirdi.

Müdürün odasına girince af dilemek için eğilmeye hazırlanmış, gözleri yaşlarla dolmuş, süklüm büklüm bir tavur takınmıştı.

Odada, pencere önündeki yazıhanesinin büyük koltuğuna oturmuş bulunan müdürden, müdürün yanında duran ve küçük beresini elinde tutan Roudic babadan başka kimse yoktu. İki bekçi, ayak satıcısını, bu her türlü cinayetleri yapmaya elverişli tehlikeli caniyi gözden ayırmamak için, dipte, kapının yanında, ayakta duruyorlardı. Jack ustabaşıyı görünce ona doğru gitmek için şuursuz bir hareket yaptı. Bir dosta tabiî bir koruyucuya uzanıyormuş gibi elini uzattı. Fakat Roudic babanın yüzünde pek

ciddî özellikle pek kederli bir hal vardı; bu durumunu soruşturmanın süresince devam ettirdi.

Müdür:

— Beni dinleyiniz Jack, dedi. Gençliğinizi, ananızı babanızı, şimdiye kadar aldığınız sicilleri, özellikle Indret'de oturduğunuz evin şerefini göz önünde bulundurarak sizi, Nantes'a götürmelerine engel olup burada bıraktırdığımı, soruşturma başlamadan önce birkaç gün beklemelerini rica ettiğimi size söylemeliyim. Şimdi, şu anda, her şey benim, sizin, Roudic'in arasında geçiyor. Olayın dallanıp budaklanmaması tamamiyle sizin elinizdedir. Yalnız sizden arta kalan paranın geri verilmesi istenilmektedir.

— Fakat mösyö...

— Sözümü kesmeyiniz, biraz sonra söylersiniz. Sizden, çalınan şu altı bin franktan arta kalan kısmın geri verilmesi istenilmektedir. Çünkü nihayet bir günde altı bin frankın hepsini harcamanıza imkân yok, değil mi? O halde! Hâlâ üzerinizde bulunanları bize veriniz. Ben de sizi, ana babanızın yanına göndermekle yetineyim.

Bélisaire, doğu rüzgârlarının Loire suları üstünde meydana getirdiği sayısız dalgacıklar gibi birçok buruşukluklarla kırışan sevimli bir gülümseme ile utana sıkıla başını uzatarak:

— Müsaade buyurun... Müsaade buyurun... dedi.

Fakat müdürün ona fırlattığı, hakaret dolu buz gibi bakıştan sıkılarak başını kaşıyıp durdu.

— Ne söyliyeceksiniz?

— Vallahi bilmem ama! Hırsızlık meselesi yoluna girdiğini görüyorum. Eğer lûtfünüz olursa, biraz da benim şapkalarımdan söz edilmesini isterdim.

— Sesini kıs, maskara herif. Söz söylemeye nasıl cesaret ettiğinizi bir türlü anlamıyorum. Yapmacıklı tavurlarınıza rağmen sizin gerçek suçlu olduğunuzu, bu çocuğun sizin öğütleriniz olmadan böyle harekette bulunmıyacağını sanki bilmiyoruz değil mi?

Bélisaire, çırağı tanık olarak gösteriyormuş gibi ona doğru dönerek:

— Oooh! dedi.

Jack itiraz etmek istedi. Roudic baba Jack'a vakit bırakmadan:

— Çok hakkınız var sayın müdürüm. Çırağı mahveden bu kötü ahbaplıktır. Bundan önce Jack'tan daha namuslu, Jack'tan daha vazifesine bağlı bir çırak yoktu. Karım, kızım, evde herkes onu seviyordu. Kendisine güvenimiz vardı. Bu sefil herife rasgelince bu işi yapmak zorunda kaldığı muhakkak.

Kendisine böyle kötü muamele edildiğini duyunca Bélisaire'in yüzü o kadar ürkek, o kadar üzüntülü bir şekil aldı ki, Jack, ağırlığını

hissettiği suçlandırmayı bir an unutarak, cesaretle arkadaşının savunmasına girişti:

— Bu adamın, bütün olan biten şeylerle hiçbir ilgisi bulunmadığını size temin ederim Mösyö Roudic. Dün yakalanmadan az önce, Nantes sokaklarında dolaşırken bana raslamıştı. Kendimi sürükliyebilecek bir halde bulunmadığım için beni Indret'ye kadar getirecekti.

Müdür her şeye kolay kolay inanmıyan bir tavurla sordu:

— Demek bu işi tek başınıza yaptınız?

— Hayır efendim. Ben bir şey yapmadım. Ben bir şey çalmadım. Ben hırsız değilim.

— Dikkat ediniz, yavrum, kötü bir yol tutuyorsunuz. Sizin için ancak bir çıkar yol var: O da, olayı olduğu gibi itiraf etmek ve sizi müsamahaya lâyık bir hale getirecek olan hareketi yapıp parayı geri vermek. Kabahatli oluşunuza gelince; zaten o besbelli. İnkâra kalkışmayınız. Bakınız! O gece, evde bayan Roudic'lerle yapayalnız bulunuyormuşsunuz. Yatmadan önce Zénaïde, önünüzde dolabı açmış. Hattâ size çekmecesinin bulunduğu yeri göstermiş. Bunlar da mı doğru değil zavallı çocuk? Sonra tam gece yarısı merdivenin de yerinden oynadığını işitmiş. Size seslenmiş. Tabiî siz cevap vermemişsiniz. Fakat o, evde kimse bulunmadığına göre merdiveni sizin tıkırdattığınıza o kadar emin ki.

Jack, kederden bitkin bir hale gelmesine

rağmen kendisinde cevap vermek için hâlâ kuvvet buluyordu:

— Ben değilim. Ben hiçbir şey çalmadım.

— Öyle mi? Ya yolunuzun üzerine dökülen, saçılan paralar?

"Bu parayı bana annem göndermişti." diyecekti. Fakat annesinin: "Bu yüz frankın sana nereden geldiğini sorarlarsa biriktirdiğim ehemmiyetsiz paralardır, dersin." diye yazdığı tembihleri hatırladı. Neticede annesinin, emirlerine karşı duyduğu derin saygı ve körükörüne inançla cevap verdi:

— Bu paralar, benim biriktirdiğim, kendime ait önemsiz paralardır.

Eğer annesi Jack'a: "Hırsızlığı ben yaptım" demesini emretseydi, o, suçlu olduğunu tereddüt etmeden ve tartışmadan kabul edecekti. Bu çocuk böyle bir çocuktu işte.

— Günde elinize geçen elli santimlik gündelikle bir taraftan ihtiyacınızı karşılayıp para harcamak zorunda bulunurken, böyle iki üç yüz frank biriktirdiğinize bizi nasıl inandırabilirsiniz? Hadi canım bu kötü çarelere başvurmayınız. Bu fedakâr insanlardan af dilerseniz, onlara karşı yaptığınız yakışıksız hareketi çabucak tamir edersiniz daha doğru olur.

O zaman Roudic baba Jack'a yaklaştı ve elini omuzuna koydu:

— Jack, yavrucuğum. Paranın bize nerede olduğunu söyle. Düşün ki bu para Zénaïde'in

drahomasıdır. Hayatımın yirmi yılında çalışıp çabaladım. Bu kadar parayı biriktirebilmek için her şeyden kendimi mahrum ettim. Biricik avunduğum şey de, günün birinde yorgunluğumun, mahrumiyetlerimin karşılığı olan kızımın mutluluğu idi... Kuvvetle eminim ki bu işi yaparken, bunların hiçbirini düşünmüyordun. Çünkü seni tanırım, sen kötü bir insan değilsin. Hayır, bu iş bir çılgınlık anında oldu. Bu kadar çok parayı bir arada görünce, alınması da kolay olunca başın dönmüş olacak. Fakat şimdi düşünmelisin. Seni söyletmiyen sebep sırf itiraf etmenin verdiği utançtır. Haydi Jack biraz cesaret!... İhtiyar olduğumu, bu çil paraları tekrar kazanabilmekliğim için hiçbir çarenin kalmadığını düşün, zavallı Zénaïde'imi hatırla... Haydi benim yavrum, paranın nerede olduğunu söyleyiver.

İyi kalbli adam çok kederlenmiş kıpkırmızı kesilmişti. Bu büyük hitabetten sonra alnının terini siliyordu. Bu kadar hazin bir yalvarışa karşı koymak için gerçekten kalbsiz bir suçlu olmak gerekirdi. Bélisaire bile o kadar duygulanmıştı ki bu sözlerle kendi felâketini unutmuş, Roudic konuşurken, şüpheli görünen fakat yüzündeki pek gülünç mübalâğa ile: "Haydi Jack! Şu zavallı adamın altınlarını geri versene..." şeklinde açıklanabilecek bir sürü işaretler yapıyordu. Hayatı, yakınları yüzünden aralıksız

bir işkence ile geçmiş olduğundan bu babanın fedakârlıklarını çok iyi takdir ediyordu.

Elinden ne gelir ki! Eğer bu para Jack'ın üstünde olsaydı, ümitsizliği ile kalbini parçalıyan şu Roudic babanın ellerine onları nasıl büyük bir sevinçle fırlatacaktı! Ama onda hiçbir şey yoktu.

Jack sadece:

— Ben sizin paranızı çalmadım, Mösyö Roudic, yemin ederim ki bir şeyinizi almadım, diyebiliyordu.

Müdür sabırsızlıkla ayağa kalktı:

— Ee artık yetişir. Az önce dinlediğiniz sözlere karşı direnmek için çok hain bir kalbinizin bulunduğu belli. Sizden gerçeği öğrenmek için bu sözler de kâfi gelmezse bütün söyliyeceklerimiz boşuna. Sizi tekrar yukarı götürecekler. Düşünmek için size, akşama kadar zaman veriyorum. Şayet bu akşama kadar istenileni geri vermek için bir karara varamazsanız sizi odalete teslim edeceğim. Orada söyletmesini pek güzel bilirler.

Tam bu sırada, eskiden jandarmalık yapmış bekçilerden, emin ve zeki görüneni emredermiş gibi yaklaşıp yavaş sesle:

— Sayın müdürüm, dedi. Çocuktan bir şey öğrenmek istiyorsanız onları ayrı ayrı yerlere koymalısınız. Bu ayak satıcısının çocuğa durmadan işaret vererek engel olmaya çalıştığını gördüm.

— Hakkınız var, onları ayrı ayrı yerlere kapamalı.

Hemen onları ayırdılar. Jack tek başına saatin bulunduğu odaya götürüldü. Odadan çıkarken bileklerine kelepçe vurulan Bélisaire'in şaşkın, ürkek yüzünü görmüştü. Kendisi kadar bahtsız fakat kendisinden çok daha az suçlu olan bu zavallı adamın duyduğu endişe de öteki üzüntülerine katıldı.

Gün ona o kadar uzun geldi ki!

Önce kendini kaplayan üzüntüden kurtulmak için başını samanların içine gömerek uyumaya çalıştı. Herkesin onun suçlu olduğuna inanmış bulunması fikri, bir gün önce yaptığı utanılacak hareketle bütün şüpheleri üzerine çekmiş olması düşüncesi onu her an şiddetli sıçramalarla sarsıyordu... Masumiyetini nasıl ispat etmeliydi? Annesinden gelen mektubu göstererek ve harcadığı paranın ondan geldiğini söyliyerek mi? Fakat ya d'Argenton bu paranın annesinden geldiğini öğrenirse!... Önemli düşüncelerden önce birtakım değersiz fikirleri genç dimağlara sokan şu görüş eksikliği onu bu kurtuluş çaresinden hemen uzaklaştırıyordu. Çünkü Aulnettes köşkünde zavallı Charlette'u korkunç bir sahnenin ortasında ağlarken görüyordu.

Peki ama böyle bir halde suçsuzluğunu hangi yollarla ispat edebilirdi? Hâlâ bir gün önceki sarhoşluğunun bitkinliği içinde bulu-

nurken, uzandığı şu bir demet otun üstünde, şuurundaki karışık düşüncelerden sıyrılmaya çabalarken etrafında bir çalışma gürültüsü, bir çalışma hayatı yükseliyor, saat, başının üstünde vuruyordu. Hem de öc alacak bir insanın ağır adımlarını hatırlatan şu tok tınlaması ile.

Saat iki. Saat dört. İşte işçiler işe başladılar, işte işten çıktılar. Nerede ise gece olacak. Ve onun mâsumiyetini ispat için ancak akşama kadar vakti var. Eğer para verilmezse doğru hapishaneye! Zaten Jack orada olmasını ne kadar isterdi. Hiç kimsenin gelip çıkaramıyacağı pek karanlık, pek derin bir zindana kapatılıp hapsedilmesi ne kadar da iyi olacaktı. Sanki bu korkunç üzüntünün kendisine daha fazla azap vermesinden korkuyordu. Saat odasına çıkan merdivende birdenbire bir gürültü oldu. Birisi kapının arkasında soludu, derin derin nefes aldı. Gürültü ile burnunu sildi. Fazla tıkırdı yapmaktan daima ürken parmaklardan geliyormuş gibi hafif bir tıkırtı oldu. Nihayet anahtar kilidin içinde döndü.

— Bak, ben geldim... Of aman! Burası da ne kadar yüksekmiş!

Zénaïde bu sözleri serbest, zarif bir eda ile söylemişti. Fakat öyle ağlamış, gözleri öyle şişmiş ve kızarmış, hotozunun altında tabiî halinde pek düzgün ve pek parlak olan saçları o kadar dağılmıştı ki kederinin izleri üstünde

beliren şu yapmacıklı neşe bu karmakarışıklığı daha fazla meydana çıkarıyordu. Zavallı kız kendisini mahzun mahzun süzmekte olan Jack'a gülümsedi:

— Bak ben ne kadar çirkinim değil mi? Doğrusu pek korkunç bir hal... Zaten tabiî halimde de kendimi güzel bulmam ki. Aynada kendimi gördükçe yüzümü buruştururum. Şu koskocaman burunla, kopça gibi gözlerle hiç de alımlı değilim. Endamım da yok. Hani gözlerim de ağlamakla büyüyecek değil. Aman Yarabbi dünden beri gerçek bir Madeleine gibi durmadan ağladım durdum. Ama bir kere Mangin'ciğimi düşün ne güzel bir adamdır o! Bütün kusurlarımı hoş görebilmesi için ancak elimde bulundurduğum drahomam kadar bir paraya ihtiyaç vardı. Kıskananlar bana açıkça: "Seni paran için alıyor." diyorlardı. Sanki bunu ben bilmiyormuşum gibi. Evet doğru! Ona hoş gelen benim param. Benim paramı istiyordu. Oysa ben onu seviyordum. Fakat şimdi anlıyorsunuz ya küçük Jack'ım, işler tamamiyle tersine döndü. Benim gibi çirkin bir insanı kabul edecek olan insana küçük çekmecemde bin frank bile kalmadı. Roudic baba, ilk önce, dört bin frank vermek isteyince Mösyö Mangin bu fiyata razı olmaktansa bekâr kalmayı tercih edeceğini açıkça söylemişti. Bu sebeple bu akşam geldiği zaman küçük bıyığını nasıl kıvıracağını nezaketle bana dönüp nasıl Allaha ısmarladık di-

yeceğini görür gibi oluyorum. Ooh! Ben onu bu sıkıntıdan kurtaracağım. Sözümü ilk önce ben geri alacağım. Yalnız... Yalnız... Bütün mutluluğumdan vazgeçmeden önce sizi bulmak, sizinle biraz konuşmak istedim, Jack.

Jack, başını önüne eğmiş ağlıyordu. Yaşı küçük olmasına rağmen Zénaïde'in çirkinliği hakkında yaptığı bu safça itiraftan kadınlara yakışır nasıl bir izzetinefis yarasının bulunduğunu anlıyordu. Üstelik bu fedakâr kızın ev kadınlığı özellikleri arasında, sevgisi içinde, para karşılığında satın alınan bu kocayı düğünden sonra kazanmak için gösterdiği güven ve erdem dolu cesaret ne kadar acıklı bir şeydi.

Jack'ın ağladığını görünce Zénaïde'in içinde bir sevinç kabardı:

— Ah! Ben onlara Jack'ın kötü bir çocuk olmadığını, kalbini yumuşatmak için "dolabının önünde dans ettiğini, evleneceği için büyük bir mutluluk duyduğunu gördüğüm şu zavallı Zénaïde'i üzmekle büyük haksızlık ettim." dedirtmek için dünden beri göz yaşlariyle kıpkırmızı olmuş, çirkin iri yüzümü ona göstermekten başka çarem kalmadığını kaç defa söylemiştim. Dün sabah çekmecemi elime alıp da onu bir avuç kar kadar hafiflemiş bulunca kalbimin durduğunu sandım. Göğsümün içinde, şurada, devamlı bir boşluk hissettim. Bu hal sürüp gitti... Jack, kardeşim, drahomamı geri vereceksiniz değil mi?

— Fakat Zénaïde bende drahoman yok. Sana yemin ederim ki bende yok.

— Yook... Benimle bu tarzda konuşmayınız. Hem benden korkmayınız. Size gücenmem. Yalnız bana paramın nerede olduğunu söyleyiniz. Biraz eksik de olsa zararı yok. Zaten tahmin ediyorum. Fakat ne önemi var. Biz delikanlıların ne olduklarını biliriz. İnsan eğlenince böyle eğlenmeli. Hah! Hah! Hah! Kim bilir Roudic babanın altınlarını nasıl hoplattınız. Vallahi iyi yaptınız. Ama geri kalan paraları nereye koyduğunuzu bana söyleyiverin.

— İnsaf edip beni dinleyiniz, Zénaïde. Ben hırsızlık yapmadım. Aldanıyorlar. Bunu yapan ben değilim. Ah! Herkesin beni suçlu sanması ne müthiş bir şey.

Zénaïde Jack'ı dinlemiyerek sözüne devam etti:

— Aman düşünün ki, o artık beni istemiyecek, şu zavallı Zénaïde'in evlenme meselesi suya düşecek... Jack, kardeşim, bana bu kötülüğü yapmayınız. Muhakkak bir gün bu kötülükten pişmanlık duyacaksınız... Çok sevdiğiniz annenizin, her zaman sözünü ettiğiniz o, uzaktaki küçük arkadaşınızın bağışı için, miniminilerin arasındaki bu türlü dostluklar kimi zaman çok uzaklara gittiği için kim bilir belki de bir zaman sonra nişanlınız olacak olan arkadaşınızın

bağışı için. Özellikle onun bağışı için, bunu sizden istiyorum. Ooh! Aman Yarabbi. bana hayır demeyiniz. Size başka türlü nasıl yalvarayım? Ulu Anne'nin önünde imiş gibi ellerim bağlı olarak önünüzde diz çöküyorum işte.

Zénaïde, çırağın oturduğu taşın yanına diz çökerek, göz yaşlarının, dış belirtilerine karşı her zaman kapalı kalan şu gürbüz vücutların derinliklerinde rasladığı bütün karşı koymalarla, tıkanmalarla, boğulmalarla tekrar ağlamaya başlıyordu. İşte bu anda ümitsizlik,bir patlamaya benzer ve derinliklerden gelince korkutur, bir lâv gibi yakıcı olur, bilinmez bir kuvvetle yayılır. Zénaïde köylü elbisesinin içinde, ufak beyaz hotozu kalbden gelen bir yalvarışla yerlere kadar eğilmişti. Bu hali ile hafta aralarında, Breton köylerindeki ıssız kiliselerin köşelerinde görülen şu gamlı duaların, şu büyük ümitsizliklerin tablosunu canlandırıyordu.

Zénaïde kadar ıstırap çekmekte olan Jack, nişanlılara yakışır kaba fakat pırıl pırıl gümüşten bir yüzüğün takılı bulunduğu eli yakalamaya çalışıyor, hâlâ kendini savunmaya, suçsuzluğunu ispata çabalıyordu.

Zénaïde birdenbire sıçrayarak ayağa kalktı:

— O halde cezalanacaksınız! Kötü kalbli olduğunuz için hayatta sizi kimse sevmiyecek.

Genç kız koşarak dışarı çıktı ve müdürün çalışma odasına bir hamlede indi. Müdür, babasiyle beraber onu bekliyordu.

Zénaïde cevap vermedi, bütün lâkırdıları, hıçkırıklarla beraber boğazına tıkanıp kaldığı için "Hayır" diye işaret etmekle yetindi.

— Hadi yavrum. Fazla üzülmeyiniz. Suçluları cezalandırmaktan ziyade onların yaptıkları kötülükleri tamire çalışan adalete başvurmadan önce elimizde bir çare daha var. Roudic bana bu sefilin annesinin zengin bir adamla evli olduğunu söylüyor... O halde! Onlara yazarız. Söylediği gibi bu adamlar namuslu kimselerse drahomanız henüz mahvolmamış demektir.

Müdür, bir tabaka kâğıt aldı. Yavaş yavaş okuyarak şu mektubu yazdı:

"Sayın bayan, oğlunuz evinde oturmakta olduğu namuslu ve çalışkan bir ailenin biriktirdiği altı bin frankını çalmak suçuyla sanıktır. Bununla beraber çalınan paranın hiç olmazsa bir kısmının geri verileceğini ümidederek hemen adalete teslim etmedim; fakat suç işlendikten sonra verilen bir günlük mühlet içinde bu paranın tamamının dağıldığına, kaybolduğuna inanmaya başladım. Meydana gelen bu durumdan ve bu durumun sonuçlarından kaçmak imkânsızdır. Meğer ki onu kurtaracak parayı Roudic ailesine ödemekten çekinmiyesiniz. Harekete geçmek için kararınızı bekliyeceğim; ancak üç gün bekliyebilirim; çünkü esasen fazla gecikmiş bulunuyorum. Eğer pazar gününe kadar cevap alamazsam suçlu pazartesi sa-

bahı adaletin pençesine teslim edilmiş olacaktır.

"Müdür"

Sonra imzasını attı.

Roudic baba, üzüntü arasında Jack'ın ana babasına karşı hâlâ bir acıma duyarak:

— Zavallı adamlar! Ne dehşetli bir şey bu! dedi.

Zénaïde başını vahşi bir eda ile kaldırdı:

— Yapılan bu şeyin dehşet neresinde? Çocuk benim drahomamı çaldı. Elbette anası babası ödeyecek.

Aşktan ve gençlikten gelen bir gaddarlık! Zénaïde, oğlunun şerefsizliğini haber alan bir annenin bu türlü üzüntüsünü, bir defacık olsun düşünmüyordu. Oysa ihtiyar Roudic, babanın böyle bir haberi alır almaz, utancından kahrolacağını düşünerek acınıyordu.

Bu sebeple Roudic babanın içinde, Zénaïde için büyük bir keder duymakla beraber, meselenin başka şekilde halledileceği, çırağın kendiliğinden parayı geri vereceği, ihtimal bu mektubun yolda kaybolup yerine varamıyacağı hususunda belli belirsiz bir ümit vardı. Birçok şeylerin arasına karışarak çok uzaklara gidecek olan ve kazalarla dolu yolun bütün tesadüfleriyle karşı karşıya bulunan şu dörtköşe kâğıt ne kadar da nazik şey!

Evet, bir mektup aslında hafif ve nazik bir şeydir. Bu sebeple sık sık yolunu şaşırır. Fa-

kat müdürün az önce yazıp bir şamdanın alevinde kapattığı, başka kâğıt tomarlariyle beraber postacıya verdiği mektup yolunu şaşırmak tehlikesiyle karşı karşıya bulunmuyor. Breton postacısı bu mektubu teneke kutudan telâşla alacak, meşin çantasının dibine atacak, uzun yolun üstündeki meyhanelerin birinde mektupla beraber gecikecektir ama onu unutmıyacağına emin olunuz. Hiçbir deniz ve kara rüzgârının uçuramıyacağı bu mektup Loire nehrini geçecek, şimendiferde, daima telâş gösteren memurlar onu trenin geçidine fırlatılan uzun hizmetler sonunda eskimiş, yarı bağlanmış yarı bağlanmamış bir hurcun içine kapatacaklar ama o kaybolmıyacaktır.

Bu mektup, daha büyük öteki mektup yığınları arasına karışacak, tutuşturmak için serseri bir kıvılcımın kâfi geleceği vagonların sarsıntısı ile kayacak, yuvarlanacak, hophyacak, nihayet Paris'e varacaktır. Yanmadan, çalınmadan, yırtılmadan, kaybulmadan her türlü parmaklıkların arasından, her türlü ayıklamadan geçtikten sonra hedefine ulaşacaktır. Hem de öteki mektuplardan daha büyük bir emniyetle. Acaba neden? Çünkü o, kötü bir haber götürüyor. Bu türlü mektuplar, kutsaldır. Onların başına hiçbir felâket gelmez.

Bu mektubun bu türlü mektuplardan biri olduğuna delil şu ki, Fransa'nın bütün büyük şehirlerini baştanbaşa dolaştıktan sonra işte,

şehir dışı postacısı Cazmir'in teneke kutusu içinde Étiolles'ün kızıl yamaçları üstündeki bildiğimiz küçük yolu tırmanıyor. D'Argenton şu ihtiyar Cazmir'den nefret eder, çünkü bu adam tembeldir. Aulnettes köşkünü uzak bulur. Çok zaman, mektupları, gazeteleri, okuma bilmiyen, yolda daima birisini kaybeden karısına verir. Kötü haberin yetişmemesi için işte güzel bir fırsat. Hayır, hayır, o gün Cazmir vazifesini kendi yapıyor. İşte o, güneş ve yağmurun sildiği her gün biraz daha rengini giderdiği **"Küçük ev, bol huzur"** kelimelerinin yaldızlı harflerini taşıyan, ıslak bir asma ile örtülü kapıyı çalıyor.

Postacının gelmesi, kendi isteğiyle bu ıssız yere çekilen insanları, etrafa yaydıkları can sıkıntısı ile beraber, bir araya topladı.

VII

METTARY ISLÂH EVİ İÇİN BİR ESİR

Aulnettes köşkü, hiçbir zaman o sabahki kadar adına lâyık bir değer alamamıştı.

Köşk, kurşun rengi koskoca bulutların koşuştuğu kış mevsiminde görülen bir gök altında, kimsenin uğrağı olmayan bir yerde, tek başına kalmış, yaprakları dökülen ağaçların arasında sanki ufalmış, hâlâ uykuda olan toprağın, kuşların gitmesiyle bomboş kalan havanın kasvetli sessizliğini paylaşıyordu. Komşu tarlaların içinde tohumları gagalıyan birkaç karga kara kanatlariyle toprak hizasında uçarak, hüzünlü manzaranın üstüne biraz hayat eseri bırakıyordu.

Charlotte, küçük kulenin ambarında bozulan üzümleri ayıklıyor, şair çalışıyor, Doktor Hirsch uyuyordu.

D'Argenton:

— Oo!... Indret'den bir mektup ha! diye bağırdı.

Sonra henüz dokunulmasını istemediği bir kemiği koruyan bir köpek gibi, mektubu açmadan yan tarafına saklıyarak gazetelerini, Char-

lotte'un hummalı bakışları altında, alaylı bir tavurla okumaya başladı.

— Vay, vay! İşte şeyin kitabı çıkmış! Şu hayvan herif de durmadan yazıyor! Bakın hele, Hugo'dan da şiir var. Desenize hep onu okuyacağız.

Gazetesinin yapraklarını açmakta neden bu kadar insafsız bir yavaşlık gösteriyor? Çünkü sevinçten yanakları al al olmuş ve sabırsızlıkla arkasında duran Charlotte oradadır; çünkü Indret'den her mektubun gelişinde anne kendini bir âşık gibi göstermektedir; çünkü şu kendini beğenmiş zavallı adam, bu kadının yalnız kendisini sevmesini, büsbütün kendisine ait olmasını istemektedir.

D'Argenton, çocuğu bu yüzden uzaklara, pek uzaklara göndermişti. Fakat annelerin, hele bu türlü annelerin kalbi o şekilde yapılmıştır ki çocukları ne kadar uzaklaşırlarsa onlara karşı o kadar fazla sevgi duyarlar; sanki sevgi çabasiyle aradaki mesafeleri doldurmak ve gönüllerini yaklaştırmak istiyorlarmış gibi görünürler.

Jack'ın gidişinden beri, annesi vicdan üzüntülerinden harap bir hale gelmişti. yüzüstü bırakmadan doğan büyük bir zaafla çocuğuna karşı şiddetli bir sevgi duyuyordu. Şairi kızdırmamak için çocuktan söz açmıyordu ama onu düşünüyordu.

D'Argenton bunu seziyordu. Bu yüzden ço-

cuğa karşı kini çoğalmış ve Roudic'in, çıraktan şikâyet eden ilk mektuplariyle gururu okşanmıştı:

— Görüyorsun ya! Onu bir işçi bile yapamıyacaklar.

Fakat bu fikir şairi memnun etmeye yetmiyordu. Jack'ı daha hor, daha zelil görmek isterdi. İşte bu sefer mutluluğa erişecekti. Nihayet Indret'den gelen mektubu açmaya karar verip de ilk kelimelerini okumaya başlayınca yüzü heyecandan sapsarı oldu; gözlerinde kin dolu bir çeşit zafer parladı:

— Zaten böyle olacağından emindim!

Sonra, paranın geri verilmesi için kendilerine yapilan ihtarın önünde bir sürü tatsız zorlukların çıkacağını derhal sezdi ve bu yüzden Charlotte'a mektubu uzatırken üzüntülü bir tavur takındı.

Gelen birçok felâketlerden sonra bu ne müthiş bir darbe idi Yarabbi! Zavallı kadın şairle karşı karşıya gelen analık gururu içinde yaralanarak, sevgisi içinde örselenerek. duyduğu vicdan azaplariyle, harap olmuş, üzüntüsü daha büyük bir işkence halini almıştı.

Dünyanın bütün doğru fikirlerine, safsatalarına sahip olan şu kulak tırmalayıcı ses ona: "Bu senin hatan... Senin kusurun... Onu neden kendi haline bıraktın?" diye bağırıyordu.

Şimdi, her ne pahasına olursa olsun onu kurtarmalıydı. Fakat ne yapmalı? Nereden

para bulmalı? Artık kendinin hiçbir şeyi kalmamıştı. Âdi takımların meydana getirdiği zenginlikle rasgele süslenmiş bir evin eşyalarından eline birkaç bin frank geçmiş o da çabucak harcanıp gitmişti. "İyi Dost" ayrılırken ona bir hediye, bir hâtıra bırakmak istemişti ama o d'Argenton hesabına asalet göstererek böyle bir hediyeyi kabulden kesin bir şekilde çekinmişti. Bu itibarla elinde bir şey kalmamıştı. Ancak birkaç mücevheri vardı, vardı ama gereken paranın dörtte birini bile sağlıyamazdı. Şairine başvurmaya gelince, bunu aklından bile geçirmemişti. Onu pek iyi tanıyordu. İlk önce çocuğa karşı bir kin besliyordu. Sonra da cimrinin biri idi. Para biriktirme hırsı, cimri menfaatleri, noterine yatırdığı parasına karşı gösterdiği şu köylü saygısı onda Auvrergne'li soyuna has cimriliği meydana koyuyordu. Zaten zengin de değildi. Ona Aulnettes köşkü pek pahalıya mal oluyor, fazla masraflara zorluyordu. Bu masraflara karşılık bir kısıntı yapmak için, yalnızlığın verdiği can sıkıntısına rağmen, kışı orada geçiriyordu ve böylece yazın israflarını, edebiyata ait kaygularının yanında, toplanması pek pahalı "aydın bir çevre"yi devam ettirmiş bulunan şu davetlilerin geliş gidişlerini karşılıyacağını umuyordu.

Ooh! Hayır, Charlotte'un başvuracağı insan şair olamazdı. Bununla beraber d'Argenton kendine başvurulacağını sanıyor, kendi-

sinden para isteneceğini sezen bir adamın yüzünü, o buz gibi tavrunu takınıyordu.

Şair, kadına mektubu okumak için gereken zamanı bıraktıktan sonra:

— Ben, her zaman bu çocuğun kötü huylarının bulunduğunu söyledim, dedi.

Charlotte cevap vermedi. Hattâ şu "Üç gün geçmeden parayı bulmalıyım, yoksa çocuğum hapishaneye girecek" düşüncesinin baskısı altında belki de duymadı.

D'Argenton devam etti:

— Böyle bir canavarı dostlarıma salık verdirdikten sonra onlarla karşı karşıya gelmek benim için ne ayıp bir hal! Bu olay bana fazla iyilik etmenin ne demek olduğunu iyice öğretti... Buyurun bakalım başımıza belâyı sardık.

Anne kızardı. "Bana, üç gün içinde, çocuğumun hapishaneye girmemesi için bu para lâzım."

D'Argenton bunu anlıyor, gizlice seziyordu; fakat kendisinden bir şey istenilmesine imkân bırakmamak için, ölçülü davranarak daha önce atıldı:

— Bu şerefsizlikten kaçınmak, bu zavallıyı hapishaneden kurtarmak için bir çaresini bulacak kadar zengin de değiliz ki.

Charlotte başını önüne eğerek:

— Ah! Sen istesen! dedi.

D'Argenton bu sözün arkasından, bir pa-

ra talebinin geleceğini sandı ve bu direnme, şairi öfkelendirdi:

— Aman efendim aman. Eğer ben istesem! Zaten böyle bir sözü bekliyordum... Sanki sen burada yapılan masrafları, etrafımı çeviren şu korkunç karışıklığı herkesten daha iyi bilmiyorsun da... İki yıldan beri şu kötü haylazın sorumluluğunu üzerime aldığım yetmiyormuş gibi şimdi üstelik çaldığı parayı ödemek zorunluluğu karşısında kalıyorum. Hem de altı bin frank! Söyle bakalım bu parayı nereden bulacağımı tahmin ediyorsun?

— Canım! Bunu ben de biliyorum... Bu bakımdan düşündüğüm insan sen değilsin.

— Ben değil miyim? O halde kim olabilir?

Charlotte utanarak başını yere indirmiş, uzun zaman beraber yaşadığı insanın, Jack'ın "İyi Dost"unun "İhtiyar Dost" adı verilen adamın adını söyledi. Bu ismi titriyerek, pek düşüncesizce hatırlattığı geçmiş hakkında şairden bir kıskançlık taşkınlığı bekliyerek söylemişti. Fakat, hayır, hiç de öyle olmadı; d'Argenton "İyi dost"tan söz edildiğini duyduğu zaman biraz kızardı; çünkü o da bu adamı düşünüyordu.

Ne olursa olsun, çocuk gibi, Ida'nın bu koruyucusu da Charlotte'un geçmişine ait bulunuyordu. Şair, bu esrarlı geçmiş hakkında asla bir şey sormuyor, Bonaparte saltanatı ile

Cumhuriyet devrini kaldıran ve bu bahisleri yok farz edip atlıyan Restauration tarihçileri gibi bilmemezlikten geliyordu. Bu meseleden çok ucuz kurtulduğuna memnun olarak kendi kendine şöyle düşündü: "Bu iş benim zamanıma ait bir iş değil... Varsınlar kendileri meseleyi halletsinler." Bununla beraber duyduğu huzuru hiç belli etmedi. Tersine kalbi yaralı bir insanın tavrunu takındı:

— Zaten izzeti nefsim sevgime bir haylı fedakârlıkta bulundu. Eh bir de bunu yükleniversin.

— Ooh! Teşekkür ederim, teşekkür ederim. Sen ne iyi bir insansın!...

Sonra Doktor Hirsch'in terlikleri evin içinde tembel tembel sürüklenmeye başladığı için borç olarak alacakları paradan hafif bir sesle konuşmaya devam ettiler.

Bu konuşma, hece hece, kırık kırık, çekile, büzüle yapılan tuhaf bir konuşma idi. Erkek büyük bir tiksinme hareketi yapıyor, kadın sözlerine zarif bir eda vermeye çalışıyordu. Yalnız "O" söz konusu oluyordu.

"O" elbette reddetmiyecekti... Evvelce Charlotte'un almak istemediği hediyeleri vermesi de reddetmiyeceğine bir delildi... Ama ne yazık ki "O" Touraine'de oturuyordu. Ne yapmalı? Bir mektup gönderseler iki günde gider; cevap için de bir o kadar zaman gerek. Sonra

Charlotte fazla ileri gittiğinden kendi de korkarak rasgele:

— Ben oraya gitsem nasıl olur?... dedi.

D'Argenton sükûnetle cevap verdi:

— Peki! Olur, gidelim.

— Nasıl! Sen de Tours'a benimle beraber mi gelmek istiyorsun? O halde Indret'ye de beraber gideriz; çünkü aynı yolun üstünde... Parayı derhal götürürdük.

— Indret'ye de geleceğim.

Zavalı çılgın kadın şairin ellerini öperek:

— Sen ne iyi bir insansın, ne iyi bir insansın!... diye tekrarlıyordu.

İşin aslına bakılırsa d'Argenton kadının yalnız başına Tours'a gitmesinden biraz endişe duyuyordu. Macerasının aslını bilmemekle beraber orada yaşadığını, hattâ mutlu günler geçirdiğini seziyordu. Ya geri dönmeyiverirse!... Öyle zayıf, öyle kararsız bir kadındı ki! İhtiyar dostunu, vazgeçtiği ihtişamı görüvermesi, tekrar kavuşacağı çocuğunun etkisiyle bütün geçmişi onu orada alıkoyabilir, katlanmanın ağır ve güç olduğuna kendisinin de inandığı şu işkence bu kadını kendinden ayırabilirdi.

Fakat d'Argenton bu kadından artık vazgeçemezdi. Gururla benliğinin, hastalık evhamlarının bu kör sevgiye, bu devamlı özenlere içten gelen bu neşeye ihtiyacı vardı. Bundan başka kısa bir gezinti yapmak, uzun fakat kısır "Of! Of"larla üzerinde epey süreden beri çaba-

ladığı şu uğursuz lirik dramdan da kurtulmak hiç kötü olmıyacaktı.

Tabiatiyle, Charlotte'a kendisini yalnız bırakmıyacağını, sevinçte olduğu gibi ıstırapta da onunla beraber bulunmak istediğini söyliyerek korkularına ve şu oylanma ihtiyacına şövalyelere yakışır bahanelerle bir parlaklık vermek istiyordu; böylelikle de minnettar ve hayran bir sevgiliye, analık acıları ortasında, sahip bulunuyordu. Esasen her yolculuğa başlamadan önceki hareketlilik, şu zavallı Lolotte'un duygulu kalbinde demin uyanan öldürücü üzüntüyü dağıtmıştı. Charlotte, kocası gömülür gömülmez büyük cenaze ziyafetleri hazırlıyan ev sahibesi vazifeleri arasında hıçkırıklarını unutan dul köylü kadınları gibi, bavullarını yerleştirirken Archambauld nineye tenbihlerini yaparken yolculuğunun acıklı hedefini hemen hemen unutmuş görünüyordu. Akşam yemeğinde d'Argenton Doktor Hirsch'e:

— Gitmek zorundayız. Çocuk dolaplar çevirmiş, hem de büyük dolaplar. Indret'ye gidiyoruz. Biz yokken sen eve gözkulak olursun dedi.

Öteki bir açıklamanın yapılmasını istemedi. Çocuğun büyük dolaplar çevirmesinde şaşılacak bir şey yoktu. O da d'Argenton gibi:

— Zaten ben bunun böyle olacağından emindim! diye bağırarak, başkalarının sırtından geçinen bir adam olduğunu ispat etti.

Gece ekspresle yola çıktılar ve erkenden Tours'a vardılar. Eski Ida de Barancy'nin "İhtiyar dost"u şehrin civarında, yüksek ağaçları nehre kadar inen, küçük kuleleri ufuk hattına kadar yükselen, gölgeli, zarif, Loire nehrine hâkim şu küçük köşklerden birinde oturuyordu. Vaktiyle Ida'nın hizmetçilerinin isim verdikleri gibi "Kont hazretleri"nin hiç çocuğu olmamış karısı da ölmüştü. Kendisi mükemmel ve kibar bir adamdı. Kont, Charlotte'un, kendisinden biraz kaba bir şekilde ayrılmasına rağmen, yalnızlığına bir zaman için neşe katan bu geveze, hoppa kadının hoş hâtırasını saklıyordu. Bu sebeple Charlotte'un bir kaç satırlık mektubuna karşılık onu kabul etmeğe hazır olduğu cevabını verdi.

Otele gelince bir araba kiraladılar. Şehirden dışarı çıkar çıkmaz az yokuşlu bir yola girdiler. Charlotte, şairin kendisinin peşini bırakmamaktaki inatçı direnme karşısında biraz üzülüyordu, kadın: "Acaba benimle beraber içeriye girmek istiyecek mi?" diye düşünüyordu.

Muaşeret usullerine yabancı olmasına rağmen bunun imkânsızlığını çok iyi hissediyordu. Serseri hayatının birkaç yılını geçirdiği, o zaman kumral zarif bir çocuk olan, fakat şimdi ıslah evinin gömleğini sırtına geçirmeye hazır, işçi gömleğiyle tam bir amele olmuş bulunan küçük Jack ile dolaştığı bu hârikulâde kırları,

arabanın içinden hayranlıkla seyrederken aklından hep bunları geçriyordu.

D'Argenton, kadının yanına oturmuş, gözuciyle onu seyrediyor, sinirli sinirli bıyıklarını ısırıyordu. Charlotte o sabah pek güzeldi; kötü haberin heyecanı, bir gecelik vagon yolculuğunun verdiği yorgunluk, yapacağı ziyaretin üzüntüsü onu biraz soldurmuştu. Bu solgunluk bir süs hevesiyle sarındığı kara renkli şalına, bir şeftali kadar taze haline katılınca Aulnettes köşkündeki hastabakıcılık vazifesi yüzünden uzun zamandan beri unutulmuş güzelliğini tekrar meydana çıkarıyordu. D'Argenton'un, bir keşiş gibi üzüntülü, endişeli, bedbaht bir hali vardı. Bu endişe, öldürücü, deli eden bir Otello kıskançlığı değil, insanı beceriksiz, budala yerine koyan sinirlendirici bir üzüntü idi. Kadınla beraber geldiğine pişman oluyor, oynadığı acayip rolden sıkılarak kendini pek aptal hissediyordu. Chalotte'a buralara gelmesi için müsaade ettiğine için için kızıyordu.

Köşkün görünmesi d'Argenton'un metanetini sarstı. Charlotte kendisine: "Hah tamam! İşte burası!" deyince ve ağaçların arasından, yazın, üstü örtülüp gölgelerin arasında kaybolan fakat dar ve uzun manzaraların az bir yeşillikle koyu bir renge büründüğü yılın bu döneminde meydana çıkan, bir derenin üstüne

atılmış iner kalkar köprüsüyle, balkoniyle bir rönesans incisinin işlemelerini görünce kendini hafiflikle, çılgınlıkla, ihtiyatsızlıkla suçlandırdı. Kadın bir defa oraya girerse elbette bir daha çıkmazdı.

Şair, daha kadının kalbinde hangi noktaya kadar nüfuz ettiğini, kendisi onun yanında bulunurken dünyanın bütün hazineleri bu kadını baştan çıkaramıyacağını henüz bilmiyordu.

Charlotte gittikçe daha fazla endişe duyarak kendi kendine: "Acaba arabadan inmiyecek mi?" diye soruyordu. Nihayet d'Argentaon arabayı, her iki tarafı ağaçlıklı yolun dibinde durdurdu:

— Beni yolun aşağı tarafında bulursun.

Sonra üzüntülü ve aşağılık bir gülümseme ile ilâve etti:

— Sakın geç kalma.

— Yok dostum, yok, merak etme...

D'Argenton daha Charlotte'u seyrederken araba uzaklaşıvermiş, hemen hemen parmaklıklı kapıya varmıştı. Beş dekika sonra bir çite dayanıp etrafı gözetliyen şair, metresini, bir haylı yaşlı olduğunu meydana koyan sert yürüyüşüne rağmen hâlâ dimdik, uzun boylu, zayıf, şık bir adamın kolunda gördü. Bir çift teşkil eden bu iki insan kaybolunca d'Argenton içinde sonsuz bir boşluk hissetti. Ağaçlıklı bir yolu dönerken Charlotte'un etekliğinin havalanışında alaycı, sinirlendirici bir hal vardı. Bu

savruluş onda sanki uzaktan suratına inen bir şamar etkisini yaratmıştı.

O zaman, içinde müthiş bir azap başladı.

Acaba içerde birbirlerine ne söylüyorlardı?... Onu bir daha görecek mi idi?... Hem de bütün bu zelil işkenceyi şu uğursuz oğlanın yüzünden çekiyordu!

Şimdi şair, Charlotte'un az önce gözden kaybolduğu büyük parkın uclarından birini örten bir kapının aşınmış basamağına oturarak, ikide birde parmaklığa doğru dönüp giriş kapısının önündeki meydanda duran arabayı, uzun bir mantoya sarınmış hareketsiz oturan arabacıyı seyrediyor, heyecanla bekliyordu. Etrafında, en ıstırap verici heyecanları yatıştıracak harikulâde bir manzara yayılıyordu. Düzenli, sık üzüm kütüklerinin bulunduğu yamaçlar, ağaçlıklı tepecikler, arasından dereler geçen söğüt dikili otlaklar; sonra, şurada burada, XI. Louis zamanından kalma bir yıkıntı önyüzlerinde birbirinin içine geçmiş D harflerinin arasında bükülüp kıvrılan semender kabartmalariyle Loire nehri kıyılarında sayısı pek çok olan güzel köşklerden birkaçı.

Şu ıssızlık ve bekleyiş âvareliği içinde, serseri düşüncesini bir noktaya toplamaktan bir zevk duyan d'Argenton bir süreden beri, ayaklarının altında bir kadeh şeklinde yuvarlaklaşan küçük vâdinin dibindeki selleri bir başka yere aktarmak için bir çeşit kanal açmakla uğraşan

bir işçi gurupuna bakıyordu. Daha iyi görmek için bir adım yaklaşınca bir örnek mavi gömlek ve kaba kenevirden pantolon giymiş birtakım insanlar gördü. Oysa uzaktan köylü olduklarını sandığı bütün bu adamların bir çeşit gözcünün nezareti altında toplanmış küreklerle toprağı kazan ve derenin sınırlarını çizen yarı efendi yarı köylü birtakım çocuklardan ibaret olduğunu anladı.

Açık havada bu kadar çok genç işçi tarafından bu işin sessiz sessiz yapılması özellikle dikkati çekiyordu. Ne bir söz, ne bir bağırma, hattâ ne de kuvvetini kullanan ve hisseden hareket halindeki insanın heyecanı.

Gözcü bağırıyordu:

— Daha dik!... Çok çabuk olmasın!...

Aletler çaba ile çalışıyor, terli yüzler toprağa eğiliyordu; arada sırada soluk almak için doğruldukları zaman bütün bir biçimsizliğin, sıskalığın, dermansızlığın izlerini taşıyan başlar, çıkık alınlar, sivri kafatasları görünüyordu. Şüphesiz bu çocuklar açık tabiatın serbestliği içinde yetiştirilmemişlerdi. Çoğunun yüzündeki solgunluk, yarı açık kırmızı gözler şehrin sefaletlerini, fakir mahallelerin, sağlığa zararlı evlerin bunaltıcı halini anlatıyordu.

Şair sordu:

— Bu çocuklar kim?

— Oo Mösyö! Buralı değilsiniz demek?... Bu çocuklar Mettary ıslah evinin çocuklarıdır. Islah evinin tesisleri de şurada...

Gözcü d'Argenton'a, karşı tepeciklerin üstündeki yeni, düzgün bir sıra, beyaz boyalı binaları gösteriyordu. Şir bu uğursuz cezaevinin adını işitmişti; fakat ne şartlarını biliyordu, ne de tüzüğünü. Birkaç gün önce oğulları yüzünden büyük bir felâkete uğramış bir aile ilesıkı fıkı bağlı olduğunu söyledikten sonra bu adamı sorguya çekti:

— Hapishaneden çıkar çıkmaz çocuğu bize yollayın.

D'Argenton hafif bir kederle:

— Buraya geleceğini sanmam. Anası babası parayı geri vererek hapis işini önlediler.

— O halde onu buraya kabul edemeyiz. Biz yalnız genç cezalıları alıyoruz. Ama ek bir tesisimiz var: **Baba ocağı**; burada çocuklara hücre hapsi uygulanır.

— Yaa! Hücre usulü? Öyle mi?

— Evet, hem de bu usul sayesinde en kötü huylar yola gelir... Esasen şurada birkaç broşür var. Eğer bir göz gezdirip bir fikir almak isterseniz Mösyö...

D'Argenton kabul etti; genç cezalılar için biraz para verdi, sonra broşürleri alarak tekrar yolun üst tarafına çıktı. Köşkün demir parmaklıklı kapısı kapanmıştı. Araba ağaçlıklı yoldan aşağıya doğru iniyordu.

Hele şükür!...

Charlotte, neşeli, mutlu, gözleri pırıl pırıl, biraz önce şairine kavuşmak için sabırsızlık gösteriyordu.

Kadın şaire:

— Haydi, arabaya çabuk bin, dedi.

Kolunu d'Argenton'un kolunun altından geçirdi sonra sevinçten titriyerek:

— Başarabildim, dedi.

Şair:

— Ya! diye karşılık verdi.

— Hem de ümidimin üstünde.

D'Argenton pek kuru, pek kayıtsız bir tavurla tekrar: "Ya!" dedi. Sonra ötesi kendisini hiç ilgilendirmediğini hissettirmek amacıyla broşürlerin sayfalarını büyük ilgi duyuyormuş gibi karıştırmaya başladı. Az önce kapalı duran parmaklıklı kapıyı gözetlerken hiç de bu kadar kurumlu görünmüyordu. Fakat şimdi kadın esir, uysal bir tavurla kendisine öyle sokuluyordu ki, doğrusu artık üzüntü duymaya mahal yoktu. Charlotte da onun sessizliği karşısında, kıskançlık gururu içinde yaralandığını düşünerek sustu; fakat az sonra şair, kendisi sözü açmak zorunda kaldı:

— Demek başardın?

— Tamamiyle, dostum... O, her zaman. Jack'a on sekiz yaşını doldurunca bedel parasını karşılamak, sonra da bir ticaretle uğraşmasını sağlamak üzere bir hediye vermek isteğini be-

tirtmişti. Bu hediye tam on bin franktı. Derhal bana bu on bin frankı verdi. Altı bin frank borcuna kapatılacak. Geriye kalan dört bin frankla da, çocuğun benim tarafımdan takdir edilecek ihtiyaçlarının görülmesini istiyor.

— Bu paranın harcama yeri bulundu bile... Onunla çocuğa iki üç yıl için Mettary ıslahevindeki **Baba ocağı**'nda bir hücre tutulmalıdır. Ancak orada bir hırsızı namuslu bir adam yapabilirler.

Kadın, kendisine gerçeği hatırlatan bu hırsız sözüyle titredi. Bilindiği gibi bu zavallı küçük beyinde durmadan doğan, gelip geçici duygular, eski duygularının, en ufak izine kadar hepsini silip götürüyordu.

Başını önüne eğdi:

— İstediğin her şeyi yapmaya hazırım... Öyle iyi, öyle cömert davrandın ki! Bunu hiçbir zaman unutamıyacağım.

Şairin ağzı, iri bıyıklarının altında, haz ve gururla kımıldadı. O, şimdi her zamankinden daha fazla hâkimdi. Bundan yararlanarak uzun bir nutuk verdi. Kadın, azarlanmaya lâyık olmuştu. Bu başa gelen olayda onun analık zaafının etkileri yok değildi. Charlotte'un çocuğu gibi her zaman kötü alışkanlıklar edinmiş bir çocuk elbette sonunda tehlikeli olurdu. Bu gemi azıya almış beygiri idare etmek için bundan sonra bir erkek eline ihtiyaç avrdı. Onu bir defa eline versinler, bakın nasıl yola getirirdi.

İki üç, defa tekrarladı:

— Ya kafasını kırarım, ya yola getiririm.

Charlotte cevap vermiyordu. Çocuğunun hapishaneye getmiyeceğini düşünmek bahtiyarlığı her şeye hâkim oluyordu. Hemen aynı akşam Indret'ye gitmeye karar verdiler. Kadının, ikinci bir defa zillete düşmemesi için Aşağı-Indret'de kalmasını uygun buldular. Parayı götürmeye, derhal ıslah evine göndereceklerin suçluyu gidip bulmaya d'Argenton yalnız başına gidecekti. Şair daha şimdiden rahatça "Islah evi" diyordu. Oysa Jack'ı şu andan itibaren arkasına geçirdiği mavi pamuklu gömleği ile. çoğu ana ve babalarının cinayetlerine kurban olanların daha pek küçük yaşlarında cehennem azabı çekenlerin meydana getirdiği büyük suçlu kafilesinin arasına katılmış şu zavallı küçük mahkûmların arasında görüyordu.

Bir pazar günü Aşağı-Indret'nin büyük fabrika istasyonunda trenden indiler. Kasabada yolculara ayrılan bir otel olmadığı için caddeüstündeki hanın en güzel odasını kiraladılar. Şair, yargıçlık vazifesini görmeye gittiği sırada, Charlotte bu iğrenç odada onu beklemek üzere tek başına kaldı. Aşağıdan bu odaya bağırmalar, kahkahalar, sarhoşların gürültüsü, Fransa'nın güney kısmındaki Landes bölgesini vahşi enginliği ve denizi gibi hazin Breton melodilerinin etkisi altında şu gamlı ezgilerle dua halini almış bir âhenkle söylenen yayvan şarkılar yük-

seliyordu. Bütün bunlara fazla sarhoş ağzı olmakla beraber daha canlı ve aynı zamanda daha hâzin gemici şarkıları karışıyordu. Şu bayağı meyhane gürültüsünden, usanmadan camları döverek ince ince yağan kıyılara mahsus yağmurun biteviyeliğinden bu kadına, çocuğunun hapsedildiği menfanın garip duyguları geliyordu. Suçlu da olsa o, her zaman kendi Jack'ı idi; çocuğunu pek yakınında hissetmesinden gelen bu duygu şimdi Charlotte'un gözleri önünde, önceleri beraber yaşadıkları mutlu yılların hâtırasını canlandırıyordu.

Neden ondan ayrılmıştı?

Charlotte oğlunu, narin, zeki, zarif ve sevimli bir çocuk olarak hatırlıyordu. Fakat şimdi birdenbire bir hırsız amelenin çıkıp geleceğini ve bu insanın da kendi oğlu olabileceğini düşündükçe iki yıldan beri kendisini kemiren bir vicdan azabı, kişileşerek onun önüne dikildi. İşte buyurun bakalım zaafının sonucu neye mal olmuştu! Eğer Jack'ı fabrikaların ahlâksız çevresine bırakmayıp yanında alıkoymuş olsaydı ve kendi yaşındaki çocuklarla beraber bir koleje yerleştirmiş bulunsaydı acaba bir hırsız olacak mıydı? Ah! Oradaki köy doktorunun kehaneti fazlasiyle gerçekleşmiş bulunuyordu. Oğlunu düşkün, zelil bir durumda bulacaktı.

İşçilerin kokulariyle, gürültüleriyle etrafını saran şu pazar gününün bayalığı vicdan azaplarını bir kat daha çoğaltıyordu. Demek Jack

iki yıldan beri burada yaşamıştı!... Herhangi yapılan bir işin, kol yorgunluğu karşılığında kazanılan bir hayatın büyüklüğünü duymaktan âciz olan bu basit yaratığın bütün nefretleri bu fikirle ayaklanıp, isyan ediyordu. Şu kederli düşüncelerden sıyrılabilmek bahanesiyle önünde açık duran broşürleri eline aldı. Kelimeler onu titretti. **"Baba ocağı. Kötüleri ıslah eden okul. Kabul edilen usul salt ayırma usulüdür. Çocuklar ayrı ayrı höcrelere konur; birbirlerini hiç bir zaman görmezler, hattâ kilisede bile."** Kalbi daralarak kitabı kapattı. Şairin dönüşünü, çocuğun gelişini beklemek üzere pencereye geldi. Gözleri, küçük yolun ta ortasından yarısını gördüğü Loire'ın bir deniz gibi hırçın, suları denize karışan bir nehir gibi çalkantılı küçük parçasına dikilip kalmıştı.

Bu sırada d'Argenton üzerine aldığı vazifeyi görmek üzere gidiyordu. Hem bu işin sona ereceğinden o kadar memnun görünüyordu ki. Hani kendisine avuç dolusu para verseler bile yerini bir başkasına bırakmazdı. Gösterişi seven şair, şimdi bunları elinin altında bulunduruyordu. Hem kat kat fazlasını, hem de en mükemmellerini. Müdürün odasında suçluyu diz çöktürüp af diletirken ona söyliyeceği nutku daha şimdiden hazırlıyordu. Arkasına koyu bir elbise, eline siyah bir eldiven geçirmiş, bir taraftan da şemsiyesini kurumlu bir tavurla yüksekte tutarak dua zamanı havanın kötü olmasın

yüzünden günün bu saatinde boş ve tenha olan Indret caddesinde yukarı doğru çıkarken, zaman zaman yargının ciddiyetine uygun bir tavur takınması, başını kurumlu kurumlu kaldırması, bunların hep önceden hazırlanmış olduğunu gösteriyordu.

İhtiyar bir kadın ona Roudic'in evini gösterdi. Dumandan kararmış ve islenmiş damlarını hazla serinleten, istirahate çekilmiş sessiz fabrikanın önünden geçti. Fakat kendisine gösterilen evin önüne gelince yanıldığından ürkerek tereddütle durdu. Bu ev, şu kışla yolu üstünde sıra sıra dizili duran evlerin en neşelisi, en canlısı idi. Zemin katındaki yarı açık pencerelerden, bir Breton dansının, yeni dövülen harman gibi odanın tabanına bütün kuvvetiyle inen köylü tekmelerinin neşesi gürültüsü taşıyordu. Breton'da denildiği gibi: "Ağızla söylenen şarkı"larla dans ediyorlardı. Hem de sesin tempoya, ritme verdiği şu tatlı keyifle oynuyorlardı.

İçine bir kurtarıcı olarak gireceği gamlı evi bulmaya hazırlanmış bulunan d'Argenton kendi kendine: "İmkânı yok... Burası olamaz." diyordu.

Birdenbire:

— Haydi **Le Plat-d'Étain**, Zénaïde!

Diye bağırdılar.

Birçok insan sesi gürültü ile tekrar etti:

— Evet, evet, **Le Plat - d'Êtain!** Zénaïde'i isteriz!...

Zénaïde! Tamam, bu Roudic'in kızının ismi idi. Allah Allah! Bu adamlar demek felâketi neşe ile karşılıyorlardı. O hâlâ tereddüt içinde iken bir kadın sesi, pek ince bir sesle şarkıya başladı:

Le Plat - d'Êtain sarayının içerisinde...

Buna, arasına birkaç erkek sesi karışan bir koro cevap verdi:

Le Plat - d'Êtain sarayının içerisinde.

Sonra birdenbire pencerenin önünden yorgunluktan soluyan nefeslerle, yün etekliklerin şaklamasiyle beraber bir hotoz kasırgası geçmeğe başladı.

— Haydi! Gümrükçü!... Haydi Jack, diye bağırıyorlardı.

E! Artık bu kadarı da fazla doğrusu!... Şair pek merakh bir eda ile kapıyı itti. Bu çılgınca tepinmeden havaya kalkan toz arasında ilk gördüğü insan şu hırsız, ıslah evinin gelecekteki yolcusu Jack oldu. Yedi sekiz kızın arasında hoplayıp duruyordu, bu kızların arasında yüzü kıpkırmızı olmuş, neşeli bir kız, dansın heyecanı içinde, yakışıklı bir gümrük kolcusunun bütün kuvvetiyle sürüklüyordu. Köşeden köşeye peşinden gittikleri için duvara sıkışıp kalan bütün bu neşe ile sevinç içinde, mutlu ve keyifli görünen kır saçlı bir adam hâzin hâzin

gülümsiyen solgun yüzle genç bir kadını bu neşeye katmak için zorluyordu.

Ne geçmişti?

Geçen olay şu idi:

Indret fabrikasının müdürü, Jack'ın annesine mektup yazdığı günden bir gün sonra Madam Roudic'in heyecanlı, şaşkın bir tavurla odasına girdiğini gördü. Kadın, utanma duyguları, namuslu insanların gizli hakaretlerine alışmış olduğu için kendisine gösterilen soğuk kabule aldırış etmiyerek uzatılan iskemleyi reddetti. Kendisi için hayret edilecek bir güvenle dimdik:

— Size çırağın suçlu olmadığını haber vermeye geldim, Mösyö. Üvey kızımın drahomasını çalan o değildir.

Müdür koltuğundan birdenbire sıçradı:

— Öyle ama, Madam, deliller şurada durup duruyor.

— Hangi deliller? Bu delillerin en kesini kocam evde yokken Jack'ın bizimle beraber tek başına bulunmasıdır. İşte Mösyö ben doğrudan doğruya bu delili çürütmeye geldim. O gece evimizde Jack'tan başka bir erkek daha vardı.

— Bir erkek mi? Nantais mi?

Kadın başı ile işaret etti: "Evet, Nantais..."

Aman Yarabbi! Clarisse ne kadar sarartmıştı!

— O halde parayı Nantais almış oluyor öyle mi?

Bu ölü yüzde bir duraklama anı oldu mu? Meydanda olan bir şey varsa cevabı kesin fakat sakin oldu:

— Hayır, parayı Nantais almadı. Parayı alan benim... Ona vermek için...

— Vah! Zavallı kadın!

— Evet, evet pek zavallı bir kadınım. Bu paranın yalnız iki gün için kendisine lâzım olduğunu söylüyordu. Ben de kocamın üzüntüsü, Zénaïde'in göz yaşları önünde, bir âsumu mahkûm ettiklerini görmekten gelen müthiş bir korku karşısında bu iki günlük süre içinde bekledim, durdum. Ne işkence Yarabbi!... Gelen giden yoktu. O zaman bir mektup yazdım: "Yarın, saat ona kadar elime bir şey gelmezse kendimi de, seni de ihbar edeceğim." İşte ben kendimi ihbar ediyorum.

— Kendinizi ihbar ediyorsunuz, ihbar ediyorsunuz!... Güzel ama benim ne yapacağımı sanıyorsunuz?...

— Sizden, şimdi öğrendiğiniz gerçek suçluları yakalatmanızı istiyorum.

— Ya kocanız? Onu, bu katmerli şerefsizlik öldürür.

Kadın acı bir gururla:

— Ya beni! dedi. Ölmek bu işin en kolay tarafı. Oysa benim yaptığım şey de bambaşka bir ıstırap saklı.

Ölümden söz ederken vahşi bir hamle ile ileri atıldı. Sanki hiç görmemiş gibi ölüme bakıyor, sevgilisini çağırır gibi sayıklama içinde ona sesleniyordu.

Müdür ciddî bir eda ile karşılık verdi:

— Eğer ölümünüz hatayı tamir etseydi ve şu zavallı yavrucuğun drahomasını geri getirmeye hizmet etseydi, o zaman ölümü istemenizin mânasını anlardım... Fakat böyle bir durumda intihar etmenizle ancak kendinizi işten sıyırmış olursunuz. Durum daha karanlık bir hal alarak bir çıkmaza girer ve aynı kalır. İşte bunların sonucu ancak bu olur.

Kadın halsiz bir tavurla:

— O halde ne yapayım? dedi.

İşte kararsızlığı içinde, kendine ağır gelen bir çatışma ile sarsılarak ince uzun vücudiyle tekrar eski Clarisse oluvermişti.

— Her şeyden önce, bu paradan ne mümkünse onu kurtarmalı. Belki de bu paranın bir kısmı hâlâ duruyordur.

Clarisse, başını salladı. O, korkunç kumarbazı tanıyordu. Parayı nasıl kaptığını, çekmeceye gitmek için üzerine nasıl yürüdüğünü bildiği için, bu parayı kumara verip son meteliğine kadar kaybettiğini aşağı yukarı tahmin ediyordu.

Müdür zile bastı. Eski jandarmalardan, Bélisaire'in öz düşmanı olan bir bekçi odadan içeri girdi.

Müdür, ona şu emirleri verdi:

— Saint - Nazaire'e gidin. Nantais'yi bulup kendisine derhal ihtiyacım olduğunu söyleyin. Hattâ daha emin olmak için kendisini beklersiniz.

— Nantais Indret'dedir, sayın müdürüm. Az önce onu Madam Roudic'in evinden çıkarken gördüm. Herhalde uzakta olmamalı.

— Daha iyi ya... Onu çabuk buraya getirin... Madam Roudic'in yanımda olduğunu sakın söylemeyin. Şüphelenmesin...

Daha ilk sözde maksadı anlıyan zeki bekçi bir göz kırpmasiyle:

— Anlaşıldı efendim... dedi.

Topuklarının üstünde dönüp dışarıya çıktı.

Bekçi gittikten sonra Clarisse'le müdür hiç konuşmadılar. Clarisse yazıhanenin kenarına dayanmış vahşi ve sessiz bir tavurla düşünüyordu. Fabrikanın gürültüsü, buharın kimi zaman yalvaran, kimi zaman tehdideden, kimi zaman şikâyet eden ıslıkları, iniltileri ruhundaki fırtınaya katılıyordu. Birdenbire kapı hızla açıldı.

Nantais neşeli bir sesle:

— Beni mi çağırdınız, sayın müdürüm? dedi.

Clarisse'in varlığı ve solgun yüzü, müdürün ciddî hali... her şeyi anlamıştı.

Demek Clarisse sözünde durmuştu.

Nantais'nin kurnaz, küstah, yüzü, bir an çıkacak bir delik bulamadığı için içine tekrar

dönüp adam öldüren, güç duruma düşen bir insanın o çılgınca şaşkınlığiyle altüst olmuştu; bu iç çatışmasının etkisi altında sallandı ve sonunda yazıhanenin önüne yığıldı.

— Müsaade buyurun! diye mırıldandı.

Müdür bir işaretle onu ayağa kaldırdı.

— Bizi yalvarmalarınızla, göz yaşlarınızla oyalamayın. Bütün bunları biliriz. Derhal meseleye gelelim... Bu kadın sizin uğrunuza kocasının, kızının parasını çalmış. Siz bu parayı iki gün içinde vereceğinize söz vermişsiniz.

Nantais, kendisini bir yalanla kurtaran metresine minnetten çılgına dönerek, bir bakış fırlattı; fakat Clarisse ona bakmıyordu. Artık ona bakmak isteğini de duymuyordu. Bu yüzü suçun işlendiği gece çok iyi görmüştü.

Müdür tekrar sordu:

— Para, nerede?

— İşte... Getirdim.

Gerçekten parayı getirmişti; ama Clarisse'i evde bulamayınca tekrar geri götürmek istemiş ve talihini bir daha denemek için kumarhanenin bir köşesine sinmişti. O, kelimenin tam mânasiyle bir kumarcıydı.

Müdür, masanın üzerine bırakılan banknotları aldı.

— Para tamam mı?

Nantais duraklıyarak:

— Sekiz yüz frank eksik, dedi.

— Ha! Evet anladım. Bu akşamki oyun için ayrılan para.

— Değil, size yemin ederim ki değil. Onları kaybettim, fakat geri vereceğim.

— Lüzumu yok. Sizden bir şey istemiyorlar. Ben, eksik kalan parayı tamamlamak vazifesini üstüme alıyorum. Bu kızın drahomasından bir meteliğin bile eksilmesine razı olamam. Şimdi, paranın nasıl kaybolduğu ve tekrar yerine nasıl konduğu meselesinin yorumlanması kalıyor. Şuraya oturun. Ve yazın.

Nantais yazıhaneye oturup eline kalemi alınca biraz düşündü. Clarisse başını kaldırmış bekliyordu. Bu mektup onun hayatı veya ölümü idi.

— Yazın: **Sayın Müdürüm. Ben, bir çılgınlık eseri olarak Roudic'lerin dolabından altı bin frank aldım.**

Nantais bir itiraz hareketi yaptı. Fakat Clarisse'den korkmuştu. Böylece olayları, mantıklı ve zalim gerçekler içinde düzeltmiş olacaktı.

— Roudic'lerden... diyerek son kelimeleri tekrarladı.

Müdür devam etti:

— **İşte para... Onu yanımda sakhyamazdım. Çünkü beni yakıyor... Şüphe altında bıraktığım insanları serbest bırakınız ve dayımın beni affetmesi için kendisine rica ediniz. Ona**

fabrikadan ayrıldığımı, kendisini görmeye cesaret edemeden gittiğimi söyleyiniz. Ancak uzun bir çalışma ve pişmanlık sonunda ne zaman namuslu bir adamın elini sıkmak hakkını kazanırsam o zaman döneceğim... Şimdi, tarih atın... ve imzalayın...

Müdür, Nantais'nin durakladığını görerek:

— Dikkat edin, delikanlı! Eğer imzalamazsanız sizi yakalattırır, bu kadını da derhal tevkifhaneye göndertirim.

Nantais hiçbir şey söylemeden imza etti. Müdür ayağa kalktı:

— Şimdi gidebilirsin... Eğer istersen Guerigny'e gidin. Ve orada iyi hareket etmeye çalışın. Indret çevresinde dolaştığınızı şayet görürler de bana haber verirlerse jandarmaların sizi bir hırsız gibi yakalıyacaklarını hiçbir zaman aklınızdan çıkarmayın.

Nantais yarım yamalak bir selâm verdi. Geçerken Clarisse'e bir göz attı. Fakat büyü bozulmuştu. Clarisse geçen geceki alçak hırsızdan sakladığı o uğursuz hâtırayı şuurunda ve azaplarının içinde hiç bozulmadan saklamaya, bir daha onu görmemeye tamamiyle karar vermiş bir tavurla yavaşça başını çevridi. Nantais dışarı çıkar çıkmaz Madam Roudic bir minnet ifadesiyle ellerini birleştirerek müdürün yanına yaklaştı.

— Bana teşekkür etmeyin Madam. Bunları sırf kocanız için yaptım. Namuslu bir adamı

işkencelerin en korkuncundan korumak maksadiyle böyle hareket ettim.

— Ben de size kocam için teşekkür ediyorum, Mösyö... Ondan başka bir şey düşünmüyorum, yapmış olduğum fedakârlık da bunun delilidir.

— Hangi fedakârlık?

— Yaşamak fedakârlığı. Ölmek, sonsuz uyumak ne tatlı bir şey olurdu. Zihnimde her şey kararlaşmış ve hazırlanmıştı. Hadi bu da Roudic'in hatırı için böyle olsun. Dinlenmeye çok ihtiyacım var. O kadar yorgunum ki!...

Gerçekten, sona ermiş bulunan buhran sırasında onu ayakta tutan kudret mucizesi, tabiî kayıtsızlığı, bütün varlığındaki bitkinliğin içinden tekrar meydana çıktığı görünüyordu. Biraz öne doğru bükülmüş bir vaziyetle giderken o kadar perişen hali vardı ki müdür bir felâketten korkarak yumuşak bir tavurla kadına:

— Hadi bakalım, Madam biraz metîn olun! Düşünün ki biraz sonra Roudic mektubu okuyunca müthiş bir darbeye uğrayarak, büyük bir kedere düşecektir. Onu, tamiri mümkün olmıyan daha büyük ikinci bir felâketin yükü altında bırakmak doğru olamaz.

Kadın:

— Ben de bunu düşünüyorum, dedi.

Sonra ağır ağır dışarı çıktı.

İyi kalbli Roudic yeğeninin suçunu kendi müdüründen öğrenince gerçek bir kedere ka-

pıldı. Namuslu kimselerin, alçaklık ve nankörlük karşısında, duydukları ıstırap verici üzüntüyü bu mert insanın kalbinde azıcık olsun hafifletmek için drahomasına tekrar kavuşan Zénaïde'in çekmecesini hoplatıp sevinçten coşkun hareketler yapması gerekti. Roudic'in ilk sözü: "Karım onu ne kadar severdi." oldu. Bu sözü işitenler, bu affedilmez saflık karşısında onun namına utanç duydular.

Peki ama Aztec ne oldu? Ah! Zavallı Aztec için o gün bir zafer günü oldu. Müdürün beyannamesi bütün atelye kapılarına asıldı. Bu beyannamede onun suçsuzluğu göklere çıkarılıyordu. Etrafını aldılar, onun adına şenlik yaptılar. Ve artık Roudic'lerin evinde ondan ne kadar özür dilediklerini, şerefini nasıl tamire çalıştıklarını, nasıl bir dostluk belirtisi gösterdiklerini siz düşünün! Jack'ın mutluluğunda yalnız bir şey eksikti: Bélisaire.

Kafesin kapısı açılıp da ona: "Artık serbestsiniz." denilince ayak satıcısı hiçbir şey söylemeden çıkıp gitmişti. Bütün bu olaylar ona o kadar karışık görünüyor, tekrar hapsedilmek korkusu bacaklarına öyle bir kuvvet kazandırıyordu ki zavallı yaralı ayaklarına rağmen mümkün olduğu kadar çabuk yürümek, kaçmak, biricik düşüncesini teşkil ediyordu. Jack onun böyle telâşla gittiğini öğrenince üzülmüştü. Kendisi için yediği tokatlardan bitkin bir hale gelmiş, iki gün hapis yatmış, eşyasının

uğradığı zarardan hemen hemen harabolmuş bulunan bu zavallı adamdan özür dilemek isterdi. Hele Jack'ı üzen şey Bélisaire'in, kendisini suçlu sanarak gitmiş olması idi. Çünkü kimseye zaman bırakmamış, kimse ona aldanıldığını anlatiblmek imkânını bulamamıştı; hâsılı uzun yollarda koşan bu zavallının kendisini, hırsız diye tanıması düşüncesi sevincine gölge teşkil ediyordu.

Bununla beraber Zénaïde'le gümrük kolcusunun nişan töreninde iştah ile yemiş içmişti. D'Argenton içeri girerken ötekileri gibi "Ağızdan söylenen" şarkılarla dans ediyordu. Şairin, ellerinde kara eldivenler olduğu halde kurumlu bir tavurla görünmesi,neşeli topluluğun üstünde, tıpkı büyük bir kırlangıç sürüsünün ortasına düşen atmaca etkisi yarattı. İnsan bir defa kafasında bir şeye inandı mı onu değiştirmek pek kolay olmaz. D'Argenton'un hali bunu çok güzel ispat ediyordu. Ona boş yere paranın bulunduğunu, Jack'ın suçsuz olduğunu, birinci mektupla sebebolunan üzüntüyü tamir etmek maksadiyle müdürün ikinci mektubunun d'Argenton Indret'ye gelirken yola çıkarıldığını açıklamaya çalıştılar. Jack'a "Küçük delikanlı" diye hitabederken omuzunun üstüne dostça vuran Baba Roudic'ten tutunuz da, başını kuvvetli iki ellerinin arasına alan ve saçlarını önden arkaya doğru şiddetle karıştıran gümrük kolcusu Mangin'in başına da

aynı dostluk belirtisini göstermek için fırsat kollayan Zénaïde'e varıncaya kadar bütün bu iyi kalbli insanlar çırağa karşı evin çocuğu imiş gibi muemele yaptıklarını boş yere gösterdiler. Şair ne daha fazla yumuşadı, ne de kurumunu bozdu. Roudic'e Jack'ın sebebiyet verdiği üzüntü için duyduğu kederi hem kendisinin, hem de Jack'ın annesinin tarziyelerini kabul etmelerini rica ederek çok utangaç cümleler de söylemekten gerikalmadı.

Makine ustası bağırıyordu:

— Fakat bu zavallı çocuğa asıl benim tarziye vermekliğim gerekir.

D'Argenton dinlemiyordu. Şereften, vazifeden, kötü hareketlerin insanı sürüklediği tehlikeli çıkmazlardan söz ediyordu. Jack, suçsuzsa da utana utana durmasına birçok sebepler vardı. Nantes'ta geçirdiği günü hatırlıyordu. Şimdi burada hazır bulunan kolcu Mangin onu ne halde gördüğünü söyliyebilirdi. Bu yüzden yüzü kızarıyor, keşiş efendinin vaaz ve öğütleri sırasında nasıl hareket edeceğini bilemiyordu. D'Argenton bu iyi kalbli insanları tumturaklı sözlerinin büyüsü altında oyalarken, tam bir saat nutuk söyleyip uyuşturucu bir can sıkıntısı, ağır bir kasvet yaratarak Roudic babayı öyle bitkin bir hale sokmuştu ki makine ustası nihayet sâf bir eda ile:

— Konuşmaya başladığınızdan beri çok susamış olmalısınız, dedi.

İkram edilmek üzere Zénaïde'e, yaptığı kara buğdaydan bir çörekle, âlâ tarafından bir şişe elma şarabı getirtti. Aman Yarabbi! Şu çöreğin ne tatlı bir manzarası vardı. Kabuk o kadar güzel kızarmış, o kadar iştaha uyandırıcı bir görünüşü vardı ki şair, bilindiği üzere şiddetli bir oburluk buhraniyle kıvrandı. Büyüklüğü bakımından Bélisaire'in Aulnettes köşkündeki jambonda açtığı oyuğu hatırlatan korkunç bir çukur açtı.

Jack'ın aklında, şairin demin söylediği nutuktan yalnız bir şey kalmıştı. O da d'Argenton'un suçluların iskemlesine gidip oturmak rezaletini önliyecek olan parayı Indret'ye getirebilmek için uzun bir yolculuk yapmış olmasıydı.

Gerçekten şair bu haşmetli sahne için cüzdanında taşıdığı banka çeklerinden de yararlanmaktan geri kalmamıştı. Birçok defa cebinin üstüne vurarak: "Parayı getirdim..." demişti. Çocuk, d'Argenton'un bu altı bin frankı onu kurtarmak için mutlaka bankadaki parasından verdiğini düşünerek bu iyilik karşısında şu sevimsiz yaratık hakkında aldandığına, soğukluğunun nefret duygularının tamamiyle dışta olduğuna inanmıya başlıyordu. Bu sebeple "Düşman"a karşı bu kadar saygı ve sevgi dolu bir tavur göstermemişti. Aynı şekilde d'Argenton da, bu azgın atı artık unutmuş, her zaman ol-

duğu gibi meydana gelen bu değişiklikten kendi hesabına övünüyordu:

— Kafasını kırdım, diyordu.

Bu düşünceye Roudic'lerin gösterdikleri hararetli ikramlar da katılınca keyfi tamamlanıyordu.

Doğrusu ya şairle çırağın Loire nehrinin rıhtımı üzerinde konuşa konuşa gezdiklerini Indret sokaklarında kolkola yürüdüklerini görseydiniz onları muhakkak iki dost sanırdınız. Jack annesinden söz açmaktan, onun hakkında hâvadisler, hurda bilgiler almaktan, çok sevdiği şu adamın yüz hatlarında bir dereceye kadar onun varlığını teneffüs etmekten çok memnun olmuştu. Ah! Eğer annesinin pek yakında olduğunu, d'Argenton'un bir saatten beri kıskanç bir heyecanlıkla bir acıma duygusunun çatışması içinde kendi kendine: "Acaba Charlotte'un orada olduğunu söylesem mi?" diye düşündüğünü bir bilseydi.

Gerçekte şair Indret'ye vaaz vermek için geldiği halde böyle bir sonuç ile karşılaşacağını hiç hesabetmemişti. Elbette kabahatli, zelil bir çocuğu, muhakkak surette hiçbir şefkat göstermiyecek olan annenin önüne götürmekten büyük bir vek duyacaktı. Fakat bu zafer kahramanını, adlî hataya uğramış bir kurbanı anasına götürünce her zaman birbiri için çarpan bu iki kalbin heyecanlarında birbirlerine içlerini döküp kucaklaşmalarında hazır bulun-

mak lâzımdı ki işte bu onun kuvvetlerinin dışında bir şeydi.

Böyle bir hiyaneti işlemek, böyle bu kadar yaklaştıktan sonra Charlotte'un da, oğlunun da birbirlerini görmek arzularını reddetmek için ona bahaneler, kaçamaklı yollar, dışdan haklı görünen ve hele şatafatlı cümlelerle süslenmiş bir sebep gerekti. D'Argenton'a bu fırsatı yine Jack vermiş oldu.

Jack'ın, bu zavallı yavrucuğun, alışmadığı böyle bir yumuşaklığın etkisiyle bir heyecan fırtınasına kapılıp bir güven ihtiyacına tutularak Mösyö d'Argenton'a sürdüğü şu hayattan hiç zevk almadığını, hiçbir zaman iyi bir işçi olamıyacağını, pek yalnız, annesinden pek uzak kaldığını, ihtimal onun gücüne uygun, zevkine uygun bir iş bulunabileceğini söylemeye başladığını tahmin edersiniz... O, çalışmaktan korkmuyordu... Yalnız kollarının daha az, kafasının daha çok çalışabileceği bir iş gerekti.

Jack böyle konuşurken şairin elini sıkıyor, fakat bu elin yavaş yavaş gevşediğini, soğuduğunu, çekildiğini hissediyordu. Birdenbire önünde tekrar eski "Düşman"ın duygudan yoksun yüzünü, insafsız mavi bakışlarını buldu.

— Beni çok üzüyorsunuz Jack, çok üzüyorsunuz. Anneniz sizi bu halde görse çok üzülürdü. Demek benim size birçok defa tekrarladığım şeyleri unuttunuz: "Dünyada hayal içinde yaşamak kadlar kötü bir şey yoktur. Hayal-

lerden, hayal ülkelerinden, kendimizi koruya-lım... Bu yüzyıl bir demir yüzyılıdır... İş başına Jack, iş başına!"

Zavallı çocuk, şu anda yağan yağmurdan çok daha fazla içine işliyen, çok daha keskin ve dondurucu, etrafı sarmaya başlayan geceden çok daha karanlık bulduğu şu ahlâk dersini tam bir saat, dinledi.

Oysa d'Argenton'la Jack rıhtımın üstünde bir aşağı, bir yukarı dolaşırken nehrin öbür kıyısında, oracıkta, hanın odasında beklemekten usanan, iki yıldan beri görmediği sevgili çocuğunun, şu zavallı suçlunun ineceği sandalı rıhtımın üzerinde beklemeye gelen bir kadın vardı. Fakat d'Argenton artık bahanesini bulmuştu. Şu çocuğun bulunduğu kötü şartların içinde annesini görünce onda bir isteksizlik doğacak ve cesareti kırılacaktı... Onu görmemesi daha temkinli bir hareket olurdu... Charlotte, kendisini anlıyarak, oğlunun menfaati karşısında fedakârlık yapmakta daha akla uygun hareket edecekti: "Hayat bir roman değildir..." Hey miskin herif hey!

İşte böylece, Jack'ın annesi, bir nehir genişliği kadar birbirinden uzak, biraz kuvvetle bağrıldığı takdirde birbirlerini işitecek kadar yakın olmalarına rağmen ne o akşam, ne de uzun zaman birbirlerini görebildiler.

VIII

KAZAN DAİRESİ

Nasıl oluyor da bu kadar uzun, bu kadar sıkıntılı ve tamamiyle dolu geçen günler, bu kadar kısa yılların içine sığabiliyor?

İşte Zénaïde'in evlenmesinden ve Jack'ın müthiş bir macerasının kahramanı olmasından beri tam iki yıl geçmişti, iki yıl. Jack bu iki yıl içinde ne yaptı? Çıraklığı işçilik bilgilerine ve gündeliklerine götüren yolda merhale merhale yürüyerek, sıkıntı çekerek çalışıp durdu. Mengeneden demir tavlama işine geçti. Ona demiri önce "Şahmerdan"la dövdürdüler, sonra çekiçle. Elleri nasır bağladı, aynı zamanda zekâsı da. Kuvvetli olmadığı için yatağına yorgun bir halde düşüyor, deliksiz uyuyor, ertesi gün zevki olmıyan, ümitsiz, amaçsız bir hayata tekrar başlıyordu. Meyhane, Nantes'e yaptığı o ünlü yolculuktan beri, onda büyük bir korku yaratıyordu. Roudic'lerin evi tatsızdı. Madam Mangin'le Mösyö Mangin yokuşun başında Pouliguen'e yerleşmişlerdi. Bu tombul kız gittiğinden beri ev pek sessiz görünüyordu. Dolabını. o büyük çehiz dolabını kaldırdığı günden beri odası o kadar ıssızdı ki!

Madam Roudic artık sokağa çıkmıyor, perdesi her zaman kapalı duran pencerenin önünden ayrılmıyordu. — Şimdi artık kimseyi beklemiyordu — açık bir yaradan akıp giden kan gibi hayatını kendi haline salıvermiş, günlerini kayıtsız, duygusuz sürükleyip duruyordu. Rahat bir vicdan huzuru, yalnız Roudic babada vardı. Çok zeki, çok keskin küçük gözleri, sâf ve kötülük bulunmadığı için kolay inanır ruhiyle garip bir aykırılık yaratan o bakışlarındaki parlaklığı saklıyordu.

Jack'ın hayatı ise tamamiyle hâdisesiz geçiyordu. Geçen kış pek şiddetli olmuş, Loire nehri, adanın hemen hemen her tarafını kaplamış, önemli bir yerini dört ay su altında bırakarak büyük zararlara sebebolmuştu. Islaklık içinde çahşılmış, sis ve bataklıkların meydana getirdiği pis kokulu bir hava teneffüs edilmişti. Bu sırada Jack çok öksürdü. Birçok günlerini fabrikanın revirinde geçirdi. Fakat bunlar orası için önemli olaylar sayılmaz ki.

Neden sonra Étiolles'den, annesinin gizli gizli yazdığı tarafları şefkatli, şairin annesinin omuzu üstünden söyliyerek yazdırdığı tarafları şatafatlı fakat soğuk, bir mektup aldı. D'Argenton'un tavur ve hareketleri sabırlı kurbanının iç dökmelerinde büyük bir yer tutuyordu. Jack böylece **Faust'un kızı** piyesinin bittiğini, Théâtre-Français aktörlerine okunduğunu öğrenmişti. Bu rezil herifler piyesi oybirliği ile

reddetmek cesaretini göstermişler fakat buna karşılık da pek ağır sözlerli haketmişlerdi. Yeni bir havadis de pazar günleri Archambauld nineyi korku içinde bırakan her renkte "Küçük Sıcak Ülkeler"in beraber geldikleri **Parva domus** (1)'un sofrasına bundan böyle Moronval'in kabul edildiğini bildiren barış haberi.

Moronval, Madoû, Gymnase bütün bunlar kendisinden ne kadar uzaktı. Evet uzaktı, hem de Indret ile Douze-Maisons pasajı arasındaki mesafeden, o hayal olmuş geçmiş ile bu pek gamlı hal arasındaki yıllardan daha uzak! O devirde yaşayan Jack, şimdi onun üstünde çok ince, çok daha üstün bir ırka ait bir Jack etkisini uyandırıyordu. O Jack, rengi sahtiyan rengine dönmüş, böğürleri çökmüş, elmacık kemikleri kızarmış, sırtı kamburlaşmış, işçi gömleğinin altında pek zayıf omuzları kalkmış şu zavallıya kumral saçlarından, yumuşak, pembe püskürme benli teninden hiçbir şey bırakmamıştı.

Böylece Mösyö Rivals'in sözleri doğru çıkıyordu: "Büyük ayrılıkları yaratan, toplumsal farklardır."

Jack için Rivals'lerin hâtırası da ayrı bir üzüntü idi. D'Argenton'un ihtarlarına rağmen kalbinde bu mükemmel adama karşı sonsuz bir minnet, küçük Cécile'e karşı şefkatli bir dostluk

(1) Küçük ev.

saklamıştı. Onlara her yıl, yılbaşında uzun bir mektup yazıyordu. Fakat şaşılacak şey! İşte iki defadır mektupları cevapsız kalmıştı. Neden böyle oluyordu. Acaba onlara daha başka neler yapmış olabilirdi?

Dostumuz Jack'ı hâzin talihinin üzüntüleri içinde ancak tek bir düşünce destekliyordu : "Hayatını kazan... Annenin sana ihtiyacı olacak." Fakat boş lâf! Gündelikler işçinin isteğine göre değil, işin değerine göre düzenlenmiştir. İstemek hiçbir şey ifade etmez, asıl gerekli olan şey başarma kuvvetinin bulunması idi. Oysa Jack'ın başarma kuvveti yoktu. Labassindre'in öğütlerine rağmen kötü bir işçi olmaktan ileri gidemiyecektir. Ne yapalım, o, bu "Tanrı vergisi"nden yoksundu! İşte on yedi yaşına bastığı ve çıraklık devresini tamamladığı halde günde ancak üç frank kazanabiliyordu. Bu üç frankla oda kirasını vermek, yiyecek içeceğini sağlamak, üstünü başını yapmak yani artık giyilecek hali kalmıyan işçi gömleğiyle pantolonunun yerine yenisini almak zorunda idi! Hey gidi hey! Ona kazandırılan şu altın bileziğe bakın! Ya annesi ona: "Geliyorum... Seninle beraber yaşayacağım" diye yazarsa acaba ne yapacaktı?

Roudic baba, kendisinin tepesinden bakmasına rağmen Jack'a "Küçük delikanlı" diye hitabetmekten vazgeçmiyerek:

— Küçük delikanlı, dedi. Annenle, baban,

sözlerimi dinlememekle doğru yapmadıklarını görüyorsun. Sen hiçbir zaman eğenin inceliğini kavrıyamıyacaksın. Biz de sana, her zaman, hayatını kazanamıyacağın işlerde yer vermek zorunda kalacağız. Ben senin yerinde olsam seyahat etmeyi daha uygun bulur, seyahat ederken de zengin olmak yolunu arardım. Bak, geçen gün makine kurma atelyesine **Cydnus** vapurunun başmakinisti Blanchet geldi, ateşçi arıyordu. Eğer kazan dairesi seni ürkütmezse hemen işe başla, hem ateşçilik edersin, hem yatacak yer bulursun, bir taraftan da dünyayı dolaşırken günde altı frankçığı cebine indirirsin. Ateşçilik etmek zor bir iştir ama insan oradan buraya dönebilir. Bak bana, işte iki yıl bu işi yaptıktan sonra pekâlâ buraya dönebildim. Söyle bakalım. Ne dersin Blanchet'ye mektup yazayım mı?

— Peki Mösyö Roudic, bu iş, daha çok seveceğim bir iş gibi görünüyor bana.

İki kat gündelik almak, memleket görmek düşüncesi, çocukluğundan, Madoû'nun hikâyelerinden Mösyö Rivals'in anlattığı **Bayonnaise**'in savaşlarından gelen şu seyahat sevgisi ve daha birçok düşünceler, Jack'a bütün kötü demir işçileriyle, bütün çekiç ve örs acemileriyle dolan ve insandan yalnız büyük bir kuvvet ve karşı koyma istiyen ateşçilik mesleğini kabul ettiriverdi.

Tam gelişinden dört yıl sonra bir haziran sabahı Indret'den ayrıldı. O gün hava yine o kadar güzeldi ki!

Kendisiyle beraber gelmek isteğini göstermiş olan Roudic baba ile braber ayakta durdukları küçük vapurun güvertesinden manzara pek hoş görünüyordu. Çarkın her vuruşunda nehir, denize dökülen kısmını daha fazla genişletmek istiyormuş gibi bütün kuvvetiyle kıyıya çarpıyor ve gümüşten bir renk alıyordu. Hava daha parlaklaşıyor, ağaçların yükseklikleri alçalıyor, her iki kıyı, katları açılan bir manzara içinde, önden esen bir rüzgârla sanki birbirlerinden uzaklaşarak yassılaşıyordu. Arazinin şurasında burasında bataklıklar parıldıyor, turba ocaklarından dumanlar tütüyor, kara ile karışık bir beyaz uçuş içinde büyük küçük martılar çocukça çığlıklar koparark nehrin üstünü yalayıp geçiyorlardı. Fakat bütün bu şeyler hemen biraz ötede duran Okyanus'un dalgalariyle acı bir çoraklık kazanmış kıyılarında hiçbir bitki yetişmesini istemiyormuş gibi kendi büyüklüğü yanında başka hiçbir büyüklüğe katlanamayan şu enginliğin içine dalıp gözden kayboluyorlardı.

Küçük vapur bir hamlede enginliğin içine gömüldü. Bütün ağırlıklariyle geminin bu gidişini, kamaştırıcı bir ışıkla yıkanan dev gibi bir manzara içinde başıboş, ufkun ta öbür ucu-

na, göğün ve suyun hırslı gözlere mesafeleri kapalı bulundurduğu o yeşil çizgiye, bir kıyıdan öbür kıyıya kadar serbest dolaşan dalgaların meydana getirdiği bu sallantıyı başka türlü nasıl tarif etmeli?

Jack hiç deniz görmemişti. Met dalgalariyle meydana gelen bu yelpaze darbesi, bu tuzlu ve ıslak koku ona bir yolculuk sarhoşluğu veriyordu.

Ta ötede, sağ tarafta Saint - Nazaire, deniz sularından meydana gelmiş limanlarda görüldüğü gibi, kayaların arasına sokulan bütün çatıların o birbirine girmiş manzarasiyle caddeyi denize kadar devam ettiren dalgakıraniyle, tepesinde bir gözetleme odası bulunan çan kulesiyle dalgaların dibine kadar uzanıyordu. Evlerin arasında gemi direkleri yükseliyor, uzaktan âdeta birbirlerine karışıp çarpışıyorlardı. Bunların o kadar sıkışık bir görünüşleri vardı ki insan, bu seren yığının tek bir rüzgâr esintisi ile limanın içine devrileceğini sanır. Fakat yaklaştıkça her şey aralanıyor, ayrılıyor, büyüyordu.

Dalgakıranda vapurdan indiler. Hemen oracıkta Roudic ile Jack'a Cydnus'un, Transatlantik kumpanyasına ait büyük vapurun, o gün, birkaç saat sonra hareket edeceğini haber verdiler. Zaten vapur dünden beri açıkta demirli bulunuyordu. Vapurun açıkta demir atmasının sebebi, hareket anında Saint - Naza-

ire'in pis ve karanlık odalarında jandarma marifetiyle bir araştırma yapmak külfetinden kurtularak tam bir mürettebatı el altında bulundurmak maksadiyle alınmış bir tedbirdi.

O halde, Jack'la yol arakadaşının limanın üstüne kadar taşan, pazar günlerine mahsus kalabalıkla ve canlılıkla dolan şehri bu saatte görüp gezmelerine vakitleri yoktu. Bütün rıhtım, sebze yığınlariyle, yemiş sepetleriyle, cıyak cıyak bağırarak kanatlarını çırpan ikişer ikişer bağlanmış tavuklarla kaplıydı. Breton'lu köylü kadın ve erkekler yerde serili duran eşyalarının önüne sıralanmışlar, kollarını iki yana sarkıtmışlarl, sessiz sessiz müşterilerini bekliyorlardı. Hiçbir telâş eseri yok, müşterilere en küçük bir seslenme yok. Buna karşılık, küçük gezer satıcılardan ibaret bir kalabalık, üstünde kıravatlar, para çantaları, toplu iğneler bulunan işportalara mallarım sermişler, gürültü ile aşağı yukarı geziyorlardı. **Cydnus** aşçısının son yiyecekleri toplama işini bitirmek üzere bulunduğu pazarda, her memleketin gemicileri, Saint-Nazaire'in ayaktakımı, kumpanya memurlarının ve işçilerin karıları telâşlı telâşlı dolaşıyorlardı. Roudic aşçıdan, Blanchet'nin vapurun güvertesinde bulunduğunu istediği ateşçileri bulamadığı için pek hiddetli olduğunu öğrendi.

— Çabuk olalım, küçük delikanlı, geç kaldık.

Kayığa atladılar. Ağzına kadar vapurla dolu ve üstü dalgalı limandan geçtiler. Artık burası Nantes gibi büyüklükleri çeşitli kayıkların üzerinde iz bıraktıkları bir nehir ağzı limanı değildi. Burada yalnız büyük binalar, halsiz ve sessiz bir manzara vardı. Suyun üstünde süzülen, bu şeffaf ve ihtizazlı sessizlik yalnız gemi tamir havuzlarından gelen çekiç sesleriyle vapura bindirilen tavukların arada sırada çıkardıkları cıyaklamalarla bozuluyordu. Kazanları sönmüş, ağır, kocaman Transatlantikler rıhtıma sıra sıra dizilmiş, iki deniz yolculuğu arasında uyuyorlarmış gibi görünüyorlardı. Calcutta'dan yeni gelmiş İngiliz vapurlarının kat kamaraları, pek yüksek duran ön tarafları, boya çekmekle uğraşan bir gemici topluluğiyle örtülü, sağlam omurgaları azametle havaya doğru yükseliyordu. Suyu, nehrin içinden geçen bir kanal gibi koyu renkler alan bu yerden, bu hareketsiz yığınların arasından, birbirine dolanmış ve gerilmiş indirme bindirme zincirleriyle, halatlariyle kalın kale duvarlarını hatırlatan engellerin ortasından geçtiler. Nihayet limandan çıktılar. Dalgakıranı aştılar. **Cydnus** tâ dalgakıranın ucunda, istim üzerinde denizin yükselmesini bekliyordu.

Arkasına uzun kollu bir gömlek giymiş, şapkasında üç sıra şerit bulunan zayıf, sinirli kısa boylu bir adam, Roudic'le Jack'a, kayıkları vapura yanaşırken bir şeyler söyledi. Lâ-

kırdıları, bu son dakikaların gürültü ve kargaşalığı ortasında pek güç duyuluyordu; fakat el kol hareketleriyle bir şey anlatıyordu. Bu adam tayfalar arasında **Moco** (1) denilen başmakinist Blanchet idi.

Yolcu eşyalarının gürültüsü, ağzı açık ambarın içine gömülür gömülmez onun sesini duymak kabil oldu. Yaman bir cenup şivesiyle bağırdı:

— Gelin be! Amma da talihiniz varmış!... Beni atlattınız sandım.

Roudic:

— Kabahat bende dostum... Küçük oğlana yoldaşlık etmek istiyordum. Oysa dün, zaman bulamadım.

— Vay canına be! Senin küçük oğlan da sade boy. Onu ateşçiler kamarasında yatırmak için dört kat etmek lâzım. Haydi boş lâkırdıları bırakalım da çabuk aşağı inelim. Ona yerini göstereyim.

Dar bir korkulukla çevrili, her tarafı bakır kaplanmış küçük bir merdivenden aşağı indiler. Sonra müteharrik bir merdivene benziyen

---

(1) Fransız gemicileri iki gruba ayrılır:

a) Moco, bunlar Britanyalı olup kuzey bölgesinin adamlarıdır.

b) Potais, bunlar Provens'lidir. Güney bölgesinin adamlarıdır.

korkuluksuz dik başka bir merdivenden geçtiler. Sonra bir başkasından, sonra bir başkasından, indiler.

Hayatında hiç "Transatlantik" görmemiş olan Jack, onun büyüklüğüne, derinliğine aşaşkalmıştı. Sanki bir uçurumun dibine iniyorlardı. Bol güneş ışığiyle aydınlık bir yerden gelenler orada insanları da eşyaları da seçemezler. Burada, çengellerde asılı gemici fenerlerinden ışık alan, havasızlığın çoğalttığı sıcakla boğulup tıkanan bir maden ocağı karanlığı vardı. El yordamiyle indikleri son bir el merdiveni onları makine dairesine götürdü. Burası gerçekten bir fırındı. Keskin bir yağ kokusuna karışan ıslak, ağır bir hararet, orasını katlanılması imkânsız bir hava ile, dalgalanan bir bulutla dolduruyordu. Bu bulutun üç dört kat üstünde bir nefesliğin dörtköşe deliğinden mavi bir gök görünüyordu.

Orada büyük bir hareket vardı. Çarkçılar, çarkçı yardımcılarlı, çıraklar gelip gidiyorlar, makine parçalarının yerli yerinde olup olmadıklarını, yataklarında bir arıza bulunup bulunmadığını öğrenmek için makineyi bir daha toptan gözden geçiriyorlardı. Nihayet kazanın bulunduğu yere geldiler. Zaten bacalar çekmeye başlamıştı. Hiddetle homurdanıp duruyorlardı. Kızgın yağ ile oğulup temizlenmiş demirler, bakırlar, fontlar parıl parıl yanıyor, âdeta kıvılcımlar saçıyordu. Aletlerin son derece temiz olması,

onlara daha vahşi bir manzara veriyordu. Kıtıkla sarılmış elleri bile dokunur dokunmaz yakacak olan alet sapları, ak kor haline gelmiş pistonlar, demir kancalarla dönen manivelâlar, emdikleri ateşle parıldıyorlardı. Jack, bu korkunç hayvanı merakla seyrediyordu. Indret'de bunlardan birçoklarını görmüştü. Şüphesiz bu makine ona daha korkunç geliyordu; çünkü her an yaklaşmağa, gece - gündüz gıdasını vermek zorunda kalacağını biliyordu. Şurada burada duran termometreler, manometreler, pusla, kumanda kampanasının kadranı, abajurlu büyük lâmbalardan ışık alıyordu.

Makine dairesinin dibinde pak dar, pek karanlık küçük bir geçit uzanıyordu.

Blanchet, duvarın içinde kapısız bir oyuğu göstererek:

— Burası kömür deposu, dedi.

Bu oyuğun yanında ikinci bir oyuk daha vardı. Bir gemici feneri buradaki birkaç ot yatakla, çivilerde asılı bazı gece gömleklerini aydınlatıyordu. Ateşçiler işte burada yatıyorlardı. Jack bu manzara karşısında ürperdi. Moronval'in **Yatağane**'si Roudic'lerin tavan arası, çocukluk rüyalariyle uyuduğu bütün bu iğreti sığınaklar bu yerle kıyas edilince birer saraydılar.

Moco, küçük bir kapıyı iterek ilâve etti:

— İşte kazan dairesi.

Kor halinde kömürle dolu on kadar ocağın kızıl akisleriyle yanıp tutuşan gizli bir bodrum yolu, kızgın bir mahzen düşününüz. Yarı çıplak insanlar, ateşi harlatarak, küllükleri karıştırmak ,treden parıl parıl yayan yüzlerine kan hücum ettiren bu kızgın ateşlerin önünde hareket ediyorlardı. İnsan, makine dairesinin içinde boğuluyordu, burada ise yanıyor.

Blanchet, Jack'ı ateşçibaşı ile tanıştırırken:

— İşte, dedi, adamımız geldi.

Öteki arkasına dönmeden:

— Tam zamanında geldi. Yanmamış kömürleri küllerden ayıklıyacak bir adamım yoktu.

Roudic baba kuvvetli avucunu çırağa uzatarak:

— Cesur ol, küçük delikanh, dedi.

Jack, hemen yanmamış kömürleri küllerin içinden temizleme işine koyuldu. Küllükleri tıkamış, pisletmiş bütün kömür artıkları, küfelere doldurulmuştu. Denize dökülmek üzere güverteye çıkarılacaktı. Bu iş, zor bir işti. Küfeler ağır, merdiven dikti. Temiz havadan karanlık kuyunun teneffüsü güç havasına geçişek tıkayıcı bir şeydi. Jack, üçüncü gidişte, bacaklarının gövdesinin altında gevşediğini hissetti. Küfesini kaldırmaya kuvvet bulamıyarak, bitkin, bütün gücünü silip götüren bir terle vücudu ıslanmış olarak oracıkta yığılıp kaldı.

Ateşçilerden biri onu bu halde görünce, rakı hasırlısını durduğu köşeden alıp ona uzattı.

Jack:

— Teşekkür ederim, içmem, dedi.

Öteki gülmeye başladı:

— İçersin, içersin.

Jack karşılık verdi:

— Hiçbir zaman!...

Kaslarının kuvvetinden ziyade iradesinden gelen bir hamle ile gerilerek ağır küfeyi omuzladı ve cesaretle yukarı çıkardı.

Güvertenin ilk, canlı, hoş bir manzarası vardı. Yolcuları getiren küçük vapur, az önce gelmiş, büyük geminin bordasına yanaşmıştı.

Dillerinde, giyinişlerinde hayrete değer bir fark gösteren, şaşkın, telâşlı deniz yolcularından ibaret bir kalabalık sanki dünyanın her memleketinden, gemi güvertesi denilen şu milletlerarası karmaşık çevrede birbirlerine randevu vermişler gibi, küçük vapurdan yukarı çıkıyorlardı. Bütün kalabalık koşuyor, bir yer bulup yerleşiyordu. Bu insanlardan kimisi neşeli görünüyor, kimisi vedalaşmanın telâşı içinde ağlıyordu; fakat herkesin yüzünde, ya bir keder ya da bir ümit vardı. Çünkü bir yerden bir yere giderken hemen hemen daima karışıklığın doğurduğu bir heyecan hamlesi bu hali meydana getirir. Sizi bir kıtadan öbür kıtaya fırlatıp atan bu gidişlerin doğurduğu büyük sarsıntıların son ürpermeleri olagelen bir şeydi. Bu sebeple va-

pur güvertesinde büyük kederle aşk maceraları yanyana bulunur ve onların hüznü yolculuk hummasının içine karışır.

Bir garip humma kendini her yerde hissettiriyordu: Büyük bir gürültü ile yükselen denizin dalgalarında, demirini taramakta olan vapurun isyan eden hareketinde, vapuru çeviren kayıkların kaynaşmalarında, hep bu hal vardı. Yine bu humma, uzaktan sevgili bir karaltıyı izlemek ya da yolcuları uğurlamak için gelen ve koyu renkli bir çubuk gibi mavi ufku keserek dar bir şerit meydana getiren şaşkın meraklı bir kalabalığı, dalgakıranın üstünde harekete getiriyordu. Yine bu humma, bütün bir gecenin çatışmaları ve raslantıları için yelkenlerini açmış gemilerin hızlarını iki katına çıkarıyordu; limana dönen gemilerin, yorgun tentelerinin altında, baştanbaşa dolaştıkları güzel memleketlerin özlemini çekiyarlarmış gibi bu hummayı aradıkları hissolunuyordu.

Vapura binme işinin sona erdiği, geminin önündeki çanın son el arabalarını telâşa soktuğu bir sırada Jack, kömür küfesini boşaltmış, her şeyleri rahat rahat sağlamış, tertiplenmiş kamara yolculariyle, daha şimdiden aşyalarının üzerine yerleşmiş güverte yolcularını seyretmek için korkuluğa dayanıp kalmıştı. Nereye gidiyorlardı?... Acaba onları nasıl bir hayal sürükleyip götürüyordu? Kim bilir onları nasıl zalim ve soğuk bir gerçek bekliyordu?...

Jack hele bir çiftten gözünü hiç ayıramıyordu. Bir anne ile oğul, elele tutuştukları zaman, onda, küçük Jack'la Ida'nın hayalini canlandırıyordu. Kadın gençti. Baştanbaşa karalar giymiş, iri çizgili bir Meksika şalına sarınmıştı. Kadında, hani kocaları sık sık yolculuğa çıkan subay ve denizci karılarındaki o herkese aldırış etmiyen hal vardı. Arkasına İngiliz biçiminde bir elbise giydirilmiş çocuk da insanda Lord Peambock'un güzel vaftiz oğlunun ikileştiği şüphesini uyandırıyordu.

Her ikisi de Jack'ın yanından geçerken bir çekinme hareketi yaptılar. Ateşçinin kömürden kapkara hale gelmiş ellerine sürünmemek için uzun, ipekli elbise telâşla toplandı. Bu hareket, hisselmiyecek kadar kısa bir zamanda oldu ama Jack bunun farkına vardı. Bu hareket onda,geçmiş günlerinin, kötü günlerinin tanığı olduğu ikiz kişiliği olan sevgili geçmişinin şimdi kendini inkâr ediyormuş ve bir daha geri gelmemek üzere uzaklaşıyormuş gibi bir duygu yarattı.

İki omuzunun arasına inen bir yumrukla beraber, Marsilya ağzı bir küfür bu hâzin hayallere son verdi.

— Seni miskin, seni tembil Ponatais'li ateşçi köpeği seni, Defol işinin başına.

Bu, etrafı kolaçan eden **Moco** idi. Jack, herkesin önünde uğradığı bu hakaretten utanarak hiçbir şey söylemeden aşağı indi.

Kazan dairesine giden merdivene ayağını bastığı zaman vapur bir sarsıntı ile sallandı. Sabahtan beri hışırdayan buharın gürültüsü düzene girdi, pervane dönmeye başladı. Gidiyorlardı. Aşağısı cehenneme dönmüştü.

Ağzına kadar dolu ocaklar, etrafa donuk, kırmızı ışıklarla beraber gözle görülebilir bir sıcaklık yayıyorlar, bu kızgın ateşlerden kabarmış, felce uğramış yüzlerini buruşturan gemicilerin tazelemeye devam ettikleri kürek kürek kömürleri yutuyorlardı. Okyanus'un homurtusu ateşin böğürmesine benziyordu. Dalgaların uğultusu, kıvılcım çıtırtılarına karışınca, söndürme çabalarına rağmen yeniden parlayan ve hiçbir zaman söndürülemiyen bir yangın izlenimini uyandırıyordu.

Ateşçibaşı:

— Şurada dur... dedi.

Jack, earafını çepeçevre çeviren ve yalpanın ilk sersemliğiyle genişleyip çoğalmış gibi görünen bu alevden aynaların birinin önünde işe başladı. Ateş püsküren ocağı canlandırmak, işlemek, durmadan bolşaltmak gerekti. Ona işi korkunç gösteren şey, denize alışık olmadığı için uskurun şiddetli sarsıntısı, yalpanın birden hareketleri yüzünden ayakta duramayıp her zaman ateşe doğru düşmek tehlikesi idi. Düşmemek için tutmağa davrandığı bu yakıcı aletleri derhal bırakmak zorunda kalmıştı.

Bununla beraber cesaretle çalışıyordu; fakat bu bir saatlik kızgın işkenceden sonra gözlerinin görmez, kulaklarının işitmez bir hale geldiğini, nefessiz kalıp yüzüne hücum eden kanla boğulduğunu, yanık kirpiklerinin altında gözlerinin kızardığını hissetti. Ötekilerin yaptığı hareketi görerek aynen tekrarladı. Dışardaki havanın, içine girip güvertenin tepesinden aşağıya doğru seller gibi döküldüğü uzun yelken bezinden "Havalık"ın altına, vücudu terden sırsıklam, atıldı. Oooh! Bu ne güzel bir şey Ya-rabbi! Omuzlarının üstüne çabucak buzdan bir manto geçti. Bu öldürücü esinti, soluğunu, hayatını durdurmuştu.

Jack, o zaman az önce kendisine rakı içmeyi teklif eden ateşçiye kısık bir sesle seslendi:

— Bana matarayı ver!...

— Al bakalım arkadaş! Mataraya koşacağını biliyordum.

Kocaman bir yudum rakıyı midesine indirdi. İçtiği şey hemen hemen sâf ispirto idi; fakat öyle üşümüştü ki bu otuz altı derecelik ispirto ona berrak bir su kadar tatsız ve lezzetsiz geldi. Rakıyı içer içmez, bütün kaslarını, bütün sinirlerini dolaşan sonra midesinin iç duvarını şiddetli bir yanma ile kızıştıran içten gelme bir sıcaklığın gevşekliğini duydu. O zaman, içini yakan bu ateşi söndürmek için yeni-

den içmeye başladı. Içten ateş, dıştan ateş, kor üstüne kor, kömür üstüne ispirto. Bundan sonra böyle yaşıyacaktı.

Üç yıl sürecek olan çılgın bir sarhoşluk ve işkence rüyasına başlıyordu. Günleri birbirine benziyen, ayları karışık, bulanık, mevsimleri kazan dairesinin değişmez sıcaklığı içinde biteviye, uğursuz üç yıl.

İsimleri ahenkli, içe ferahlık veren, parlak birçok bilinmiyen diyarlardan adları İspanyolca, İtalyanca, Fransızca olan hani müstemlekelerin şu çocukça Fransızcasiyle ad alan bölgelerden geçti. Fakat bütün bu sihirli ülkelerin ne yakut renkli göklerini görüyordu, ne de fosfor neşreden dalgalarının üstündeki, içine bol bol top ağaçlar dağılmış yeşil adalarını. Ona göre deniz aynı hiddetle, ateş aynı şiddetle homurdanıyordu. Memleketler ne kadar güzelleşiyorsa kazan dairesi de o kadar korkunç bir hal alıyordu.

Ufukları yeşil sorguçlu hurma ve muz ormanlariyle, bambu ağaçlarının desteklediği beyaz zenci kulübeleriyle çevrilmiş çiçekli limanlarda mola verdi. Fakat onun için her şey maden kömürü rengini devam ettiriyordu. Güneşin tutuşturduğu, erimiş katranın ya da kapkara şekerkamışı özsuyunun pis pis kokuttuğu rıhtımlarda yalınayak küfelerini boşalttıktan, kömürleri kırıp gemiye aktardıktan sonra ki-

yıların boyunca bitkin bir halde uyuyor, ya da meyhanelerin birine kapanıyordu. Buraların meyhaneleri de kıyıları gibi, ilk sarhoşluğunun çirkin bir tanığı olan Nantes'in o karanlık meyhanelerine benziyordu. Buralarda İngiliz-lerden, Malezyalılardan, Nübyalılardan, vahşi kaba insanlardan, ateş harlatan makinelerden ibaret öteki ateşçileri buluyor, birbirlerine söyliyecek sözleri olmadığı için içiyorlardı. Zaten insan ateşçi oldu mu ilk önce içmeye alışmalıdır. İnsanı yaşatan da budur.

O da içiyordu.

İnsanı döne döne içine çeken karanlık ortasında tek bir ışıklı nokta vardı: Annesi. O, bütün mumları sönmüş bir sunağın dibinde duran Meryem tasviri gibi, onun hâzin hayatının derinliklerinde yer almıştı. Erkeklik çağına girince, felâketinin bütün karanlık noktaları onun için aydınlanıyordu. Charlotte'a karşı duyduğu saygı şimdi şefkatli bir acımaya çevrilmişti. Artık onu, hani şu sevdikleri için ıstırap çeken, günahının kefaretini ödeyen bir insanın sevgisi ile sevmeye başlamıştı. Hattâ hayatının en büyük kargaşalıkları arasında bile söz verdiği amacı unutmuyor, bu amaç onu makine gibi bir içgüdü ile gemici gündeliklerini saklamaya sevk ediyordu. Ağır bir sarhoşluktan, açık olarak kendisine kalan her şey annesi için çalıştığı düşüncesi karşısında silinip gidiyordu.

Bekledikçe aralarındaki mesafe büyüyor, aştığı fersahlar uzadıkça, yurdundan uzak yaşayan insanlarla bedbahtların zamanla içine düştükleri belirsiz bir kayıtsızlığa, bir unutkanlığa kapılıyordu. Jack'ın mektupları sanki her gün biraz daha uzağa atılmış gibi gitgide seyrekleşiyordu. Charlotte'un, içi gevezelikle dolu bir sürü mektubu uğradığı limanlarda kendisini bekliyordu. Fakat bu mektuplar, yeni durumuna yabancı öyle şeylerden söz ediyordu ki onları, sırf müzik dinlemek, her zaman taze bir şefkatin uzaktan gelen yankılarını işitmek için okuyordu. Étiolles'den gelen mektuplarda d'Argenton'un hayatındaki alışılmış vakalar anlatılmakta idi. Daha sonra Paris damgasiyle gelen öteki mektuplar, hayatlarında bir değişiklik olduğunu, yeniden yer değiştirerek Augustins rıhtımında Institut'nün hemen yakınında bir yere yerleştiklerini haber veriyordu. Charlotte: "Aydın çevrenin tam ortasındayız. M. d'Argenton dostlarının direnmelerine dayanamayıp Paris'e dönerek bir felsefe ve edebiyat dergisi çıkarmaya karar verdi. Bu derginin çıkarılmasiyle hem affedilmiyecek kadar büyük ihmallere uğramış eserlerin tanınması, hem de bol bol para kazanılması mümkün olacak. Fakat öyle büyük sıkıntılara katlanmak gerekiyor ki! Yazarlarla, editörlerle ne konuşmalar yapılıyor bir bilsen ne konuşmalar! Mösyö Moronval için pek elverişli bir iş bulduk. Bu zavallı

dostumuza ben bile yardım etmeye başlıyorum. Bu sırada **Faust'un** kızı piyesinin bir ikinci kopyasını hazırladım. Bütün bu hayhuydan uzak yaşadığından dolayı ne kadar bahtiyarsın yavrum. Mösyö d'Argenton bu yüzden hastalandı... Şu günlerde kim bilir ne kadar büyüdün. Sevgili Jack'ım! Bana fotoğrafını gönder!" diyordu. Bundan bir süre sonra Jack, Havana'dan geçerken adresine yollanmış büyükçe bir paket aldı: "Jack de Barancy **Cydnus** vapurunda ateşçi." Bu paket:

GELECEK KUŞAKLAR DERGİSİ

nin ilk sayısı idi:

Başyazarı	:	*Vicont A.d'Argenton.*
Neyiz, Ne Olacağız	:	*Yazı heyeti.*
Faust'un kızı: "Proloğ"	:	*Vicont A.d'Argenton.*
Müstemlekelerdeki Eğitim Hakkında	:	*Evariste Noronval.*
Geleceğin İşçisi	:	*Labassindre.*
Güzel Kokulu Bitkilerle Tedavi	:	*Dr. Hirsch.*
Opera Müdürüne Saygısızca Bir Soru	:	*L...*

Ateşçi okumaya devam ettikçe kara lekelerle kirlettiği, elleriyle pislettiği şu ahmaklar dergisinin sayfalarını makine gibi bir hareketle çevirdi. Birdenbire hep kendi cellâtlarının ad-

larının şu dergide toplandığını açk ve parlak renkli kapağın üzerine serpiştirildiğini görünce içinden gurura benzer bir şey kabardı. Bir an, bir öfke, bir isyan hareketiyle sarsıldı. Sanki onlar duyacaklarmış, işitebileceklermiş gibi yumruklarını öfke ile sallıyarak benliğinin ta derinliklerinden gelen bir sesle: "Ah alçaklar, alçaklar! Bana neler yaptınız?" diye bağırdı. Fakat bu hal ancak bir şimşeğin parlayıp sönmesi kadar devam etti. İspirto, kazan dairesi bu isyan hareketini çabucak yenilgeye uğrattı. Zavallının, her gün biraz daha fazla gömüldüğü tinsel tenbellik, halsiz kanatlariyle onu örttü. Bu hal, bozguna uğramış kervanların üstüne tane tane yığılan, sonunda yolcularını, kılavuzlarını, atlarını, canlı imiş gibi gösterecek şekilde kefenliyen kumları düşündürebilirdi.

Gariptir ki, dimağı söndükçe ve iradesinin bütün zenberekleri boşandıkça, devamlı bir teselli ile beslenen, desteklenen, harekete gelen vücudu daha sağlamlaşmış gibi görünüyordu. Dış görünüşe o kadar alışmış, bütün dış etkilere karşı öyle bir karşı koyma gücü kazanmıştı ki sarhoşluk halindeki yürüyüşü tabiî halindeki yürüyüşü kadar sağlam, sarhoşluk halindeki çalışma kuvveti, tabiî halindeki kadar güven verici idi. Hattâ yüzünün soluk ve ihtilâçlı maskesi bile sarhoşluğunda onu dimdik yürüten, susmaya mahkûm eden şu insan çabasıyla sertleşip içine girilmesi imkânsız bir hal almış-

tı. İşini tam zamanında yaparak ve bu işin tehlikeleriyle çarpışarak, deniz yolculuğunun uzun ve birbirine benziyen günlerine, fırtınalı saatlerine, kazan dairesinde pek uğursuz bir hal alan şu denizle boğuşmalara, su alan deliklerini tıkamak için uğraşmalara **"Ateşin parlamalarına"**, ambarların içine yuvarlanan tutuşmuş kömürlere aynı kayıtsızlıkla katlanıyordu. Kendisi için müthiş olan bu anlar, gecelerinin her zamanki rüyalariyle, ayyaşların uykularındaki kıpırdanan, oynaşan, kaynaşan kâbuslariyle hezeyan halindeki hulyalariyle karışıyordu.

Zaten zavallı ateşçinin uyuduğu bir gece **Cydnus**'u baştanbaşa sarsan şu müthiş çarpışma, bu rüyaların birinde olmamış mı idi? Vapurun doğrudan doğruya gövdesine inen bu sert darbe, kırılmaların, gıcırtıların arkasından gelen şu korkunç çatırtı, şu içeriye dolan suyun gürültüsü, çağlayanlar gibi dökülen, sonra ince ırmaklar gibi akan su, şilteler, şu telâşlı adımlar birbirine cevap veren şu elektrik zilleri, bu heyecan, bu çığlıklar ve bunların hepsinin üstünde vapuru valpanın sessiz sarsıntılarına bırakan pervanın uğursuzca durması, bütün bunlar bir rüyada geçmemiş miydi?

Arkadaşları ona seslenıyor, onu sarsıyorlardı:

— Jack! Jack!

O, yarı çıplak atılıyor. Makine dairesinde daha şimdiden su iki ayak yükselmiş, pusla kı-

rılmış gemi fenerleri sönmüş, kadranlar devrilmişti. Karanlığın içinde birtakım konuşmalar oluyor, kapkara bir çamurda birbirlerini arıyorlardı.

— Ne var? Ne oluyor?

— Üzerimize bir Amerikan vapuru bindirdi. Batıyoruz. Canını kurtarabilen kurtarsın!...

Çarkçıların, ateşçilerin atıldığı dar merdivenin üst tarafında elinde bir tabanca olduğu halda **Moco** dimdik göründü.

— Buradan ilk çıkanın kafasını patlatırım. Haydi doğru kazana! Hay Allah belânızı versin! Ocakları gayretle ateşleyin. Karaya uzak değiliz. Belki yetişebiliriz.

Herkes vazifesine dönüyor. Bir ümitsizlik öfkesiyle işine başlıyor. Kazan dairesinin içi müthişti. Patlıyacak kadar dolu olan ocaklar, etrafa kör edici, sarı, pis kokulu, yakıcı, çalışanları boğan ıslak bir kömür dumanı salıyordu. Bu sırada, su tulumbalarının çalışmasına rağmen, su yükseliyor, bütün çalışan insanların ellerini ayaklarını donduruyordu. Aman Yarabbi güvertenin açık havasında ölecek olanlara ne mutlu! Burada, iki büyük demir bölmenin arasında kara renkli bir ölüm var. Bu intihara benziyen bir ölüm. Kuvvetleri öyle felce uğratmıştı ki ölümün karşısında işi bırakmak zorunda kalmışlardı.

Her şey mahvoldu. Tulumbalar artık işlemiyor. Kazanlar söndü. Su ateşçilerin omuzuna

kadar yükseliyor. Bu defa gök gürültüsünü andıran bir sesle **Moco**'nun kendisi bağırıyor:

— Çocuklarım, canını kurtarabilen kurtarsın!

IX

DÖNÜŞ

Gelecek kuşaklar dergisi, bir taraftan kitapçı dükkânlariyle öbür taraftan sahaf sergileriyle çevrilmiş, sakin, dar bir cadde olan Augustins rıhtımı üstünde, ağır ve kemerli kapıları kapalı duran geçen yüzyıla ait eski evlerden birine yerleşmiş bulunuyordu.

Dergiye, böyle ıssız bir mahallenin seçilmesi bir raslantı eseri değildi. Paris'te gazeteler, yayın müesseseleri, her zaman kendilerine en uygun gelen bir semte yerleşirler. Meselâ, merkezde, büyük kulvaların yanında resimli salon dergileri, kibar gazeteler, kapaklarını yeni renkli kumaşlar gibi yayarlar. Lâtin mahallesinde ömürleri bir günlük olan gazeteler, tip kitapevlerinin ağırbaşlı camekânlariyle resimli şarkı kitaplariyle sıra ile yer değiştirirler. Bir amacı, bir hedefi olan ciddî, derlitoplu dergiler de âdeta bir manastır içini hatırlatan sakin caddeleri seçerler. Bu dergilerin bulunduğu sokaklarda her zaman bulunan o Paris'e mahsus gürültü, onların gece gündüz devam ettikleri çok üzücü çalışmaları rahatsız etmez.

İnsanlığın yararına çalışan ve bağımsız bir dergi olan **Gelecek kuşaklar dergisi** Cha-

lotte'un dediği gibi "Institut'nün yanıbaşında" baştanbara, eski kitapların tozu ile kaplı bu rıhtımın üstünde mükemmelen yerini bulmuştu. Eve gelince, o da, kararmış eski balkoniyle, süslerinin üstünde karışık birtakım çizgiler bulunan ön yüzü ile, işlemeli korkuluklarında adamakıllı küflü ve yıkık bir hal görünen geniş merdivenleriyle derginin mahiyeti hakkında güzel bir cevap meydana getiriyordu. Bu mahiyete daha az uygun olan taraf, yazarlarının kılıklariyle yüzleri idi.

Gelecek kuşaklar'ın kurulduğu tarihten bu yana geçen şu altı aylık zaman içinde kapıcı en aşağılık bir edebiyatın en murdar adamlarını, en garip insanlarını, en acınacak kişilerin korka korka içeriye almıştı. Bu zavallı Kapıcı Augustins rıhtımındaki arkadaşlarına: "Bize hattâ Çinliler de, Araplar da gelir." diye anlatıyordu. Kapıcı bu sözleriyle, derginin en çalışkan adamlarından biri olan ve her zaman "Küçük Sıcak Ülkeler"ini peşine takıp getiren Moronval'i ima ettiğini zannederim. Taşranın ve Paris'in başarısız sanatçılarına, dar redingotları için pek büyük gelen müsveddeleriyle hayat yollarını arşınlıyan bu zavallı insanlara bir toplanma yeri haline gelmiş bu saygı değer evin misafiri yalnız Moronval değildi.

Başarısız bir sanatçı tarafından bir dergi kuruluyor, hem de para ile, ortak senetleriyle, varın artık kepazeliği siz takdir edin. Dergi

şimdiye kadar iki ortak bulmuştu. Bunlardan biri şüphesiz d'Argenton'du. Ötekine gelince... Dostumuz Jack. Gülmeyiniz canım. Gerçekten Jack, **Gelecek Kukaşlar Dergisi**'nin ortağı idi. Kayıt defterine göre on bin frankla katılıyordu. Hanı şu "İyi Dost"un on bin frankı ile. Charlotte, çocuğa erginlik yaşında vermek zorunda olduğu bu paranın böyle bir işte kullanılmasında açıkça bir tereddüt göstermiş, bununla beraber d'Argenton'un düşüncelerine boyun eğmişti.

— Canım... Biraz anlamaya çalışsana!... Para bundan daha mükemmel bir şekilde faize verilemez. Rakam rakamdır; değişmez. **Des Deux Mondes** dergisinin aksiyonlarının ne kadar faiz getirdiğine bir bak! Faize para yatırmak için bu ortak senetleriyle aynı tutulacak başka bir gelir kaynağı var mı? Hani ben de hemen o derecede kâr edeceğimizi söylemiyorum. Fakat kârımız onun dörtte biri kadar da olsa, yine iraddan ya da şimendifer tahvillerinden daha fazla kâr getirir. Bak ben bile, bu işe paramı yatırmakta tereddüt ediyor muyum?

Şairin pek meşhur olan cimriliğini evvelce anlattığımız için, bu delil hiç de su götürmezdi.

D'Argenton, önceden girişilmiş işlere peşin olarak ödenen paralar hariç, altı aydan beri, yazı, kira ve yazıhanenin yerleşmesi için otuz bin franktan fazla para harcamıştı. Şimdi şu anda ilk konan sermayeden hiçbir şey kalma-

mıştı; kendisinin söylediği gibi ortaklara yeni bir davet yapmak zorunda kalacaktı. Borç para isteyenlerden kurtulmak için bu ortaklar bahanesini icadetmişti.

İşin aslına bakarsanız, hiç gelir kaydedilmemesine karşılık masraflar pek ağırlaşmıştı. Şair, derginin yazıhanelerinden başka evin dördüncü katında Cité'yi, Seine nehrini, Notre-Dame'ı, kubbeleri, çan kulelerini, köprülerin üstünden geçen arabaları, köprü gözlerinin içinden geçen vapurları kucaklıyan, harikulâde bir ufku bulunan, balkonlu büyük ve güzel bir daire kiralamıştı.

Hiç olmazsa orada nefes aldığını, yaşadığını hissediyordu. Artık burası, yazın, saat üçte, günün bir olayı olarak şairin odasında arı vızıltılarının sabırsızlıkla beklendiği Aulnettes köşkünün ıssız bir köşesi değildi. Böyle bir uyuşukluğun içerisinde çalışmanın imkânı var mıydı?... Hem nasıl olmuştu da oraya altı yıl gibi uzun bir zaman kapanıp kalabilmişti. Bununla beraber ne yapabilmişti? Şu aydın çevre sayesinde, Paris'e geldiğinden beri bilmem ne kadar etüde, taslak halinde makaleye, hikâyeye karşılık orada bir **Faust'un kızı**'nı yazmak için altı yıl harcamıştı.

Charlotte'a gelince, o da "Sanatçı"sının bu ateşli faaliyetini parlaşıyordu. Kadın, her zamanki gibi genç ve taze haliyle, masanın etrafında aralıksız toplanan ve toplamı bir hay-

li tutan akşam davetlilerini ağırlıyor, hiç de hafif bir iş olmayan mutfak ve ev işlerine bakıyordu. Bundan başka d'Argenton onu kendi çalışmalarına da iştirak ettiriyordu.

Sindirimlerini kolaylaştırmak için kendi yazacağı yerde söyleyip yazdırmayı âdet edinmişti. Charlotte'un İngiliz biçimi güzel bir yazısı olduğundan kendisine yazmanlık vazifesi görüyordu. Yemeklerini yalnız başlarına yedikleri her akşam, enine boyuna dolaşırken bir saat kadar söyleyip yazdırıyordu. Uykuya dalmış eski evde kendi adımlarının, kendi ciddî sesinin yanında bu vaaz veren papaza cevap veriyor duygusunu uyandıran yumuşak, sevimli, çok güzel başka bir sesin işitildiği oluyordu.

Kapıcı saygı ile:

— Bak, bizim yazar yine bir şey yazıyor, diyordu.

D'Argenton ailesini tekrar bulduğumuz akşam, aile, yeşil çay ve İspanyol sigaralarının kokulariyle dolu şirin bir salonda oturuyordu. Charlotte yazı yazmak için masasını hazırlamakla, mükemmel bir hokkayı, fil dişinden bir yazı kalemini, düzeltmeler yapmak için kenarlarına geniş çizgiler çekilmiş beyaz tabakalı güzel defterleri sıralamakla uğraşıyordu. Bu pek yararsız bir külfetti, çünkü şair hiçbir zaman düzeltme yapmıyordu. İlham, onun içine bir bütün halinde doğuyordu, artık ondan sonra

bir düzeltme düşünmüyordu. Fakat kenarları çizgili defterlerin şıklığına doğrusu diyecek yoktu. Charlotte, şairi söz konusu olunca bütün inceliklerini meydana çıkarıyordu.

Bu akşam d'Argenton'un durumu mükemmeldi. İçinde, bütün gece söyleyip yazdırmak için bir duygu vardı. Abonelerin tekrar yenileneceği şu sıralarda daha fazla abone olacakları tavlamak için neyecanlı bir hikâye yazmak maksadiyle bu durumdan yararlanmak istiyordu. Birkaç teli aklaşmış olan bıyığını arada sırada buruyor, saçlarını yola yola açtığı alnını havaya kaldırıyor, ilham bekliyordu. Evde sık sık olagalen bir aykırılıkla Charlotte'un içi pek rahat değildi. Parlak gözlerinde sanki bir bulut vardı. Solgundu. dalgındı, fakat her zamanki yumuşak başlılığını devam ettiriyordu Çünkü apaçık yorgunluğuna rağmen ayaklarını kirletmekten korkan bir dişi kedi gibi, serçe parmağını havaya kaldırarak, zarif bir eda ile kalemini hokkaya batırıyordu.

— Haydi bakalım Lolotte, hazırsın değil mi? Birinci bölümdeyiz... Birinci bölüm diye yazdın mı?

Charlotte üzüntülü bir sesle:

— Birinci Bölüm, diyerek yazdı.

Şair, sinirli bir tavurla ona baktı; ona sormamak, üzüntün nedir diye soruşturmamak için karar verdiği açıkça görünüyordu.

Başlıyor:

— **"Pirene dağlarının o küçük ıssız vâdisinde... Birçok masallarla dolu o Pirene dağlarının... Birçok masallarla dolu o Pirene dağlarının..."**

Cümleyi böyle tekrar tekrar baştan almak onu kendinden geçiriyor, kendini göstermek hırsının türlü belirtileri içinde birkaç defa tekrarlıyordu. Sonra, nihayet, Charlotte'a dönerek:

— **"Birçok masallarla"** diye yazdın mı?

Kadın, "Bir... Birçok ma" diye tekrar etmeye çabaladı... Fakat sesi hıçkırıklarla tıkanarak, durdu.

Charlotte ağlıyor. Kendini tutmak için boş yere dudaklarını, yazı kalemini ısırıyor. Artık taşmıştı... Ağlıyor, ağlıyor...

D'Argenton hayretle:

— Hoppala! Bu da nesi! dedi. Tam ilham geldiği bir gecede. Ne oluyorsun canım? Şu **Cydnus** olayına mı üzülüyorsun? Ne olmuş sanki? Boş bir yaygara bu. Sen gazetelerin ne olduğunu bilirsin. Sütunlarını doldurmak için her şey onlara hoş görünür. Vapurdan bir haber alamadıkları halde her gün kendilerini haber almış gibi gösteriyorlar. Hirsch zaten bugün vapur acentasına uğrayacaktı. Biraz sonra gelir. Ne olduğunu anlarsın. İnsanın endişe duyması için her zaman vakti olur.

Şair, zayıflara, çocuklara, delilere, hastalara söylendiği gibi lûtufkâr fakat kuru ve yapmacıklı bir sesle konuşuyordu. Kadının biraz da bütün bunlara benzer tarafı yok mu idi?

Onu yatıştırdıktan sonra:

— Nerede kalmıştık? Bu ağlama bana ipin ucunu kaçırttı. Söyleyip yazdırdığım kısımları bir defa oku... Baştan aşağıya kadar!

Charlotte göz yaşlarını içine akıtıyor ve onuncu defa olarak tekrar ediyor:

— **"Pirene dağlarının, birçok masallarla dolu şu Pirene dağlarının küçük ıssız bir vâdisinde..."**

— Arkası?

Kadın sayfaları boşuna evirip çeviriyor, boşuna yeni defteri sarsıyor, nihayet:

— Hepsi bu kadar, diyor.

D'Argenton pek şaşırmıştı. Yazdırdığı şeylerin çok daha uzun olduğunu sanıyordu. Şair, söyleyip yazdırdığı zaman hep böyle bir hale düşerdi. Zihninin ifade bakımından bu kadar ileri atılması onu şaşırtıyor, hayalini kurduğu her şeyin, kafasında tohum halinde bulunan her fikrin son şeklini alıp, gerçek bir hale girdiğini sanıyordu. Aşırı el, kol hareketleri yaparak, birkaç kelimeyi anlaşılmaz hale sokarak kendini tatmin ettiği zamanlar yarattığı şeylerin azlığı karşısında, gerçekle hulyanın nispetsizliği önünde vurulmuşa dönüyordu. Bu hayal

kırıklığı, kendlini tanrıların sarayında sanan, tepeden esen rüzgârı, aşçı yamaklarının nefesi, etrafında harekete getirdikleri bir mutfağın körükleri olarak gören hayal dolu bir düşünüşün her sarsıntısı ile kendini tahta atın üstünde hisseden şu Don Quichotte'un hayal kırıklığı idi! D'Argenton da kendisini havalanmış, kaldırılmış, sürüklenmiş hissediyordu... Aman Yarabbi! Bu kadar çırpınma, bu kadar humma nöbetleri, heyecan, poz, bu kadar sinirli sinirli yürüyüş, bu kadar saçların arasında el dolaştırmaları şu iki satırlık: **"Pirene dağlarının içinde... Şu Pirene dağlarının** vesaire..." cümlesini elde etmek için miydi? Hep böyle oluyordu.

Şair bu haline kızıyor, kendini gülünç hissediyordu. Charlotte'a:

— Ama bak bu senin hatan işte... diyordu. Durmadan ağlayan birisinin karşısında çalışmak kolay mı? Ah! Canım! Bu ne müthiş bir hal! Fikirlerden, anlamlardan ibaret koskoca bir âlem... Sonra ortada hiç, ama hiçbir şey bulunmasın... Bir taraftan da zaman geçiyor, yıllar akıp gidiyor. Yerler tutuluyor. Ufak bir şeyle ilhamın kaçacağını sanki bilmezmişsin gibi zavallı kadın? Ooof! Ooof! Budalaca bir gerçeğe git de alnını çarp du- Bir eser yaratmak için hayatın mânasızlıkları üstüne yükselerek bin ayak yüksekliğinde bir billûr köşkün içinde yaşamaya ihtiyacı olan zavallı ben ken-

dimi şımarıklığm, düzensizliğin, çocukluğun, birtakım gürültülerin ortasında buluyorum.

Sabrı tükenen ve olayların içinde yeter derecede ağlayamıyan Charlotte, göz yaşları arasında, yazı kalemlerini, kalem temizleme kutusunu salonun halısı üstüne dağılmış yazmanlara ait şu alet ve edavatı toplarken şair ayağını vuruyor, masayı yumrukluyordu.

Doktor Hirsch'in gelmesiyle bu üzüntülü sahne sona erdi. Fakat bu hal o kadar sık tekrar ediyor, evin zerreleri bu hale o kadar alışık görünüyordu ki bu öfke hızını kaybedip de karışıklık yatışınca her şey derhal eski halini alıyor, eşyalar her zamanki sessizliklerine tekrar kavuşuyorlardı. Hirsch, Labassindre'le beraber gelmişti. Her ikisi de içeri sessiz, ciddî, fevkalâde bir tavurla girmişti. Sahne etkilerine alışık olan şarkıcının: "Çok önemli şeyler biliyorum ama onları bir türlü size söylemeye karar veremiyorum." diyen bir halle başını kaldırmasında dudaklarını kapalı tutan bir şeyler var.

D'Argenton, hâlâ tir tir titriyerek şu mânalı, sarsıntılı ellerin anlatmak istediği şeyi, dostlarının kendisini susturmak için harcadıkları çabayı anlamıyordu. Ancak Charlotte'un sözü üzerine esas konuyu kavrıyabildi.

Kadın hayalci doktora doğru atılarak:

— Ne haber var, Mösyö Hirsch? diye sordu.

— Hep aynı cevap Madam. Yeni bir haber yok.

Fakat Charlotte'a "Haber yok" derken gözlüğünün dışarıya doğru fırlak camlarının arkasında son derece büyümüş gözleriyle d'Argenton'a bunun uğursuz bir yalan olduğunu, tersine haberlerin hem de en korkunç haberlerin bulunduğunu anlatıyordu.

— Peki camm, acentadaki efendiler ne düşünüyorlar? Ne söylüyorlar?

Anne, bu soruyu, şu buruşuk suratlardan gerçeği anlamaya çabalarken, öğrenmek merak ve arzusiyle sormuştu.

— Vallahi Madam, bilmem ki... **böoh! böoh!**

Bir taraftan Labassindre uzun, gevşek, çok az innadırıcı, fakat esasında çok şüphe uyandırıcı birtakım lâkırdıların içinde bocalarken öte taraftan Hirsch, ağzım Décostère metoduna göre oynata oynata nihayet şu bir kelimenin mânasını anlatabildi: **"Cydnus'de** can ve mal kaybı var... Açık denizde... Yeşilburun açıklarında... Korkunç... P' çarpışma olmuş!..."

D'Argenton'un kocaman bıyığı 'itredi; ama hepsi bu kadar. Hiçbir kıvrımın pürüzlendirmediği bu düzgün, çalımlı, sarı yüze bakarak, bu adamın duygularını tâyin etmek ve bu yüzün üstünde uğursuz kaza hakkında geç kalan bir vicdan azabının mı yoksa bir gönül ferahlığının mı hâkim olduğunu anlamak çok güçtü.

Hiçbir şeyin doğrudan doğruya açığa çıkmasına imkân bırakmıyan bu duygusuz yüzün üstünde belki de bu iki duygu çatışma halinde idi.

Şair, bu önemli haberin sebebolduğu heyecanı dışarda dağıtmak için sadece sokağa çıkmak ihtiyacını duymuştu.

Arkadaşlarına ciddiyetle:

— Çok çalıştım... Hava almak istiyorum. Hadi şöyle biraz dolaşalım, dedi.

Charlotte:

— Hakkın var. Bir dolaşsan fena olmaz, diye cevap verdi.

Saint-Germain mahallesindeki bütün kadınların, şairin dönüşünü haber alıp "Kalbindeki bütün kanı emmek" üzere kendilerini sıra ile deftere kaydettirdiklerini sandığı için "Sanatçı"sını her zaman evden ayırmayan Charlotte bu gece, müstesna olarak, onun sokağa çıkmasından memnun, düşünceleriyle başbaşa kalacağından bahtiyardı. Böylece kendini teselli edebilecek bir kimse bulunmadan rahat rahat ağlıyabilecek, birdenbire gerçekleşir korkusiyla itiraf etmeye dili varmadığı bu ön duygulara, bu büyük korkulara kendini tamamiyle verebilecekti.

İşte bunun için hizmetçi kadın onun canını sıkmış, efendinin her dışarı çıkışında olduğu

gibi uzun uzun gevezelik edecek yerde onu tavan arasındaki odasına göndermişti.

— Madam yalnız mı kalmak istiyorlar? Madam korkmuyorlar mı Şu balkonda eser rüzgâr da öyle uğursuz ki...

— Hayır, beni yalnız bırakın. Korkmuyorum.

İşte nihayet yalnız başına kalabildi; zalimin sesi ona: "Ne düşünüyorsun?" demeden, istediği gibi susabilecek, düşünebilecek, Jack'ı değil de kimi düşünecekti! Gazetelerde şu uğursuz, "Cydnus'den hiç haber yok" cümlesini okuduğundan beri çocuğunun hayali gözlerinden ayrılmıyor, onu delirtiyor, bir türlü bırakmıyordu... Geceleri uyuyamıyor; esmekte olan ve içinde garip bir korku uyandıran rüzgârı dinliyor; rüzgâr da eski kaplamaları sarsarak, ses veren camları titreterek, açık kalan pancuru çarparak şiddetli, şikâyetli bir sesle her defasında başka bir taraftan esiyordu. Fakat denizci kadınlarına söylediği şeyleri, benzini solduran sözleri fısıldıyordu.

Çünkü bu fırtına yeli uzaklardan geliyor. Hem de ne hızlı geliyor! Kim bilir ne felâketler görmüştür! Geçtiği her yere çarpan o çılgın, geniş kuş kanatlarının üstünde bütün uğultular, bütün haykırışlar, aynı hızla havalanıyor, uzaklaşıp gidiyor. Sıra ile alaycı ya da dehşet

salıcı, aynı dakikada bir geminin yelkenini parçalamış, bir mumu söndürmüş, bir dantelâ örtüyü uçurmuş, kasırgaları hazırlamış, yangınları körüklemiştir. İşte, sesine, bunca farkla sevinçli ve acıklı ahenkler vererek bütün bunları anlatıyor.

Bu gece, işitmek çok uğursuz... Fırtına rüzgârı balkonun üstünden uçarak geçiyor. Pencere camlarını sarsıyor, kapıların altında ıslık çalarak içeri dalmak istiyor. Bu anneye vereceği acele bir haber var. Islak kanatlarını çırparak camlara ulaştırdığı, fırlattığı bütün gürültüler, bir çağırış, bir ihtar gibi çınlıyor.

Çalar saatlerin sesi, uzaktan gelen bir şimendifer düdüğü, her şey sızlanışlı, ısrarlı, endişeli bir hal alıyordu. Rüzgârın, kendisine söylemek istediği şeyler, hep kuşkulandığı şeylerdi. Bu rüzgâr aynı zamanda her yerde olduğu için, açık denizde, dalgalar ortasında çırpınan, böğürleri yaralı, serenlerini kaybetmiş büyük bir geminin, gerilmiş kullar, korkudan şaşkına dönmüş, betbeniz atmış yüzler, çılgın bakışlara yapışmış saçlar, vedalaşmalar, ölümün eşiğinde fırlatılan lânetlerle girdaba yuvarlandığını berhalde görmüş olacak. Gözlerinin önüne gelen bu hayaller o kadar canlı idi ki uzaklardaki uğultular arasında ancak işitebilen belirsiz, boğuk bir inilti duyar gibi oldu: "Anne!"

Şüphesiz bu bir hayal, endişeli düşüncesinin bir yanılması idi.

"Anne!"

Bu defa inilti biraz daha kuvvetle duyuldu... Ama olamazdı bu, buna imkân yoktu. Muhakkak, kulakları çınlıyor... Aman Allah, deli mi oluyordu? Duygularımn bu şaşkınlığından kurtulmak için Charlotte ayağa kalkıyor, salonda dolaşıyor... O anda biri seslendi. Bu ses merdivenden geliyor. Kapıyı açmaya koştu.

Havagazı sönmüştü, elinde tuttuğu gaz lâmbası, basamaklar üzerinde parmaklıkların arabesklerini gölgelerle çiziyordu... Ne ses, ne kimse var... Bununla beraber bir ses duyduğuna emindi. Bir kere daha bakmak gerekiyordu. Işığı daha yukarıya kaldırarak dışarıya doğru eğiliyor. O zaman, hem gülüşü, hem hıçkırığı andıran, tatlı, boğuk bir ses, büyük bir gölgenin yukarıya çıktığı, duvara tutunarak sürüklendiği, merdivende duyuldu.

Tirtir titriyerek, korkuyu silip süpüren çılgın bir ümitle canlanmış olarak bağırıyor:

— Kim o?

Kısık, bitkin bir ses cevap veriyor:

— Benim anne... Hele şükür seni görebildim.

Kadın telâşla birkaç basamak iniyor. İşte

o, kendi Jack'ı, o yaralı büyük işçi! İki koltuk değeneyine dayanmış, annesine kavuşmak düşüncesi ile o kadar harap, o kadar heyecanlı idi ki, yardım bekliyormuş gibi merdivenin ortasında durmak zorunda kaldı. İşte, oğlunu bu hale getirmişti!

Ne bir kelime, ne bir çığlık, ne de bir okşama!

Orada birbirlerinin karşısında durmuşlar, bakışarak ağlıyorlardı.

Bazı insanlara musallat olan öyle gülünç uğursuzluklar vardır ki bunlar, onların bütün gösterişlerini yararsız ya da kalp bir hale getirir. Başarısız sanatçıların şahı olan d'Argenton'un da bütün etkilerinin boşa gideceği önceden bilinen bir şeydi. Şair o akşam arkadaşlariyle uzun uzadıya konuştuktan sonra derhal her şeye son vermek üzere, ilk hücumu duruma göre destekliyecek olan şu ezberinde tuttuğu cümlelerin yardımiyle uğursuz haberi Charlotte'a bildirmeye, eve dönerken karar verdi. Kilidin içinde anahtarı döndürdüğü zaman takındığı yapmacıklı tavur, ona söyliyeceklerinin ciddiyetini hatırlatıyordu. Fakat hiç alışmamış bir saatte salonu hâlâ aydınlık, Charlotte'u ateşin yanında, ayakta, gelenlerin ve gidenlerin doğurduğu heyecanla çabucak hazırlanmış ve çabuk atıştırılmış şu sofra artıklarını görünce hayretler içinde dona kaldı.

Kadın heyecanla yanına geldi:

— Sus! Gürültü etme... Burada... Uyuyor. Ah ne kadar bahtiyarım.

— Kim var? Ne var?

— Canım Jack, kazaya uğramış. Yaralanmış, vapuru batmış. Onu bir mucize kabilinden kurtarmışlar. Rio-Janeiro'dan geliyor. Orada iki ay hastahanede kalmış.

D'Argenton, onun yüzünde, icabında bir memnuniyet delili sayılabilecek bellibelirsiz bir gülümseme belirdi. Kadında, olayı pek babaca kabul ettiği inancını uyandırmak gerekti. İlk söz olarak Jack'ın tamamiyle iyi oluncaya kadar yanında alıkoyacağını söyledi. Doğrusu ya biricik, bellibaşlı ortağına daha az bir şey yapmak elinden gelmezdi. On bin franklık bir ortak senedi. Büyük bir iltifat göstermeye değerdi.

İlk günler geçip de, ilk heyecanlar yatışınca, Charlotte'la d'Argenton'un hayatı, ancak bir kazanın infilâkı neticesinde iki ayağı birden yanan ve iyi olması için de birçok emek ve özen istiyen bu zavallı topalın varlığı ile bir fazlalık kazanarak, eski gidişine girdi. Lord Peambock'un vaftiz oğlu, Ida de Barancy'in Jack'ı (bir K harfi ilâvesini unutmayınız) mavi yünden yapılmış gemici fanilâsını arkasına giymiş, yüzü hâlâ eski işinin kiri ile kapkara, bir yanıklık tabakasiyle örtülmüş ve büzülmüş bu örtünün içinden sarışın, bir yanık başak

rengi ile çıkmış, gözleri kanlı ve kirpiksiz, yanakları çökmüş, büyük felâketlerden sonra gelen bir uyuşukluğun altında ezilmiş bir halde, d'Argenton'da büyük bir öfke, annesinde büyük bir utanç yaratarak, korkak bir tavurla işsiz güçsüz iskemleden iskemleye sürükleniyordu.

Kadın, eve bir misafirin geldiğini gördüğü, giyinişini ve konuşuşu ile bu sakin evin ihtişamı içinde tuhaf bir aykırılık yaratan işsiz amelenin üstüne meraklı ve şaşkın bir bakışın dikildiğini hissettiği zaman pek açık bir acıma ya da gülümsemeye raslamak korkusiyle anneliklerini söylemekte telâş gösteren sakat çocukların anneleri gibi: "Oğlumu... Size oğlumu tanıtayım... Çok hasta oldu." demekte acele ediyordu. Gerçi Jack'ını bu hal içinde görmekten bir ıstırap duyuyor, oğlunun, masada gündelikçi bir işçinin açgözlülükleri meyhane alışkanlıkları gibi duygular yaratan bazı tavurlarına kaba, hemen hemen bayağı hallerine kızıyordu; kızıyordu fakat evin devamlı müşterilerinin, çocuktan söz ederken takındıkları hakaret dolu tavurlardan daha fazla bir ıstırap duyuyordu.

Jack burada, Gymnase'daki bütün eski tanıdıklarını, Pavra domus(1)'un saçları ve dişleri biraz daha seyrekleşmiş, fakat tuplumsal durumlarında bir ilerleme kaydetmemiş, fedakâr oldukları için yerlerinde saymış olan başarısız

(1) Küçük ev.

sanatçılarını birkaç yaş farkla aynen tekrar bulmuştu.

Derginin çıkacak nüshaları hakkında tartışmak üzere her gün yazıhanede toplanıyorlardı. Haftada iki akşam dördüncü katta akşam yemeği veriliyordu. Etrafına hâlâ eski tanıdıklarını toplamaya devam eden d'Argenton, kendisine yakışır o lâf ebeliğiyle, bu zaafına şunları katıyordu:

— Bir topluluk meydana getirmemiz gerek... Sıkısıkıya birbirimize sokulmalıyız. Dirseklerimizin birbirine değdiğini hissetmeliyiz.

Ama ne de birbirlerine sıkı sıkı sokulmuşlardı ya! Onu boğmak, onu ezmek için öyle bir etrafını almışlardı ki! Bütün topluluğun içinde kurnazca sokulduğunu, sivri kemikli dirseklerini en fazla dokunduğunu hissettiği adam **Gelecek Kuşaklar Dergisi**'nin yazmanı Evariste Ronval olmuştu. Dergi, insanlara yarar işlerle uğraşan, yarı ölümden sonra yeniden hayata dönüşü ifade eden bu mânalı adını ona borçlu idi. Melez adam provaları tashih ediyor, sayfaların dizilmesine bakıyor, makaleleri, romanları okuyordu. Bundan başka ciddî olmayan dergilerin bitmez tükenmez dedikoduları ve abonelerin hesaba gelmiyen istekleri karşısında apışıp kalan müdürün caseretini ateşli sözleriyle destekliyordu.

Melez adam, bu iki katlı hizmetler için, tutarı pek az, fakat belli bir maaş alıyordu.

Ama her türlü çalışmaları için ayrıca verilen gündeliklerle her zaman borç olarak alınan paralarla bu maaşı yükseltmekte idi. Montaigne caddesindeki Gymnase çoktan iflâs etmişti. Fakat müdürü "Sıcak küçük ülkeler"den ibaret öğrenci gurupundan vazgeçmemişti. Dergiye her zaman bu garip kültürden arta kalan son iki mahsulü peşine takarak geliyordu. Bu öğrencilerden birisi kısa boylu, yaşı on beş ile elli arasında dahi belli olmıyan bir Japon prensi idi. Artık uzun mikado elbisesini taşımıyan delikanlı, minimini bastoniyle, minimini şapkasiyle pek ufak tefek görünüyordu. Onda bir etajerin üstünden Paris kaldırımlarına düşen, sarı toprakta nyapılmış bir masa heykeli hali vardı.

Öteki, yalnız çekik gözleriyle alnı görünen ve yüzünün geri kalan kısmı gergin bir tombalaklığın içinde yonga haline getirilmiş bir pelesenk ağacı gibi, kıvır kıvır kara bir sakalın altında kaybolan iri yapılı bir oğlandı. Bu delikanlı Jack'a artık silinmeye başlıyan hâtıralarını canlandırıyordu. Jack, kendisine ilk görüşmeleri sırasında verdiği sigara izmaritlerinden eski dostu Said'i tanıdı. Bu talihsiz delikanlının öğretimi çoktan bitmişti; fakat annesiyle babası, çocuğu, kibar âleminin alışkanlık ve geleneklerine alışması için Horonval'e bırakmışlardı. Derginin, Said'ten başka bütün adamları, melez adam, Hirsch, Labaissandre, Berzélius'un yeğeni, on beş günde bir yapılan ziyafetlerin

davetlileri, daha birçok kimseler Jack'tan söz ederken aynı lûtufkâr, koruyucu, samimî hali takınıyorlardı. O, zengin bir patronun sofrasına lûtfen kabul edilmiş "Zavallı fakir bir insan" gibi idi.

Yalmz tek bir insan için "Mösyö Jack" olarak kalıyordu. O da parlak, düzgün alniyle, daha az ciddî fakat daha çok parlak elbisesiyle her zaman özelliğini devam ettiren tatlı yüzlü ve eşsiz kadın, Madam Moronval-Décostère idi. Esasen ona ister, "Mösyö Jack", "Oğlum" ya da "Azizim", "Aslanım" desinler; ister ona iyimser, kayıtsız görünsünler ya da hakaret etsinler, dişlerinin arasında bir pipo parçası olduğu halde çocukluk yıllarını ona bir ninni gibi hatırlatan şu edebiyat gürültülerini dinlerken, kendisine bir yer vermiyen bu düşkünler topluluğunda onun için her şey aynı idi. İki aylık hasathane hayatı, üç yıllık bir ayyaşlık ve kazan dairesi âlemi, üstelik son defa geçirdiği heyecan onda bir sersemlik ve yorgunluk yaratmıştı. Kafasının içini, sanki bir istiridye kabuğunun içinde bir bıçak ağzımn çıkardığı gürültü gibi, hâlâ tırmalıyan makine homurtusunu denizin azgınlıklarını, sessizliğin huzuru içinde yok etmek, kaçırmak için artık konuşmamak, artık kımıldamamak ihtiyacını duyuyordu.

D'Argenton, arada sırada:

— Salaklaşmış, diyordu.

Hayır, o salaklaşmamıştı. Fakat havadaki

sessizliğin, topraktaki hareketsizliğin verdiği bahtiyarlığa tamamiyle gömülmüş, iradesini kullanmadan sessiz ve uyuşuk kalmıştı. Şairin arada sırada bulunmadığı ikindi vakitlerinde ancak hayatının pek az kısmında annesiyle başbaşa kalabiliyordu. O zaman ona yaklaşıyor, onun, kuşları hatırlatan gevezelikleriyle kısa, şefkatli sözleriyle tekrar canlanıyordu. Ancak kendi konuşmaktan çok dinlemesini seviyordu. Annesinin sesi, kulaklarında yazın bal mevsiminde ilk arıların vızıltıları gibi hoş bir mırıltı meydana getiriyordu.

Her ikisinin başbaşa oturdukları böyle bir gün, içinde uzun zaman kaldığı uyuşukluktan birdenbire uyanarak, Charlotte'a ağır ağır:

— Küçükken herhalde uzun bir yolculuk yaptım değil mi? dedi.

Charlotte, Jack'a biraz şaşırarak baktı.

Çocuk ilk defa geçmişi hakkında bir bilgi edinmek istiyordu.

Kadın:

— Bunu neden sordun? dedi.

— Bundan üç yıl önce bir vapura ayağımı attığım zaman garip bir duyguya kapıldım... Bana bütün bu gördüklerimi daha önce görmüşüm gibi geldi. Lombozların arasından içeri giren güneş, kamaralara inen bakır kaplamalı küçük basamaklar, hep bunlar bende bir hâtırayı, bir duyguyu uyandırıyordu. Çok küçükken böyle bir merdivenin üstünde oynadım,

kaydım gibi geldi... İnsan bu şeyleri ancak rüyalarında görüyor.

Kadın yalnız olduklarına iyice emin olmak için etrafına birkaç defa göz gezdirdi'

— Gördüğünü söylediğin şeyler rüya değil, Jack'ım. Cezayir'den geldiğimiz zaman sen üç yakşında idin. Baban birdenbire öldü. Ve biz de Touraine'e geldik.

— A! Babam Cezayir'de mi öldü?

Kadın başını önüne eğerek:

— Evet... diye cevap verdi.

— Peki babamın adı neydi?

Sharlotte durakladı. Pek şaşırmıştı. Bu birdenbire doğan meraka karşı hazır bulunmuyordu. Bu konuşma ne kadar can sıkıcı olursa olsun, her şeyi anlamak ve bilmek çağında bulunan yirmi yaşındaki bir delikanlıya babası hakkında bilgi vermek vazifesini reddedemezdi.

— Baban Fransa'nın en büyük isimlerinden birini taşıyordu. Öyle bir isim ki ani felâketi, hatasını tamir etmeye engel oluvermeseydi bugün sen de, ben de bu adı taşıyacaktık. Ah! Ah! Birbirimize rasladığımız zaman pek gençtik. Chiffa vâdilerinin içinde bir yaban domuzu avı sırasında tanıştığımızı hatırlıyorum. Sana şunu söyliyeyim ki bu sırada bir av merakına düşmüştüm. Hattâ küçük bir afacan olan Süleyman adh bir Arap atına biniyordum.

Göz kamaştırıcı hayal gücüyle bütün Singapore racalariyle, bütün Lord Peambock'la-

riyle parlaklık verdiği şu hayal diyarında Süleyman adlı Arap atının üstünde dolu dizgin gitmiş, çılgınca gitmişti.

Jack, annesinin sözünü kesmeye kalkmadı; bunun pek hoş bir şey olduğunu biliyordu. Fakat yaptığı koşunun rüzgâriyle, hıziyle tıkanarak soluk almak için durduğu bir anda ilk sorusuna dönmek, çabucak ayrıldığı şu fikri, kesin bir yargı ile tesbit etmek için bu kısa aralıktan faydalandı:

— Babamın adı neydi? diye sordu.

Ah! Onun berrak gözlerindeki şaşkın bakış... Kadın ne konuştuğunu tamamiyle unutmuştu.

Deminki uzun hikâye ile nefes nefese gelen bir solukla çabucak cevap verdi:

— Adı, Marki de l'Épan idi, üçüncü süvari alayı komutanı.

Jack'ın, annesi gibi hayal peşinde koşmadığını, özel imtiyazlar, haklar, ve asaletler budalası olmadığını kabul etmek gerekir. Çünkü kendisinin meşhur doğumunu büyük bir sükûnla karşılamıştı. Babasının marki olması onun bir ateşçi, hem de şu anda Atlas Okyanusunun altı yüz ayak dibinde yatan Cydnus'un kazanı kadar patlak, harap, battal, beceriksiz bir ateşçi olmaktan kurtaramıyordu. Babasının parlak bir isim taşıması, Jack diye çağrılmasına, hayatın, her zaman çalkantı halinde olan dalgalarının yuvarladığı, bir taraftan bir tarafa at-

tığı zavallı kazazedelerden biri olmasına engel olamıyordu. Zaten öldüğünden söz edilen bu baba da, o zamana kadar anlıyamadığı fakat şimdi Jack'ı bir an heyecana düşürdüğü görünen bu duygunun uyanışı da, tutunacak bir yer bulamayınca ve merakını tatmin edince uyuşan bütün yetileriyle beraber kaybolup gitti.

— Bana bak Charlotte!... Bu çocuk hakkında artık bir karar vermek gerek. Hiçbir işin ucundan tutmadan sürgit burada kalamaz. Ayakları iyileşti. Yüzüne vurmak gibi olmasın ama bir öküz gibi yiyor. Biraz öksürüyor; fakat Hirsch her zaman öksüreceğini iddia ediyor. Bununla beraber bir şeye karar vermek zorundadır. Eğer vapurlar onu fazla yoruyorsa demiryollarına girsin! Labassindre orada daha fazla para kazanılacağını söylüyor.

Şairin bu tekliflerine karşı Charlotte Jack'ın daha pek zayıf, pek dermansız olduğunu ileri sürüyordu.

— Dört kat merdiveni çıkarken nasıl soluduğunu, nasıl dermansız kaldığım bir görsen... Geceleri, sayıkladığını duyuyorum. Canım çocuk kendini toparlayıncaya kadar dergide ona bir iş vermez misin?

Şair cevap verdi:

— Peki kabul... Moronval'le görüşeyim.

Moronval böyle bir tecrübeyi kabul etti ama neticesi çürük çıktı. Jack, birkaç gün, dergideki hizmetçilerin bütün işlerini yaptı. Provaları

matbaaya götürüyor, nüshaları katlıyor, sargıları yapıştırıyordu. Nasılsa biraz olsun utanç duyarak kapıcıya bırakılan iki odanın süpürülmesi işi hariç, her işi ona gördürdüler. Doyuracağı birçok hırsları bulunan Moronval'in hakaret dolu imalarına, abone sahiplerinin kesin olarak itiraz etmeleri karşısında keyfi kaçan d'Argenton'un soğuk öfkelerine katlanarak her zamanki duygusuz haliyle bu türlü vazifeleri yüklendi. Şu abone sahipleri de amma inatçı şeylerdi ha! Köşelerine demirden köşebent geçirilmiş abone sahiplerinin adları yazılı olması gereken yeşil bez kaplı zımbalı şatafatlı defterin üstünde engin bir denizde kaybolmuş bir kazazede gibi tek bir isim görünüyordu: "Sayın le Kont... şatosunda, Mittray civarında." Bu abone sahibinin parasını Charlotte ödüyordu.

Fakat bu makbuzların eksik olması, ücretlerin verilmesine, yazarların her beş ayda bir, birkaç avansla fazlalaşmış müsvedde tutarlarını almak üzere çıkıp gelmelerine engel olmuyordu. Hele Moronval doymak bilmiyordu. Kendisi geldikten başka karısını, Said'i, Japon prensini gönderiyordu. D'Argenton kızıyordu ama reddetmeye de caseret edemiyordu. Kendisinin ne obur bir gururu, melez adamın torbasında ne kadar tatlı, ne kadar şeker sözler vardı. Bununla beraber yazı heyetinin dağılma tehlikesi karşısında, başkaları Moronval'i örnek tutarlar korkusiyle şikâyetler savurmakta, ve

bütün ödünç para istiyenlerin karşısında: "Ortaklar meclisi beni borç para vermekten şiddetle menediyor." Hep aynı aşılmaz engeli öne sürmekten geri durmuyordu. Ortaklar meclisi, önünde bir zamk şişesiyle bir fırça bulunan ve sargıları yapıştırmaya uğraşan ve tek bir üye teşkil ettiğinden ve kendisinin tek başına bir meclis meydana getirdiğinden habersiz orada, bir köşecikte oturuyordu. Derginin yalnız tek bir abonesi vardı: "İyi Dost", İyi Dost'un paralariyle tek bir ortağı vardı: Jack.

Bu durumdan Jack da, başkaları da şüphe etmiyorlardı. Fakat d'Argenton'a gelince o bu durumu pekâlâ biliyordu. Eskisi gibi yine bir öfke duymaya başladığı şu kadının oğlu ile karşı karşıya kalmaktan bir utanç ve sıkıntı duyuyordu.

Sekiz gün sonra büro odacısının beceriksiz olduğu söylendi.

— Hiçbir işimize yaramıyor, yardım etmesi şöyle dursun, üstelik herkesi de rahatsız edip duruyor.

— Fakat dostum, Jack'ın, elinden gelen her şeyi yaptığına seni temin ederim.

Kadın, uğradığı büyük korkudan sonra çocuğu daha cesaretle savunuyordu.

— Peki, ne demek istiyorsun? Sana bu çocuk beni rahatsız ediyor, diyorum. Bu üzüntüyü nasıl anlatayım. Onun çevresi bizim çevremiz değil. Ne oturmasını biliyor, ne konuşmasını

Akşam yemeğine oturduğu zaman bacaklarını nasıl açtığını, masadan bir fersah ötede kaldığını, tabağımn üstünde nasıl uyuduğunu görmüyor musun? Bu koskacaman oğlanın daima senin yanında kalması seni ihtiyarlatıyor, cicim... Üstelik acınacak alışkanlıkları var. İçki içiyor. Sana, içiyor diyorum. Buraya, bize meyhane kokuları getiriyor. Ne olacak, işçi.

Charlotte başını önüne eğdi ve ağladı. Jack'ın içki içtiğinin farkındaydı. Fakat günah kimdeydi? Onu uçuruma fırlatan kendileri değil miydi?

— Bak Charlotte, bir fikrim var. onu Étiolles'e gönderelim. Bir zaman kırlarda açık havada vakit geçirsin. İhtimal on yılhk bir mukavale ile üstümüzde kalan **Parva domus**'u ikinci elden kiraya vermek hususunda bize yardımı dokunur. Biz de ona ne kadar gerekiyorsa para göndeririz. Bu iş onun hakkında daha hayırlı olur.

Kadın, bir minnet hamlesiyle şairin boynuna atıldı. Ve hemen ertesi sabah oğlunu Aulnettes köşküne yerleştirmek üezere gitmesine karar verdiler.

Ağır ve yakıcı sıcağı hafiflemiş, yatışmış bir yaz gününü andıran sarı renkli fakat tatlı bir sonbahar gününün güzel sabahlarından birinde Étiolles'e geldiler.

Havada bir soluk bile yoktu. Fakat sürü halindeki kuşların cıvıltısı, dökülmüş yaprakların arasında çıkardıkları çıtırdılar duyuluyordu. Her tarafta toplanmak üzere bulunan olgunlaşmış yemişlerde, yamk çalılarda, kuru samanlarda, bir olgunluk kokusu vardı. Güneşin şiddeti daha az hissedilen ormanın, sarı çiçeklerle örtülü az aydınlık patikaları, kadife gibi sakin haliyle daha az gölgeli görünüyor ve ormanın ağaçsız alanlarına kadar uzanıp gidiyordu. Jack bu yolları, buradaki her şeyi tanıyordu. Yalancı durumunun ıstıraplarına rağmen, oraya ayak basar basmaz, unutulmaz, mutlu çocukluk yıllarının birkaçını tekrar buluyordu. Varlığının, hür, kötülük bilmez tabiatın içinde açıldığını hissetmişti. Bu tabiatın kendisini tanıdığını, çağırdığını, iyi bir kabule hazırlandığını sanıyordu. Bütün zavallılıklariyle, bütün hâtıralariyle keder içine gömülmüş ruhunda, kuvvet verici tatlı bir ses işitiyordu: "Bana gel, zavallı yavru. Sessiz sessiz, ağır ağır çarpan göğsümün üstüne gel. Ben seni kollarımla sararım, seni iyi ederim. Bütün yaralıları iyi eden bir melhemim var. Onu arıyan hemen şifa bulmuş demektir."

Charlotte oğlundan erkenden ayrıldı. Bütün pencerelerini ılık havaya, yemişlerini, çiçeklerini geçen mevsimin tazeliği içine karıştıran hafif ihmale uğramış bahçenin vızıltılarına açık bulunduran küçük ev, Jack'ın bütün

köşelerinde mahvolmuş çocukluğuna ait kırıntıları aramak için biraz eğilerek oda oda dolaştığı bu minicik köşk ilk defa bir alay konusu olmadan cephesindeki levha ile bir uygunluk meydana getiriyordu: **Küçük Ev, Bol Huzur.**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

I

CÉCILE

— Aman ne haysiyet kırıcı bir şey. Şu alçak Hirsch'i mahkemeye vermeye hakkın var. Dostum Jack'ın bir hırsız olduğu kanaatiyle beni beş yıl oyalasın, olur şey değil!... Hey gidi namussuz herif hey!... Bize sırf bu havadisi yetiştirmek için gelmişti. Madem ki mâsumiyetin anlaşılmış, en açık, en şatafatlı cümlelerle tasdik edilmiş pekâlâ tekrar gelip bu yanlış haberi düzeltebilirdi. Sen hele şu iş cüzdanını göster bakayım.

— Buyurun Mösyö Rivals.

— Mükemmel. İstemiyerek yapılan bir haksızlık bundan daha güzel tamir edilemez. Bu müdür doğrusu mert bir adammış. A! Bak şimdi içim rahat etti. Öğrencimin bir ahlâksız olduğu düşüncesiyle her zaman bir üzüntü duyuyordum. Ya, demek seninle Archambauld'larm evinde karşılaşmasaydım, bu fikri daha uzun zaman saklıyacaktım.

Gerçekten Mösyö Rivals eski dostunu orman bekçisinin evinde tekrar bulmuştu.

On günden beri Aulnettes'te oturan Jack, son güzel günleri yutarak, bugünlerin ılık güneşini emerek, tabiatın derin sessizliğine gö-

mülen, evinden yalnız ormanın canlı sessizliğine sokulmak için çıkan bir Brahman papazı gibi yaşıyordu. Ağaçlar ona özlü hayat sularını, toprak kuvvetini veriyordu. Hayal gücünü tekrar uyandırmak için arada sırada alnını ovuştururken sakin ışıklı sonbahariyle uzak enginliklerin görünmesini mümkün kılan sâf, derin, saydam bir gök altında hastalıktan, yorucu işten gelen çirkinliğinin biraz olsun kaybolduğunu hissediyordu.

Konuştuğu biricik insanlar, haklarında çok iyi hâtıralar sakladığı Archambauld'lardı. Kadın, ona, sadakatle sevgi ile hizmetini gördüğü annesini hatırlatıyordu; erkek, orman bitkileri içinde bir kır tanrısı gibi kendinden geçmiş, sessiz, vahşi, iyi yürekli bir dev haliyle, gezintilerinin bütün geçmişini onun gözü önüne seriyordu. İnsanlardan uzak yaşayan bu iki varlık arasında çocukluğunu tekrar yaşıyordu. Kadın ona ekmeğini, yiyeceğini ahyordu. Çoğu zaman evine dönüp kendinde bir tembellik hissettiği vakit onların ocağında, küllerin arasında çabucak bir yemek pişirtiyor, sonra, orada, kapının önündeki arkalıksız iskemlenin üstünde, bekçinin yanında piposunu içerek oturuyordu. Bu insanlar ondan hiçbir şey sormuyorlardı. Yalnız Archambauld baba onun yanaklarını al al, uzun boyunu pek sıska gördükçe şu buğday bitkilerinin hücumuna uğramış kara

çam ormanlarını seyrederken yaptığı gibi başını sallıyordu.

Jack, o gün, dostlarının evine geldiği zaman evin erkeğini yatağa serilmiş buldu. Bu dev gibi adamı, bir mafsal romatizmasının şiddetli ağrıları, yılda iki üç defa yere çarpıyor, üstüne yıldırım düşmüş bir ağaç gibi yatağa seriyordu. Gazetelerle, kitaplarla dolu cepleri bacaklarına dolaşan uzun redingotlu, kısa boylu bir adam, yatağın başı ucunda ayakta duruyordu. Başı çıplak, ensesinin üstündeki beyaz, güzel saçları karmakarışıktı. Bu adam Mösyö Rivals'di.

Karşılaşma önce sıkıntılı oldu. Jack, ileriyi gören, uğursuz sözlerini hatırladığı doktoru karşısında bulunca bir utanç duydu. Mösyö Rivals bu sıkıntılı hali, hırsızlık olayına hamlederek, pek soğuk davrandı. Bununla beraber uzun boylu delikanlının halsizliği ona dokunmuştu. Sokağa beraber çıktılar. Ormanın dar ve yeşil yollarında yürüyerek, konuşa konuşa döndüler; hem bir yoldan öbürküne atlıyarak ormanın kenarına vardılar, hem de belirsiz bir teferruattan daha açık bir teferruata geçerek yanlış anlaşılan bir olayın tam bir açıklamasını yaptılar.

Mösyö Rivals büyük bir sevinç duyuyor, fabrika müdürünün, iş cüzdanındaki, yapılan suçlamanın yanlış olduğunu belirten yazısını tekrar okumaktan kendini alamıyordu.

— Hah! Bak! Şimdi köye yerleştiğine göre artık seni sık sık göreceğimizi sanıyorum. Zaten bunun muhakkak böyle olması de gerek. Onlar seni, ormana, çayıra bir at salar gibi gönderdiler. Fakat bu yetmez. Bakılmaya, iyi bakılmaya ihtiyacın var. Hele girmekte olduğumuz şu mevsimde, Allah müstehakkını versin Étiolles, Nice değil ki! Eskiden, evimizden nasıl hoşlanırdın. Ev hep o ev. Yoklamada eksik olan bir kişi var: Yalnız zavallı karım. Dört yıl önce kederden, kahırdan öldü; çünkü felâketimizden beri bir türlü kendini toplıyamamıştı. Bereket versin onun yerini tutacak "Küçük kız" var. O da olmasaydı halim nice olurdu bilmem. Cécile, defteri tutuyor, eczahaneyi işletiyor. O da seni görünce çok sevinecek. Hadi bakalım söyle, bize ne zaman gelirsin?

Jack cevap vermekte tereddüt gösteriyordu. Doktor Rivals, çocuğun aklına geleni anlamış gibi gülerek ilâve etti:

— İyi bir kabul görmek için kızın karşısına iş cüzdanınla çıkmana lüzum olmadığını bilmelisin... Onlara hiçbir şeyden söz etmedim. Hattâ anneye bile. Seni çok seviyorlardı. Böyle bir haber onları pek üzecekti. Aranızda en ufak kötü bir duygu bir gölge geçmedi. Korkmadan gelebilirsin. Bak! Bugün akşam yemeğini bizimle yemen için hava fazla serin. Sis sana hiç iyi gelmez. Fakat yarın öğleyin yemeğe gelirsin. Her zaman bildiğin saatte. Vizitelere göre, ye-

meği saat on ikide, ya da üçte yiyoruz. Mübarek atım daha ihtiyarladı. Daha lagarlaştı. Şimdi huysuzluğu daha çekilmez bir hal aldı. Her gün birbirimizle çatışıp duruyoruz. Hah! İşte bak senin evine geldik. Çabuk içeri gir bakalım... Yarın muhakkak gel! Sakın gelmemezlik etme, yoksa sonra ben gelir seni ahırım.

Jack, evin baştan başa sarmaşıklarla örtülü kapısını kapatırken garip bir duyguya kapıldı. Sanki, eskiden olduğu gibi kırlarda doktorla küçük dostunun arasında yaptığı o uzun gezintilerin birinden dönüyordu. D'Argenton'un küçük kulede çalıştığı bir sırada annesini bekçinin karısiyle beraber kap kaçağı ovarken bulacakmış gibi idi. Hulyasını tamamlıyan şey d'Argenton'un heykeli oldu. Heykel büyük olduğu için Paris'e götürülememişti. Gölgesi bir güneş saatinin yelkovanı gibi etrafında dolaşıyor, hâzin ve paslı görünüşiyle çimenliğe hükmetmekte devam ediyordu.

Geceyi, şöminenin yanında, asma dallarının meydana getirdiği bir ateşin kenarında otururak geçirdi. Çünkü kazan dairesi onun soğuğa karşı mukavemetini azaltmıştı. Aklına gelen hâtıralar, tıpkı eskiden güzel kır gezintilerinden döndüğü zaman olduğu gibi, bütün evin üstüne çöken zulüm ve kederin ağırlığını duymasına engel oluyordu. O akşam Mösyö Rivals'le karşılaşması, birçok defa tekrarlanan Cécile'in adı, kutsal hayallerin, hattâ ona uykuda bile arka-

daşlık eden mutlu hâtıraların yalnızlığı ile dolmuş kalbine uzun zamandan beri yabancısı kaldığı bir ferahlık getirmişti.

Jack, ertesi gün öğle vakti Rivals'lerin kapısını çalıyordu.

İyi kalbli adamın söylediği gibi her zaman noksanları tamamlanmıyan evde hiçbir şey değişmemişti. Kapının sundurması, her gün camlarını beklerken biraz daha paslanmıştı.

Kendisine kapıyı açan, eski iyi kalbli ihtiyar hizmetçinin yerine gelen kısa boylu kadın Jack'a:

— Mösyö daha gelmedi... Matmazel eczahanede, dedi.

Köpek kulübesinde eski Ternöv köpeğinin yerinde havlıyan küçük bir köpek de kendi halince eşyaların, çeşidi ne olursa olsun, insanlardan daha devamlı olduğunu anlatıyordu.

Jack, büyük bir odadan ibaret olan eczahaneye çıktı, orada evvelce beraber çok oynamışlardı. Zihninde daima çocuk olarak kalmış bulunan dostunu tekrar görmek için sabırsızlanarak kapıyı hızlı hızlı vurdu. Doktorun sevgi dolu şu "Küçük kız" sözü, ona Cécile'i hâlâ yedi yaşındaki boyu ile gösteriyordu.

— Giriniz Mösyö Jack.

Jack içeri gireceği yerde garip bir korku ile, tuhaf bir heyecanla titremeye başladı.

Aynı ses tekrar etti:

— Giriniz...

Bu ses, Cécile'in sesi idi. Fakat büyümüş, tatlılaşmış, daha parlak bir hal almış, daha derinleşmişti.

Kapı birdenbire açıldı. Jack'in gözleri ışıktan kamaşmıştı. Kapının eşiğinde duran, açık renk elbisesiyle mavi renkli Keşmir ceketiyle, hem tatlı, hem gururlu, mat bir alnın üstünde bir hâle gibi parlıyan saçlariyle güneşin ışınlarını kımıldatan genç kığın gönül çeken manzarası karşısında Cécile'in bu kız olup olmadığını kendi kendine sordu. Ah eğer bu güzel yaratığın gözleri, bu kadar ince ve temkinli kurşunumsu gözleri, ona safiyet ve mâsumiyetle: "Günaydın Jack! Canım işte benim. Cécile... Korkmasana." demeseydi ve şu kendi elinin üstüne konan şu küçük el ona, on beş ağustos iane toplama gününde tâ kalbine kadar sokulmuş olan sevimli sıcaklığını hatırlatmasaydı ne kadar çekinecekti.

— Büyük babam söyledi. Hayatınız sizin için pek çetin olmuş, Mösyö Jack. (Genç kız ona *derin bir üzüntü ile* bakıyordu.) Ben de çok ıstırap çektim... Sevgili anneciğim öldü... O sizi çok severdi. Sık sık sizden konuşurduk.

Yalnız Cécile konuşuyordu. Jack onun karşısına oturmuş sadece seyrediyordu. Boyu uzamıştı. Hareketleri pek zarif, pek sade idi. Şu anda, madam Rivals'in vaktiyle yazı yazdığı eski yazıhaneye yaslanmış arkadaşına söz söylemek için bir saçağın kenarında cıvıldaşan bir kırlangıç hareketiyle başını hafifçe öne eğiyordu.

Jack, annesinin de çok güzel olduğunu ve ona karşı bütün kalbiyle bir hayranlık duyduğunu biliyordu; fakat Cécile'de, Charlotte'un bütün zarafetleriyle, neşeli gülüşü ile, aşırı el ve kol hareketleriyle garip bir aykırılık olan bilinmez nasıl bir başkalık, tarifi imkânsız nasıl bir çiçek demeti hali, bilinemez nasıl bir kuvvet verici, sâf, sağlam bir şey, tanrısal bir ilkbahar kokusu vardı.

Orada, onun karşısında kendinden geçmiş bir vaziyette durduğu bir sırada birdenbire gözleri yere inince, işçilerin işsiz kaldıkları zamanlarda işçi pantolonunun üstünde yamyassı koymaya âdet ettikleri şu kaba ellerini gördü. Bu kara el, baştanbaşa sıyrıklarla, yarıklarla dolu ve ateşin, demirin temasiyle dökülmüş, sertleşmiş, kırılmış tırnaklarla nihayet bulan bu kapkara el ona pek büyük göründü. Ondan utanıyor, nereye saklıyacağını bilemiyordu. Bu çirkin ellerden ancak cebine sokmakla kurtuldu.

Fakat her şey sona erdi. Kişiliğinin bütün biçimsizliklerini ani bir uyanışla fark etti. Kendini, iskemlenin üstünde, bacakları birbirinden ayrılmış, iş pantolonundan, kolları pek kısa gelen d'Argenton'un eski kadife ceketinden (kısa elbiseler onun alın yazısı idi) ibaret gülünç elbisesiyle pek biçare gördü.

Kim bilir Cécile onun hakkında neler düşünüyordu? Çok ciddî haline rağmen gülmesini

bildiğine göre hiç sıkılmadan gülmemesi için ne kadar her şeyi hoş görür bir ruhu, iyi bir kalbi olması gerekti. Çok düzgün burnunun hareket halindeki kanatlarında zarif bir tarzda kıvrılmış biraz kalınca pembe dudaklarının köşesinde birçok alaycı [illegible]deler fark olunuyordu.

Jack. hissettiği şu maddi üzüntüye bir de tamamen temel üzüntü katılıyordu. Şaşkınlığını ve sıkıntısını tamamlamak için işte bütün ayyaşlıkları, işte bütün sefahetleri, sanki bübün varlığının üstüne, dünyanın dört bucağındaki o içinde yuvarlandığı meyhanelerin her türlü çirkinlikleri dökülüyormuş da meydana tekrar çıkıyormuş gibi hâtırasında canlanıyordu. Bu pek düzgün ve taze alında beliren üzüntülü, kırışık, bu güzel gözlerin içinde yaşayan şu acıma, hasılı her şey ona üstündeki âdiliğin genç kız tarafından sezildiğini söylüyordu.

Ey mübarek utanç, ey takdire değer ıstırap! Göz yaşlariyle yıkanmış ve tamamiyle karmakarışık bir hale gelmiş ruhu uyanıyordu. Fakat o, bunu takdir edemiyordu. Geldiğine kızıyor, merdivenleri dörder dörder inip kaçmayı, bir daha dışarı çıkmak gafletinde bulunmamak için kilit üzerine kilit vurup anahtarı kuyuya atarak Aulnettes köşküne kapanıp kurtulmayı düşünüyordu.

Bereket versin eczahaneye gelenler oldu. Cécile bakır terazilerin etrafında telâşla dolaşırken, paketleri tartarken, üzerlerine numara

koyarken büyük annenin yaptığı gibi reçeteleri deftere kaydederken biçare varlığının üstünde toplanmış bu genç kız dikkatinin ağırlığını artık duymadı.

O zaman ancak ona hayranlık duydu.

Her zaman uzun açıklamalarına başlayıp bir türlü ara vermiyen şu bütün budala ve geveze köylü kadınlarına karşı gösterdiği sabır ve yumuşaklık gerçekten takdire değerdi. Zekâsının bütün inceliklerini bu konuşan insanların seviyesine indirmek sayesindedir ki sakin bir tavurla güzel bir öğüt, tatlı bir gülümseme, teşvik edici bir söz bulabiliyordu. Bu sırada genç kız Jack'ın eski bir tanıdığı ile, hani şu küçük iken Jack'ta büyük korku yaratan ihtiyar orman haydudu Salé ana ile meşgul bulunuyordu. Gündelik çalışmaları içinde toprağın aşağı yukarı kendine doğru çektiği bütün köylüler gibi kamburlaşmış, güneşten çatlamış, tozlanmış, kurumuş olan Salé kadının yalnız, bir deliğin dibindeki kötü hayvanlar gibi göz kapaklarının altında güven telkin etmiyen gözlerinin içinde biraz hayat eseri kalmıştı. Kadın kocasından, hasta olan zavallı kocasından söz edemiyordu. İşte tam iki aydır çalışamıyor, para kazanmıyordu. Ama bir türlü de kıkırdayıp gebermeğe karar veremiyordu."

Şaşkınlığından haz duymak için tam karşısından bakarak, mahsustan canavarca şeylerden söz ediyor, ihtiyar Salé ananın dilinde

bunlar başka renkler alıyordu. Jack'ta iki üç defa, şu paçavralara bürünmüş, kayış gibi sertleşmiş canavarı kapıdan dışarı atmak için şiddetli bir istek uyandı. Fakat Cécile'in bu müteaviz kabalığın önünde soğukkanlı kaldığını ve en keskin kötülüğün ısıracağını sanarak üzerinde dişlerini bilediği o sarsılmaz sükûnunu devam ettirdiğini görünce kendini tuttu.

Kadın, reçetenin işi bitince, son derece saygılı, fakat iki yüzlü duaların ve selâmların her çeşidini yaparak geri geri çekildi. Jack'ın önünden geçerken arkasına döndü ve Jack'ı tanıdı; kendisiyle beraber yürüyen Cécile'e yüksek sesle:

— Vay! Aulnettes'deki küçük burada imiş! Aman Yarabbi!... Ne kadar da kötülemiş öyle!... Matmazel Cécile, desenize Mösyö Rivals'in küçük Argenton'u size koca yapmak için zaman zaman telâş gösterdiğini söyliyenlerin dilini koparmalı. Muhakkak şimdi böyle bir kocayı istemezsiniz. Vah! Vah! Hayat sizi ne kadar da değiştirmiş... Ne acı bir hal...

Salé, alaylı alaylı gülerek çıkıp gitti.

Jack sarardığını hissetti! Ah serseri kocakarı. Eskiden birçok defa korktuğu şu bağcı bıçağının kör ucunu nasıl da göğsüne saplamıştı. Adı gibi kötü ve eğri olan o kıvrık ağızlı aletin, şu bağ bıçağının darbesi ne yaman bir

darbe idi. Yara çok derin. çok derin oldu. İyi olması için uzun zaman istiyecektir. Fakat yaralanan yalnız Jack değildi. Biliyorum ki birisi daha vardı: Büyük defterin üstünde yazar gibi yapan, kuvvetli bir heyecanla kıpkırmızı olmuş yüzünü önüne eğerek bir şeyler karalıyan birisi.

— Catherine çabuk çorbayı getir. Eski şarabı, eski konyağı unutma. Tatlıdan tuzludan ne varsa hepsini getir.

Bu, gelen doktordu. Jack'la Cécile'i birbirlerinin karşısında sessiz sedasız, sıkıntılı bir durumda görünce neşeli bir kahkaha attı:

— Şaşılacak şey doğrusu! Birbirinizi görmediğinizden beri yedi yıl geçti. Birbirinize anlatacaklarınız bu kadar mı idi? Hadi bakalım çabuk sofraya! Sofra bu delikanlının keyfini çabuk yerine getirir.

Öğle yemeği, Jack'a neşe vermedi, tersine üzüntüsünü artırdı. Cécile'in önünde yemek yemesini beceremiyor, meyhane alışkanlıklarının ihanet etmesinden titriyordu. İşçilik âleminde kazandığı kötü ahşkanlıklar d'Argenton'un sofrasında ona hiçbir üzüntü sebebi olmamıştı. Oysa burada yerini yadırgamış, kendini gülünç bir mevkie düşmüş hissediyordu. Hele zavallı elleri ona işkence veriyordu. Çatal tutan eli bir şeyler yapıyordu, fakat ya ötekisi? Onu ne yapmalı? Bütün yara bereleri ile beyaz sofranın üstünde iğrenç bir şekilde

fark olunuyordu. Kederden onu yanına sarkıtıyor, bu da ona bir çolak hali veriyordu. Cécile'in ikramları, utanmasını artırmaktan başka bir işe yaramıyordu. Genç kız bunun farkına vardı ve bir türlü sonu gelmiyecekmiş gibi görünen yemeğin sonuna kadar ona ancak yan gözle baktı.

Nihayet Catherine gelip yemiş tabağını sofradan kaldırdı ve genç kızın önüne sıcak su, şeker, ağzına kadar eski rakı ile dolu kalın bir şişe koydu. Büyük annenin ölümünden beri doktorun puncunu Cécile yapıyordu. Fakat iyi kalbli adamın talihi yaver değildi. Çünkü genç kız puncun ağır olmasından korkarak Mösyö Rivals'in melûl melûl seyrettiği, günden güne ispirtosu azalan bir çeşit eczacı şurubu meydana getirmeyi başarmıştı.

Cécile büyük babasına bardağını verdikten sonra misafirine döndü:

— Rakı içer misiniz, Mösyö Jack?

Doktor gülmeye başladı:

— İnsan ateşçi olur da rakı içmez mi hiç! Bu kız da ne gariptir! Bu zavallı insanları yaşatan odur. Bilmiyor muydun bunu? Haa, bak hatırıma geldi **Bayonnaise**'de vazife gördüğüm sırada bir ateşçimiz vardı. Bardağı saf isporto ile ağzına kadar doldurur ve içerdi. Sen ona rakıcığını ver. Hiç de olmaz demez.

Genç kız Jack'a pek hâzin fakat pek tatlı bir tavurla baktı:

— İster misiniz?

Jack gayet hafif bir sesle, utana utana:

— Hayır, teşekkür ederim Matmazel, dedi.

Ve bardağını çekmek için gösterdiği küçük çabaya genç kız, bazı kadınların açıkça söz söylemeden anlatabildikleri ve ancak hitabettikleri erkeklerin anlıyabildikleri o beliğ teşekkürlerden biriyle karşılık verdi.

İyi kalbli doktor gülünç bir şekilde yüzünü buruşturarak puncunu içerken:

— Al sana bir din değiştirme daha! dedi. Çünkü doktora göre Jack ancak bir misyoneri memnun etmek için Tanrı'ya inanmış görünen vahşilerin yaptığı gibi yarı bir din değiştirme yapmıştı.

Étiolles köylüleri o gün öğleden sonra tarlalarında çalıştıkları bir sırada Jack'ın Rivals'lerden dönerken hızlı adımlarla yolun üzerinde yürüyüp gittiğini görerek delirdiğini, daha doğrusu Rivals'lerdeki öğle yemeğinin onun kafasını allak bullak ettiğini sandılar. Jack, ellerini kollarını oynata oynata kendi kendine konuşuyor, her zamanki uyuşukluğu içinde, gücü olmadığı sanısını uyandıran bir öfkeye, bir heyecana kapılarak ufka doğru yumruklarını sallıyordu.

— İşçi! İşçi! Ben hayatta ancak bir işçiyim. Mösyö d'Argenton'un hakkı var. Ben, bana benziyenlerle bir arada bulunmalıyım. Orada yaşamalıyım, orada ölmeliyim. Hele

hiçbir zaman daha fazla yükselmeye heves etmemeliyim. İşin en acı tarafı da bu işte.

Uzun zamandan beri kendisini bu kadar heyecanlı, bu kadar sinirli hissetmemişti. Bir takım bilmediği duygular onu eziyordu. Bu hislerin her birinin derinliğinde Cécile'in hayali sanki oynak dalgaların bin bir kırılışı içinde küçük parçalara bölünmüş bir yıldız gibi, ışıldıyordu. Ne muhteşem bir güzellik, ne muhteşem bir sâflık ve iyi kalblilik! Demek ki onu böyle bir işçi yapmayıp, böyle bir bayağı çukura atmayıp okutarak iyi bir eğitim verseydiler bu genç kıza lâyık bir koca olabilecek, onu bir hayat arkadaşı olarak kazanabilecek, sırf kendisine ait bir hazine olarak ona sahip olabilecekti. Ah! Yarabbi! Bu çığlığı, dalgalarla boş yere boğuşan ve birkaç kulaç ötesinde ağların kuruduğu ve güneşin parıldadığı kıyıyı gören bir kazazedenin o ümitsiz öfkesiyle atmıştı.

Bu sırada Aulnettes köşkünün köşesini dönüyordu. Bir odun yükünü sırtına vurmuş olan Salé ana ile yüzyüze geldi. Kocakarı sabahleyin: "Şimdi artık onu istemezsiniz." dediği zamanki o çirkin gülümseme ile ona baktı. Jack bu gülümseme önünde irkildi. Kimin üzerine atılacağını bilmeden bütün hırsiyle titriyordu. Çünkü bütün felâketinin sorumlusu olan pek zayıf, pek hoppa fakat kendisi için pek kutsal olan bir varlığa yöneltilmesi gereken hırsı bu kocakarıya çevirdi.

"Ah! Kara yılan seni! Dur hele bir şu sivri dişlerini sökeyim!" diye düşündü.

Yüzü o kadar korkunç bir hal aldı ki Salé, Jack'ın kendi üstüne doğru geldiğini görünce korktu. Yükünü yere attı. Bir ihtiyar keçi çevikliğiyle ormanın içine daldı. Bu, eskiden yapılan "Odun hırsızlığının" bir öcü idi. Kadının arkasından birkaç adım attı. Sonra birdenbire durdu:

"Ben deliyim... Bu kadın bana gerçeği söyledi... Bundan sonra artık Cécile beni istemez."

O akşam yemek yemedi; ne ateş yaktı, ne lâmba yaktı. Oturduğu biricik oda olan ve içerisine bütün evdeki darmadağınık eşyalardan birkaçını yerleştirdiği yemek salonunun bir köşesinde, gözlerini, arkasında güzel bir sonbahar gecesinin hafif sisi içinde görünmiyen ay ışığı ile beyazlaşan camlı kapıya dikmiş düşünüyordu: "Artık Cécile beni istemez."

Bu tek düşünce uykusuz geçen gecesini doldurdu.

Cécile artık onu istemezdi. Doğrusu, her şey onları birbirinden ayırıyordu. Önce bir işçi idi. Sonra dudaklarına şu uğursuz kelime takıldı: "Piç..." Hayatında ilk defa bunu düşünüyordu. Çevreden hatırlanacak haysiyet kırıcı bir şeyler gelmedikçe bu şeylerin çocukken hemen hiç önemi yoktu. Hem Jack bu şeylere pek dikkat etmiyen bir çevre içinde yaşamıştı. Başarısız sanatçıların çevresinden, sefalet için-

de bütün günahların mübah olduğu, evlât edinen ailelerin başka yerlerden daha çok bulunduğu şu işçi sınıfına geçmiş bulunuyordu. Babasından söz edildiğini hiç duymadığı için, o da bu mesele üstünde hiç durmamıştı. Bir sağır ve dilsizin, sağlıyacakları hazların ya da yararların genişliğini takdir edemeden kendisinde eksik bulunan bir duygu kavrayışiyle, bu sevginin eksik bulunduğunu şöyle böyle hissedebilmişti.

Şimdi bu doğum meselesi onu her şeyden fazla kurcalıyordu. Charlotte, babasının adım söylediği zaman o, bu şaşırtıcı açıklama karşısında büsbütün sakin kalmıştı. Oysa şimdi bu tanımadığı babanın belli bir tasvirini yapmak amaciyle bütün hurda bilgileri, bütün itirafları annesinden soruşturmak, söküp atmak isteğini duyuyordu.

Marki de L'Épan?... Gerçekten o bir Marki miydi? Yoksa bu da asalet ve unvan budalası olan zavallı bir dimağın yeni bir vehmi miydi? Acaba öldüğü de doğru muydu? Sakın bu hikâye, annesinin kendisinin önünde yüz kızartacak bir ilgi kesme hikâyesini anlatmaktan çekindiği için uydurduğu bir masal olmasın. Bununla beraber ya bu baba hâlâ yaşıyorsa, ya hatasını tamir etmek, çocuğuna adını vermek için biraz asalet gösterirse.

O zaman adı: Jack marki de L'Épan" olacak.

Sanki bu isim onu Cécile'e yaklaştırıyormuş gibi kendi kendine bu cümleyi tekrarlıyordu. Zavallı çocuk, temiz bir kadın kalbinde ilgi yaratmak için dünyanın bütün gurur veren şeylerinin bir kıymeti olmadığını, acımanın bütün sevgilere yol açtığını bilmiyordu.

"Anneme yazacağım." diyordu. Bunu sormak, o kadar nazik, o kadar güç, o kadar karışık bir şeydi ki Charlotte'u gidip bulmaya, onunla, gözlerin sözlere yardım ettiği, itiraflardaki gizli tarafların, kelimelerden daha çok beliğ olan bir sessizlik içinde daha iyi anlaşıldığı şu konuşmalardan birini yapmaya karar verdi. Ne yazık ki trene binecek parası yoktu. Annesi ona para gönderecekti: Şüphesiz daha bunu düşünmeye zaman olmamıştır.

Kendi kendine:

— Aman canım! On bir yaşımda iken bu yolu yaya olarak yürüdüm. Biraz dermansızım ama şimdi bu yolu daha iyi yürürüm.

Ertesi gün bu belli yolu yürüdü. Bu yol ona daha kısa, daha az korkunç geldi ama bu sefer de çok hâzin göründü. Bu izlenim, herkesin fikir yürüttüğü, muhakeme ettiği bir çağda tekrar hatırlanan çocukluk hâtıralarının sebeboldu̇ğu hayal kırıklığı gibi sık sık doğan bir izlenim idi. Denilebilir ki bir çocuğun gözlerinde âdeta ilk bakışlarının bilgisizliği devamınca uzayıp giden renkli bir madde vardır. Büyüdükçe, hayranlık duyduğu şeyler parlaklığını

kaybeder. Şairler, bu çocukluk bakışını devam ettiren insanlardır.

Jack, uyuduğu yeri, kasketi kulaklarına kadar geçmiş iyi kalbli adamı, annesinin orada oturduğuna inandırmak için indiği Villeneuve-Saint-Georges'daki küçük parmaklıklı evi, içinde, sıkı sıkı örtünmüş bir adamın yattığı hendeğin boyunca sıra sıra dizili taş yığınlarını, uğursuz meyhaneyi, onu rüyalarında sıçratıp uyandıran korkunç geçidi gördü... Ah hele şu pis meyhane! Onun gibi birçok meyhaneler görmüştü. Eskiden kendisinde büyük bir dehşet yaratan sarhoş işçilerin, sandal yedekçilerinin uğursuz yüzleri artık onda ufak bir şaşkınlık bile uyandırmıyordu. Dirsekleri onlara çarparken düşünüyordu ki eğer çocukluğundaki Jack, okul kaçağı olarak o çekingen yürüyüşiyle nefes nefese yolun tozları ortasında şimdiki Jack'la karşı karşıya gelseydi, belki de, korku uyandıran o uğursuz hayallerden daha çok bu Jack'tan ürkecekti.

Paris'e öğleden sonra saat birde soğuk ve karanlık suratlı bir yağmurun altında geldi. Şimdiki hayatiyle o zamanki hâtıralarının arasında yaptığı karşılaştırmayı izleyerek ilk gezisinin sonunda, içinde, annesini gördüğü o mayıs göğünde beliren zarif yırtılış, zafere bürünerek gecenin karanlıklar ordusunu kendi önüne katan baş melek Mikâil gibi parlak görünüşiyle tanyerini hatırladı. Önüne, çiçekler orta-

sında Ida'sının şarkı söylemekte olduğu şu küçük Aulnettes köşkü yerine d'Argenton'dan ve koltuğuna gazete provalarını sıkıştırmış Moronval'den, yeni bir münakaşada karşılıklı söylenmiş heyecanlı sözlerin bitkin bir hale soktuğu başarısız sanatçılardan ibaret bir güruhun çıkmakta olduğu **Gelecek Kuşaklar Dergisi**'nin soğuk ve mağaraya benziyen sundurması dikildi.

Melez adam:

— Vay! Bak Jack! dedi.

Şair titredi, başını yukarıya kaldırdı. insan bu iki adamdan birisini, özene bezene giyinip ellerine eldivenlerini geçirmiş, pırıl pırıl bir halde, ötekini, eskilikten, yıkanmaktan parlıyan çok kısa ceketi içinde sıska haliyle görünce bunların arasında herhangi bir ilginin bulunabileceğini hiçbir zaman hatırına getiremez. Esasen ne idüğü belirsiz ailelerin özel yüzlerini, babamn dülger, kızın kontes, erkek kardeşin kenar mahallelerin birinde berber olduğu raslantı ile anlaşılan şu garip ailelerin alınyazısını meydana koyan özellik onların madde ile ilgili ve tinsel kusurlarından anlaşılır.

Jack, d'Argenton'a elini uzattı; şair ihmalci bir tavurla parmağını verdi ve Aulnettes'teki evin kiralanıp kiralanmadığını sordu:

Jack bir şey anlamadan:

— Nasıl? Kiraya mı?... dedi.

— Evet, evet... Seni burada görünce akşama daha başka ne gelsin! Ev işga edilince sen de tabiî olarak gelmek zorunda kaldın.

Jack, şaşırarak:

— Hayır, dedi. Ben orada iken hiç kimse çıkmadı.

— O halde buraya ne yapmaya geldin?

— Annemi görmeye geldim.

— Bu hevesi anlarım ama maalesef yol masrafı var.

Jack, kendisinde görmedikleri sakin ve gururlu bir güvenle:

— Yürüyerek geldim, dedi.

D'Argenton:

— Ya! diye karşılık verdi.

Sonra, Jack'ı şu küçük cümle ile iğnelemek için bir an durakladı:

— Allah versin! Bacaklarının kollarından daha sağlam olduğunu görüyorum.

Melez adam bıyık altından güldü:

— Ah! **Acığ**(1) bir söz!...

Şair alçak gönüllü bir tavurla gülümsedi. Rıhtımın boyunca sıralanmış saygılı maiyeti ile beraber, yaptığı etkiden memnun, yürüyüp gitti.

D'Argenton'un şu acı sözü sekiz gün önce söylenmiş olsaydı, Jack'ın uyuşukluğu üstünden

(1) Acı bir söz.

kayıp geçerdi. Fakat dün geceden beri artık aynı insan değildi. Bir iki saatlik zaman onun gururlu ve atılgan olmasına yetmişti. Bunu o kadar şiddetli duymuştu ki uğradığı hakaretten sonra annesini görmeden yine yaya olarak, tersyüzü, dönmek isteğini duymuştu, fakat onunla konuşacak, ciddî ciddî konuşacak şeyleri vardı. Yukarıya çıktı.

Apartman baştanbaşa altüst olmuştu; Jack sanki bir ödül dağıtımında hazırlık yapılıyormuş gibi iskemleleri dizen, tülleri asan döşemecilerle karşı karşıya geldi. O gün bütün sanat ve edebiyat âleminin bir araya toplanacağı büyük bir edebiyat ziyafeti veriliyordu. İşte bu sebeple d'Argenton, Charlotte'un oğlunu görünce öfkelenmişti. Charlotte da memnun görünmedi. Kadın Jack'ı görünce evin içine başka bir biçim vermek, yatakların konduğu girintilerle ayakyolu aralıklarına varıncaya kadar her yere küçük salonlar, oturma odaları, sigara içme yerleri haline getirmeye uğraşan bir ev hanımı hamaratlığı ile çalışırken durdu.

— Vay! Sen misin, zavallı Jack'ım?... Para istemeye geldiğini kuvvetle tahmin ederim. Seni unuttuğumu sandın. Bu vazifeyi, bir Acem kitabına göre keşfettiği hoş kokulardan ibaret ilâcının meraklı sonuçlarını denemek üzere iki üç gün sonra Aulnettes'lere gelecek olan Doktor Hirsch'e verdiğimi söyliyebilirim. Görecek-

sin, bu keşif o kadar merak uyandırıcı bir keşif olacak ki!

Anne ile oğul sivi çakan, oda takımlarının yerini değiştiren, şuraya buraya gidip gelen işçilerin ortasında hafif bir sesle konuşuyorlardı.

Jack:

— Seninle çok ciddî konuşacağım şeyler var, dedi.

— Aa! Aman Yarabbi! Ne oldu? Ne var? Bilirsin ya ciddî işlere hiç aklım ermez.. Bak görüyorsun, bugün büyük akşam toplantısı yüzünden her şey altüst... Fakat pek mükemmel bir şey olacak. Beş yüzden fazla davetiye gönderdik... Sana kal diyemiyeceğim, çünkü bilirsin ya... Böyle bir ziyafet seni eğlendirmez... Hadi bakalım! Mademki benimle konuşmak için direniyorsun, şuraya, balkona gel... Sigara içeceklere üstü örtülü bir balkon hazırladım. Göreceksin pek rahat bir yer oldu.

Kadın, Jack'ı çinko tavanlı, yollu, sık ketenle örtülü, bir divan, bir çiçek saksısı, bir avize ile süslü, fakat yağmurun tatsız gürültüsiyle, Seine nehrinin ıslak ve sisli ufkiyle gündüz bile pek karanlık ve hâzin görünen bir sundurmanın altından geçirdi.

Jack sıkıldığını hissediyordu. "Keşke mektup yazsaydım," diye düşünüyor ve nereden başlıyacağını bir türlü bilemiyordu.

Charlotte, eli çenesinde, söylenenleri dinliyen bir kadının o sevimli edasiyle:

— Söyle bakalım? dedi.

Jack, bir biblo etajerinin üstüne ağır bir yük konulduğu zaman geçirilen tereddüt gibi bir an durakladı. Çünkü söyliyeceği şeylerin kendisine doğru eğilen şu zarif baş için bir önemi olduğunu sanıyordu:

— Seninle babam hakkında konuşmak istiyorum, babam hakkında.

Kadının dudaklarının ucunda "Al sana bir mesele!" diye bir bükülme oldu. Gerçi Charlotte bu lâkırdıyı söylememişti ama yüzündeki korkudan, can sıkıntısından, şaşkınlıktan doğan izlenim, onun hesabına bu lâkırdıyı anlatmıştı.

— Zavallı yavrucuğum, bu konu ikimiz için pek karanlık bir konudur. Fakat ne kadar acı olursa olsun, nihayet senin merakını anlıyorum. Ve bu merakını gidermeye de hazırım. Zaten — gayet ciddî bir eda ile ilâve etti — yirmi yaşına bastığın zaman doğumunun gizli tarafını açıklamayı her zaman düşündüm.

Bu defa annesine alık alık bakmak sırası Jack'a gelmişti:

Oysa annesi bu açıklamayı Jack'a üç ay önce verdiğini hatırlamıyordu. Bununla beraber bu unutkanlığa karşı itiraz etmedi. Evvelce söylediği sözlerle, şimdiki söyliyeceği sözleri

kıyaslama imkânını bulacaktı. Çünkü onu öyle iyi tanıyordu ki.

Birdenbire sordu:

— Babamın asîl bir adam olduğu doğru mu?

— Asîllerin asîli, yavrucuğum.

— Marki miydi?

— Hayır, baron'du.

— Fakat sanıyordum ki... Bana demiştin ki...

— Yok, yok!... Marki unvanını taşıyan ailenin büyük evlâdından gelen Bulac'lardı.

— Demek, Bulac'larla akraba idi?

— Öyle biliyorum... Küçük evlâttan gelen kolun en büyüğü de o idi.

— Peki... Babamın... Adı ne idi?

— Le Baron de Bulac, bahyiye binbaşısı.

Balkon keten kumaşla örtülü sundurmasiyle, üstünde bulunan eşyasiyle beraber yıkılsaydı, Jack bütün varlığında bu kadar büyük bir sarsıntı duymıyacaktı. Bununla beraber sorularını derinleştirmek için kendinde yine cesaret buldu.

— Öleli çok oldu mu?

Charlotte cevap verdi:

—Aa! Evet çok oldu.

Sonra kendisi için çok karanlık bir duruma girmiş olan hayatını geçmişte, geriye doğru çok uzaklara yollamak için, beliğ bir tavur takındı.

Babası ölmüştü. İşte ihtimali kuvvetli olan olay bu idi. Acaba şimdi bir de Bulac mıydı, yoksa de L'Épan mıydı? Annesi onu bu sefer mi aldatmıştı, yoksa geçen sefer mi? Bütün bunlara rağmen belki de annesi yalan söylemiyordu. Belki de o da bir şey bilmiyordu.

Ne ayıp şey!

Deniz binbaşısının arkasından atılarak, içine girdiği hayal dolu hikâyeye birden ara verip:

— Jack'ım, yüzün ne kadar da sarardı! Seni balkona çıkarmakla hata ettim, dedi.

Jack kendini zorlayarak:

— Zararı yok, yürürken geçer, dedi.

— Ne! Hemen şimdi gidiyor musun? Evet doğru hakkın var. Bu kötü havada erken dönmek çok daha doğru olur. Hadi bakalım beni öp!

Charlotte büyük bir şefkatle Jack'ı kucakladı. Ceketinin yakasını kaldırdı. Hava soğuk olduğu için kendisinin alacalı atkısını verdi. Cebine biraz para koydu. Oğlunun bulunamıyacağı bir ziyafetin hazırlıklariyle, kafasında toplanan endişe bulutlarının dağılacağını sanıyordu. Bu sebeple Jack'ın gitmesinde bir telâş gösteriyordu: Hizmetçisi: "Madam, berber geldi..." diye haber verince vedalaşmasını kısa kesmek için bu durumdan yararlandı.

— Görüyorsun ya, seni bırakmak zorundayım. Kendine bak. Daha sık mektup yaz.

Jack, merdivenlerin korku'uğuna yapışarak ağır ağır aşağı indi. Başı dönüyordu.

Oooh! Hayır! Onun içini üzüntü ile dolduran bu akşamki eğlence değildi; hayatında davet edilmemiş olduğu öteki bütün eğlenceleri, sevecek, saygı gösterecek bir anneye, bir babaya sahip bulunan o çocukların eğlencelerini, kendilerinin bir adı, bir ailesi, bir ocağı bulunan bütün o çocukların bayramını düşünüyordu. Talihin onu, acıma duymadan dışarısında bıraktığı öteki bir bayramı da, sizi her zaman güzel, namuslu, şerefli şeylere bağlıyan o mutlu sevginin bayramını da biliyordu. Onun böyle bir bayramı olamıyacaktı. Zavallı çocuk bu mutluluklara karşı bir acıma duymanın bile onlara lâyık olmak olduğunun ve hâzin talihinin bu açık manzarasına bakarak, uyuşukluk içinde geçen geçmişinden çok uzaklaşmış bulunduğunun farkına varamıyarak kederleniyordu.

Kendisini bu gamlı düşüncelere kaptırarak Lyon istasyonuna, evleri kara, sokakları etrafa suları taşmış dereciklerle örtülü, tabiatın bütün kederlerini destekleyip beslediği için çamuru daha koyu, sisi daha kalınmış gibi görünen şu fakirler mahallesine yaklaşıyordu. Bu saat fabrikalardan çıkış saati idi. Kendisiyle beraber birçok sefaletleri, birçok ümitsizlikleri sürükliyen dalga halindeki insanlardan ibaret

yorgun, soluk yüzlü bir halk, sanki sarhoşluk ve unutma, sefiller için biricik bir sığınakmış gibi kapılarının üzerlerinde **Teselli için** levhalarını taşıyan şu şehir kenarı meyhanelere, şarapçı dükkânlarına doğru gitmek için kaldırımlara, yollara yayılıyordu. Jack, iliklerine kadar donmuş ve bitkin bir haldeyken, ufkun akşamı üstüne sıkı sıkı kapandığı gibi, kendi hayatının da üstüne öylece kapandığını hissederek kederli bir hareket yaptı ve ümitsiz bir çığlık kopardı:

— Vallahi hakları var... Yapılacak hiçbir şey yok... Öyle ise içmeli...

Sonra eski ateşçi, iğrenç uykularla ya da sarhoşluğun öldürücü çatışmalariyle ıslanmış şu eşiklerden birini atlıyarak kendisine iki kadehlik bir rakı (1) ısmarladı. Fakat tam kadehini kaldıracağı sırada kaynaşan kalabalığın ortasında pipo dumanlarının, şu mahmur solukların, yağmurla ıslanmış işçi ceketlerinin meydana getirdiği ağır dumanın içinde tam karşısında tanrısal bir gülümsemenin doğduğunu görür gibi oldu. Kulağının dibinde tatlı ve içli bir sesin:

(1) Burada rakıyı vitriol karşılığı kullanıyoruz. Kelimenin asıl mânası "zaçyağı"dır. Parisliler rakıya bu ismi verirler. Şarabın adına da Pichenet derler.

— *Kitaptaki not'dan* —

— Rakı içiyor musunuz, Mösyö Jack, diye mırıldandığını sandı.

Yok, elbette artık rakı içmiyordu. Hiçbir zaman rakı içmiyecekti... Umumi bir şaşkınlığın ortasında ses çıkaran prasını şiddetle fırlatıp, kasanın üstünde bardağını dolu dolu bırakarak birdenbire meyhaneden dışarı çıktı.

II

HASTALIKTAN SONRAKİ GÜNLER

Jack'ın bu üzüntülü geziden sonra nasıl hasta düşüp yeni Madoû'nun üstünde hoş kokulardan ibaret ilâcının etkisini deniyen Doktor Hirsch'in tedavisine bırakılarak Aulnettes'te kaldığını, Mösyö Rivals'in yetişip onu nasıl kurtardığını, büyük bir çaba harcıyarak evine nasıl götürüldüğünü, onu hayata ve sağlığa nasıl kavuşturduğunu anlatmak belki biraz uzun olur. Bunun için dostumuz Jack'ı durgun ufuklardan, sessiz evden, hastalık sonrası günlerinin tamamiyle hareketsiz uzun günlerinden daha fazla haz duyması için işlerin gerektirdiği şekilde tam bir sessizlikle idare eden Cécile'in hafif adımlarından gelen ferahlatıcı bir dinlenme ile bütün etrafını saran bir sessizlikle "Eczane"nin bir penceresinin önünde, rahat bir koltuğun içinde göstermeyi daha uygun buluyorum.

O kadar mutlu bir hali vardı ki, konuşmuyor bile. Yarı açık gözlerini, önündeki varlığın üstünde gezdirmekten, hesap defterinin çizgili kâğıdının üstünde ses çıkaran yazı kalemi ucunun sesini dinlemekten memnunluk duyuyordu.

— Ah! Şu büyük babam, ah! Vizitalarında

yarıyarıya beni atlatıyor. Daha dün iki defa hata etti. Gouldeloup'lıların evine gitmemekte direndi durdu. Sonra da bir iki dakika geçmeden kadının biraz daha iyi olduğunu söyledi. Bu hal dikkatinizi çekti mi Jack?

Jack sıçrıyarak:

— Efendim? dedi.

Dinlememişti. Onu seyrediyordu. Sevgiyle şımartılan, hoppalığın bir zarafet olduğunu bilen şu küçük kızların sıçramaları, şuhluklar olmadan her zaman nazlı, kendine yakışır bir hali vardı. Onda her şey ciddî, her şey derin. Sesi, fikir âlemleriniden birtakım vansılar getiriyor, bakışı ışığı emiyor ve içinde saklıyor. Bu ruhun içine giren her şeyin bir derine indiği, bir derinden çıktığı hissolunuyor. Bu hal o kadar gerçek'tir ki kelimeler, o silik, yıpranmış, her zaman kullanılan matâ bile, onun tarafından söylenince Haendel ya da Palestrina'nın büyülü akorlarına sarındığı zaman aşağı yukarı bir müzik oluverdiği gibi, hayret verici bir tazelik belirtisi alıveriyorlar. Cécile: "Dostum Jack" dediği zaman Jack'a evvelce hiçbir kimsenin kendisine bu şekilde hitabetmediğini sanıyor ve "Hoşça kal" dediği zaman onu bir daha görmiyecekmiş gibi, kalbi birden daralıyordu. Öyle ki bu temiz ve temkinli yaratıkta her şey gerçek bir anlam kazanıyordu. En ufak bir hava esintisiyle ürperen, en hafif bir ışıkla ısınan zayıf bir vücudun madde ile ilgili ve tinsel etkileri pek

duygulu bulunduğu şu hastalıktan sonraki günlerin garip hali içinde Jack büyük bir büyünün etkisi altında kuvvetli bir heyecana kapılıyordu.

Ah! Bu kutsal evde geçen tatlı, iyi günler! Etrafta her şey, kendisinin, iyileşmesini çabuklaştırmak için nasıl da bir araya gelmiş! Beyaz, tahtadan yapılmış yerli dolaplarla çevrili, müslin perdelerle süslü, çıplak sayılabilecek büyük bir odadan ibaret "Eczane", öğle vakti, bir köy sokağının nihayetine, hasat yapılmış tarlaların ufuklarına açılarak sağlığı için gerekli sessizliği, kuru otların, bitkilerin, yeni açılmış çiçeklerin parlakhklarından meydana gelen kuvvet verici kokuları ona kadar getiriyordu. Burada, hafif, yumuşak, kurtarıcı haliyle hastanın gözü önünde alabildiğine uzanıyordu. Jack bu tabiatın içinde kendinden geçerek hâtıralarını teneffüs ediyordu. Dereler, pelesenk otlarının kokusu içinde, onun için akıyordu. Orman, kocaman meşelerinin dibine yığılmış kantaronların hoş kokuları üstünde yeşil renkli kemerlerini uzatıyordu.

Jack, sağlığı yerine geldikçe okumaya çalışıyordu. Kütüphanedeki "Eski kitap"ları karıştırıyordu. Bu kitapların arasında vaktiyle okuduğu ve şimdi onları anlamakta daha az güçlük çektiği kitaplar vardı. Cécile gündelik işlerine devam ediyor; doktor her zaman dışarda bulunduğu için iki genç, kısa boylu hizmetçinin bekçiliğine teslim ediliyordu. Dedikodu

yapmak işten bile değildi. Bu güzel genç kızın yanında şu uzun boylu delikanlının devamlı şekilde kalması temkinli annelerin hoşuna gitmezdi. Madam Rivals sağ kalsaydı olayların böyle devam etmiyeceği pek tabiî idi. Fakat doktor bu iki çocuğun ortasında o da bir çocuktu. Bundan başka kim bilir? Belki de bu iyi kalbli doktorun bir fikri vardı.

Bu sırada d'Argenton, Jack'ın, Rivals'lerin evine taşındığını haber almış ve bunu kendine yapılan bir hakaret telâkki etmişti. Charlotte oğluna: "Orada kalmaklığın yakışık almaz. Bu hal köyde bizim için nasıl bir hava yaratır bilmem? Seni tedavi ettirmek imkânına sahibolmadığımızı söyliyecekler. Bu da bize yaptığın bir isyan olarak gösterilebilir." diyordu. Bu ilk mektubu etkisiz kalınca şair kendisi bir mektup yazdı: "Ben seni tedavi ettirmek için Hirsch'i göndermiştim. Ama sen dostumuzun bütün bilgisine şu köy hekiminin budalaca gevezeliklerini tercih ettin. Kendini sıhhatli hissediyormuşsun, Allah kabul etsin! Her ne hal ise. Mademki ayağa kalktın; sana Aulnettes'e dönmek için iki gün mühlet veriyorum. Bu iki gün içinde oraya dönmezsen bana karşı açıkça isyan ettiğini kabul edeceğim ve bu andan itibaren aramızda her şey sona erecek. İnadı bırak da büyük sözü dinle! Selâm!"

Jack yerinden kıpırdamamıya devam edince Charlotte çıkageldi. Yolda yemek için çanta-

sını çikolata ile doldurmuş, büyük bir kibarlık havası içinde, "Sanatçı"sı tarafından sufle edilmiş ve ezberletilmiş bir cümle kalabalığı ile göründü. Mösyö Rivals kadını evin zemin katında kabul etti. Kadının görünüşte gösterdiği ölçülü davranıştan, açık duran dudaklarını ısırmasından, gevezeliğini tutmak için gösterdiği çabadan bir çekinme duymıyan bir çırpıda şunları söyledi:

— Size şunu söyliyeyim ki Madam, Jack'ın Aulnettes'e dönmesine ben engel oldum. Orada hayatı tehlikede idi... Evet Madam hayatı tehlikede idi... Oğlunuz hem müthiş bir yorgunluk ve bitkinlik hissetmektedir, hem de bir bulûğ buhranı geçirmektedir... Bereket versin, henüz bünyelerin kendini tamir edebileceği bir yaşta bulunuyor. Tedavi etmek maksadiyle çocuğu, günlük, hindistan cevizi, alsbent dumanlariyle havasızlıktan boğan hayduda, hâyasız Hinrsch'inize onu bundan böyle emanet etmediğiniz takdirde bu ağır sarsıntıya bünyesinin karşı koyacağını tahmin ederim. Sanıyorum ki bunları biliyordunuz. Çocuğu Aulnettes'te nefes verme makinelerinin, ilâçları ciğerlere yollıyan aletlerin, buhurdanların ortasında, bir duman kasırgasının içinde buldum. Doktorla beraber ilâçları bir tekmede kapıdışarı attım. Bu durumdan korkmuştum. Şimdi çocuk tehlikeyi atlattı. Onu bana daha birkaç gün bırakınız. Eskisinden daha sağlığı yerinde bir duruma getirmeyi,

eski çetin hayatına tekrar başlıyacak duruma sokmayı üstüme alıyorum. Onu şu uğursuz eczacı kalfasına bırakırsanız, çocuğunuzun size bir yük olduğuna onun kendinize karşı nefret duymasını istediğinize inanacağım.

— Ah! Neler söylüyorsunuz Mösyö Rivals? Aman Allahım, böyle bir hakarete uğramak için ben ne yaptım ki?

Tabiatiyle bu soru bir göz yaşı tufanına sebeboldu. Fakat doktor bu göz yaşlarını birkaç sözle çabucak kuruttu; Charlotte yatıştıktan sonra, eczanede yalnız başına kitap okumakta olan Jack'ı görmek üzere yukarı çıktı. *Charlotte, Jack'ı kaba bir örtüden sıyrılmış* gibi değişmiş, güzelleşmiş buldu. Fakat şu değişme çabasiyle kuvvetsiz düşmüş, bitkin bir hale gelmişti. Jack, *Charlotte'un kapıdan içeri* girdiğini görünce sapsarı kesildi.

— Beni almaya mı geldin?

— Yok... Yok... Burada çok rahatsın. Seni bu kadar seven iyi kalbli bir doktor bulununca, götürmekliğim söz konusu olur mu hiç?

Jack, hayatında ilk defa, annesinden uzak bulunmakla beraber mutlu olabileceğini düşünüyordu. Gitmek üzüntüsü şüphesiz hastalığının nüksetmeksine sebebolacaktı. Bir an konuşmak için yalnız kaldılar. Charlotte sakladığı fikirleri ağzından kaçırdı, pek memnun görünmüyordu:

— Görüyorsun ya! Yavrucuğum bu ede-

biyat âlemi gerçekten çok gürültülü bir âlem. Şimdi her ay büyük bir ziyafet veriyoruz. Her on beş günde bir de okuma toplantıları tertibediyoruz... Bu şeyler beni üzüyor. Zaten pek kuvvetli olmıyan zavallı aklımın nasıl karşı koyduğunu bilmiyorum. Mösyö Moronval'in Japon Prensi, uzun bir şiir yazdı. Tabiî kendi diliyle... İşte şimdi kafasına bu şiiri mısra mısra tercüme etmeyi koymuş... Bunun için Japonca ders alıyor. Ben de ders alıyorum. Düşün artık sen! Hem de ne zor bir iş... Yok, yok. Doğrusu ya, artık edebiyatın benim işim olmadığını anlamaya başlıyorum. Öyle günler oluyor ki ne söyliyeceğimi, ne yapacağımı bilemiyorum. Ya şu dergi, bize bir metelik bile getirmiyen, abonesi bile olmıyan şu dergi... Ha biliyor musun, şu zavallı iyi dost yok mu... Ölmüş... Bu haber beni pek üzdü... Onu hatırlıyor musun?

Bu sırada, Cécile içeri girdi.

— Aman! Matmazel Cécile... Ne kadar büyümüşsünüz... Ne kadar da güzelleşmişsiniz!

Kollariyle geniş hareketler yapıyor, genç kızı öpmek için mantosunun bütün dantelâlarını oynatıyordu. Fakat Jack'ın biraz canı sıkılmıştı. Cécile'in önünde d'Argenton'dan, "İyi Dost"tan hiçbir suretle söz açmamıştı. Aynı iç üzüntüleriyle birkaç defa annesinin boş ve mânasız gevezeliklerini susturmak istedi. Charlotte'a karşı büyük bir sevgi duymakla beraber hayatının bu iki sevgisinin yerini tâyin etmiş

bulunuyordu: Bu sevgilerden birisi kendisini koruyordu; ötekisini de kendi koruyordu. İlk aşk heyecanında ne kadar saygı hissi varsa duyduğu evlâtlık sevgisinde de o kadar acıma hissi vardı.

Madam d'Argenton'u öğle yemeğine alıkoymak istiyorlardı. Kadın, şairin vahşi bencilliğini bildiği için kendini uzun, pek uzun zaman oturmuş buluyordu. Ve bu yüzden, belirli bir saatten ta gideceği saate kadar endişeli ve düşünceli durdu. Eve döndüğü zaman kendini mazur göstermek için anlatacağı küçük bir masalı daha şimdiden hazırlıyordu:

— Jack'ım, eğer bana mektup yazarsan, muhakkak Paris'e post restant olarak yaz. Anlıyorsun ya, bu sırada sana pek kızgın. Benim de sana öfkeli görünmekliğim gerek. Benden bazı öğütler alırsan sakın şaşma. Ben sana ne zaman mektup yazarsam o da başımın ucundedir. Hattâ bana o söyler, ben yazarım. Bak şuna dikkat etmelisin... "Bunu ben yazmadım" demek istediğim zaman mektubun altına bir haç işareti koyacağım.

Kadın nasıl bir köle haline geldiğini sâf sâf anlatıyordu. Annesini ezen bu zulümde Jack'ı teselli edebilen bir nokta, vücudunu saran çok şık elbisesiyle, onu madde ile tinsel bir yük altında bırakan hayatın ağırlığına rağmen, koluna takıp taşıdığı yol çantasiyle yine çevik,

yine hafif bir eda içinde bu zavallı delişmen kadını pek genç, pek neşeli görmesi idi.

Bilmem bazı bazı, uzun sapları nehrin dibine kadar inen, dalgalardaki acılığın ve yeşil rengin biraz vahşi lezzetle yükselttiği, pek tatlı kokularla ıtırladığı, kadeh gibi yuvarlak zarif çanaklarını suyun yüzüne yaymak için deniz bitkilerinin bütün engellerini kıvrılarak uzanarak aşan şu çiçekleri seyrettiniz mi? İşte bu iki yavrunun kalbindeki aşk böyle büyüyordu. Bu aşk, çok derinden, daha doğrusu, onların çocukluk sevgilerinden, toprağa atılan her tanenin bir çiçek açma vadini taşıdığı bir zamanda gelmişti. Cécile'in kalbinde bu tanrısal çiçekler bir engele raslamadan yükselivermişti. Oysa Jack'ın ruhunda ise, karışık bitkilerle, şu büyümesine engel olan sarmaşıklar gibi etrafı çevrilerek balçıklar arasında gömülüp kalmıştı. Fakat sonunda tekrar açıyorlar, ışık ve hava âlemine kavuşuyorlar, dalgaların oynaşmaları arasında henüz bir ürperme halinde görünen suyun yüzünde uzanıp yüzlerini gösteriyorlardı. Onların büsbütün açılması için pek az bir çaba gerekti. Bu, bir aşk ve güneş anının eseri oldu.

Mösyö Rivals bir akşam üstü iki çocuğa:

— Eğer isterseniz, hep birlikte Coudray'daki bağbozumuna gidelim. Çiftlik sahibi bize arabasını gönderecek. Siz ikiniz sabahtan gidersiniz. Ben de sizinle öğle yemeğinde birleşirim.

Cécile'le Jack bu teklifi sevinçle kabul ettiler. Ekim ayının sonlarına raslıyan güzel bir sabah vaktinde, tekerleğin her dönüşünde savruluyormuş, sevimli manzarayı meydana çıkararak yükseliyormuş gibi görüner. ve bir tüle benziyen hafif bir sis içinde yola çıktılar. Mevsimin son çalışma ürünü olan biçilmiş tarlaların, bağlanmadan yere bırakılmış ekin demetlerinin, cılız otların üstünde, ipekli beyaz iplikler yükselen sisin parçaları gibi dalgalamıyor, birleşiyor, sürükleniyordu. Bu manzara, sonbaharın büyüklük ve haşmetle üstüne damga vurduğu bu geniş düzlüklerin boyunca gümüş tellerle örülmüş bir örtü meydana getiriyordu. Dere, geçip giden yazın kızıllaştırdığı kocaman ağaç kitleleriyle, ve eski konaklarla çevrilmiş büyük yolun dibinde akıyordu. Yayılan bir serinlik, havanın hafifliği, ayakları samanlar içinde gömülü olduğu halde elleriyle arabanın iki kenarına yapışan ve sert sıraların üzerinde sarsıla sarsıla giden yolcuların neşelenmesine yardım ediyordu. Çiftçinin kızlarından biri yılın yemişleri toplanıp da havaya pek tatlı bir hoş koku yaydığı bu devirde sayısı pek çok olan eşekarıları tarafından huylandırıldığı için uzun kulaklarını oynatan inatçı, kül rengi bir eşeği götürüyordu.

Böylece tırıs tırıs gittiler, gittiler. Étiolles Soisy yolculuğun zevklerinden olan şu beklenilmedik güzel manzaralariyle yolun her iki tara-

fından geçiyordu. Kasabanın birkaç kilometre ötesinde Corbeil köprüsünü geçip derenin kenarını geçerek bağ bozumu alanına geldiler.

Seine nehrine inen tepelerin üstünde bir işçi bulutu, ipekböceklerinin, dut ağaçlarının dalları arasında çıkardıkları iri yağmur tıpırtısiyle, yaprakları yolmak, üzümleri toplamak için eğilmişti. Jack'la, Cécile birer sepete yapışarak, rasgele işe başladılar. Bâle şehri yakınında Rhin nehrinin ufak bir minyatürü gibi görünen, her zaman yeşil, küçük adacıklarla dolu, dar, kıvrımlı Seine nehri, suyunun gürültüsiyle köpüklerinin girdaplariyle oradan pek uzakta olmıyan bir su bendinin çağlayanı bütün bunların üstünde, bu güzel günün içine uzun gecelerin, erkenden yakılan ateşlerin korkusunu katan ince beyaz bir hilâlin yanında, yaldızlı bir sisin içinde yükselen güneş. Aman ne güzel bir yer, ne güzel bir köy manzarası!

Doğrusu bu pek güzel gün çok kısa oldu. İhtimal Jack'a çok kısa göründü. Bir dakika Cécile'den ayrılmadı. Dar kenarlı hasır şapkasını, dallı kumaştan etekliğini, taneleri perdahlanmış bir cam gibi saydamlaştıran ve kelebeklerin tozlarına benziyen ince bir buğu ile örtülmüş, özen ile toplanmış, en güzel salkımlarla dolu sepetini gözlerinden ayırmadı. İkisi de şu çiçek gibi yemişe bakıyorlardı. Jack gözlerini kaldırınca arkadaşının yanaklarında, dudaklarının, şakaklarının kenarlarında aynı ince

tüyleri, aynı ince tozları tanyeri tazeliğinin, ve yalnızlığın ağaçta duran salkımlara verdiği gibi henüz aşkı hissetmemiş kalblere soktuğu o ince tozu, arkadaşının yüz çizgilerinde hayranlıkla gördü. Genç kızın rüzgârla uçuşan hafif saçları bu buğulu manzaraya karışıyordu. Jack, Cécile'i bu kadar nurlu bir yüz ile hiçbir zaman görmemişti. Sevimli işinin verdiği heyecan, hareket, üzüm toplıyanların kahkahalariyle, şarkılariyle, birbirlerine seslenişleriyle bütün bağları dolaşan neşe, Mösyö Rivals'in yardımcısını değiştirmişti. Eski çocukluk halini alıvermişti. Bayırlarda koşuyor, kolları havada şu tempolu yürüyüşiyle yükün dengede durması için yüzü dikkat kesilmiş sepeti taşıyordu. Jack bu tempolu yürüyüşü, dolu testilerini başının üstünde taşıyan, yürümelerinde acele ederken, yüklerini dengeli tutmak için temkinli bir hareketle götürmek istiyen Bretonlu kadınlarda gördüğünü hatırlıyordu.

Bununla beraber günün öyle bir zamanı geldi ki bu iki çocuk yorgunluktan pembe funda çiçekleriyle, çatırdıyan kuru yapraklarla örtülü bir korunun kenarına oturdular... Ve o zaman?

O zaman birbirlerine hiçbir şey söylemediler, onların aşkları, hemen itiraf edilen, hemen şeklini alıveren sevgilerden değildi. Akşamı, hayatlarında gördükleri cevheri, ıtırlı, tez geçen, tabiatiyle hoş kokulu en güzel rüyanın üstüne inmeye bıraktılar. Birden gelen bir sonbahar

gurubu, ufkun üstünde, sevgili yaratıklarla dolu evlere dönmeyi düşündüren, görünmez ışıkları, pencereleri yer yer tutuşturarak bu akşama bir gizli çekicilik verdi. Rüzgâr serinleyince, Cécile, üstündeki boyun atkısını Jack'in boynuna sarmak için direndi. Kumaşın yumuşaklığı, ılıklığı, özen görmüş bir süsen kokusu... âşıkı sapsarı bir hale getiren bir okşama etkisi yaptı.

— Neniz var Jack?... Bir yeriniz mi ağrıyor?

— Ooh, hayır, Cécile!... Kendimi hiçbir zaman bu kadar iyi hissetmedim.

Cécile, genç çocuğun elini yakaladı; fakat elini çekmek isteyince bu sefer genç çocuk onu bırakmadı ve sessiz parmakları birbirine kenetlenmiş bir vaziyette bir müddet durdular.

Hepsi bu kadar.

Çiftliğe indikleri zaman doktor henüz gelmemişti. Aşağıdaki avludan Rivals'in, tatlı, temiz sesi ile atları koşumdan çıkarılan arabanın gürültüsü duyuluyordu. Sonbahar akşamlarının serinliğinde öyle bir şiir vardır ki Jack'la, Cécile bu şiirin lezzetini akşam yemeği için alev alev yanan ateşin bulunduğu basık tavanlı odaya girerken doya doya tattılar. Kaba sofra örtüsü, çiçekli tabaklar, bir köylü yemeğinin kuvvet verici kokusu, her şey, ziyafetin köylü özelliklerine pek uygundu. Yemek bitince sofranın üstüne sepet sepet üzümler boşalıyor, gidip gelerek yeni ve eski şarapların lezzetine hep birden ba-

kıyorlardı. Jack, kendi yanında yer verilmiş olan Cécile'le meşgul görünerek, kilerden gelen tozlu şişelere karşı derin bir nefret gösteriyordu. Doktor tersine, bağ bozumu ziyafetlerinin bu güzel âdetlerini pek takdir ediyordu. Hattâ bu takdirkârlığı öyle bir hale getirdi ki torunu yerinden sessizce kalkıp arabayı koşturdu. Mantosuna sarındı, iyi kalbli Rivals baba, Cécile'i tamamiyle hazırlanmış bir durumda görünce sofradan kalkıp arabaya bindi. Dâvetlilerin karmakarışık ettikleri masada yarıya kadar dolu bardağını bırakarak atın dizginlerini aldı.

Her üçü de, eskiden olduğu gibi kırların sessizliği içinde, yalnız arabada biraz daha sıkışık bir durumda geri döndüler. Onlarla beraber araba büyümemişti. Ve şimdi ta içine kadar yıpranmış yayları yolun üstünde hafif bir çıngırak sesi çıkarıyordu.

Bununla beraber bu gürültü sonbaharda sayıları çoğalan ve soğuk havanın içine serpilmiş bir altın yağmuru gibi görünen yıldızların gökte yaptıkları yarışın letafetini bozmuyordu. Üstünden teması hoş dallar taşan, bir çocuğun geçmişini karanlıkları içine büzülmüş gibi bütün pancurları kapalı, esrarlı küçük bir paviyonla nihayetlenen bahçe duvarlarının boyunca gidiyorlardı. Öte yanda, su bendlerinin memur-

larına ait ıssız evlerin, üstünden ağır ağır kendilerini akıntıya bırakarak giden odun yığınlarının, başında ve sonunda yakılmış ateşleri sessiz sessiz alevler çıkartıp suda vansılar yapan **salapuryaların** bulunduğu Seine nehri vardı.

Doktor:

— Üşüyor musun, Jack?... diyordu.

Nasıl üşüyebilirdi? Cécile'in uzun şalı, saçaklariyle onu okşuyordu. Hem sonra hâtıralarının içinde o kadar bol bir güneş vardı ki.

Eyvah! Bu harikulâde günlerin niçin bir yarını bulunmasına lüzum var sanki? Hayat sizi uykudan silkip uyandırmalı mı? Jack şimdi Cécile'i sevdiğini anlıyordu; fakat sevgisinin onları her türlü ıstıraba mahkûm ettiğini de hissediyordu. Genç kız ona nazaran çok yüksekti. Onların yanında yaşıyarak pek değişmiş olmasına, sert kabuğunun biraz soyulmuş bulunmasına rağmen, kendini değiştiren bu sevimli meleğe lâyık olmadığını anlıyordu. Biricik düşüncesi büyük sevgisinin genç kız tarafından sezilmiş olması idi, bu da onun canını sıkıyordu. Zaten sağlığı artık yerine gelmişti. "Eczane"de işsiz geçen uzun saatlerinden bir utanç duymaya başlamıştı. Oysa Cécile o kadar cesur, o kadar çalışkandı ki! Orada kalmaya devam ederse kim bilir hakkında neler düşünecekti? Ne olursa olsun gitmeliydi.

Bir sabah teşekkür etmek ve kararını söylemek için doktorun odasına girdi.

İyi kalbli adam ona:

— Hakkın var, dedi. İşte artık kuvvetin yerinde, sağlığın iyi. Çalışman gerek... Elindeki işçi cüzdanınla çabuk iş bulursun.

Bir an sessizlik oldu. Jack kendisini pek şaşırmış *hissetti*. Hattâ kendisine bakan Rivals'in garip dikkati biraz canını sıkmıştı.

Birdenbire doktor ona sordu:

— Bana söyliyeceğin bir şey yok mu?

Jack, kızararak, utanarak cevap verdi:

— Yok, yok, Mösyö Rivais.

— Ya!... İhtiyar bir büyük babadan başka bir yakını bulunmıyan iyi kalbli bir çocuğun sevmeye başladığı anda bu ihtiyar dosta söyliyeceği bazı şeylerinin bulunacağını sanıyordum.

Jack cevap vermiyerek, yüzünü elleriyle kapattı.

— Niye ağlıyorsun Jack? Mademki bu işi seninle ben konuşuyorum. O halde işlerinin kötü gitmediğini pek iyi anlıyorsun demektir.

— Ah, Mösyö Rivals, imkânı var mı? Benim gibi sefil bir işçi!

— Artık işçi olmamıya çabala. Bu işten kurtulmak kabildir. Eğer istersen sana nasıl kurtulacağını söyliyeyim.

— Ama hepsi bununla bitmiyor ki... Bununla bitmiyor ki... En müthiş tarafı bilmiyorsunuz... Ben... Ben...

Doktor sakin bir tavurla:

— Evet biliyorum, dedi. Sen bir babasız çocuksun. Eh, o da öyle. O da bir babasız çocuk... Hem bundan çok daha hâzin bir şey. Yanıma yaklaş da, yavrum, beni dinle.

III

RİVALS'LERİN FELÂKETİ

Doktorun çalışma odasında idiler. Pencereden, yaprakları dökülmüş ağaçların çevrelediği dağ yollarından ibaret bir sonbahar manzarası, daha ötede, yüksek otların arasında karmakarışık çamlariyle, mezar topraklarının öbür mezarlıktan daha karışık, daha fazla kabarık olması yüzünden bir tarafa yatmış haçlariyle on beş yıldan beri kapalı duran köyün eski mezarlığı görünüyordu.

Rivals eski mezarlığı göstererek:

— Hiç oraya girdin mi? Eğer girmiş olsaydın, böğürtlenlerin ortasında, üzerinde tek bir kelime yazılı, büyük beyaz bir taş görecektin: **Madeleine.** Orada yatan benim kızım. Cécile'in annesi. Anasının babasının adını taşımaya lâyık olmadığını iddia ederek mezarının üzerine yalnız adının yazılmasını ve bizden ayrı bir yere gömülmesini istemişti... Zavallı yavrucak! O ne kadar afif, ne kadar gururlu idi!... Hiçbir şey kızı kesin kararından çevirmeye muvaffak olamadı. Onu pek genç, henüz yirmi yaşında kaybettikten, münzevi uykusuna terk etmek zorunda kaldıktan sonra söylediği bu sözlerin bizde nasıl bir ıstırap yarattığını tahmin eder-

sin. Fakat ölülerin isteklerini yerine getirmek zorunluğu vardır. Onların bu dilekleriyle, öldükten sonra aramızda yaşadıklarına, inanırız. İşte kızımız, isteğine boyun eğildiği için, yalnız başma kaldı. Ölümle böyle bir sürgün cezasına müstehak olacak hiçbir şey yapmamıştı. Eğer cezalanması gereken birisi varsa o da bendim. Çünkü havsalaya sığmaz sonsuz budalalığımla felâketimize sebebolan bendim, ben bu ihtiyar bunak.

"Bundan on sekiz yıl önce, tam şimdi bulunduğumuz kasım ayında, bir gün Sénart ormanında, yılda iki üç defa yapılan büyük avlardan birinde olan bir kaza için beni almaya geldiler. Sürek avının kargaşalığı arasında bir Le faucheux markalı av tüfeğinin muhteviyatı, avcılardan birinin bacağına saplanmıştı. Yaralıyı Archambauld'larda, büyük bir yatağın içinde buldum. Buraya getirilen yaralı, otuz yaşlarında, güçlü kuvvetli, sarışın, yüzü biraz ablak, o pek parlak gözlerinin, o yüzlerin beyazlığiyle pek fazla bir parlaklık almış gibi görünen kuzey memleketlerinde görülen gözlerinin üstündeki kaşları sık bir delikanlı idi. Bütün kurşun parçalarını birer birer alırken, hayrete değer bir tahammül gösterdi. Ameliyat bitince tatlı ve ahenk dolu, düzgün, fakat bir yabancı şivesiyle teşekkür etti. Tehlikesizce taşımanın mümkün olmaması yüzünden onu bekçinin evinde tedavi etmeye devama başladım. Rus oldu-

ğunu, büyük bir aileye mensup bulunduğunu, adının kont Nadine olduğunu öğrendim. Av arkadaşları ona bu ismi veriyorlardı.

"Her ne kadar yara tehlikeli idiyse de gençliği, gürbüzlüğü, hele Archambauld ninenin bakımı sayesinde Nadine tehlikeyi atlattı. Fakat her zaman uzun yürüyüşler yapamıyordu. Yalnızlığının kendisine bir üzüntü olacağını, kibar hayata ve lükse alışmış bir delikanlı için kışın ufuk olarak yapraklarla dallarla arkadaşlık edip Archambauld'un sessiz piposiyle ormanın ortasında böyle bir hastalıktan sonraki günlerini geçirmenin zor bir şey olduğunu düşünerek ziyaretlerimden dönerken sık sık onu da arabama alıyordum. Akşam yemeklerini bizimle beraber yiyordu. Hattâ arada sırada, hava pek kötü olduğu zaman evde yatıyordu.

"İtiraf etmeliyim ki bu adamı, bu haydudu seviyordum. Bütün bildiklerini nerden öğrendiğini bilmiyordum. Fakat her şeyi biliyordu. Denizlerde yolculuk etmiş, askerlik yapmış, dünyayı dolaşmıştı. Savaştan, denizcilikten, anlıyordu. Karıma, memleketinin eczacılığına ait reçeteler veriyor, kızıma Ukrayna şarkılarını öğretiyordu. Muhakkak olan bir şey varsa onun etkisi altında idik. Akşam eve dönerken onu ocağımın başında gidip bulacağımı sevinçle düşünüyor, yolun sonunda, karanlık gecenin içinde beni bekliyen bu ışıklı topluluğa zihnen katılıyordum. Karım bu genel çekiciliğe biraz

karşı koyuyordu. Fakat benim ihmalciliğime karşı denge unsuru olmak üzere takındığı bu güvensizliğe, huyunun tabiî bir hali olduğu için, önem vermiyordum.

"Bu sırada hastamızın sağlığı günden güne düzeliyordu; hattâ kışı Paris'te geçirmesi onun için çok daha iyi olacaktı. Fakat gitmiyordu. Sanki köy onun hoşuna gitmişti. Çünkü köyü bırakmıyordu. Fakat hangi bağlarla bağlı olabilirdi? Bu noktayı kendi kendime sormayı aklımdan geçirmiyordum.

Nihayet bir gün karım bana:

"— Beni dinle, Rivals! M. Nadine, ya maksadını açıklasın, ya da eve bu kadar sık gelmesin; Madeleine'le olan münasebeti hakkında etrafımızda dedikodular dolaşmaya başladı.

"— Madeleine'le mi?... Hadi canım, bu da ne garip bir düşünce!

"Kontun, benim için, her gece yaptığımız tavla partisiyle, pünçlarımızın etrafında denizciliğe ait konuşmalarımız için Étiolles'de kaldığına safça bir inancım vardı. Ah, sersem kafalı herif! Kontun evden içeri girer girmez kızıma bakmam, renginin değiştiğini, gergefini işlediğini, Nadine'in bulunduğu zaman onun nasıl sessiz sedasız oturduğunu, onun gelişini gözetlemek için pencereden nasıl eğildiğini görmek yetermiş. Görmek istemiyenler için gözün iyisi kötüsü olmaz, ve ben körlükte inat ediyordum. Bununla beraber ortada olan bir

meseleyi tasdik etmek gerekti. Madeleine annesine, Kontla seviştiklerini itiraf etmişti. Bu meselenin açıklamasını yaptırmak kararıyle gidip Kont'u buldum.

"Gerçekten Kont meseleyi açıkladı, hem de kalbime sokulan bir açık kalblilikle ve doğrulukla. Kızımı seviyordu. Asalet hususunda direnen ailesinin kararlarımıza karşı ortaya atacakları engelleri benden saklamadan, kızımı istiyordu. Müsaade almak bakımından gereken yaş sınırını aştığını ve zaten benim Madeleine'e vereceğim şeyler de kendi servetine katılınca meydana gelecek paramn bir evin masraflarına bol bol yeteceğini ilâve ediyordu. Servetler arasındaki büyük dengesizlik beni ürkütebilirdi. Fakat bana, gelir kaynaklarının azlığı hakkında söylediği sözler, beni derhal kandırmaya yetti. Hem sonra büyük kişi zade hali, işleri düzeltmekte, her şeye bir karar vermekte, her şeyi gözü kapalı olarak imza etmekte göstermediği kolaylık. Hasılı hâlâ, hangi kapıdan evimize girdiğini birbirimize sorduğumuz bu adam, gelecekteki damadımız olarak eve yerleşti. Bu işte pek aceleye gelen bir tarafın, tabiî olmayan bir noktanın bulunduğunu hissediyordum; fakat kızımın mutluluğu beni sersemletmişti. Annesi bana: "Soruşturma yapmalıyız, çocuğumuzu rasgele vermemeliyiz" dedikçe onunla ve onun devamlı endişeleriyle alay ediyordum. Ben damadımdan o kadar emindim ki! Bununla be-

raber bir gün ormandaki avlanma alanlarının bellibaşlı ortaklarından biri olan Mösyö de Viéville'e Kont'tan söz ettim.

Bana:

"Vallahi! Azizim, Rivals, dedi. Kont de Nadine'i ben tanımıyorum. Bende mükemmel bir delikanlı etkisi bıraktı. Büyük bir ad taşıdığını, çok iyi bir eğitim gördüğür'i biliyorum. Birlikte bir av pususu kurmak için bu bilgi fazlasiyle yeter. Ama şimdi, kızımı onunla evlendirmeye kalksaydım, muhakkak ki olayların içine biraz daha fazla girmeye çalışırdım. Sizin yerinizde olsam Rus elçiliğine başvururdum. Onlarda gereken bilgilerin hepsi vardır.

"İhtimal sen, iyi kalbli Jack'ım benim hiçbir şeye bakmadan koşa koşa elçiliğe gittiğimi sanırsın. Oysa! Hayır! Çok tasasızdım, daha doğrusu fazla tembeldim. Vaktimin olmayışı yüzünden, hayatta, arzu ettiğim şeylerin hiçbirisini yapamadım. Zamanlarımı boşuna mı harcadım, yoksa mahv mı ettim, bilmiyorum, fakat öldüğüm zaman hayatta yapmasını düşündüğüm şeylerin yarısından çok daha azını yapmış bulunacağım. Bu tatsız bilgiler için karım tarafından rahatsız edildiğimden sonunda yalan söyledim: "Evet, evet, oraya gittim, aldığım bilgi güzel... Bu kont de Nadine'lerde külçe ile altın varmış." O zamandan beri hatırlarım, Paris'e gittiğimi ya da oradan döndüğümü düşünen bizim çapkının garip bir hali vardı;

fakat ben o zamanları hiçbir şey göremiyordum, kendimi tamamiyle çocukların mutlu günlerini dolduran gelecek hayat projelerine vermiştim. Yılın üç ayında bizimle beraber oturacaklar, geri kalan kısmını da Nadine'e hükümette büyük bir memuriyet teklif edilen Saint-Petersbourg'da geçireceklerdi. Zavallı karım bile hepimizin sevinç ve güvenini paylaşmıştı.

"Kışın son günleri devamlı konuşmalar, ve mektuplaşmalarla geçti. Kontun kâğıtlarının gelmesi uzun sürüyor, anası babası rıza göstermekten çekiniyorlardı. Oysa bu zaman içinde bağlar gittikçe o kadar kuvvetleniyor, içli dışlı öyle bir hal alıyordu ki kendi kendime merakla soruyordum: "Ya kâğıtlar gelmezse!..." Sonunda o kâğıtları alabildik: Kâğıtlar denilen şey doğum, vaftiz, askerlik hizmetlerinden af özetlerini gösteren okunması imkânsız, birbirinin içine geçmiş kargacık burgacık yazılardan ibaret bir tomar. Bizi eğlendiren şey gelecekteki damadımızın adları oldu. Bir sayfa soyadlariyle unvanlarla herkese ait bir isim için bir kol salan bir soyadı ile, İvanivitch'lerle Nicolavitch'lerle. Stéphanovitch'lerle dolmuştu.

"Adı kısaca. Madeleine Rivals olan zavallı kızım gülerek ona:

— Sahi, bu kadar çok adınız varmı? diyordu.

Ah! Ahlâksız herif ah! Daha birçok adları varmış onun...

"İlk önce evlenmenin büyük bir şatafatla Paris'te Saint-Thomas-d'Aquin kilisesinde yapılması söz konusu oldu. Fakat Nadine babasının baskısına bu kadar karşı gelmenin doğru bir şey olmıyacağını ileri sürdüğü için, düğün, sadece Étiolles'de sicil defterlerinde tamiri imkânsız bir yalanın delilini gizliyen şu bildiğin küçük kilisede sade bir şekilde yapıldı. Ne güzel bir gündü. Ve ben ne kadar memnundum! Görüyorsun ya bu şeyleri anlamak için baba olmak gerek. Kolumda titriyen kızımla beraber kiliseye girerken duyduğum gurur, sonra kendi kendime: "Çocuğum mutludur. Bu mutluluğu bana borçludur." diyebilmenin sevinci Ah! Kilise kapıcısının kemerin altında yere indirdiği teber darbesi bütün hayatımda ta kalbimin içinde kalacaktır. Törenden sonra evde yenen öğle yemeği ve çocukların bir balayı seyahati için posta arabasınna binerek gidişleri. Her ikisinin arabanın içinde birbirlerine daha fazla sokulduklarını, kendi mutluluklarının verdiği iki katlı bir hıza kapılıp gittiklerini ve pek az sonra içinde kırbaç şaklamalariyle çıngırak seslerinin duyulduğu bir neşeli toz bulutuna sarındıklarını hâlâ görürüm.

"Buna benzer sebeplerle yola çıkanlar mutludurlar; fakat geride kalanlar çok acı duyarlar. Annesiyle ben geceleyin, sofraya oturunca aramızda meydana gelen boşluk bize yalnızlığımızı derin derin hissettirdi. Hem sonra bu yal-

nızlık, kendimizi ayrılığa alıştırmaya zaman bırakmadan apansız gelmişti. Birbirimize şaşkın şaşkın bakıyorduk. Benim ne de olsa bir dış âlemim, hastalarım vardı. Orada burada dolaşabiliyordum. Fakat zavallı anne, ıstırabını, kendisine evlâdının yokluğunu her zaman hatırlatan evin köşelerinde avutmak zorundaydı. Bu kadınlara mahsus alınyazısının bir cilvesidir. Bütün ıstırapları, bütün sevinçleri onlar, içten duyarlar. Bu ıstıraplar orada toplanır, oraya kazınır. Öyle ki bu sevinç ve ıstırapları onlar, düzelttikleri bir dolabın içinde, yeni bitirdikleri bir el işinin arasında tekrar bulurlar. Bereket versin ki Piza'dan, Floransa'dan aldığımız mektuplar aşk ve güneş ışıklariyle dopdolu idi. Sonra zihnen daima çocuklarla meşguldük.Bundan başka onlara evin yanında küçük bir ev yaptırıyordum. Perdeler, oda takımları, duvar kâğıtları seçiyorduk. Her gün onlardan söz açıyorduk: "Buradalar... Şuradalar... Uzaklaşıyorlar... Yaklaşıyorlar." Hasılı, yolcuların, dönüşte, kendilerinden önce varması için postaya verdikleri o son mektupları bekliyorduk.

"Bir gece, vizitalarımdan pek geç dönmüş. karım yattığı için şuracıkta yalnız başıma akşam yemeği yiyordum. Kulağıma bahçede, merdivenlerde, telâşlı telâşlı yürüyen adımların sesi geldi. Kapı açıldı. Gelen kızımdı. Artık o, üç ay önce giden genç ve güzel kadın değildi. Perişan, çılgın, düşkün halli, kötü kısa bir elbisese

sarılı, elinde yol çantasiyle beraber değişk, solgun, zayıf bir zavallı yavru olmuştu.

"— İşte ben... ben geldim.

"— Ah, Yarabbi! Sana ne oldu? Ya Nadine nerede?

"Cevap vermedi. Gözlerini kapadı. Titredi, titredi. İçimin nasıl yandığım tahmin edersin.

"— Yalvarırım sana! Yavrum!... Söyle bana! Kocan nerede?

"— Artık kocam yok!... Artık kocam yok!... Zaten kocam yoktu ki olsun.

"Sonra birdenbire, şimdi senin oturduğun yerde, yanıma oturarak yüzüme bakmadan, korkunç hikâyesini bana yavaş sesle anlattı...

"Kont değilmiş... Adı Nadine değilmiş. Roesch adında sefil bir serseri ve yol gözetliyen bir haydut, aşağılık bir Rus yahudisi, hiçbir iş beceremediği için her türlü sahte sanatlar yapan heriflerden biriymiş. Riga'da evlenmiş, Sainte - Pétersbourg'da evlenmiş. Bütün kâğıtları uydurma, kendi tarafından düzülmüş, servet kaynaklarına gelince, Rus bankasının çeklerine göre adreslerini yazmak suretiyle taklidetmiş. Kendisini suçluların iadesi kaidesine göre Torino'da tevkif etmişler.

Sevgili yavrumun, kocasının iki karılı bir sahtekâr olduğunu öğrenerek ondan hemen ayrıldığım, yabancı bir şehirde nasıl tek başına kaldığını tasavvur ediyor musun? Çünkü bu sefil herif bütün cinayetlerini kendi itiraf et-

miş bulunuyordu. Kızın tek bir düşüncesi vardı: O da, buraya bizim yanımıza sığınmak... Daha sonraları bize anlattığına göre kafası öyle karmakarışık olmuş ki istasyonda, artık söyliyecek kelime bulamıyarak kendisine nereye gideceğini soran memurlara: "Oaraya, annemin evine..." diye cevap vermiş. Kendine bu alçak herifin verdiği bütün şeyleri, mücevherlerini, elbiselerini otelde bırakıp kaçmıştı. Yolculuğunu bir solukta yapmıştı. Nihayet buraya evine, yuvasına dönmüştü. Uğradığı felâketten beri ilk defa ağlıyordu.

"Ben ona:

" —Sus... Sakin ol... Anneni uyandıracaksın, diyordum.

"Oysa ben ondan çok daha gürültü yaparak ağlıyordum.

"Ertesi gün karım her şeyi öğrendi. En ufak bir yermede bulunmadı.

"— Bu evlenmeden bize bir felâket geleceğini biliyordum, dedi. Bu herifin evimize girdiği ilk günden beri onda birtakım önseziler belirmişti. Ah! Biz doktorların, teşhislerimizden söz edilir. Oysa talihin kadınların kulaklarına fısıldadığı sırlarla, ihtarlarla bu teşhis kabiliyetini kıyaslamak mümkün mü? Kızımın gelişi köyde çabuk duyuldu.

"— Vay! Mösyö Rivals, yolcularımız geldiler öyle mi?

"Benden bilgiler, havadisler bekliyorlardı...

Fakat halimden mutlu olmadığım açıkça görünüyordu. Kontun bulunmayışı, Madeleine'le annesinin hiç dışarı çıkmamaları dikkati çekiyordu. Az sonra bana her şeyden ağır gelen bir acıma sevgisiyle çevrildiğimi hissettim.

Bununla beraber henüz felâketimin hepsini bilmiyordum. Kızım bana sırrını açmamıştı: Bu sahte, gayrimeşru, şeref kırıcı birleşmeden bir çocuk dünyaya gelmek üzere idi...O zaman evimizi öyle bir keder kapladı ki! Dilsiz ve şaşkına dönen karımla benim aramda Madeleine kundak takımını dikiyor, annelerin iftihar ve sevinci olan bu minicik şeyleri dantelalarla, kordelâlarla süslüyordu. Bir utanç duymadan bakamıyordu. Bununla beraber şunu seziyordum ki kendini aldatmış olan bu sefil herife karşı en küçük ima onu ürpertip, benzini kül gibi ediyor, "ona" ait bir insan olmak düşüncesi bir leke gibi onu rahatsız ettiği hissini uyandırıyordu. Bu hali benden daha iyi fark eden karım, arasıra: "Aldanıyorsun... Kızın bu herifi hâlâ sevdiğine eminim." Evet kız bu herifi seviyordu. Kini, hınca ne kadar büyük olursa olsun kalbindeki aşk çok kuvvetli idi... Şüphesiz onu kahreden şey böyle değersiz bir adamı sevemeye devam etmesinden duyduğu vicdan üzüntüleri oldu. Çünkü Cécile'imizi dünyaya getirdikten birkaç gün sonra öldü. Çekilip gitmek için sanki bu doğumu beklemişti. Baş yastığının altında katlanmış, katları örselenmiş, evlenmesinden önce

Nadine'nin kendine yazdığı, satırları silinmiş, göz yaşlariyle ıslanmış tek bir mektup bulduk. Bu mektubu tekrar tekrar okumuş olacaktı. Fakat bunu itiraf etmek için pek fazla bir gururu vardı. Her zaman dudaklarının kenarında durduğuna kani bulunduğum şu taşımakta olduğu adı bir defa bile söylemeden öldü.

"Bir köyde, sessiz küçük bir evde, ancak Londra, Paris gibi büyük şehirlerin hayhuyu içinde mümkün olabilen karanlık, karışık facialardan birinin geçmesine hayret ettin değil mi yavrum? Kara talihin, tesadüfen ardıç ormanlarının ve çitlerinin arkasına iyice gizlenmiş bir köşeyi gelip bulması, bana savaş sırasında tarlasının kenarında bir çiftçiyi, okula giden bir çocuğu öldüren serseri kurşunları hatırlattı. İşte bu, aynı kör vahşettir.

"Bana öyle geliyor ki eğer küçük Cécile'imiz olmasaydı, karım kıziyle beraber ölürdü. O günden itibaren hayat, derin bir sessizlik içinde ıstırap ve serzenişlerle geçti. Bundan ötesini sen de gördün. Bu çocuğu büyütmek, bu evde, doğumunun felâketini kendisine duyurmadan büyütmek gerekiyordu. Öyle müthiş bir çaba harcıyorduk ki! Gerçekte mahkûmiyetten birkaç ay sonra ölen babadan büsbütün kurtulmuştuk. Ne yazık ki köyde, birkaç kişi baştanbaşa hikâyeyi biliyordu. Cécile'i bir boşboğaz-

lıktan ve hele çocukların, gizlice öğrendikleri sırları, işittikleri bütün şeyleri safça bir gammazlıkla, berrak gözlerle, gülümser dudaklarla çabuk alıp sattıkları şu sâf gaddarlıktan korumak söz konusu idi. Küçük kızın seni tanımadan önce ne kadar yalnız olduğunu biliyorsun. Bu tedbir sayesindedir ki nasıl bir fırtına içinde dünyaya geldiğini şimdi bile bilmiyor. Ona sadece öksüz olduğunu, taşıdığı şu adını açıklamak annesinin aile içinden evlendiği söylendi.

"Her zaman pek geveze, pek dedikoducu küçük bir köy için bu gizli anlaşma, kendi çevresinde birçok mert insanların bulunduğuna bir delil değil midir? Bizim felâketimizi bilenler arasında,, Cécile'in önünde, pek büyük bir acıya sebebolacak küçük bir imada bulunan, beşiği etrafında oynanmış bu facia hakkında ufak bir şüphe uyandırabilecek tek bir kelime harcayan kimse çıkmamıştı. Bu hal, zavallı büyük annenin devamlı bir korku içinde yaşamasına engel olamıyordu. O hele çocuğun sorularından korkuyordu. Ben de onun gibi bu sorulardan korkuyordum ama beni meşgul eden şeyler, derin, amansız, bambaşka şeylerdi. Şu veraset muammaları ne korkunçtur! Kızımın kızının, doğarken, şu şerefsizlik mirasını getirip getirmediğini kim bilirdi? Çünkü bu türlü sefiller çocuklarına, bırakılacak servetleri olmayınca çoğu zaman korkunç hulyalarını aktarırlar. Evet, Jack, bunları sana, bu temizlik ve iyi-

lik mucizesini tanıyan sana söyliyebilirdim. Bu tanrısal çizgilerde babanın meydana çıkıvereceğini göreceğim diye, bu temiz seste, kadınlığın bütün işve kaynaklariyle halen fesada uğrayan babadan gelme eseri tekrar bulacağım diye her zaman korkmuştum. Oysa annesinin, ince, zarif hayaline bir acımanın zenginliğini çekiciliğini katarak, hâfızada tekrar uyanan şu portreler gibi, çocukta tecelli ettiğini görmek ne seviçli, ne göğüs kabartıcı bir haldi. Şakacı, gülümsemesi tatlı, yumuşak ve gururlu, hattâ Madeleine'in gözlerinden daha gururlu şu gözleri, gerekince "Hayır" demesini bilecek olan ciddî ve iyiliksever dudakları büyük annede bulunan bütün iyi huylar, cesareti ve sağlam iradeyi fark ediyordum.

"Bununla beraber, gelecek bana dehşet veriyordu. Torunum kendi felâketinden, bizim felâketimizden daima habersiz kalamazdı. Belediyedeki büyük sicil defteri açılınca, olay bazı özellikler gösteriyordu. Étiolles köyüne ait defterde Cécile şu acı: "Babası meçhul" kaydiyle kayıtlandırılmıştı. Cécile'in evlenmesi bizim için müthiş bir an olacaktı. Ya kız, gerçeği öğrenip, bu kalpazanın kiziyle, babası belli olmıyan bir çocukla evlenmekten çekinen bir adamı severse ne olacaktı?

"Büyük anne:

"O bizden başkasını sevemez, evlenmez, diyordu.

"Hiç bu kabil mi? Biz ölünce ne olacaktı? Bu güzellikte bir kızı hayatta koruyucusuz bırakmak ne tehlikeli, ne üzüntülü bir şeydi. Bununla beraber ne yapabilirdik? Ancak böyle müstesna bir kader, yine müstesna olan bir kaderle birleşebilirdi. Onu nerede bulmalı? Herkesin kendini düşündüğü, kendi işini kendi izlediği ve kendi kendine hüküm verdiği her ailenin açık havada, gün ışığında, bir asma gibi etrafa yayılan bir köyde böyle birisi bulunamazdı... Paris'te kimseyi tanımıyordum. Hem sonra Paris bir çirkef çukuru... İşte bu sırada annen gelip köye yerleşti. Onu d'Argenton'la evli sanıyorlardı; onları ziyarete başladığım zaman Archambauld'un karısı gizliden gizliye bu ailenin meşru olmadığını söyledi. Bu haber bana ışık oldu. Seni görünce kendi kendime: "İşte Cécile'in kocası" dedim. Bu andan itibaren seni bir erkek torunum olarak gördüm. Seni yükseltmeye, okutmaya başladım.

"Oooh! Derslerden sonra eczanenin köşesinde seni ondan daha büyük, daha kuvvetli, onu senden daha akıllı, daha yakın, daha mutlu gördükçe birbirinize yaklaştıran bu yeni dostluğun önünde heyecana, şefkatli bir acımaya kapılıyordum. Sonra Cécile sana sâf küçük kalbini daha fazla açtıkça, senin de zekân daha fazla serpildikçe, benliğinde güzel, büyük şeyleri öğrenmek hevesi çoğaldıkça fikrimden ötrü gururlanıyor ve kendimi mutlu hissediyor-

dum. Zihnimde her şeyi hazırlamıştım. Siz yirmi yaşınızda bana gelip:

"— Büyük baba, biz birbirimizi seviyoruz, ve benim de:

"— Birbirinizi sevmelisiniz, çok sevmelisiniz... Bunu iyi biliyorum. Çünkü siz çevreniz tarafından red ve tahkir edilen yavrularsınız. Bu sebeple hayatta birbirinizin her şeyi olacaksınız, diye cevap verdiğimi görüyordum.

"Bu herif seni bir işçi yapmak istediği zaman bende fark ettiğin o sonsuz öfke işte bu sebeptendi. Bana öyle geliyordu ki sanki benden kaçırılan çocuğumdu, küçük Cécile'in kocası idi. Benim o, harikulâde plânım, seni iş âlemine fırlattıkları aynı yükseklikten yuvarlanıp çöküyordu. İnsanlık sevgisi iddiasında bulunan bu çılgınlara öyle lânet ettim ki! Böyle olmasına rağmen içimde yine bir ümit saklıyordum. Kendi kendime: "Başlangıçta edinilen çetin tecrübeler insanlara fazla olgunluk verir. Eğer Jack üzüntülerini yener, çok okur, kafasındaki amacını, kolları çalışırken bile devam ettirirse onavereceğim kadına lâyık olur." Senden çok nazik, çok şefkatli mektuplar aldıkça bu düşüncelerle dolup boşalıyordum. Bu mektupları Cécile ile beraber okuyorduk; sonra her gün senden söz açılıyordu.

"Birdenbire şu hırsızlık haberi duyuldu. Ah! Dostum, öyle bir dehşet içinde kaldım ki... Seni bu kötü yolun üstüne atmak suretiyle el-

den çıkaran bu canavar herifin gaddarlığına, annenin zaafına karşı öyle bir öfke hissettim ki. Bununla beraber yavrumun kalbinde senin için sakladığı şefkat ve sevgiye saygı gösterdim. İlk hayal kırıklığına daha fazla katlanması için daha olgun bir yaşa gelmesini, daha sağlam bir düşünüş kabiliyetine ermesini bekliyerek gerçeği söylemeye cesaret edemedim. Zaten annesinin verdiği canlı örnekle de anlıyordum ki onda da canlı bir toprak vardı. Oraya atılan her tohum kök salıyor, daha fazla mukavemet kazanıyordu. Bu küçük kalbe kök saldığını hissediyordum. Seni oradan çıkarmak için biraz zamanın geçmesini, unutmasını bekliyordum. Oysa, hayır hiçbir şey değişmemişti. Hiçbir şeyin değişmediğini bekçinin evinde seni görüp de ertesi gün bizi ziyarete geleceğini haber verdiğim gün fark ettim. Gözlerinin parıldayışını, bütün gün çalışmasını bir görmeliydin! Bu hal, onda bir işarettir: büyük heyecanlara kapıldığı zamanlar daha büyük bir faaliyetle çalışır. Sanki çok hızlı çarpan kalbinin vuruşlarını düzeltmek için kalemin ucunun hareketlerine ihtiyacı vardı.

"Şimdi beni dinle Jack! Kızımı seviyorsun değil mi? Annendeki körlüğün seni indirdiği şu şartlardan çıkarak onu kazanmak, onu fethetmek gerek. Seni bu iki ay içinde yakından inceledim: Vücutça da, ruhca da iyisin. O halde şöyle hareket etmek gerekiyor: Doktor olmaya

çalış. Étiolles'te benden sonra bu işe devam edersin. Önce, seni burada alıkoymayı düşündüm. Köylerimize kâfi gelen bir sağlık memuru olmak için çetin bir dört yıl geçirmek gerekeceğini, bu sırada köyde az önce anlattığım hâzin hikâyenin tekrar canlanacağını düşündüm. Hem şerefli bir insan için hayatını kazanmamak pek affedilmeyecek bir hareket olur. Paris'te hayatını iki taraflı olarak kazanacaksın. Odanda, klinikte, Paris'i bir bilgin ve üniversite şehri yapan şu derslere devam ederek, geceleri okuyacaksın. Her pazar seni bekliyeceğiz. Haftalık çalışmalarını kontrol edeceğim. Sana öncülük edeceğim. Cécile'in bakışı sana kuvvet verecek. Başarı göstereceğinde şüphem yok. Haydi çabuk ol... Şimdi girişeceğin işi Velpeau ve daha başkaları yaptılar. Bunu tecrübe etmek istemez misin? Bu çabanın sonunda Cécile var."

Jack az önce işittiği pek hâzin, pek fevkalâde hikâyenin etkisi ile kendini o kadar şaşkın ve üzgün hissediyor, fakat buna karşılık önünde açılan ufuk ona o kadar güzel görünüyordu ki söyliyecek tek bir kelime bulamadı. Bütün bir cevap yerine bu mükemmel adamın boynuna atıldı.

Fakat onda yine bir şüphe ve bir korku vardı. İhtimal Cécile ona sadece bir kardeş sevgisi duyuyordu. Hem sonra dört yıl pek uzun bir zaman. Acaba o zamana kadar beklemeye tahammül gösterebilecek mi idi?

Mösyö Rivals neşeli neşeli:

— Aman oğlum! Bunlar tamamiyle kendinize ait meseleler... Bunlara ben cevap veremem. Ben yalnız onunla bu mesele hakkında konuşmana müsaade edeyim. O yukarda... Demin merdivenden yukarı çıktığını duydum. Git onunla konuş.

Onunla konuşmak! İşte bu cidden güç bir işti. Heyecan boğazını tıkarken, kalbiniz bütün hiziyle çarparken haydi gelin de siz söyleyin bakalım.

Cécile eczanede yazı yazıyordu. Cécile, Jack'ı yedi senelik ayrılıktan sonra tekrar ilk defa gördüğü gün bile onu bu kadar güzel, bu kadar hâkim görmemişti. Fakat o günden beri onda ne kadar büyük bir değişiklik olmuştu. Yüz çizgilerine bir asalet kazandıran güzellik tavırlarındaki çekingenliğin verdiği becerik-sizliği büsbütün ortadan kaldırıyordu. Öyle iken yine kendisini onun önünde küçük görmekten kendini alamıyordu.

— Cécile, ben gidiyorum, dedi.

Cécile bu gidiş haberi karşısında sapsarı bir halde ayağa kalktı.

— Çetin vazifeme tekrar başlıyacağım Ama şimdi hayatımın bir amacı var. Büyük babanız gelip size, sevdiğimi ve sizinle evlenmem için çalışmam gerektiğini söylememe müsaade etti.

Öyle titriyor, öyle yavaş bir sesle bambaşka bir tarzda konuşuyordu ki Cécile, söylediklerini birbirinden ayıramıyordu. Fakat bu sözleri anlıyordu; odanın bütün köşelerinde uyanan geçmişin parlak güneş ışıkları altında oynaştığı bir sırada genç kız bu aşk itirafını on yıllık bütün hulyalarının, bütün düşüncelerinin birer aksi imiş gibi dinliyordu. Bu kız ne garip bir yaratık. Namuslu bir ailenin genç insanlarının böyle hallerde yaptıkları gibi yüzü kızaracak ya da yüzünü saklıyacak yerde gözlerindeki yaşların içinde akisler yapan tatlı bir gülümseme ile ayakta duruyordu. Cécile, bu sevginin, birtakım tecrübelerden, uzun bekleyişlerden, ayrılığın bütün üzüntülerinden geçeceğini biliyordu. Fakat Jack'a daha fazla cesaret vermek için metanet gösteriyordu. Jack tasavvurlarını açıklayıp bitirince genç kız ona küçük, vefalı elini uzatarak:

— Jack, dedi. Sizi dört yıl bekliyeceğim, sizi daima bekliyeceğim, dostum.

IV

ARKADAŞ

— Söyle bakalım, Le Balafre, şimendifer idaresinde, hiç tanıdığın bir kimse yok mu? Bak, posta vapurlarından gelen ve işçi yazılmak istiyen bir delikanlı..

Yüzü, eski bir kazaya delâlet eden uzun bir yara iziyle yarık, kasketli, üstüne bir işçi ceketi giymiş Le Balafre adı verilen uzun boylu adam tezgâha yaklaşmıştı. İşçi yazılmak işleri aşağı yukarı her zaman bir şarapçı dükkânında geçtiği için kendisine tanıtılan kalfayı baştan-başa süzdü, bazularını yokladı.

Bir doktor tavruyla:

— Kaslar biraz zayıf ama madem ki kazan dairesinde çalışmış...

Jack:

— Evet, tam üç yıl, dedi.

— Eh! Bu da yüzünün anlattığından çok daha kuvvetli olduğunu gösterir. Oberkamph sokağında büyük bir müessese olan Eyssendeck'lere git. Oyma makinesine, kantara bir gündelikçi arıyorlar. "Usta"ya beni Le Balafre gönderdi, dersin. Ee, şimdi bir şişe şarap parasını ver bakalım.

Jack istenilen şarap parasını verdi. Kendisine az önce salık verilen yere gitti. Bir saat sonra Eyssendeck müessesesinde gündeliği altı franka bir iş bulduğu için gözleri parıl parıl, başı havaya kalkık, fabrikaya pek uzak olmayan kiralık bir oda araya araya Faubourg-du-Temple sokağından geçiyordu. Akşam oluyordu. Şimdi pazartesi günleri bütün kenar mahallelerinin tatil günü olduğundan sokakta büyük bir canlılık vardı. Bu yokuşlu, uzun yolun üstünden, şehre doğru inen ya da şehrin eski kapısına doğru çıkan insanlar, ardı arası kesilmeden gidip geliyorlardı. Hele kanalın üstünde o ne gürültü, durmadan izler çizerek yolun kenarındaki akan suların boyunca uzanıp giden, yiyecek içeceklerle, ucuz sebzelerle, yayılmış balıklarla dolu işçi kadınların — zahmetli günlük işlerin evden uzaklaştırdığı zavallı kadınların — aile çorbasını tam hazırlıyacağı sırada alışveriş yaptıkları, tam bir gezer pazar olan şu bütün küçük arabaların sebeboldukları zarar yüzünden vaktinden önce aralanmış, dik ve çakıllı şu kaldırımın üstünde o ne kaynaşma! Ya o çarşı çığlıkları, o Paris'e mahsus çığlıklar... Kimisi pek tiz notlara kadar yükselen, neşeli, kimisi adını bağırdığı eşyanın bütün ağırlığını sırtlarında sürüklüyormuş gibi bir duygu veren o biteviye, fıstıkimakam sesler:

— Küçük güvercin palazlarım var!...

— Tavalık dil balığı, tavalık!

— Su teresi, demeti altı meteliğe...

Jack bütün bu kaynaşmanın ortasında, başı yukarda, kiralık odaların sarı levhalarını, azalan aydınlığın içinde gözliyerek yürüyordu. Bahtiyardı, girişmek üzere bulunduğu öğrencilik ve işçilik gibi iki taraflı bir hayata başlamak için sabırsızdı. Emindi, cesaretle dolu idi. Onu itiyorlardı, kakıyorlardı. Bunların farkında olmuyor, ufak tefek işçi kadınlarının, kendisinin yanından geçerken şaşırarak, birbirlerine: "Ne güzel erkek" dediklerini işitmiyordu. Yalnız büyük kenar mahallenin her şeyi onun neşesine, güvenine uymuş gibi görünüyor, uysal, gamsız şu Paris'li karakterinin cevherini meydana getiren devamlı neşe ile cesareti artıyordu. Bu sırada kışlaya dönüş saatini haber veren bir boru sesi ile, düzenli adımları ancak fark edilen birtakım asker kalabalığının arasına sıkışmış bulunuyordu. Bir akşam duası çanı gibi: Hazır ol! diye haber veren boru sesiyle biraz âhenk kazanmış sokakta, çocuklar ıslık çalarak askerlerin arkasından gidiyorlardı. Yüzler ancak civarın yorgunluğuna serpilen bu canlı müzik ile ışıklanıyordu.

Jack yürürken kendi kendine:: "Yaşamak ne mutlu şey! Ne kadar çok çalışacağım!" diyordu. Birdenbire kasketlerle, fötr şapkalarla dolu, bir org gibi dörtköşe bir sepete çarptı Duvara dayalı bu hasır sepetin manzarası ona Bélisaire'in yüzünü hatırlattı. Ancak bu sepet

ona benziyordu; fakat bu benzeyişi tamamlıyan şey, şapka dolu sepetin, çiriş ve meşin kokan dar camekânında sağlam çivilerle örtülü, birçok ayakkabının parlak köselelerini sermiş olan bir küçük dükkânın önüne konmuş bulunmasıydı.

Jack, arkadaşı ayak satıcısının sonsuz ıstırabını, kendi ölçüsüne göre yapılmış bir ayakkabı için bir türlü tatmin edemediği hulyasını hatırladı. Dükkânın içini seyrederken gerçekten kasket satıcısının her zaman pek çirkin fakat göze çarpacak şekilde daha temiz ve daha iyi giyinmiş, gülünç ve kaba silüetini farketti. Jack onu tekrar bulduğu için gerçekten sevindi. İki üç defa cama vurduktan sonra dükkân sahibinin kendisine gösterdiği bir ayakkabıyı siper etmekten kendini alamıyan gezer satıcının gözüne ilişmeden içeri girdi. Ayakkapları kendine değil, kocaman kafası sıska omuzlarının arasında her iki tarafa sallanan, benzi uçuk, dolgun, dört beş yaşlarında bir çocuğa alıyordu. Kunduracı ayakkaplarını çocuğun ayağına uydurmaya çalışırken Bélisaire tatlı bir gülümseme ile çocukla konuşuyordu:

— Ayağın içinde rahat değil mi yavrucuğum? Kim bilir küçücük ayakları ne kadar sıcak olacak? Weber dostumun...

Jack'ı görünce hayret etmemiş gibi göründü.

Bir gün önce görmüş kadar sakin bir tavurla:

— Vay, siz misiniz? dedi.

— E, güneydın, Bélisaire? Burada ne yapıyorsunuz? Bu küçük oğlan sizin mi?

Gezer satıcı açıkça "Benim olmasını ne kadar isterdim." sözünü ifade eden bir iç çekmesiyle:

— Yok canım! Madam Weber'in oğlu, dedi.

Dükkân sahibine hitabederek, ilâve etti:

— Bari ayakkapları geniş tutsaydınız? Parmaklar içinde rahatça uzanabilsin. İnsanın canını yakan bir ayakkabısı olması ne bedbehtliktir!

Zavallı adam, Madam Weber'in oğluna, ölçüsüne göre ayakkabı yaptırmak için yeteri kadar parası olduğunu, fakat kendisine böyle bir ayakkabı ısmarlamak için henüz parası olmadığını belli eden bir kederle ayaklarına bakıyordu.

Gezer satıcı, çocuğa rahat edip etmediğini yirmi defa sorduktan, önünde yürüttükten, yerde tepindirdikten sonra cebinden, kırmızı yünden yapılmış,ı ilmikli uzun bir keseyi zorla çıkardı ve kesenin içinden birkaç gümüş para seçip, halk tabakasının para verdikleri zaman takındıkları o ciddî ve düşünceli tavru takınarak, satıcının eline sıkıştırdı.

Dışarı çıktıkları zaman sanki üstü kapalı: "Bu tarafa gidiyorsanız benim de tamamiyle öbür tarafa işim var." diyen mânalı bir sesle Jack'a:

— Ne tarafa gidiyorsunuz, arkadaş? diye sordu.

Yorumlayamadığı bu soğukluğu hisseden Jack cevap verdi:

— Vallahi ben de nereye gittiğimi bilmiyorum. Eyssendeck müessesine gündelikçi olarak girdim. İşime çok uzak olmıyan bir oda arıyorum.

Kenar mahallenin bütün fabrikalarını tanıyan gezer satıcı:

— Eyssendeck müessesesinde ha!... Oraya girmek kolay değil. İnsanın iyi bir iş cüzdanı olması gerek.

Bu, "İyi bir iş cüzdanı" kelimesi üzerine derhal durumu kavrayan Jack'a bakarak göz kırpıyordu. Mösyö Rivals'le başına gelen şey Bélisaire'le de başına geliyordu. O da, kendisini altı bin frankın çalınmasiyle suçlu sanıyordu. Böyle bir suçlu duruma düşmenin, hattâ haksız olduğu anlaşılsa bile, giderilmesi mümkün olmayan izler bıraktığı ne kadar doğrudur. İşte meselâ Bélisaire, Indret'de geçen olayları öğrenince müdürün yazılı tanıklığını görünce birdenbire yüzü değişti ve keyifli zamanlarda olduğu gibi sevimli ve gülümser kırışıklar, toprak gibi yüzünü aydınlattı.

—Beni dinleyiniz Jack. Bir uyku tüccarı (1)

(1) Odaları, eşyalariyle kiraya veren ev sahibi.

— Vay, siz misiniz? dedi.

— E, güneydın, Bélisaire? Burada ne yapıyorsunuz? Bu küçük oğlan sizin mi?

Gezer satıcı açıkça "Benim olmasını ne kadar isterdim." sözünü ifade eden bir iç çekmesiyle:

— Yok canım! Madam Weber'in oğlu, dedi.

Dükkân sahibine hitabederek, ilâve etti:

— Bari ayakkapları geniş tutsaydınız? Parmaklar içinde rahatça uzanabilsin. İnsanın canını yakan bir ayakkabısı olması ne bedbehtliktir!

Zavallı adam, Madam Weber'in oğluna, ölçüsüne göre ayakkabı yaptırmak için yeteri kadar parası olduğunu, fakat kendisine böyle bir ayakkabı ısmarlamak için henüz parası olmadığını belli eden bir kederle ayaklarına bakıyordu.

Gezer satıcı, çocuğa rahat edip etmediğini yirmi defa sorduktan, önünde yürüttükten, yerde tepindirdikten sonra cebinden, kırmızı yünden yapılmış,ı ilmikli uzun bir keseyi zorla çıkardı ve kesenin içinden birkaç gümüş para seçip, halk tabakasının para verdikleri zaman takındıkları o ciddî ve düşünceli tavru takınarak, satıcının eline sıkıştırdı.

Dışarı çıktıkları zaman sanki üstü kapalı: "Bu tarafa gidiyorsanız benim de tamamiyle öbür tarafa işim var." diyen mânalı bir sesle Jack'a:

— Ne tarafa gidiyorsunuz, arkadaş? diye sordu.

Yorumlayamadığı bu soğukluğu hisseden Jack cevap verdi:

— Vallahi ben de nereye gittiğimi bilmiyorum. Eyssendeck müessesine gündelikçi olarak girdim. İşime çok uzak olmıyan bir oda arıyorum.

Kenar mahallenin bütün fabrikalarını tanıyan gezer satıcı:

— Eyssendeck müessesesinde ha!... Oraya girmek kolay değil. İnsanın iyi bir iş cüzdanı olması gerek.

Bu, "İyi bir iş cüzdanı" kelimesi üzerine derhal durumu kavrayan Jack'a bakarak göz kırpıyordu. Mösyö Rivals'le başına gelen şey Bélisaire'le de başına geliyordu. O da, kendisini altı bin frankın çalınmasiyle suçlu sanıyordu. Böyle bir suçlu duruma düşmenin, hattâ haksız olduğu anlaşılsa bile, giderilmesi mümkün olmayan izler bıraktığı ne kadar doğrudur. İşte meselâ Bélisaire, Indret'de geçen olayları öğrenince müdürün yazılı tanıklığını görünce birdenbire yüzü değişti ve keyifli zamanlarda olduğu gibi sevimli ve gülümser kırışıklar, toprak gibi yüzünü aydınlattı.

—Beni dinleyiniz Jack. **Bir uyku tüccarı** (1)

(1) Odaları, eşyalariyle kiraya veren ev sahibi.

bulmak için saat geç. Benim evime geliniz. Çünkü şimdi kendi başıma yaşıyorum. Büyük bir odam var. Bu gece orada yatarsınız... Hem... Hem size önemli bir teklifte bulunacağım... Fakat bunu yemek yerken konuşuruz. Hadi bakalım yola düzülelim.

Jack, gezer satısı, yeni ayakkaplarını kaldırımın üstünde büyük bir gürültü ile süriyen Madam Weber'in oturduğu Panayeaux sokağım sınırı içine alan Menilmontant tarafındaki kenar mahalleye doğru yokuşu çıkıyorlardı. Yolda yürürken Nantes'daki kızkardeşinin dul kaldığı için onunla beraber Paris'e geldiğini, alışverişler de kötü olmadığı için artık taşraya çıkmadığını anlatıyordu. Zaman zaman, fabrikalar tarafından bilinen her zamanki yolun üstünde: "Şapkalar! Şapkalar! Şapkalar!" diye bağırmak için hikâyesini yarıda kesiyordu... Yol bitmeden önce, yavaş yavaş sızlanmaya başlıyan Madam Weber'in oğlunu kucağına almak zorunda kalmıştı.

Bélisaire:

— Zavallı yavrucak! diyordu. Yürümeye alışık değil ki. Hiç dışarı çıkmaz. İşte arada sırada yanıma almak için ona bir çift güzel ayakkabı yaptırdım... Annesi bütün gün dışardadır. İşi evlere ekmek taşımaktır. Hani yorucu bir iş ha! Ama pek cesur, mert bir kadındır. Sabahleyin saat beşte gider. Öğleye kadar ekmek dağıtır. Bir lokma yemek yemek için tekrar ge-

lir. Sonra akşama kadar fırınına gider. Bütün bu zaman zarfında çocuk evde yalnız başına kalır. Bir komşu kadın çocuğa bakar. Fakat onunla uğraşacak bir kimse bulunmadığı zaman kibritlerle oynar korkusiyle iskemlesine bağlayıp masanın önüne oturtur... Hah işte bak, geldik.

Fakir insanların mutfak fırınlarını, portmantolarını koydukları, ufak odalarının almadığı eşyaları yığdıkları dar koridorlarla dolu binlerce küçük pencerelerin açıldığı büyük işçi evlerinden birinin içine girdiler. İçinden çocuk çığlıklarının, dumanların taştığı odaların görünmesini mümkün kılan kapılar hep bu ilâve kısma açılıyordu. Bu saatte akşam yemeği yenirdi. Jack geçerken masaya oturmuş bir şamdandan ışık alan insanları görüyor, yahut tahta masaların üstünde kaba sofra takımlarının çıkardığı gürültüleri duyuyordu.

Ayak satıcısı:

— Boğazola, arkadaşlar, diyordu.

Dolu ağızlar, dost ve neşeli sesler cevap veriyordu:

— Gecen hayırlı olsun, Bélisaire!

Bazı odaların içi daha hâzindi. Ne ateş vardı, ne ışık. Bir kadınla çocukları cumartesi günkü gündeliklerinden geri kalan parayı bu

akşam getirmesini bekliyerek, babanın yolunu gözetliyorlardı.

Ayak satıcısının odası altıncı katta, koridorun dibinde olduğu için Jack, arkadaşının tepesinde oturduğu bir arı kovanının petekleri gibi sıkışık olan sefil odaların içini gördü. Bununla beraber Bélisaire evinden çok büyük bir gurur duyuyordu.

— Şimdi nasıl güzel bir yere yerleştiğimi göreceksiniz Jack. Ne kadar güzel bir odam var... Hele durun biraz bekleyin... Odamıza girmeden önce küçüğü Madam Weber'in odasına götüreyim.

Kendi odasına bitişik odanın önündeki paspasın altından bir anahtar bulup çıkardı. Evin âdetlerini bilen bir adam gibi kapıyı açtı. Doğruca öğleden beri üstünde akşam çorbasının kaynadığı sobaya gitti, mumu yaktı: Sonra çocuğu masanın önündeki yüksek iskemleye bağlayıp eline oyalanması için iki tencere kapağı verdi.

— Şimdi, dedi. Çabuk gidelim. Madam Weber nerde ise gelir. Küçüğün yeni ayakkaplarını görünce ne diyeceğini görmek için içimde bir sabırsızlık var... Çok tuhaf bir şey olacak. Çünkü ayakkapların çocuğa nereden geldiğini anlamasına imkân yok. Şüphe etmesine de sebep yok. Evde onu çok seven o kadar insan var ki!... Ah öyle eğleneceğiz ki.

Ortasından bir çeşit camlı girinti ile iki kısma bölünmüş eğri tavanlı uzun bir odadan ibaret olan dairesinin kapısını açarken bu hale şimdiden gülüyordu. İstif istif kasketler, şapkalar kiracının ne işle uğraştığını bildiriyor ve duvarın çıplaklığı fakirliğini anlatıyordu.

Jack sordu:

— Aa! Bélisaire, demek siz artık ananız babanızla beraber oturmuyorsunuz ha!

Böyle haller karşısında alışık olduğu üzere başını kaşıyan ayak satıcısı biraz canı sıkılmış bir halde:

— Hayır, dedi. Bilirsin ya! Kalabalık ailelerde daima dirlik düzenlik olmaz. Madam Weber benim başkaları için çalışıp kendim için hiçbir şey kazanmayışımı doğru bulmadı. Bana yalnız başıma yaşamamı uygun gördü. Doğrusu ya iki üç kat kazandığımdan beri anama babama yardım edebiliyorum ve bir tarafa da birkaç kuruş koyabiliyorum. Bunu Madam Weber'e borçluyum. Bu kadın, akıllı bir kadın vesselâm!

Bélisaire konuşurken bir taraftan da lâmbasını hazırlıyor, mallarını istif ediyor, akşam yemeği ile uğraşıyordu. Yemek, üstüne, üç günden beri çalkalanan isli Ringa balıklarıyle çok lezzetli bir salamura haline gelmiş bir salça gezdirilmiş patates salatası idi. Beyaz boyalı tahta dolaptan üstü resimli iki tabak, kalaylı iki çatal bıçak, bir başka tahta kaşık, ekmek, şarap, bir demet bayır turpu çıkardı. Mahalledeki

bir marangoz tarafından dolap olarak yapılmış ayakları sarsak bir büfenin üstüne bütün bu şeyleri dizdi.

Ayak satıcısı, odası kadar evinin eşyasından da duyduğu bir gururla sanki orijinal mobilyelere sahipmiş gibi kesin bir eda ile **büfe, dolap,** demekten kendini alamıyordu.

Çeşitli haberler sütunu Jack'ın tabağının altına gelen, siyasal özet sütunu bayır turpu ile ekmeğin arasına düşen ve sofra örtüsü vazifesini gören gazeteden ibaret bu gerçek örtüyü, şu sofra örtüsünü muzaffer bir eda ile göstererek:

— Eh, şimdi sofraya oturabiliriz, dedi. Bu, gerçi köyde bana ikram ettiğiniz o cânım jambonların yerini tutmaz ama... Ah aman Yarabbi o ne jambondu öyle... Onun gibisini hiçbir yerde, hiçbir zaman yemedim.

Övmek gibi olmasın ama patatesler de enfesti. Onlara da değerini veriyordu. Misafirini iştahlı görmekten pek memnun olan Bélisaire bir ev sahibinin bütün vazifelerini yapmakla beraber küllenmiş ateşin üstünde kaynamakta olan suya bakmak ya da eğri bacaklarının arasında kahve çekmek için ikide bir gayretle ayağa kalkıyordu.

Jack dedi ki:

— Desenize Bélisaire, her şeyinizi tamamladınız. Burada mükemmel bir ev kurdunuz.

— Ooo! Bunların içinde benim olmıyan

birçok şeyler var... Bunları o beklediğimiz güne kadar Madam Weber ödünç olarak verdi.

— O beklediğiniz güne kadar mı Bélisaire?

Ayak satıcısı mert bir tavurla fakat yanaklarına iki tane kızıllık halkası oturarak:

— Evet, evleneceğimiz güne kadar, dedi.

Sonra Jack'ın kendisiyle alay etmediğini görünce devam etti:

— Bu evlenme, yakın bir zamanda aramızda kararlaştırılan bir iştir. Madam Weber'in ikinci bir defa evlenmeye razı olması benim için hiç ümidedilmiyen bir mutluluktur. İlk kocasının yüzünden çok bedbaht olmuş. İçen, iştiği zaman da döven bir haydutmuş... Bu kadar güzel bir kadına el kaldırmak günah değil mi? Biraz sonra eve dönünce onu göreceksin... Öyle mert öyle iyi kalbli bir kadındır ki... Ohhh! Sizi temin ederim ki onu dövmiyeceğim, hattâ kendisi beni dövmek istese bırakacağım dövsün.

Jack sordu:

— Peki ne zaman birleşeceğinizi tahmin ediyorsunuz?

— İşte asıl mesele orada ya! Ben bu işin hemen olmasını çok istiyorum. Fakat iyi düşünen bir kadın olan Madam Weber, yiyeceklerin bu kadar pahalı olduğu bir zamanda yalnız başımıza ev idare edecek kadar zengin olmadığımızı söylüyor ve bir arkadaşımızın olmasını istiyor.

— Bir arkadaş mı?

— Evet... Fakir olanlar dış mahallede hep böyle yaparlar. Yemeğe ve masrafa ortak olacak, karısından ayrılmış birisini ya da bir bekâr adamı ararlar. Ona oda verirler. Çamaşırlarını yıkarlar. Bütün bunlar yarı fiyatla yapılır. Artık düşün bir kere herkes için ne ekonomi! İki kişiyi idare eden üç kişiyi de idare eder... Asıl güçlük, iyi bir arkadaş, evde tatsızlık çıkarmıyan çalışkan birisini bulmakta.

— Peki, Bélisaire, bana nedersiniz? Beni oldukça ciddî bulmuyor musunuz? Acaba sizin işinizi göremez miyim?

— Doğru mu Jack, razı oluyor musunuz? Bunu bir saatten beri düşünüyordum. Fakat size söylemeğe cesaret edemiyordum.

— Peki neden?

— Aman nasıl olur? Bakın dinleyin... Evimiz o kadar sefil ki... Yemeğimiz gayet hafif olur... Günde altı frank kazanacak bir makinist için yediğimiz yemek pek yavan gelir.

— Hayır, hayır, Bélisaire... Yemek benim için hiçbir zaman basit gelmiyecektir. Pek çok para biriktirmekliğim, temkinli hareket etmekliğim gerek. Çünkü ben de evlenmeyi düşünüyorum.

Ayak satıcısı kaygılanarak:

— Ya öyle mi?... Fakat o zaman bizim işimizi göremiyeceksiniz.

Jack gülmeye başladı ve Bélisaire'e evlen-

mesinin dört sene sonra hem de bu zamana kadar çok iyi çalışması şartiyle mümkün olabileceğini anlattı.

— O halde iş halledildi. Siz arkadaşımız oluyorsunuz, hem de sağlam, ciddî... İnsanın karşısına böyle bir kimsenin çıkması ne talih ! Ya bana yavrucağa bir ayakkabı almak düşünceseydi.. Şut!... Dikkat ediniz!... İşte Madam Weber odasına giriyor. Şimdi ne kadar güleceğiz.

Sağlam fakat telâşlı, korkunç bir erkek ayağı merdiveni ve korkuluğu sarsıyordu. Çocuk, masanın üstünde sahan kapaklarını vurarak dana yavrusu gibi böğürmeye başladığına göre herhalde bu ayak sesini duymuş olacaktı.

Ekmekçi kadın koridorun dibinden, çocuğunu avutmak için, bağırıyordu:

— Geldim, geldim, cicim. Ağlama minik yavrum.

Bélisaire gayet yavaş bir sesle:

— Dinleyiniz, dedi.

Kapının açıldığını duydular, arkasından taze ve ahenkli bir kahkahanın arkasından gelen bir hayret nidası oldu. Bu zaman içinde Bélisaire'in yüzü memnuniyetten buruşuyor, kırışıyordu.

Bölmelerin inceliği yüzünden bütün kata yayılan bu gürültülü neşe iki arkadaşa kadar yaklaştı. Ekmek taşıyan kadınların üzerlerine un sürünmesin diye giydikleri şu mavi önlük-

lerden birinin içine sımsıkı girmiş, otuz otuz beş yaşlarında, aşağı tabakadan, kuvvetli, uzun boylu bir kadının yüzü tavan odasının kapısından göründü. Madam Weber'in önlüğü, kadının gürbüz, ahenkli endamını meydana çıkarıyordu.

Çocuğu kucağında içeri girerken:

— Ah! Maskara ah! Bu oyunu siz etmişsinizdir. Bakın da hele, ayakkabı oğlumun ayağına ne kadar da uymuş canım!

Sonra gözünün pınarında ufacık bir göz yaşı damlası olduğu halde gülüyor, gülüyordu.

Bélisaire de kahkahadan kırılarak:

— Ne şeytan, kurnaz bir kadın değil mi?... Bunu benim yaptığımı nasıl da anladı.

Bu büyük neşe yatışınca Madam Weber bir hardal kutusu olmak ihtimali olan bir şeyin içinde bir fincan kahve içti; sonra Jack, kadına gelecek günlerin arkadaşı olarak takdim edildi. Kadının, bu fikri, başlangıçta biraz tereddütle kabul ettiğini söylemeliyim. İstekliyi gayet dikkatle inceledikten, Jack'la Bélisaire'in on yıldan beri birbirlerini tanıdıklarını, birçok defalar anlattığı şu meşhur jambon hikâyesinin kahramanının karşısında bulunduğunu öğrendikten sonra yüzündeki güvensizlik ifadesi kayboldu, Jack'a elini uzattı:

— Maşallah! Bu sefer Bélisaire'in aldanmadığını görüyorum. Ne sâf, ne çelebi bir adam olduğunu bilirsiniz. Bundan önce bana yarım düzine kadar arkadaş getirdi. Bu arkadaşların

en iyisi ipe çekmeye bile yaramazdı. Ne kadar iyiyse, o kadar da sâftır. Ailesinin ona verdiği üzüntüleri size bir anlatsam! Bir yük hayvanı, bir kurbanlık koyun gibi idi; herkesi besliyordu. Fakat herkesten hakaret görüyordu.

Kendi ailesi hakkında kötü sözler söylenmesini işitmekten hoşlanmıyan iyi kalbli satıcı:

— Ooh, Madam Weber, dedi.

— Ne var? Ne Madam Weber'i. Bu aşağılık insanlardan seni neden ayırdığımı arkadaşa iyice anlatmalıyım; sebep belli olmazsa birçok kadınlar gibi menfaatle hareket etmiş olduğum sanılır. Söyle bakalım! Ayrı yaşadığından ötürü şimdi mutlu değil misin? Çalışmanızdan biraz olsun yararlanmıyor musunuz?

Jack'a hitabederek devam etti:

— Boşuna uğraşıyorum, hey gidi hey, hâlâ menfaat temin ediyorlar. En küçüklerini gönderirler; çünkü burada, şu ihtiyar yahudi Bélisaire baba gibi parmakları şimdiden kanca gibi eğilmiş kıvırcık saçlı bir cömert evlât var. Tabiî ben burada yokken gelirler. Her zaman da bir götürülecek şey bulurlar. Jack, bütün bunları size, onlara karşı, hattâ çok iyi kalbli şu hainin kendisine karşı yapılması gereken savunmada bana yardım etmeniz için söylüyorum.

— Bana güvenebilirsiniz Madam Weber.

Bundan sonra, arkadaşın yerleştirilmesi işiyle uğraştı. Evlenme törenine kadar Bélisaire'le beraber yaşaması, birinci odada bir porta-

tif karyolada yatması uygun görüldü. Yemek ortaklaşa olacaktı. Jack her cumartesi günü yemek ve oda parasından payına düşeni verecekti. Düğünden sonra daha büyükçe hem de Eyssendeck müessesesine biraz daha yakın bir eve yerleşeceklerdi.

Bu ciddî meselelerin tartışılması sırasında, kollarında uyuyan çocuğu ile Madam Weber arkadaşın karyolasını hazırlıyor, sofrayı topluyor, kapkacağı temizliyordu. Bélisaire şapkasını dikmeye başlamıştı. Bu çalışkan insanların evinde yeni vazifesine başlıyan Jack, bir dakika kaybetmeden kendisini çeviren iyi kalbli insanlarla bir ahenk temin etmek için tahtadan beyaz boyalı büfenin bir köşesine Doktor Rivals'in verdiği kitapları yerleştiriyordu.

Daha birkaç gün önce bulunduğu Étiolles köyünde, ona, bir yorgunluk ve bir izzetinefis yarası duymadan şu işçi hayatına büyük bir şevkle tekrar başlıyacağını, neşeli bir ruhla bu cehenneme tekrar döneceğini söyleselerdi ne kadar büyük bir hayret duyardı. Bununla beraber işte aynı yere dönmüştü. Evet, elbette bu ikinci defa cehennemden geçmekti. Fakat yolun sonunda gelin elbisesiyle Eurydice(1) sabırla onu bekliyordu. Bunu biliyordu. Çabalarının, sıkıntılarının amacı, geçeceği yolu kolaylaştırıyordu.

(1) Yunan mitolojisinde: Orpheus'un karısı.

Daha küçük olmakla beraber Oberkamph sokağındaki küçük atelyesi ona Indret'yi hatırlatıyordu. Burada, yer dar olduğu için makineler, alet, edevat üç kat olarak üstüste yerleştirilmişti. Jack'a, atelyenin bütün gürültülerinin tozunun ve dumanının birbirine karışarak yükseldiği bir camekânın tam üstünde bir yer verildi. Bir galeri gibi çalıştığı yeri çeviren parmaklığa dayanınca devamlı hareket halindeki insanların meydana getirdiği korkunç alet yığını, ateşleriyle demircileri, makine parçalariyle makinisleri, aşağıda türlü işlerle uğraşan birçok işçilere genç çırak hali veren mavi gömlekli kimseleri görüyordu.

Hararet boğucu idi, fakat fazla ısınan atelyelerin, etrafında Indret'de olduğu gibi, deniz rüzgârlarını, enginliğini hissetmiyordu. Tersine burası, içinde başka güç sanatlar yapılan, sokağın üstüne pencereleri sıralanmış ve öbür fabrikaların arasına sıkışmış büyük bir binadan ibaretti. Adam sen de! Her şeye rağmen Jack katlanmak bakımından oldukça zor işleri yenmiş bulunuyordu; atelyede, bir büyük kilisenin içindeki sesler gibi kulaklarına kadar gelen işçi kalabalığını nasıl tepeden görüyorsa işte kendi vazifesindeki ıstırapların, güçlüklerin üstüne de aynı şekilde yükseldiğini hissediyordu. Fikri başka yerlerde olmakla beraber işini şuurlu bir şekilde gördüğü bu yerin kendisi için bir geçit olduğuna inanıyordu.

Öbür kalfalar bunun tamamiyle farkında idiler. Jack'ın kendi kavgalarına, rekabetlerine karşı kaygısız bir tavurla bakarak onlardan ayrı yaşadığını görüyorlardı. Jack onların Ustabaşıya, ya da patrona karşı cephe almalarına, dışarı çıkarken yaptıkları kavgalara, yeni fabrikaya yazılanların "Safa geldin"lerini ödemelerine, onların meyhanelerdeki avunduklarını, zom oldukları yerlerdeki durumlarına hiç karışmıyordu. Onların sevinçlerine de, geleneklerine de katılmıyordu. Kocaman bir şehrin içinde bir yahudi mahallesi gibi kaybolup giden, kendini çevirmiş bütün büyüklüğe paçavralariyle bir parlaklık veren şu kenar mahallesinin isyancı homurtularını, boğuk şikâyetlerini duymuyordu. Hiçbir şeye sahibolmıyan, onların bayağı alınyazılarını birdenbire değiştirecek umumi bir kargaşahğı hiçbir zaman arzu etmiyen mal sahiplerinin çok yakınında yaşıyan bu zavallı insanların toplumsal nazariyelerini dinlemiyordu. Le Balafre tarafından tezgâhın çinkosu üstünde herkesin önünde anlattığı büyük Louis'nin ya da François Le Bouteille'in siyaset ve tarihine ne kadar ilgi göstermiyorsa, formaları bir kuruşa satılan ve kahramanlarını daima L'Ambigu Tiyatrosunda bulan Dumas'nın tarihle karışık romanlarına ve tiyatrolarına da o kadar ilgi göstermiyordu. Jack'a arkadaşlarının dostluk gösterdiklerini söyliyemem ama saygı gösterdiklerini söyliyebilirim. Şakakla-

rında biraz fazla ileri gidenlere karşı pek açık bir bakışla, alaycıları susturan, keskin fakat sevimli bakışiyle cevap vermişti. Bundan başka onlar, Jack'ın kazan dairesinden geldiğini, buradaki ateşçilerin ocak kancalariyle yaptıkları kavgaların makinistler arasında ün saldığını biliyorlardı.

Bu hal, erkeklerin gözlerinde şöyle böyle sevimli görünmesine yetiyordu, kadınların gözlerinde ise başka bir itibara, seven ve sevilen kimselerde beliren o nura sahipti. Tertemiz elbisesi ile "Paris'in Esrarı"nı okuyan bütün işçi kadınlarının üstünde bir Fleur-de Marie aramaya çıkan Prens Rodolphe etkisi uyandırıyordu. Atelyenin, daima bir facia ile canlı, birçok dedidkodularla dolu köşelerinden geçtiği zaman fakir kızların ona fırlattıkları solgun gülümsemeler derhal kayboluyordu. Bu kızların hemen hemen hepsinin bir âşıkı olduğu gibi aralarında kıskançlıkların, münasebet kesmelerin devamlı sahnelerine sebebolduğu şu bilinen ilgiler de vardı. Öğle yemeği sırasında, müessesenin duvarı dibinde pek yavan yemeklerini yerken, kadın olmaktan vazgeçmiyen, saçlarını sanki bir baloya gidiyormuş gibi atelye için tarıyanlar, demir döküntülerine, işten dökülen tozlara rağmen bir şuhluk eseri olarak saçlarına parlak bir iğne ya da bir kordelâ takan bu yaratıkların arasında tartışmalar tekrar alevleniyordu.

Jack, fabrikadan çıkınca her zaman evine

yalnız başına gidiyordu. Evine gelmekte, iş gömleğini çıkarmakta, meşguliyetini değiştirmekte bir telâş gösteriyordu. Etrafı kitaplariyle, çocukluğundan çok iyi hâtıralar saklıyan şu kenarları geniş okul kitaplariyle çevrilmiş olduğu halde akşam çalışmasına başlıyordu. Her seferinde bir kolaylık hissetmesi, en önemsiz bir klâsik kelimenin bile onda, evvelce öğrenilen dersleri tekrar canlandırması hayretine sebep oluyordu. Sandığından daha fazla bilgisi vardı. Bununla beraber satırların arasında arada sırada beklenilmedik güçlükler doğuyordu. Bu delikanlının, ellerinin her gün terazi tartılariyle bozulduğunu, bir kalem tutarken sinirlenip onu bir silâh gibi sallıyarak yenilmez bir öfke ile fırlatıp attığını görmek hâzin bir şeydi. Bélisaire dinsel bir sessizlikle, onun yanında, bir sihibazın hünerlerini seyreden vahşi bir adam şaşkınlığiyle, kasketlerinin siperliklerini ya da yaz şapkalarının hasırlarını dikiyordu. Jack'ın harcadığı çaba için, o, ter döküyor, dilini çıkarıyor, sabırsızlık gösteriyordu. Arkadaşı küçük bir ibareyi halletti mi o da muzaffer bir adam tavruyla başını sallıyordu. Ayak satıcısının kocaman iğnesinin, kalın hasırların arasından geçerken çıkardığı çıtırtı, öğrencinin yazı kaleminin kâğıdın üstünde yaptığı gıcırtı güçlükle yerinden kaldırılan lûgatler, tavan odasını sakin fakat ciddî bir çalışma havasiyle dolduruyordu. Jack gözlerini kaldırdığı zaman tam

karşısında camların arkasında, bulvarları aydınlanınca yollarının dibinde her şeyi ışığa boğan şu Paris gecesine karşılık, yorulmak bilmiyen lâmbaların ışıklarını, kendi karanlıklarına cesaretle dalan çalışkan gölgeleri fark ediyordu.

Gece yarısına doğru, çocuğunu yatırıp uyutan Madam Weber kömür ve zeytinyağından tasarruf etmek maksadiyle dostlarının yanında çalışmaya geliyordu. Küçük çocuğun, Bélisaire'in, arkadaşın çamaşırlarını tamir ediyordu. Kış mevsiminin fakirler için üzüntü ve kederle dolu bulunması yüzünden düğünün ilkbaharda yapılması kararlaştırılmıştı. İki âşık bu zamanı beklerken hâlâ birbirlerine kur yaparak yanyana cesaretle çalışıyorlardı. Zaten üç kişi bir arada olarak tasavvur ettikleri ev idaresi de bu idi. Fakat öyle görünüyordu ki Bélisaire için işin bir eksik tarafı vardı, çünkü ekmekçi kadının yanına oturunca, tabiat âlimlerinin aşk mevsimi sırasında büyük Afrika kaplumbağalarının kalın kabuklarını zorladıklarını söyledikleri gibi, hâzin tavırlar takınıyor, boğuk ve kısık bir sesle içini çekiyordu. Arada sırada Madam Weber'in elini yakalamaya, biraz kendi elleri içinde tutmaya yelteniyordu. Fakat kadın işlerin gecikeceğini söylüyor, çıkardıkları sesleri zaptetmek istiyen şu kaba insan seslerinin fısıltısıyla, aralarında, hafif hafif konuşarak düzenli bir ölçü ile iğnelerini çekmekle yetiniyorlardı.

Jack, onları rahatsız etmek korkusiyle başını bile kaldırmıyor, harıl harıl yazarken:

"Ne kadar mutlu insanlar!" diye düşünüyordu.

O, ancak pazar günleri Étiolles'e gittiği gün bahtiyar oluyordu.

Hiçbir zarafet budalası kadın, Jack'ın bu sevinçli günün sabahında, saat beşten itibaren yanan lâmbanın ışığında kendine gösterdiği dikkati ve itinayı gösteremez. Madam Weber, ona daha önce beyaz gömleğini, bayın bir iskemlenin arkalığına itina ile asılmış elbisesini hazırlıyordu. İşten lekelenen ellerini limonla, sünger taşiyle temizlemek için haydi iş başına! Jack hiçbir şeyin, bütün bir hafta yaptığı işçiliği kendisine hatırlatmamasını istiyordu. Eyssendeck müessesesindeki işçi kızlar oraya gittiği zamanki gibi bir görseler onu Prens Rodolphe'e benzeteceklerdi.

Ah! Saatleri, dakikaları fark edilmiyen sonsuz bir mutluluktan ibaret olan o tatlı gün! Bütün ev onu bekliyordu. Salonda yakılan o tatlı ateş, şöminenin üstündeki yeşil çiçek demetleri, doktorun neşesi, ancak dostunun gelmesiyle yüzüne bir öpücük kızarıklığı veren Cécile'in heyecanı onu karşılıyordu. Eskiden, çocukluklarında olduğu gibi, dersini onun önünde alıyordu. Genç kızın zeki bakışı Jack'a cesaret veriyor, anlamasına yardım ediyordu. Mösyö Rivals haftanın vazifelerini düzeltiyor, onları

açıklıyor, başka vazifeler veriyordu. Öğretmen de, öğrenci de ümitli idi. Beklenilmedik bir vizita olmadığı zaman ihtiyar doktor pazar günlerinin ikindi saatlerinde, bir öğrencinin işine yarıyacak notlar çıkarmak, notlar koymak için gençlik kitaplarını tekrar ele alıyor, kendini bu işe vermek için serbest kalmaya çabalıyordu. Ders biter bitmez hava elverişli olduğu zaman avcıların hücumuna uğramış tavşanların, savunmadan yoksun karacaların üstünde koşuştukları, çıtır çıtır ses çıkaran, titriyen buzlarla donuklaşıp çıplak bir manzara almış ormanda bir gezinti yapmak üzere çıkıyorlardı.

Günün en güzel zamanı orada geçiyordu. İyi kalbli doktor adımlarını bile bile ağırlaştırıyor, sâf babacanlığiyle biraz canlarını sıktığı, birbirlerine içlerini dökmekle heyecanlanmış canlı ve çevik bir yürüyüşle birbirlerinin kollarına girmiş gençlerin önünden yürümelerine müsaade ediyordu. Çabucak neşelenebiliyorlardı. Onlar henüz aşkın sözden başka sezme kudreti ile anlaşıldığı o mutlu dakikaları yaşıyorlardı. Bununla beraber geçen haftanın hâdiselerimiz bir opera düetinin heyecanlı, temkinli, müziğine ve bu müziğin eşliğine benziyen şu uzun sükûtlarla, birbirlerine anlatıyorlardı.

Ormanın büyük Sénart adı verilen bu kısmına girmek için, Doktor Hirsch'in arada sırada hoş kokularla tedavi usulüne ait tecrübeleri

yapmaya gelmekte devam ettiği Aulnette köşkünün önünden geçiyorlardı. Bacadan yükselen duman koyu, keskin kokusiyle o kadar boğaz yakıcı idi ki sanki tarladaki, ormanlardaki bütün pelesenk otları orada yanıyormuş sanılırdı.

Mösyö Rivals çocuklara:

— Vay canına!... Zehirci başı gelmiş... diyordu. Miskin herifin mutfağındaki kokuyu duyuyor musunuz?

Cécile, Mösyö Rivals'i susturmak istiyordu:

— Dikkat et, büyük baba, seni işitecek.

— Aman canım! İşitirse işitsin. Ondan korktuğumu mu sanıyorsun? Hadi efendim hadi. Bu heriften korkulmaz, yerinden bile kıpırdıyamaz. Dostum Jack'ın yanına girmekliğime engel olmak istediği günden beri ihtiyar Rivals'in henüz yumruklarının kuvvetli olduğunu biliyor.

Fakat o ne söylerse söylesin, çocuklar hafif sesle konuşuyorlar, Parva Domus (1)'un önünden geçerken adımlarını daha sıklaştırıyorlardı. Bu evin içinde kendileri için iyi şeylerin bulunmadığını hissediyorlar ve kapalı pancurların arasından gizli gizli bakan Doktor Hirsch'in gözlüklerinin kendilerine fırlattığı zehirli bakışı görüyor gibi oluyorlardı. Gerçi bu

(1) Küçük ev.

kuklanın casusluğundan korkacak neleri vardı. D'Argenton'la Charlotte'un oğlu arasında her şey sona ermemiş miydi? Üç aydır artık birbirlerini görmüyorlar, dalgaların bir taraftan bir tarafa giderken kazdıkları iki kıyı gibi onları her gün biraz daha uzaklaştıran devamlı bir kin duygusu ile ayrı yaşıyorlardı. Jack, annesini çok sevdiği için bir âşıkı var diye ona gücenmiyordu; fakat Cécile'e karşı duyduğu aşk ona değerini öğrettiğinden beri annesinin âşıkına kin duyuyor, hür ve gururlu ruhları uzaklaştıran bir zulümle ve şiddetle zincire vurduğu bu kadının hatasından onu sorumlu tutuyordu. Hayıflanacak sahnelerden, açıklamalardan korkan Charlotte, bu iki erkeğin arasını bulmaktan vazgeçmişti. Artık d'Argenton'a oğlundan söz etmiyordu; ancak, gizli gizli ona randevular veriyordu.

Hattâ iki üç defa Jack'ı görmek üzere Oberkamph sokağındaki atelyeye yüzü peçeli olarak araba ile gelmişti. Arkadaşları, Jack'ı henüz genç denilebilecek bir yaşta, şıklığı fazlaca dikkatlerini çeken bir kadınla arabanın kapısında konuştuğunu görmüşlerdi. Onun pek alımlı "bir âfet" metresi olduğu gürültüsü yayıldı. Onu övdüler. Bunu da, bazı şırfıntıları, kenar mahallesinden çıkıp zengin ve meşhur olduktan sonra tekrar doğduğu yere döndüğü gibi oldukça garip fakat sık sık olan şu münasebetlerden biri sandılar. Böyle bir tesadüf, madamın bir

şıklık gösterişiyle gittiği bir kenar mahalle balosunda veya fakir mahallelerin arasında yapılan şu piyasa yolunda olur. Oradaki işçiler ötekilerden daha iyi giyinmişlerdir. Bunlarda, kraliçelerin seçtiği erkeklerde görülen o dalgın, gururlu bakış, o yapmacıklı hal vardır.

Jack için bu şüpheler katmerli hakaretlerdi. Bu şüphelerden Charlotte'a haber vermeden tekrar gelmesine engel olmak için atelye tüzüğünün çalışma saatlerinde fabrikadan dışarı çıkmayı yasak ettiğini ileri sürdü. O zamandan itibaren uzun aralıklarla umumi bahçelerde, özellikle kiliselerde buluşuyorlardı. Çünkü bütün benzerleri gibi cansız bir arıyarlığın taşkınlığıyle ve hattâ törenlerin, şeref verici şeylerin zevkiyle, vaaz günleri koronun yanında bir dua iiskemlesinin üstünde diz çökerek güzel bir kadının son gururlarını tatmin etmek ihtiyaciyle ihtiyarladıkça sofulaşıyordu.

Bu pek seyrek ve kısa buluşmalarda Charlotte biraz yorgun ve kederli haline rağmen alışkanlıkla her zamanki gibi konuşuyordu. Bununla beraber lâkırdılarım pek sakin, pek mutlu, güven dolu bir eda ile söylüyordu. Fakat bir gün Panthéon kilisesinden çıkarlarken söz arasında:

— Jack, dedi. Acaba sence imkân var mı?... Artık sen düşün ki nasıl bir hesap yaptım bilmem ayın sonunu tutacak param kalmayıverdi. Ondan istemeye de cesaret edemiyorum. İşleri o kadar kötü gidiyor ki... Zavallı dostumuz

bu yüzden hastalandı... Acaba yalnız birkaç gün için bana ödünç para verebilir misin?

Jack, annesinin sözünü bitirmesine meydan bırakmadı. Gündeliğini yeni almıştı ve kızararak annesinin eline tutuşturdu. Sonra, bu gülümsemeyen yüzün üstündeki, kilisenin loşluğunda fark edemediği, üzüntü izlerini, göz yaşı sellerine boğulan tazeliğin uçup gittiğini şu damar damar kızıllıktaki solgunluğu sokağın bol ışığı içinde gördü.

İçi büyük bir acıma ile burkuldu:

— Biliyorsun ya! Anneciğim şayet kendini bedbaht hissediyorsan ben oradayım... Gel beni bul... Sana kavuşmaktan öyle büyük bir gurur duyacağım ki!

Kadın titredi.

Yavaş bir sesle:

— Yok, yok! Mümkün değil. Şu anda o, çok üzüntülü... Böyle bir hareket yakışık almaz.

Sanki herhangi bir kandırmaya dayanamıyacakmış gibi bir korku duyarak telâşla uzaklaştı.

V

JACK EV IDARE EDİYOR

Ménilmontant'da Panayeaux sokağındaki evde bir yaz sabahı. Günün henüz açılmasına rağmen ayak satıcısı ile arkadaşı çoktan yataktan kalkmışlardı. Bélisaire, kabil olduğu kadar az gürültü yaparak, topallıya topallıya gidip geliyor, etrafı düzeltiyor, süpürüyor, ayakkapları boyuyordu. Açık pencerenin önünde, kenar mahallere mahsus büyük avlunun, binlerce bacasının tepede kestiği o haziran ayının sabah vakitlerinde görülen toz pembesi bir rengin serpildiği açık mavi bir gök altında oturmakta olan arkadaşını rahatsız etmemek için şu hantal görünüşlü adamın nasıl bir çeviklik ve dikkat gösterdiğini görmek şaşılacak bir şeydi. Jack gözlerini kitabından kaldırınca tam karşısında büyük bir maden fabrikasının damını görüyor. Az sonra güneş yükselince orada katlanılmaz bir yansıma ile korkunç bir ayna meydana gelecektir. Şu anda doğmakta olan güneş, orasını tatlı ve belirsiz renklerle aydınlatıyor. Öyle ki komşu damlara gidip bağlanan iplerle sağlamlaştırılmış, binanın ortasındaki büyük baca, ağır fakat parlak bir suyun üstünde yelken çe-

kilmiş bir gemi direği hissini veriyordu. Aşağıda kenar mahallenin satıcıları tarafından bahçenin ve hangarların bir köşesine yerleştirilmiş bulunan kümeslerd horozlar ötüyordu. Saat beşe kadar hiçbir gürültü duyulmadı. Fakat birdenbire bir bağırma işitildi:

— Jacob nine, Mathieux nine, ekmek geldi!

Bu, işine başlıyan Jack'ın komşusu idi. Önlüğünü henüz sıcak, kabarık, her boyda ekmeklerle doldurmuş, koridorlardan, merdivenlerden geçiyor ve mahallede her zaman uyanan ilk insan olduğu için müşterilerine bir çalar saat vazifesi görerek onlara isimleriyle seslenip, ekmekleri süt kablarının asılı durduğu kapıların köşelerine diklemesine koyuyordu.

— Ekmek geldi!

Bir tahta parçasından ibaret çeteleler ekmekçinin uzun bıçağı altında gıcırdar. Bir çentik daha, bir borç daha ve tamamlanmadan çok önce bu borçlara karşılık tutulmuş o çalışma saatleri. Ne önemi var sanki? Günün hiçbir anı, bu ekmek saatinin verdiği heyecanı veremez. Bu ekmek saati, birdenbire harekete getirdiği iştah ile, hayvan içgüdüsü ile bir uyanıştır. Gözler açılır açılmaz ağız da açılır. Bunun çin Madam Weber'in inen, çıkan bütün katlarda izlenilen seslenisleriyle ev uyanır, kapılar çarpar; merdivenlerde yukardan aşağı yuvarlanmalar duyulur, çocuklar zafer çığlıkları koparırlar ve kas-

ketini sıkan Harpagonvari hareketle kendilerinden daha büyük bir somunu kollarının arasında taşıyarak yukarı çıkarlar. Bu hareketleri, ekmekçi dükkânından çıkan ve kurumlu bir fikirle elindekinin ekmek olduğunu anlatan fakir insanlarda görürsünüz.

Biraz sonra herkes ayaktadır. Fabrikanın öbür tarafında bulunan ve tam Jack'ın karşısına düşen pencereler açıktır. Sayıları çok olan bu pencereler, geceleyin ışıklarını gördüğü bu hücreler bu saatte şu hamarat fakirliğin sırrını ona öğretirler. Pencerenin önüne, kendisine kumaş parçalarını uzatan küçük kızının yardımiyle dikiş makinesini çeviren yüzü kederli bir kadın gelip oturur, bir başkasında erkenden saçlarını taramış, bir mağazada memur olduğunda şüphe olmıyan bir genç kız, günün ilk ışıklarında süprülen odasında ekmek kırıntılarını saçmak korkusiyle, yavan kahvaltısı için ekmek kesmek üzere eğilir. İçinde küçük bir aynanın asılı durduğu, göze çarpan, daha biraz uzaktaki bir tavanarası penceresine güneşin yükselmesiyle çinkoda belirecek tehlikeli yansımadan korunmak için kırmızı, büyük perde asılmıştı. Bütün bu fakir evler kocaman bir evin arkasına katların döndüğü, bulaşık sularının aktığı, binadaki çatlaklar ile ocaklardaki oyukların yılan şeklinde kıvrıldığı tarafa doğru açılır. Burası karanlıktır, çirkindir. Fakat öğrenci bundan rahatsız değildir. Ona dokunan biricik şey, he-

nüz sokağın gürültüleriyle dolmıyan sabah havasının içinde her gün şu ihtiyar kadından aynı makam üstünden söylediği bir inilti gibi daima hazin, biteviye şu cümleyi işitmekti: "Böyle bir havada kırlarda olan insanlara ne mutlu!" Zavallı ihtiyar kadın bunu kime söylüyordu? Hiç kimseye ya da herkese; yahut kendisine; belki de taze yeşilliklerle süslü kafesini pancuruna astığı kanaryasına, belki de penceresinin önüne sıraladığı çiçek saksılarına. Jack tamamiyle aynı fikirde idi. Kadının şu içler acısı ıstırabına memnuniyetle katılıyordu; çünkü ilk düşüncesi, şefkatli ve cesur bir kuvvetle, sakin bir köy sokağına, bir levhanın üzerinde "Doktorun zili" diye yazılı bulunan küçük yeşil bir kapıya doğru gidiyor. Şimdi şu hırsla çalıştığı meşguliyetini bir dakika unutup kendisini orada farz ettiği bir sırada koridordan bir ipek elbisenin hışırtısı duyuluyor, anahtar kilidi kurcalamıyor.

Bélisaire kahve pişirmesine devam ederek:

— Sağ tarafa! diye seslendi.

Anahtar sol tarafa dönüyor.

— Sağ tarafa be!

Anahtar daha fazla sol tarafa döndü. Ayak satıcısının sabrı tükenmiş, elinde kahve cezvesi olduğu halde gidip kapıyı açtı ve Charlotte odadan içeri daldı. Bélisaire bu dantelâlar, tüyler ve kırmaların hücumu önünde şaşkına dönmüş, yerlere kadar eğiliyor, aksak ayağının üze-

rinde sıçrıyor, heyecandan yere sürçüyor. Bu sırada kendi önünde duran saçları kötü taranmış, bu kıllı adamı tanımıyan Jack'ın annesi özür diledi ve kapıya doğru geri geri gitti.

— Affedersiniz, fendim! Yanılmışım.

Jack bu sesi işitince başını kaldırdı ve ileriye doğru atıldı:

— Hayır, anneciğim... Yanılmıyorsun.

— Ah! Jack'ım! Jack'ım!

Boynuna atıldı, kollarının arasına sokuldu:

— Beni kurtar Jack, beni koru... Bu adam, uğruna hayatımı, çocuğumun hayatını, her şeyimi feda ettiğim bu alçak adam! Beni dövdü Evet biraz önce beni dövdü. İki gece dışarda kaldıktan sonra bu sabah eve gelince ona biraz çıkışmak istedim. Bu benim hakkımdı, düşünüyordum ki... O zaman sefil herif korkunç bir öfkeye kapıldı. El kaldırdı bana... Bana... Bana...

Cümlesinin sonu, korku veren hıçkırıkların bir göz yaşı tufanının içinde kayboldu. Zavallı kadının daha ilk sözlerini işitince Bélisaire bu aile sahnesi üzerine kapıyı çekerek usulcacık çekilip gitmişti Jack, annesinin önünde ayakta durmuş, ona dehşet ve acıma ile bakıyordu. Ne kadar da değişmiş, ne kadar da renk solmuştu! Odayı dolduran doğan güneşin taze aydınlığı içinde zamanın bıraktığı izler yüzünün üstünde daha fazla derinleştiği, saklamak külfetini göstermediği beyaz saçları, ağarmış şakaklarında parıldadığı görülüyordu. Göz yaş-

larını silmeyi bile aklına getirmeden çabuk çabuk konuşuyor, az önce terk ettiği adama karşı duyduğu bütün nefretlerini, rasgele, şuradan buradan anlatıyor, çünkü şikâyet edeceği şeyler o kadar çoktu ki dudaklarının üzerinde birbirinin üzerine yığılıyor ve onu kekelettiriyordu:

— Ah, Jack'ım on yıldan beri nasıl ıstırap çektim. Beni nasıl yaraladı ve nasıl parçaladı!... Nasıl söyliyeyim işte bu bir canavar... Ömrünü kahvelerde, kadınların geldiği birahanelerde geçiriyor. Gazetelerini şimdi oralarda çıkarıyorlar!... Onun için ne de güzel bir şey oluyor! Son sayı bir rezaletti!... Biliyor musun bilmem! Para getirmek için Indret'ye geldiği zaman ben de oradaydım, karşıdaki küçük köy de. Ah! Ah! Seni ne kadar görmek istemiştim! Fakat beyefendi arzu buyurmadılar. Sen söyle, ne kadar kötü bir herif değil mi? Senden öyle nefret eder, kendisine muhtaç olmadığın için sana öyle bir kin besler ki. İşte asıl seni affedemediği nokta da bu. Bununla beraber evinde yediğin ekmeği bir hayli başımıza kaktı. O ne cimridir o!... Sana oynadığı bir oyunu daha anlatayım mı? Sana bundan hiç söz etmek istemezdim. Fakat bugün her şey taştı. Bak hele ne oldu? Elimde şu Indret meselesi sırasında "İyi dost"un bana verdiği sana ait on bin frank vardı. Bunları dergisine yatırdı! Evet, azizim dergisine! Ooh! Çok iyi biliyordum ki o bu paradan bü-

yük menfaatler temin etmeyi düşünüyordu. Fakat on bin frank da, öteki birçok on bin franklarla beraber yenip yutuldu. Bu paranın senin durumunda olan bir kimsenin çok işine yarıyacağından,ona parayı senin hesabına geçirip geçirmediğini sorduğum zaman ne yaptı bilir misin? Roudic'lerin evinde Étiolles'de geçirdiğin zaman zarfında yiyecek içecek, üst baş masrafına harcadığını söylediği bir liste uzattı. Bu masrafların hepsi on beş bin frankmış. Söylediğine bakılırsa geri kalan borç için direnmiyormuş. Bunun adı da cömertlik!... Bununla beraber her şeye haksızlıklarına, huysuzluklarına, seni bahane ederek kapıldığı öfkelere katlandım. Sanki senin suçsuzluğun öğrenilmemiş ve etrafta duyulmamış gibi şu Indret meselesinde dostlariyle rezilce konuşmalarına katlandım. Evet bunlar için bile ıstırap çekiyordum. Çünkü nihayet seni sevmeme, günde yüz defa düşünmeme engel olamıyacaklardı. Fakat beni, bekleme ve kıskançlık üzüntüleri içinde iki gece arka arkaya bıraksın, Saint-Germain mahallesindeki bilinmez hangi düşkün karısını, şu tiyatro kızını tercih etsin (öyle görünüyor ki bütün bu kontesler onun peşinde kuduz köpeklere dönmüşler!) benim sitemlerimi küçümser tavurlarla karşılasın, ve sonra da bir öfke nöbeti içinde bana vurmaya cesaret etsin, bana, bana, Ida de Barancy'ye! Artık bu kadarı da gururuma, izzeti nefsime karşı pek

ağır geldi. Elbisemi giydim, şapkamı giydim. Sonra onun karşısına dikildim ve ona şunları söyledim: "Bana bakın Mösyö d'Argenton, beni hayatınızda son defa olarak görüyorsunuz. Sizi terk ediyorum. Çocuğumla beraber gidiyorum. Başka bir Charlotte bulmanızı dilerim. Ben artık bıktım usandım." Sonra işte buraya geldim.

Jack, onun sözünü kesmeden, yalnız her alçaklık meydana çıktıkça sararark, anlattığı bütün bu şeyler için onun namına pek fazla bir utanç duyarak, yüzüne bakmaya cesaret edemeden sonuna kadar dinlemişti. Sözünü bitirince elini yakaladı ve gayet tatlı bir şefkatla, aynı zamanda büyük bir ciddiyetle:

— Geldiğin için sana teşekkür ederim anneciğim... Mutluluğumda, hayatımın hususiyetinde tek bir şey eksikti: o da sen. Şimdi buradasın. Seni tutuyorum, sana sahip bulunuyorum. Bütün arzu ettiğim şey bu idi. Yalnız, dikkat et, bir daha gitmene müsaade etmem.

— Gitmek mi? Ben mi? O adamın yanına dönmek mi? Hayır, Jack'ım! Seninle kalacağım. Her zaman seninle braber, yalnız ikimiz beraber olarak. Sana ihtiyacım olacağı günün geleceğini söylediğimi hatırlarsın. İşte o gün geldi. Sana bu hususta istersen yemin edeyim.

Heyecanı, oğlunun okşamaları altında yavaş yavaş dağılıyor, çok ağlamış çocuklarda ol-

duğu gibi büyük göğüs geçirmeleriyle uzaklaşıyordu:

— Göreceksin, Jack'ım ne güzel bir hayat süreceğiz. Sana göstermekte geciktiğim şefkat ve özen borçlarım var. Korkma borcumu ödiyeceğim. Kendimi öyle hür hissediyorum, öyle rahat rahat nefes alıyorum ki! Bak! Odan çok dar, çok çıplak, pek iğrenç, tam bir köpek yuvası. Oysa! Şurada bulunduğumdan beri kendimi cennete girmiş gibi hissediyorum.

Bélisaire'in ve kendisinin pek muhteşem gördükleri odası hakkında oldukça hor gören bu lâkırdılar, Jack'ın gelecek hakkında bazı endişeler duymasına sebeboldu. Fakat bunun üstünde düşünmeye vakti yoktu. Atelyeye gitmesi için yarım saati vardı. Önce, koridorda hızlı hızlı bir aaşağı beş yukarı dolaşmasına devam eden konuşmanın bitip bitmediğini görmek için bir kerecik olsun kapıyı vurmadan akşama kadar dolaşacak olan ayak satıcısı ile bu işi konuşmak üzere dışarı çıktı.

— Başıma geleni gördünüz mü Bélisaire. Annem benimle beraber oturmaya gelmiş. İşleri nasıl halledeceğiz?

Bélisaire, aklına gelen şu: "Artık arkadaş olamıyacak. İşte evlenme işi bu defa da geri kaldı." düşüncesiyle titredi. Fakat sıkıntısını hiç belli etmedi, yalnız dostunu üzüntüsünden kurtarmayı düşünüyordu. Oturdukları yerin merdiven sahanlığında en geniş yer olduğu

için Jack'la annesinin orasını işgal etmeleri uygun görüldü. Ayak satıcısı ise şapkalarını, kasketlerini Madam Weber'in odasına koyacaktı. O da kendisine küçük bir oda arıyacaktı.

Zavallı adam üzüntü duymamış bir tavur takınmaya çabalıyarak:

— Önemi yok, hiç önemi yok... diyordu.

Odaya girdiler. Jack şimdi Aulnettes köşkünün güzel hanımını pek iyi hatırlıyan Bélisaire'e annesini takdim etti. Ayak satıcısı bu yerleşme gününde Ida de Barancy'nin hizmetine koyuldu.

Çünkü artık Charlotte diye bir mesele kalmamıştı. Bir karyola, iki iskemle, bir tuvalet kiralamak icabediyordu. Jack, artırdığı paraları içine attığı bir kumbaradan iki üç lira aldı, annesine verdi:

— Bakınız anneciğim, yemek pişirmek işi seni üzerse Madam Weber eve gelince akşam yemeği ile meşgul olur.

— Hayır, elbette, olmaz. Bu iş benim işim. M. Bélisaire yalnız bana dükkânları göstersin. Senin işlerini gören bir kadın olmak istiyordum. Hayatında hiçbir şey bozulmasın. Mademki öğle yemeğine gelmek için atelyeyi pek uzak buluyorsun, sana hazırlıyacağım hafif, güzel akşam yemeğini görürsün. Eve döndüğün zaman her şeyi hazır bulacaksın.

Daha şimdiden işe başlamak için şalını arkasından atmış, uzun etekliğini beline sokmuş,

kolunun yenlerini yukarıya kaldırmıştı. Jack annesini bu kadar kararlı görmekten heyecanlanarak onu bütün kalbiyle kucakladı. Sonra hiçbir zaman duymadığı bir sevinçle işine gitti. Üzerine aldığı ağır vazifeleri düşünerek o gün öyle bir cesaretle çalıştı ki!

Evlenme tasavvurlarından beri annesinin zor durumu onu ne kadar çok meşgul etmişti. Bu düşünce, sevinçlerini, ümitlerini bozuyordu. Bu adam onu bu dereceye kadar düşürmeli miydi? Neden böyle bir kaderi vardı? Jack, kendi oğlundan başka kimselerin şüphesiz hâkir görecekleri bu düşkün kadını, sevgili Cécile'ine kaynana olarak vermekten bir utanç duyuyordu. Oysa bundan sonra her şey değişmiş bulunuyordu. Tekrar ele geçirdiği en şefkatli, en dikkatli korunması gerektiği Ida bir gün "Kızım" diye çağıracağı genç kıza lâyık olması gerekiyordu. Jack'a öyle geliyordu ki yalnız bu olay, kendisiyle nişanlısı arasındaki mesafeyi kısaltıyordu. Eyssendeck müessesesinin kantarını, neşe içinde öyle bir hızla kullanıyordu ki bu hal kalfaların dikkatini çekmişti:

— Aristo'ya baksana, yukarda ne kadar neşeli bir hali var! Hemşerinle işlerin yolunda gidiyor olmalı öyle değil mi Aristo!

Jack gülerek:

— Vallahi öyle, dedi.

Bütün gün durmadan güldü. Fakat işte. işten çıkıp da Oberkampf sokağının yokuşuna

çıkarken onu bir korku aldı. Pek ani bir şekilde gelen annesini odasında tekrar bulabilecek miydi? Ida'nın, bütün heveslerine nasıl bir el çabukluğiyle kanat taktığını biliyordu; hem sonra bu duyguları zayıf yaratığın şimdi kopardığı zinciri, haysiyet kırıcı tutkusu yüzünden tekrar vücuduna sarmak isteğinin uyanacağından korkuyordu. Bundan ötürü aradaki mesafeyi geniş adımlarla çabucak geçti. Fakat daha merdiveni çıkarken korkusu kayboldu. İşçi evlerinin gıcırtıları arasında yeni kafese kapatılmış bir saka kuşu gibi sesleri uzanan parlak cıvıltılar çıkarak taze bir ses yükseliyordu. Jack bu ahenkli sesi çok iyi tanırdı.

"Köpek yuvası"na daha ilk adımını atar atmaz şaşırarak durakladı. Her taraf temizlenmiş, Bélisaire'in şapka istifleri kaldırılmıştı. Ida için kiralanan bir tuvaletle ve güzel bir karyola ile süslenmiş olan oda büyümüş ve değişmişti. Sokakta, küçük arabaların içinde satılan kocaman çiçek demetleri vazolara konarak odanın her tarafına serpiştirilmişti. Yemek masası beyaz örtüsiyle, içi etli börek dolu sahanla, ağzı kapalı duran iki şarap şişesiyle etrafa neşe saçıyordu. İşlemeli etekliği, açık renkli büluzu, kabarık saçlarının üstüne koyduğu botozu altında sükûn bulmuş, dinlenmiş, cıvıldaşan genç bir kadının bütün letafetiyle Ida bile zorla tanınabiliyordu.

Kollarını açıp Jack'm önüne doğru koşarak bağırdı:

— E, söyle bakalım ne dersin bunlara!

Annesini kucakladı.

— Fevkalâde!

— Bütün bunları çabucak yerleştirdiğimi mi sanıyorsun? Evvelâ şunu söyliyeyim ki Bel'in bana çok yardımı dokundu. Ne iyi kalbli bir çocuk!

— Kim? Bélisaire mi?

— Evet, evet, benim tonton Bel'ciğim. Ya sonra Madam Weber.

— Ooh! Ooh! Görüyorum ki daha şimdiden çok iyi dost olmuşsunuz.

— Elbette! Onlar o kadar nazik, o kadar ikramı seven insanlar ki! Onları akşam yemeğine dâvet ettim.

— Aman Yarabbi!... Peki ama sofra takımı?

— Görüyorsun biraz bir şeyler aldım. Yanımızdaki komşu iğreti olarak birkaç sahan da verdi. Şu kısa boylu Levindré'ler de pek nazik insanlar doğrusu.

Komşularını bu kadar iyi kalbli olarak tanımıyan Jack hayretle gözlerini açıyordu.

— Fakat hepsi bu kadar değil Jack'ım... Bu etli böreği görmedin. Her yerden on beş kuruş eksiğine satıldığını bildiğim Borsa meydanında arayıp buldum. Ama.. Uzaktı. Döner-

ken artık dayanamadım. Bir arabaya binmek zorunda kaldım.

O hep böyle yapardı. On beş kuruş eksik vermek için iki frank araba parası! Zaten civarı iyi bildiği görülüyordu. Küçük ekmekler Viyana ekmekçisinden, kahve ve meyva Palais-Royal'den alınmıştı.

Jack, annesini şaşkın şaşkın dinliyordu.

Kadın bunun farkına vardı ve sâf bir tavurla sordu:

— Galiba biraz fazla para harcadım değil mi?

— Hayır... Hayır...

— Evet evet, halinden bunu pek iyi anlıyorum. Fakat ne yaparsın? Burada çok şey eksikti: Hem sonra bunlar her gün bulunmaz. Zaten hesaplı hareket edeceğimi göreceksin.

Konsoldan, muzafferane bir eda ile salladığı yeşil uzun bir defter çıkardı:

— Bak işte Madam Levêque'in dükkânından bir masraf defteri satın aldım.

— Lévêque mi Levindré mi!... Allah Allah! Demek mahallede herkesi tanıyorsun?

— Tamam, canım Lévêque, şu yanımızdaki kırtasiyeci, aynı zamanda bir kitapçı dükkânı işleten şu ihtiyar kadın. Bu çok rahat oldu doğrusu. Çünkü nihayet edebiyat hareketlerini izlemek gerek... Şimdilik bir masraf defteri aldım. Bilirsin ya! Buna ihtiyaç vardı yavrucuğum. Düzenli bir evde bunsuz işler yürümez. İstersen

bu akşam yemekten sonra hesaplarımızı yaparız. Bak, hepsi burada yazılı.

— O! Madem ki hepsi yazılmış...

Bélisaire, Madam Weber ve kocaman başlı çocuğu gelince sustular. Hiçbir şey Ida de Barancy'nin yeni dostlariyle konuşurken takındığı koruyucu teklifsizlik kadar gülünç olamazdı:

— Emretmek gibi olmasın ama, haydi, Bel'ciğim... Madam Weber kapıyı kapatınız; çocuk aksırıyor.

Ya o büyüklük taslıyan tavurlar, ya o sevimli bir kraliçe asaleti, şu zavallı insanları hoş gören, keyfinize bakın der gibi, yapılan o lûtuf dolu muameleler. Madam Weber kendini pek rahat hissediyordu. Küçük sanatına ve kollarının kuvvetine güvenen tavruyla, hiçbir şeyden korkmıyan mert bir kadındı. Küçük Weber de etli böreğin kabuğunu yutarken en küçük bir sıkıntı bile duymuyordu. Yalnız Bélisaire'in biraz neşesi yoktu. Bu da sebepsiz değildi. On beş günden beri kendini mutlu sandıktan, bahtiyarlığını âdeta elinin altında imiş gibi hissettikten sonra her şeyin gelecek günlerin "ihtimal"leri içinde kaybolup gitmesi onun için müthiş bir şeydi. Oldukça sakin bir tavurla, arada sırada arkadaşının kayboluşuna tahammül gösterir gibi duran, Madam Weber'e ve âşıkane özenlerle annesine hizmet etmekle meşgul bulunan, sevinç içindeki Jack'a elemli bir bakışla gözlerini çeviriyordu. Ah! Şu dünyada öyle olaylar

vardır ki. Bu olaylar, çocukların üzerine bindiği bir tahta parçasından ibaret ve oynıyanlardan bir tanesini ancak öteki uçta oturana toprağın katılıklarını, girinti ve çıkıntılarını hissettirmek şartiyle havaya kaldıran şu tahtaravallilere benzerler. Zavallı arkadaşının bütün hulyaları amansız bir gerçeğe doğru inerken Jack ışığa doğru yükseliyordu. Odasında kendisini pek rahat hisseden ve bundan ötürü büyük bir gurur duyan Bélisaire, bundan sonra merdivenin duvarı içine oyulmuş ancak tepedeki bir camdan hava alan bir çeşit cendere içinde oturacaktı. O katta başka boş oda yoktu, hem Bélisaire ne olursa olsun, Madam Weber'den birkaç basamak bile uzaklaşamazdı. Bu adamın adı Bélisaire'di ama ona tevekkül, iyilik, fedakârlık, sabur adları da verilebilirdi. Bu şekilde, tanımadığı, hiçbir gurur duymadığı fakat ancak onun yanında pek çeşitli, pek asîl isimleri vardı.

Misafirler gidip de Jack annesiyle yalnız kalınca Ida, Jack'ın masayı çabucak topladığını ve üstüne kocaman kocaman okul defterlerini koyduğunu görünce büyük bir hayret duydu.

— Ne yapacaksın?

— Görüyorsun ya çahşacağım.

— Canım niye çalışacaksın?

— Ha doğru... Sen henüz bilmiyorsun.

O zaman kalbindeki sırrı, sonunda parlak bir ümit bulunan, geçirdiği çift taraflı çalışma hayatını ona anlattı. Şimdiye kadar bundan ona

hiç söz açmamıştı. Boşluk ve çatlaklarla dolu bu hoppa kafayı pek iyi tanıdığı için mutluluk tasarılarından ona söz edemezdi. D'Argenton'a bu haberi vermekte kusur etmiyeceğinden korkuyordu. İçinde kendisine karşı kabaran kinlerden başka bir şey görmediği bu evin içinde aşk hulyalarının zelil olacağı fikri onu korkutuyordu. Şaire ve onun çevresine karşı hiç güveni yoktu. Mutluluğunun onların ellerinde tehlikeye düşeceğini sanıyordu. Oysa şimdi annesi kendisine gelmişti, şimdi yalnız, tek başına ona sahip bulunuyordu. O halde, Ida'ya Cécile'den söz açabilir, kendini şu yüce sevince verebilirdi. Jack, aşkını, bir sarhoşluk içinde, o tatlı yirmi yılının verdiği heyecanla, sözlerini, çektiği acıların kazandırdığı o duygu olgunluğu içinde bulduğu belâgatle anlattı. Ne yazık! Annesi onu anlamıyordu. Şu talihsizin sevgisinde büyük olan, ciddî olan her şey gözünden kaçıyordu.

Çok duygulu olmasına rağmen onun için aşk, Jack'ın anladığı anlamda değildi. Onu dinlerken Gymnase tiyatrosunda oynanan bir piyesin üçüncü perdesinde beyaz elbiseli, önlüğündeki askıları pembe kordelâlarla süslü sâf kadının, kısa ceketli, kılıç kuşanmış, kıvırcık saçlı âşıkının itirafını dinlediği gibi hayret içinde idi. Elleri açık, boynu ilerde, yüzüne gülümsemeler yayan bu sâf sevgisiyle tatlı tatlı gıdıklanarak, hazdan kendinden geçiyordu:

İkide bir:

— Ooh! Ne güzel! Ne güzel! İkiniz de ne cici bir şey olacaksınız. Bu bana Paul ile Virginie'yi hatırlatıyor.

Fakat onun dikkatini çeken nokta Cécile'in hikâyesinde birdenbire meydana çıkan karışıklıkların, tabiî olmayan duyulmıyan şeylerin bulunması idi.

Her an Jack'ın sözünü kesiyordu:

— Biliyor musun bu bir romana benziyor. Gerçek bir romana. Bundan insan, hayrete değer bir makine meydana getirebilir.

"Hayrete değer bir makine!" Aydın çevreden buna benzer birçok kelimeler getirmişti. Bereket versin ki kendi sevgilerinden söz açan âşıkların hoşgörür halleri vardır. Kendilerine verilen cevaplarda çoğu zaman sırf kendi sözlerinin yansılarını dinlerler. Jack annesinin münasebetsizce sözlerini kesmesine kulak asmadan, bütün bu hikâyenin, annesinde, bir romanın nakaratı gibi bayağı bir izlenim uyandırdığını bu pek mâsum iki küçük âşıkın budalaca saflığına karşı hafif bir acıma hissettiğini fark etmeden bütün tatlı hâtıralarından, korkularından, tasavvurlarından, hulyalarından büyük bir hazla söz ediyordu.

VI

BELISAIRE'İN DÜĞÜNÜ

Bélisaire'in sevinçli bir yüzle atelyenin dağılma vaktinde gelip kendisini beklediği akşam Jack'ın ev idare etmesinden beri henüz sekiz gün geçmişti:

— Çok memnunum, Jack. Nihayet bir arkadaş bulduk. Madam Weber onu gördü. Kadının işine yarıyacak. Bu iş artık olup bitmiş sayılır. Evleneceğiz.

Tam zamanı idi. Zavallı adam çöküyor, hele yazın ilerlemesiyle zayıflıyordu. Bodur boylu ocak süpürücülerinin, kestanecilerin gelişi saadetini bir kere daha başka bir zamana atacaktı. Çünkü bu ayak satıcısı için mevsimler sokak göçmenleriyle meydana çıkar, tıpkı toprak adamlarına gezici kuşların yaptığı etki gibi. Kendi kendine sızlanacak kadar talihine fazla boyun eğerek, ağlama isteği uyandıran bir kederle "Şapkalar! Şapkalar!" diye haykırıyordu. Bir hayatın bütün sefaletlerine, bütün endişelerine, çeşitli kelimelerle tercüman olan şu Paris'e mahsus çığlıkların bazı günler aldığı hüzün, şüphesiz oradan geliyordu. Daima birbirine benziyen bu vığlıklar arasında yalnız se-

sin edası dikkate değer. "Elbiseler satarım." diye kaç çeşit bağırıldığına sabahın cesaretli sesiyle akşamleyin duyulan seslenişin, ayak satıcısının evine dönerken makine gibi etrafa fırlattığı, ümitsiz, kısık, yorgun, ağıraksak bağırışların birbirine benziyip benzemediğini artık siz araştırınız. Arkadaşının üzüntüsüne, iradesi dışında sebebolan Jack, az önce öğrendiği yeni haberden ötürü hemen hemen Bélisaire kadar memnun olmuştu.

— Ah ne iyi oldu! Bu arkadaşı görmek ne kadar isterdim.

Bélisaire, arkasında, birkaç adım ötede duran, omuzunda bir çekiç, kolunun altında tortop edilmiş bir deri önlük, bir frenk gömleği, arkasında bir iş gömleği bulunan uzun boylu bir adamı göstererek:

— İşte o burada, dedi.

Hatlarının mânasızlığına rağmen bir şişenin aksiyle aydınlanmış, açgözlü gibi duran bu dikkate değer yüz, başarısız sanatçıların Proudhon'u okumuş adam diye ad taktıkları Moronval Gymnas'indeki eski sofra gediklisinin rengi belirsiz, pis, çalıya benziyen sakalı gibi gür bir sakalın altında yarıyarıya gizleniyordu. Madde ile ilgili benzeyişler ahlâk münasebetleri arkasından sürüklerse de Ribarot adını taşıyan Bélisaire'in arkadaşı kötü bir adama benzemiyordu; fakat tembel, soğuk, kavgacı, bilgisiz ayyaşın biri idi. Jack, yeni ele geçirdiği

adamı sevinçle seyreden ayak satıcısına kötü izlenimlerini hissettirmekten kuvvetle çekindi. Ona elinde olmadan kuvvetli avuçlarını uzattı. Zaten Madam Weber kararını vermişti. Zaten mesele de bu idi. Gerçi iyi kalbli kadın da Jack gibi hareket etmişti: Bélisaire'in mutlu bir eda ile içini çektiğini görünce pek zorluk göstermeye cesaret edememiş, üstünkörü bir araştırmadan sonra başkasının bulunmaması yüzünden bu arkadaştan memnun görünmüştü.

Düğünden önce on beş gün içinde Ménilmontant'nın, Bellaville'in, Villete'in içinde işçilerle dolu avluları öyle neşeli, "Şapkalar! Şapkalar! Şapkalar!" ile çınlamıştı ki. Bu ses, bilgisiz bir ağzın şu eski: "Himen! Ey Hyménos!" şeklinde ifade ettiği parlak ve muzaffer bir horoz sesi, neşeli, âhenkli bir sesti. Nihayet o tatlı gün, o büyük gün geldi. Madam Weber'in söylediği imkânsızlıklara rağmen, Bélisaire her şeyin muhteşem olmasında direnmekte. Kırmızı yünden yapılmış uzun para kesesindeki çelik halkalar ta dibe kadar kaymıştı. İşte bunun için aman ne düğün oldu, ne büyük bir görkem yaratıldı!

Orta tabaka halkının arasında düğün umumiyetle bir gün belediyede, başka bir gün kilisede yapılır; oysa kaybedecek zamanı olmayan halk tabakası arasında bütün bu törenler bir araya getirilir, bir defaya mahsus olarak yapılır. Bu uzun ve yorucu iş için cumartesi

günü seçilir ki pazar günü dinlenilebilsin. Böyle bir güne ayrılan mahallenin belediye daireleri görülecek bir yer olur. Sabahtan itibaren körüklü arabalar, gezinti otobüsleri kapıda bekler. Tozlu koridorlar, umumi büyük salonda saatlerce bekliyen, oldukça uzun insan dizileriyle doludur. Bütün düğünler birbirine benzer. Gelin ve güvey ile beraber gelen delikanlılar genç kızlarla tanışırlar, hep birlikte aç karnına içki içerler. Uzun bir bekleyişle âvareye dönen ana ve babalar arasında hafif sesle konuşmalar olurken, gelenler birbirlerine bakarlar, birbirlerinin yüzünü dikkatle seyrederler, incelerler. Çünkü bütün çirkinliklerine, duvarların çıplaklığına, duvar ilânlarının bayalığına rağmen belediye dairesi bu zavallı insanların üzerinde hoş bir izlenim yaratır. Sıraların havi dökülmüş kadifesi, salonların yüksekliği, kordonlu mübaşir, başkan muavini, bütün bu şeyler onları hem ürkütür, hem eğlendirir. Kanun, onlarda, salonlarında kendilerini kabul eden görünmez. tanınmayan uzun boylu bir kadın etkisi yapar. Şunu söylemeliyim ki bu mübarek cumartesi günü Ménilmont belediyesinin küçük avlusundan geçen sayısız kafileler arasında Bélisaire'in düğün alayı. sokağın bütün serserilerini harekete getiren, bütün kadınları pencerelere koşturan gelin elbisesinin bulunmamasına rağmen en parlak düğünlerden biri oldu.

Madam Weber, dul olduğu için, arkasına

açık mavi, sağlam şeyleri seven kimselerin hoşlandığı çivit renkli bir elbise giymiş, sırtına kolunun altında kıvrılan geniş bir şal atmış, başına tertemiz yıkanmış Auvergna'h yüzünün üstünde bir sağa bir sola giden çiçeklerle kordelâlarla süslü muhteşem bir hotoz oturtmuştu. Burnu bir karga burnuna benziyen sapsarı yüzlü kısa boylu bir ihtiyar olan Bélisaire'in babasının yanında yürüyordu. İhtiyar, telâşlı hareketler yapıyor, durmadan öksürük nöbetleriyle sarsılıyor ve yeni gelini, sırtını kuvvetli kuvvetli ovarak zorlukla onu teskin ediyordu. Tekrar tekrar yapılan bu ovuşturmalar her zaman yürüyüşü durdurarak düğünün şatafatını bozuyor ve alaya katılan bütün çiftler öksürüğün sonunu beklerken birbirlerine daha fazla sokuluyorlardı.

Bélisaire, Nantes'da dul kalan, babası gibi gaga burunlu, içinden pazarlıklı, kısa kıvırcık saçlı kızkardeşini koluna takmış ikinci olarak yürüyordu. Kendisine gelince, her zamanki müşterileri onu tanıyamazlardı. Yanaklarının her tarafında buruşukluklar bırakan şu korkunç ıstıraplı kıvrım, alnının ortasında mavi renkli kabarık iri damar, ses çıkarmadan: "Ay!" diye bağıran o açık ağız, bunların hiçbiri artık yoktu. Hattâ hemen hemen güzel olan başı yukarda kocaman parlak ayakkapları, biri önde, öteki arkada olduğu halde, çahmlı çalımlı yürüyordu. Ayaklarının ölçüsüne göre yapılmış kun-

duraları öyle geniş, öyle uzundu ki ona kış patenlerini ayağına takmış bir Zuydersé'li manzarası veriyordu. Adam sen de! Bélisaire şimdi acı çekmiyordu ya. Yepyeni bir çift ayakkabısı olduğunu belli ediyor, yüzü çifte sevinçle parıldıyordu. Madam Weber'in çocuğunun elinden tutuyordu. Çocuğun iri başı, sırrını ancak mahalledeki berberlerin bildiği bir kıvırma usuliyle daha kocaman bir hale getirilmişti. Arkadan deri önlüğünü ve çekicini bir gün için zorla bıraktırdıkları arkadaş, dibinden kazınmış saçlariyle gömleklerinin yakasından dışarıya büyük bir halka gibi çıkmış, kocaman kuvvetli gerdanlariyle dikkati çeken Madam Weber'in patroniyle damadı geliyordu. İçinden pek seyrek çıktıkları dolabın girintileriyle bumburuşuk bir hale gelmiş, dirsekleri belli olmıyan kol ağızları kaskatı kesilmiş gülünç redingotlarını herkese gösteriyor gibiydiler. Bundan sonra Levindré ailesi, Bélisaire'in erkek ve kızkardeşleri, komşular, dostlar, nihayet yanında annesi olmadan Jack geliyordu. Madam de Barancy, yemeğe şeref vermeye razı olmuş, fakat bütün gün düğün alayının arkasından gitmeye bir türlü karar verememişti.

Belediyedeki kalabalıktan ve saat çoktan on ikiyi vurduğu için, açlıktan gelen mide ağrılariyle, şu sonu gelmez beklemeden sonra düğün alayı Vincennes istasyonundan terene binmek üzere yürümeye başladı. Bir ikindi kah-

valtısı mahiyetinde olan yemek, Saint-Mandé'de, Bel-Air caddesi üstünde, adresi hâlâ Bélisaire'in cebinde buruşuk bir halde duran bir lokantada yenecekti. Bu bilgi faydasız bir bilgi değildi. Aynı dört yol ağzında, ormanın methalinde, cephelerinde birbirine benziyen, "Düğünler ve Ziyafetler" yazılı tabelâlariyle birbirinin aynı üç dört bina, cazip yeşillikleriyle birkaç köşk görünüyordu. Bélisaire'in düğün alayı oraya geldiği zaman, bu düğüne ayrılan salon henüz boşalmamıştı; salonun boşalmasını beklerken dilencileri bol Boulogne ormanındaki Vincennes gölünde bir gezinti yaptılar. Kırlarda kurulmuş sofraların etrafında toplanmış ya da karnını doyurmuş birçok düğün alayları, beyaz tuvaletler, siyah elbiseler, resmî üniformalı insanlar, çimenliklerin yeşillikleri üzerine yayılmışlardı. Gerçekte bu çeşit ziyafetlerde daima bir okul öğrencisi, bir asker, bir subay üniforması bulunur. Halkın hepsi bağırıyor, şarkı söylüyor, çığlıklar atarak latarnaların etrafında kadriller, rondlar, kovalamacalar oynıyarak eğleniyor, ne bulursa ağzına tıkıştırıyordu. Erkekler kadınların şapkalarını, kadınlar da erkeklerin şapkalarını giymişlerdi. Çitlerin arkasında, kollarısıvalı körebe oynuyorlar, birbirini kucaklıyan çiftler, gelinin elbisesindeki sökülmüş kırmaları düzelten sağdıç kızlar görünüyordu. Kim bilir şu kolalı mavimtrak beyaz elbiseler kaç tane fakir kızın kalbini, bir gün zarif bir kadın ol-

mak hulyasiyle sürükleyip götürmüştü. Çünkü halk çoğu zaman zevklerinde kendi toplumsal hayatlarından çıkarıp gıpta edilen dünya bahtiyarlarının şartlarına geçiren şu zenginlik hulyasını ararlar.

Ayak satıcısı ile düğün alayı tozların içinde hâzin hâzin dolaşıyordu. Şu evlenme töreninin gürültüsü içinde pek iştah açan ziyafeti beklerken, bisküvilerle, acıbadem kurabiyeleriyle karınlarını tıkabasa dolduruyorlardi. Şüphesiz onlarda neşe unsurları eksik değildi. Az önce bunun eksik olduğuna hüküm verilebilirdi. Fakat açlık onların bütün neşesini felce uğratıyordu. Nihayet Bélisaire kabilesinin bir nöbetçisi olarak gönderilen üyelerinden biri her şeyin hazır olduğunu, masaya oturmaktan başka yapılacak bir şeyin kalmadığını gelip haber verdi ve derhal lokantanın yolu tutuldu.

Sofra çiğ renklerle boyalı, birbirine benziyen aynalar ve yaldızlı paravanalarla süslü hareket eden bölmelerle ayrılmış büyük salonlardan birinin içinde kurulmuştu. Yandaki odadan kahkahalar, bardak tokuşturmaları, garsonlara seslenişler, sabırsızca çalınan ziller bütün olup bitenler mükemmelen duyuluyordu. Pencerelerinin altında ağaçları beşer beşer baklava şeklinde dikilmiş küçük bir bahçe bulunan salonun içerisini sıcak bir buğu kaplamıştı. İnsan kendisini orada geniş bir hamamda sanabilirdi. Davetliler, belediye dairesinde olduğu gibi, bura-

da da, her iki ucu yapma portakal çiçekleriyle insanın düşünemiyeceği şekilde tertiplenmiş parçalarla, yeşil ve pembe şekillerle süslenmiş, bütün eşyası asırlardan beri aralıksız olan düğünler için hazırlanmış, garsonların peçeteleriyle kovdukları halde yine gelip konan bir sürü sineğin üstünde nokta nokta lekeler bıraktığı sofranın önünde önce korku ile karışık bir saygı duydular. Herkes, henüz gelmiyen Madam de Barancy'yi beklerken sofraya oturdu. Güvey karısının yanında oturmak istiyordu. Fakat Nantes'li kızkardeş bunun olmıyacağını uygun düşmiyeceğini, karşı karşıya oturmalarının gerektiğini söyledi ve öyle yapıldı. Fakat arada uzun bir çekişme oldu. İşin sonunda ihtiyar Bélisaire yeni geline doğru dönüp, pek tatlı bir sesle sordu:

— Siz söyleyiniz bakalım! Nasıl oturmalı? Mösyö Weber'le nasıl oturmuştunuz?

Ekmek taşıyıcı kadın böyle bir soru karşısında kalınca, çok sakin bir tavurla köyde bir çiftlikte evlendiğini o gün bile masaya hizmet ettiğini söyledi. İhtiyarın söylediği münasebetsiz sözler bu şekilde cevabını almış oluyordu; fakat Bélisaire'lerin memnun olmadıkları, akşam yemeğinin ihtişamı onları doyurmaya yetmediği açıkça görünüyordu. Evlenmekte olan büyük kardeş aile için sütlü sağmal bir inekti. menfaatlerin elden kaçırıldığı besbelli idi.

Şiddetli bir açlık hüküm sürdüğü için başlangıçta herkes sessiz sedasız yemeğini yiyor-

du. Bundan başka Bélisaire'in sevimli gülümsemesiyle boş yere neşelendirmeye çalıştığı şu hizmet eden siyah elbiseli baylar orada bir utanma hissinin uyanmasına sebebolmuşlardı. Soluk yüzlü, saldırgan tavurlu; asık suratlı şu sayfiye garsonları çok garip tiplerdi. Traşlı çeneleriyle ağızlarının daha ziyade meydana çıkmasına sebebolan düşük büyük favorileriyle alaycı, sert, hükmedici tavurları vardı. Hani insanın bunların azledilmiş, haysiyet kırıcı işler yaptıkları için mevkilerinden düşmüş valilerden olduklarına inanacağı geliyor. İşin gülünç tarafı, bütün bu zavallı insanlara, adam başına yüz kuruş vererek bu düğün sofrasına davet edilmiş bu adamlara, bu önemsiz yaratıklara bakarken hor gören bir tavur takınmaları idi. Davetlilerin arasında, düğün yemeği için bir hamlede yüz frank harcamaya kendinde kudret bulduğu tekrar tekrar takdirle söylenen şu Bélisaire'in etrafı şatafatlı bir hale ile çevrilirken garsounlar bu yüz franklık muazzam rakam önünde birbirlerine göz kırpıyor, davetlilere karşı hakaretlerini soğuk bir ciddiyetle gösteriyorlardı. Bu efendilerden bir tanesi Bélisaire'in yanında duruyor, onu kutsal bir korku ile eziyor, madde ile ilgili ve tinsel bir baskı altında bulunduruyordu. Bir başkası da karşısına dikilmiş, karısının oturduğu iskemlenin arkasından ona öyle tatsız bir

bakışla gözlerini dikmişti ki iyi kalbli ayak satıcısı bu göz hapsinden kurtulmak için sol tarafında duran listeyi eline almış tekrar tekrar okuyordu. Bu yemek listesi ne göz kamaştırıcı bir listeydi! **Ördek, Şalgam, Fleto, Fasulye** gibi anlaşılması kolay bazı kelimelerin yanında **Marengo, Richalieu, Chateaubrland, Barigoule** gibi savaş, general ve şehir isimleri, garip ve şatafatlı unvanlar yer almışlardı. Bu isimlerin önünde, Bélisaire bütün öteki davetliler gibi hayretten dona kalmıştı. Demek bunların hepsinden yiyeceklerdi! Bahis tutuşanların altlarında saklıyarak sonra birdenbire ortaya çıkardıkları iki çiçek arasında seçimi size bırakılan şu salon oyunlarında olduğu gibi kendilerine : "Bisque'den mi yoksa Crécy püresinden mi?" diyerek iki tabak; "Xècés mi yoksa Pacdaret mi" diyerek iki İspanya şarabı şişesi uzatıldığı zaman bu zavallı yüzlerin aldığı hali siz tasavvur ediniz? Nasıl karar versinler, Herkes tereddüdediyor, sonra rasgele bir şey seçiyordu. Her iki tabağın içerisinde aynı ılık ve tatsız sıvı olduğuna, her iki şişenin içinde Jack'a Moronval Gymnaze'ının **Yabangülü** şurubunu hatırlatan tuhaf buruklukta bulanık, sarı bir içki bulunduğuna göre esasen seçmenin pek az önemi vardı. Davetliler birbirine eçkingen gözlerle bakıyorlar, önlerinde bulunan çeşitli boydaki bardaklardan hangisini garsona uzatmak gerektiğini anlamak için komşularını gözetliyorlardı.

"Arkadaş" en büyük bardağı yakalamış, bu bardağın içinde her türlü içkiden çekiştiriyordu. Her ne olursa olsun, bu hayal dolu ziyafetin başlangıcında duyulan sıkıntılı haller ve birçok üzüntüler, açık bir soğukluk yaratmıştı.

Sonunda bu gülünç durumdan ilk defa kendini sıyıran gelin oldu. Pek doğru bir düşünceye sahibolan mükemmel kadın derhal her şeyi kavrıyarak çocuğuna hitabederken kendi kendine de cesaret verdi:

— Sıkılma yavrucuğum, diyordu. Sıkılma. Hepsinden ye. Bize çok pahalıya mal olan bu ziyafetten ne bulursak yiyelim.

Bu çok doğru söz topluluğun üzerinde etkisini gösterdi. Biraz sonra müthiş bir kahkaha ve çene gürültüsü etrafı dolaştı. Masada hele en çok ekmek sepetine rağbet ediliyordu. Yalnız Bélisaire'in kafilesi umumi neşenin ortasında gürültü ediyordu. Gençler fısıldaşıyor, sinsi sinsi bıyık altından gülüyorlardı. İhtiyar baba yüksek ve emredici bir sesle konuşuyor, kendisine büyük bir saygı gösteren oğluna bakarak alaycı kahkahalar atıyordu. Sonra sofranın ortasından geline: "Babanın tabağı"nı "Babanın bardağını" diye emirler veriyordu. Şu hırslı ve göz kırpan korkunç Bélisaire'lerin böyle bir araya toplandığını görenler, Madam Weber'in onların içerisinden ayak satıcısını nasıl olup da kurtarabildiğini kendi kendine sorabilir. Bu isyanda muvaffak olabilmesi için kuvvetli bir

aşkın büyüsü gerekiyordu, fakat şimdi muvaffak olmuştu. Mert kadın bu büyük sorumluluğu üzerine almak, şu saatte etrafında dolaşan, "Sıkılma yavrucuğum" diyerek çocuğunun tabağını cesaretle doldururken ablak yüziyle herkese gülümsemesine engel olan, kötü imalara, kinlere, nefretlere göğüs germek için kendinde kuvvet hissediyordu.

Ziyafet canlanmaya başlıyordu. Tam bu sırada bir ipek hışırtısı oldu ve kapı telâşlı, gülümser, parıl parıl yanan Ida de Barancy'ye yol vermek için arkasına kadar açıldı.

— Affınızı dilerim, iyi kalbli dostlarım; öyle bir arabaya binmişim ki bir türlü yol almıyordu. Hem sonra burası ne kadar uzak! Bana sanki hiç varamıyacakmışım gibi geldi.

Arkasına en güzel elbisesini giymişti. Giyindiği için pek mutlu bir hali vardı. Çünkü oğlu ile beraber yaşadığı şu bir ay içinde süslenmek fırsatını hiç bulamamıştı. Fevkalâde bir etki uyandırdı. Bélisaire'in yanına otururken elini, zarafet kaidelerine uygun bir tarzda bardağına götürürken; kendisine yemek listesini vermesi için garsonların birisine işaret verirken takındığı eda ile topluluğu büyük bir hayranlık içinde bırakmıştı. Şu garsonları öyle üstten bakan, öyle hor gören bir tavurla idare ediyordu ki görülmeye değerdi. Bu garsonlardan birini özellikle Bélisaire'i korkutan adamı, tiyatrodan çıktıktan sonra d'Argenton'la beraber

arada sırada yemek yedikleri bulvarın bir lokantasında gördüğü için tanıyıvermişti.

— Şimdi siz burada mısınız?... E bakalım? Bana ne yemek vereceksiniz?...

Yüksek sesle gülüyor, ellerini daha beyaz göstermek için açık kol kapaklarının altındaki çıplak kollarını havaya kaldırıyor, karşısındaki aynaya bakarak bileziklerini oynatıyordu. Parmaklarının uciyle oğluna bir selâm öpücüğü gönderiyordu. Sonra lokantanın bütün eşyalarını, mallarını bilen birisi gibi bir tabure, bir maden suyu, bir dondurma istiyordu. O, konuşurken sofranın etrafında, yemeğin başlangıcında olduğu gibi derin bir sessizlik hüküm sürüyordu. Işıldayan bakışlariyle bir mihenktaşı denemesi yapar gibi Ida'nın bileziklerini seyretmeye dalmış Bélisaire'lerden başka herkes evvelce garsonların sebebolduğu konuşmamak ve hareket etmemek sıkıntısına tekrar düşmüşlerdi. Jack'ta da ziyafeti canlandıracak bir hal yoktu. Düğünde yapılan bu törenler ona aşkını, gelecek günlerini hayal ettiriyor, etrafında olan bitenlerle ilgilenmiyordu.

Kolayca elde ettiği başarıdan pek memnun görünen Ida de Barancy birdenbire dedi ki:

— Aman Yarabbi, ne kadar da neşesiz bir yer burası!... Haydi! Küçük Bel'im, biraz neşe ver, canım! Ha durun biraz, bakın aklıma bir şey geldi...

Ayağa kalktı, bir eline tabağını, bir eline bardağını aldı:

— Madam Weber'le yerimi değiştirmek istiyorum. Eminim ki kocası bundan şikâyet etmez.

Büyük bir zarafet ve lûtufla yapılan bu teklif Bélisaire'in kalbini büyük bir sevinçle doldurdu. Küçük Weber, annesinin oturduğu iskemleden ayağa kalktığım görünce öyle ulumalar salıverdi ki davetlilerin içinde gürültülü bir şekilde çatallarını tıkırdattıkları sıkıntılı hava tamamen dağıldı ve sofra gerçek bir düğün sofrası halini aldı. Herkes yedi, daha doğrusu yediğini sandı. Garsonlar, akla sığmıyacak bin bir türlü hokkabazhklar yaparak, herkese bir parça düşecek, hattâ istiyenlere bir parça daha verilecek tarzda gayet ustalıkla parçaladıkları tek bir ördeği, tek bir pilici yirmi insana dağıtarak kim bilir kaç defa masanın etrafında dönüp durdular. Ya o tabakların üstüne dolu taneleri gibi düşen İngiliz mutfağına göre pişmiş bezelyeler! Yine İngiliz usuliyle pişmiş, masanın bir köşesinde tuzla, biberle, tereyağla (hem de ne tereyağiyle!) hazırlanmış fasulyeler! Ya o sağhğa zararlı halitayı çalkarken kaba kaba gülen garson! Fakat en güzeli, şampanyanın gelmesiyle oldu. Hayatında çok şampanya içmiş olan Madam de Barancy'den başka bütün orada bulunanlar bu büyülü şarabın ancak ismini biliyorlardı. Onlar için bu ke-

lime, yalnız bu kelime, servetleri, herkesin gi-remediği oturma odalarını, kibar eğlenceleri ifade ediyordu. Aralarında şampanya hakkında yavaş yavaş konuşuyorlar, bekliyorlar, gözetliyorlardı. Nihayet, sofraya yemiş gelince, bir garson elinde, üstündeki beyaz yaldızlı kapağını bir kıskaçla açtığı şişeyi tutarak göründü. Zarafetlerini meydana çıkarabilecek bir etkiyi, bir hareketi asla kaçırmıyan sinirli Ida'nın kulaklarını tıkıyarak aldığı tavurdan öteki bütün kadınlar da korkunç bir patlamaya hazırlandılar. Böyle bir şey olmadı. Mantar öteki bütün mantarlar gibi patlamadan pek tabiî bir şekilde çıktı. Sonra derhal garson şişeyi havaya kaldırıp büyük bir telâşla:

— Şampanya! Şampanya! Şampanya!

Diyerek masanın etrafında koşmaya başladı.

O, bu defa, tükenmez şişenin mucize'ni gösterirken yolunun üstünde kendisine doğru kadehler uzandığını görüyordu. Herkesin saygı ile boşalttığı bardağın dibinde ekşi bir kabarıkla yirmi insanı idare edecek bir köpük hâsıl oldu. Hattâ herkesi dolaştıktan sonra yine şişede köpük bulunduğuna inanmanız gerekiyor, çünkü kapının karşısında oturan Jack, garson yürürken şişeyi gırtlağına boşalttığını görmüştü. Her ne olursa olsun, şu şampanya kelimesinde öyle bir büyü, köpüğünün en küçük parçasında o kadar fazla Fransız neşesi vardır ki

dağıldığı andan itibaren davetlilerin arasında hayret verici bir neşe ve hareket dolaştı. Bélisaire'lerde bu neşeli hareket kendini fevkalâde bir hırs şeklinde gösterdi. Sofranın üstündeki her şeyi yağma ediyorlar, garsonlara bırakmaktansa eve götürmenin daha doğru olacağını söyliyerek ceplerini alabildiği kadar portakallarla, kâğıt peçetelerle, ucları koparılmış böreklerle dolduruyorlardı. Birdenbire gülüşmelerin, fısıldaşmaların ortasında bu çeşit ziyafetlerde geline verilmesinde hiç kusur edilmiyen mavi ve pembe şekerden bir bebekle süslenmiş, yalancı bonbon tabağını Madam Weber'e uzattılar. Fakat kocaman kıvırcık saçlı başiyle küçük Weber, iyi kalbli kadının bu geleneksel kaba şakadan incinmesine engel olmak için çoktandır orada bulunuyordu. Bélisaire alı al, moru mor bir hale girerken o buna ötekilerden daha fazla gülüyordu.

Sonra sıra şarkılara geldi. İlk defa arkadaş ayağa kalktı. Bir bakış atıp sus emrini verdi. Eli kalbinin üstünde... 48 yılının bir halk romansını, etkili fakat alaylı bir sesle söylemeye başladı:

Çalışmak Tanrıyı hoşnut eder.
Dünyayı yaratan Tanrının çocukları,
Hepimiz görelim, yapalım işimizi.

Hey gidi hain arkadaş seni! Henüz içine

girdiği bu namuslu ailenin gözünü boyamak için söylenecek şarkıyı ne güzel de seçmişti. Fakat toplantıyı bu kadar ciddî bir hava içinde bırakmamak için **çalışmak Tanrıyı hoşnudeder,** şarkısından sonra çabucak daha neşeli bir şarkıya geçti:

Hiç değilse Charonne'e gidip bari girelim,
Savard meyhanesinde bir kadehçik içelim.

Böylece yüzlerce şarkı biliyordu. Ah! İşte Mösyö ve Madam Bélisaire'in yanlarına alacakları meşhur arkadaş bu idi! Panoyeaux sokağında kim bilir ne tath geceler geçireceklerdi! Garsonlar, beklerken, Bélisaire kafilesinin eğri büğrü parmaklariyle yaptıkları aşırmaların şüphesiz farkında idiler. Çünkü masa bir el çabukluğiyle toplanmış, süpürülmüş, temizlenmikti. Artık bitmişti! Davetliler yorgunluktan bitkin bir halde birbirlerine bakıyorlardı. Onların üst ve yan taraflarında korkunç bir curcuna kopuyordu. Dans ediyorlar, şarkı söylüyorlardı. Döşemeler kuvvetli fakat tempolu bir yürüyüşle sarsılıyordu.

— Canım biz de dans etsek!

Evet ama çalgı pahahya mal olur. Birisi, duyulan müzik ile dans edilmesini teklif etti. Kadriller, polkalar, Polonya dansları, Schrottich'ler şu keman ve piston gürültüleri içinde o kadar çok birbirine karşıyorlardı ki maalesef bunları ayırdetmeye imkân yoktu.

Ida de Barancy, sanki çalmasını biliyormuş gibi her eşyanın üzerinde parmaklarını bir sağa bir sola gezdirerek içini çekiyordu:

— Ah bir piyano olsaydı.

Madam Bélisaire'in de canı çok dans etmek istiyordu. Kocasına her türlü yersiz masrafları yasak etmişti. Bununla beraber ayak satıcısı bu yasağa rağmen arkadaşla beraber gözden kayboldu, birkaç dakika sonra yanında bir çeşit sokak kemancısı ile beraber döndü. Kemancı çabucak hazırlanmış küçük bir peykeye bacaklarının arasında litrelik bir şarap şişesiyle yerleşti. Kemanı sağlamca koluna dayıyarak, arzu ettiğiniz takdirde ertesi sabaha kadar çalacakmış gibi hemen çalmaya başladı. Besri'lilere mahsus kaba bir şive ile "Kır dansı için herkes yerini alsın!" diye bağıran bu kır kemancısı, erkek oyuncuların elleri kirlenmesin diye kadınların bir mendili büküp bellerine sarmalarında gösterdikleri tedbirli hareketleri, Madam Bélisaire'in bütün kadril figürlerini birbirine karıştıran köy danslarına alışık adımları, gül şeklindeki süsleri, altın suyu ile boyalı bu koltuk altı meyhanesinin salonuna bir kır eğlencesinin kokusunu veriyordu.

Banliyönün, köy âdetleriyle Paris geleneklerinin birbirleriyle karşılaşıp karıştıkları ikisi ortası bir çizgi olduğu çok doğrudur.

Yalnız Jack ile Ida'nın yüksek bir tabaka-

dan âdi bir çukura düşmüş, şaşırmış gibi bir halleri vardı; bazı asalet iddialarına rağmen eski hayatın bazı izlerinden uzak hâtıralara kadar uzanan bir gençlik tazeliğinde kendisinin oralarda yaşadığı düşüncesini yaratmamalarını istiyor, bununla beraber çok eğleniyordu. Gülüyor, çırpınıyor, rondları, bolanjerleri, çaprast kadrilleri, kotyonu idare ediyordu; ipek elbisesinin hışırtısı, bileziklerinin şakırtısı dansta hazır bulunanların ruhunda derin bir hayranlık ya da bir kıskançlık duygusunun uyanmasına sebeboluyordu.

Hasılı Bélisaire'in düğünü pek neşeli geçiyordu. Yeni ayakkaplarını giymekten mutlu olan yeni güvey kontredans'ın bütün figürlerini büyük bir coşkunluğa kapılarak karıştırıyordu. Bitişik salonda onları dinliyorlar: "Aman ne kadar güzel eğleniyorlar" diyorlardı. Arada sırada garsonlar, ellerinde tatlı şarap, salata tabakları olduğu halde açık bıraktıkları kapıdan gelip bakıyorlardı. Az sonra, her zaman bu türlü düğünlerde görüldüğü gibi sayıları göze batacak kadar çoğalan davetsiz misafirler, asıl davetlilerin arasına dağılmaya başladılar. Bütün bu kalabalık sıçrıyor, bağırıyor, özellikle durmadan döke saça içiyorlardı. Patron olan ekmekçi, bu balonun bütün masraflarını kendi hesabına geçirilmesini söylemeseydi, Madam Bélisaire büyük bir üzüntü içinde kalacaktı. Bununla beraber sabah yaklaşıyordu. Küçük

Weber çoktan annesinin geniş atkısına sarınmış, yatırıldığı sıranın üstünde horluyordu. Jack ne zamandır Ida'ya birtakım işaretler yapıyor fakat Ida neşeli tabiatının, her bulunduğu yerde etrafına toplamasını bildiği bir zevke kapılarak anlamamazlıktan geliyordu. Jack tıpkı, bir gece eğlencesinden eve götürmek için kızını arıyan bir babaya benziyordu.

— Haydi, artık vakit gecikti.

Kadın herhangi birisinin kolları arasında dönerken geçiyordu:

— Şimdi... Biraz bekle.

Fakat balo, annesinin yerine Jack'ın canını sıkan, delişmen, cıvık bir hal almıştı. Arkadaş münasebetsiz hareketler yapmaya başlıyor, sabık Madam Weber'in safca bourre'lerinin yanında ağzından piposunu çekmeden "kendisine bir rakip görmiyerek meydanda" ellerinin üstünde hünerler göstermeye cüret ediyordu.

Jack, annesini kaçarken yakalamaya, kukuletalı mantosunu sarmaya, caddenin üstünde başıboş dolaşan bir arabaya bindirmeye muvaffak oldu. Onların arkasından Bélisaire ailesi de neşeli davetlilerini terk ederek çekilip gitmekte gecikmedi. Sabahın bu saatinde şimendifer de yoktu, ormanı yoliyle yaya olarak dönmeye karar verdiler. Bélisaire, çocuğu omuzuna vurmuş, kolunu karısına vermişti. Güneş doğarken pek gamlı bir manzaraya bürünen koltuk meyhanesinin boğucu havasından sonra serin-

lik onların hoşuna gitti. Boş şişelerle, içinde bardakların yıkanıp çalkandığı tahta kovalarla dolu küçük bahçe üstüne kavalyelerinin ökçeleriyle dans eden kadınların elbiselerinden koparılmış muslin ve tül parçalarının serpildiği bir bulut artığının içinde görünüyordu. Zemin katından hâlâ keman gıcırtıları gelirken, sersemlemiş, uyuklıyan fakat daima alaylı tavurlarını muhafaza eden garsonlar, birinci kattaki pencereleri açıyorlar, halıları çırpıyorlar, döşemeleri suluyorlar, artık gelecek temsil için yeni dekoru hazırlamaya başlıyorlardı. Yorgunluktan renkleri sarı, benizleri uçuk, gözleri kapanan insanlar araba arıyorlar ya da ilk treni beklerken kapının önünde, sıraların üstünde uyuyorlardı. Hesaplar görülürken tezgâhın önünde, münakaşalar, aile patırtıları, kavgalar, savaşlar oluyordu. Madam ve Mösyö Bélisaire bu zevk kurbanlarından hemen uzaklaştılar. Mutlu, sağlam, başları yukarda, ilk gün aydınlığının rütubetiyle ıslak, hafif kuş cıvıltılariyle, sabaha mahsus hareketlerle dolu yoldan çabuk adımlarla geçtiler ve Bel-Air'in çiçekli akasyalarla gölgelenmiş geniş caddelerini izleyerek Paris'e döndüler. Yol, hatırı sayılacak kadar uzundu. Fakat onlara hiç de uzun gelmedi. Çocuk, ayak satıcısının göğsüne kocaman başını güvenle dayıyarak bütün yolun davamınca uyudu. Hattâ sabahın altısına doğru eve gelip de demir beşiğe konulduğu zaman bile uyanmadı. Madam

Bélisaire, çividî mavi elbisesini, çiçekli hotozunu çıkardı. Bir çocuk göğüslüğü biçimindeki mavi uzun önlüğünü taktı. Onun için pazar yoktu. Öteki günler gibi bugün de ekmek isteniyordu. Bu sebebple çocuğu ve kocası yukarda mışıl mışıl uyuduğu sırada dolaşmasına derhal başladı. İyi kalbli yaratık, şu parlak düğünün bütün masraflarını o günden itibaren ödiyecekmiş gibi bir çeşit cesaretli memnuniyetle bütün müşterilerinin kapısında: "Ekmek geldi." diyerek avaz avaz bağırıyordu.

Yeni aile tarafından, arkadaştaki kabiliyetsizliğin, aile içine almakla nasıl bir kötü iş yapıldığının farkına varılması için uzun bir zamana ihtiyaç yoktu. Zaten, düğün ziyafeti, Bélisaire'e bu insanda nasıl bir sarhoşluk eğleniminin bulunduğunu anlamak fırsatını vermiş bulunuyordu. Bir hafta sonra bu adamın, etine bir pislik gibi girmiş olan ve yok edilmesi imkânsız bir tembellikle beslenen çalışma kabiliyetlerini giderilmiyecek şekilde paslandırmış olan başka ahlâksızlıklar da meydana çıktı. Halinden arkadaşının çilingir olduğu anlaşılıyordu. Meslek arkadaşlarının hâfızasına güvenilirse omuzunda çekici, koltuğunda deri önlüğü olmadan dışarda görünmüyordu. Fakat onu çalışırken de gördüklerini hatırlamıyorlardı. Katları açılmıyan bu deri önlük ona uzunca bir süre mola verdiği bir meyhaneden çıkıp dış bulvarların bir sırası üstünde ya da bir yıkma

tezgâhının içinde bir öğle uykusu ihtiyacını duyduğu zamanlarda, günde birkaç defa başyastığı işini görüyordu. Çekice gelince o bir dayanaktı. Başka hiçbir şey değil. Onu tıpkı umumi meydanlarda bulunan hiçbir şeyin yıkamıyacağı o bereket boynuzunun üstünde duran tarım heykeli gibi taşıyordu. Her sabah dışarı çıkmadan önce çekici sallıyarak: "İş aramaya gidiyorum..." diyordu. Tavrundan, gözlerini döndüre döndüre vahşi sakalının, içinden söylediği sözlerin edasından işin onda bir korku yarattığı anlaşılıyordu. Çünkü hiçbir zaman, arkadaşın önüne bu iş çıkmıyordu. O, kenar mahallenin bir meyhanesinden çıkıp öbür meyhanesine giriyordu. Bütün zamanını, Paris işçilerinin pazar gezintileri sırasında Hayvanat Bahçesinde kafese konmuş vahşi hayvanların bir aşağı bir yukarı yaptıkları dolaşma hareketlerini ima ederek söyledikleri gibi "sırtlanlığım yapmakla" geçiriyordu.

Bélisaire'le karısı önceleri sabrettiler. Arkadaşın yalancı edası onlara biraz etki yapıyordu. Hem sonra şu: Çalışmak Tanrıyı hoşnudeder" şarkısını o kadar da güzel söylüyordu ki. Fakat en sonra, yeni evliler, kendileri sabahtan akşama kadar didinip dururken onun bütün bir hafta sırtlanlığını yaptığı, bol bir iştah ile yemek yediği ve Saint-Touche bayramı günü bile hiçbir şey getirmediği için bu adamdan usanmıya başladılar. Madam Bélisaire'in fikri ona

açık açık yol vermek, sokağa atmak, ayak satıcısının bir arkadaşa sahobilmak arzusiyle getirip bulduğu o süprüntü yığının içine bırakmaktı. Fakat yeni evinin verdiği ve yeni ayakkaplarının daha mükemmel bir hale getirdiği o büyük mutluluk içinde Bélisaire karısına sabretmesi için yalvardı. Bir Yahudi cömert olmaya kalktı mı iyiliğinin sonu gelmez.

— Kim bilir, diyordu, belki de onu yola getirir, değiştirebiliriz?

Şayet Ribarot dili ağırlaşmış, duvarlara çarpa çarpa gelirse ona çorba vermemeye karar verdiler. Bu da, tabiatın bir lûtfu olarak başka günlerden daha ziyade acıkmış olan bir sarhoş için gerçekten büyük bir yoksunluktu. Onun, ayakta durmak ve dişlerini sıkmadan selâm vermek için harcadığı çabalar ne kadar da gülünçtü. Fakat ekmekçi kadının fevkalâde bir anlayışı vardı. Kaşık kaşık çorba dağıtırken arkadaşın daha önce sık sık tabağını uzatması üzerine ateşler püskürmeye başladı:

— Bu halinizle gelip sofraya oturmaya utanmıyor musunuz? Çünkü yine zilzurna sarhoşsunuz! Bak! Ben iyice görüyorum.

Bélisaire:

— Ya öyle mi sanşyorsun, diyordu. Ama bana öyle geliyor ki...

— Yetişir, yetişir, ben ne dediğimi biliyorum. Haydi bakalım. Kalk ayağa! Boynunu kır. Çabuk ol, çabuk.

Arkadaş ayağa kalkıyor, dumanı tütmekte olan çorbada gözü kala kala, yalvaran fakat ciddî birkaç kelime kekeliyerek önlüğünü, ceketini eline alıyor. Bélisaire'in evlenmeden önce oturduğu küçük izbeye bir köpek gibi yatmaya gidiyordu. Sarhoş olduğu zamanlar kavga gürültü çıkarmazdı. O zamanlar siperlik vazifesi gören şu kirli sık sakalın altında zayıf, kabahatli bir çocuk yüzünü devam ettirirdi. Gittiği zaman ayak satıcısı iri dudaklarını ileri doğru uzatarak:

— Hadi kuzum hadi. Yin sen ona biraz çorba veriver.

— Ah! Ah! Seni zaten bilirim... Senin sözüne uysam...

— Yalnız bir defacık... Hadi yavrum!

Kadın, kocasının bir iş tutmamasına karşılık bir erkek gibi çalışan şu halk kadınlarının öfkesiyle biraz daha karşı koyuyordu, fakat her zaman olduğu gibi dayanamıyor ve Bélisaire, izbesine girmiş bulunan arkadaşına muzaffer bir tavurla bir tabak çorba götürüyordu.

— Söyle bakalım! Ne dedi?

— Ah! Bir görsen, o kadar kederli bir hali var ki içim paralanıyor. İş bulamadığından ve daima üstümüze yük olduğundan ötrü üzüntü duyuyormuş. Ve bunun için gidip içiyormuş.

— İş bulmasına ne engel varmış?

— Elbisesi temiz olmadığı için kendini istemediklerini söylüyor. Eğer kendisine biraz çeki düzen verseymiş...

— Yetişir! Onun üstünü başını temizlemekten bıktım usandım. Peki düğün için bana söylemeden yaptırdığın elbiseyi ne yapmış?

Buna verilecek cevabı yoktu. Bununla beraber bu mükemmel insanlar bir çaba daha harcadılar, Ribarot'ya iş gömleği, bir demirci önlüğü aldılar. Bir sabah, yepyeni yıkanmış bir gömlekle, Madam Bélisaire tarafından bağlanan bir kıravatla yola çıktı. Tam sekiz gün görünmedi. Haftanın sonunda onu kulübesinin içinde uyumuş olarak buldular. Elbisesinin çoğu yeri parçalanmıştı. Bu âfetten ancak çekici ile o her zamanki arkadaşı deri önlüğü kurtulmuştu. Bu çeşit birçok edepsizlikleri gördükten sonra bu belâyı baştan savmak için artık bir fırsat kolluyorlardı. Çünkü eve yardım edeceğine aksine büyük bir yük teşkil ediyordu. Bélisaire de bu lüzumu tasdika mecbur kalmıştı. Istıraplarını herkesten çok anlıyan Jack'a Ribarot'yu şikâyet etti. Çünkü onun da kendisini müthiş derecede rahatsız eden fakat hakkında şikâyet edilmesi mümkün olmayan bir arkadaşı vardı. İşte Bélisaire Jack'ı bunun için çok seviyordu.

VII

IDA'NIN CANI SIKILIYOR

Madam de Barancy'inin Étiolles'e ilk ziyareti Jack'da hem büyük bir sevinç yarattı, hem de derin bir endişe uyandırdı. Annesini tekrar elde ettiği için koltukları kabarıyordu; fakat onun ne kadar delişmen, ne kadar geveze, lâkırdılarında ve konuşmalarında ne kadar düşüncesiz olduğunu biliyordu! Cécile'in varacağı yargıdan, genç zihinlerin hiç tanımadıkları olaylarda bile pek çabuk, pek sert verdikleri kararlardan, onlarda meydana gelen ani bir zekâ parlayışından korkuyordu. Konuşmanın ilk dakikaları onu biraz yatıştırdı. Ida'nın, genç kızın boynuna kollarını dolayarak: "Kızım" diye hitabeden yapmacıklı sesi hariç, her şey memnuniyet verici bir tarzda geçti; güzel bir yemeğin etkisi altında Madam de Barancy, dişlerini gösterebilmek için gülen bir genç kızın kolay cerbezesini tekrar kazanarak ciddî tavrunu kaybedip, garip hikâyelerini sıralamaya başlayınca bütün endişelerinin uyandığını hissetti. Doğrusu ya neşe ve heyecan bu kadını boşuboşuna maceralara sürüklüyor, dinleyicilerini devamlı bir hayret altında bırakıyordu. Mösyö

Rivals'in Pirene'lerdeki akrabalarından söz ediliyordu.

Ida:

— Ah! Evet o Pireneler, o Gavarinie, o çağlayanlar, o buz denizi! diye içini çekiyordu. Ben bu yolculuğu on beş yıl önce, bir aile dostu olan bir İspanyolla, duc de Cassarés ile beraber yapmıştım. Ha bakın o meşhur generalin kardeşi idi. Düşünüyorum da... Ne deli adamdı. Az kalsın yirmi defa boynumu koparacaktı. Tasavvur ediniz bir kere dört at koşulmuş, arabanın içi şampanya dolu, atlar daima dörtnal, böylece Daumont'a doğru sürüyorduk. Zaten bu kısa boylu Duc tam mânasiyle acayip bir adamdı... Onunla Biarritz'de o kadar tuhaf bir şekilde tanışmıştım ki!

Sonra, Cécile, denizi çok sevdiğini söylemesi üzerdine:

— Ah! Benim güzel yavrucuğum. Ya denizi benim gördüğüm gibi Palma civarında bir fırtınalı gecede görseydiniz... O gece kaptanla birlikte vapurun salonunda oturuyordum. Bu iri kıyım herif beni punç içmeye zorluyordu. Fakat ben istemiyordum... O zaman bu alçak adam öfkeden deliye döndü. Arkadaki pencereyi açtı. Çok kuvvetli bir adam olduğu için işte beni böyle ensemden yakaladı ve suyun üstüne eğerek yağmurun, köpüklerin, şimşeklerin içine tuttu. Aman ne korkunç şeydi o.

Jack bu tehlikeli hikâyeleri yarıda kesmek

için çaba harcıyordu; fakat hikâyeler, tıpkı, bazı yerleri sakatlanmış olmasına rağmen her boğumu hayat ve hareket dolu olan şu sürüngenler gibi, başka bir taraftan tekrar başlıyorlardı. Cécile dostunun annesine saygılı bir sevgi göstermekte kusur etmiyordu; yalnız bu sabah Jack'ı pek dalgın gördüğü için biraz üzülüyordu.

Ders sırasında genç kızın annesine:

— İsterseniz bahçeye inelim? dediğini işitince zavallı çocuk öyle bir hale girdi ki!

Bunda tabiî olmayan bir şey yoktu; fakat ikisinin yalnız başlarına dolaşmaları düşüncesi onun içini tarifi imkânsız bir korku ile doldurmuyordu. Aman Yarabbi kim bilir ona daha neler anlatacaktı... Doktor dersteki güç yerleri açıklarken Jack, onların sebze bahçesinde yanyana yürüyüşlerini seyrediyordu. Pembe etekliği ile, kenardaki çiçek açmış kekikleri okşıyan Cécile ince uzun boylu, gerçekte şık olan kadınlarda görüldüğü gibi hareketleri sade idi. Ida ise hâlâ muhteşemdi, güzeldi; fakat tavurlarında ve süslerinde fazla bir aşırılık vardı. Başına eski tuvaletlerinden kalma tüylü bir şapka giymişti. Sıçrıyor; küçük bir kız gibi hareket ediyordu. Sonra arkadan açık şemsiyesinin de tekrarladığı yuvarlak geniş bir hareket yapmak için duruyordu. Yalnız kendisi konuşuyordu. Bu pek belli oluyordu. Cécile onu dinlerken, se-

vimdli yüzünü pencereye doğru kaldırıyor, orada birbirine doğru eğilmiş profesörün beyaz saçlariyle öğrencinin kıvırcık başı görünüyordu. İlk defa olarak Jack'a ders pek uzun geldi. Ancak nişanlısının koluna hafifçe dayanarak korunun yolunda geniş adımlarla yürürken kendini memnun hissetti. Bilmem, bilir misiniz? Hani yelkenin gemiye verdiği harikulâde bir hız vardır ki bu hız gemiyi kanatlandırır, ona sert rüzgârları, hava ceryanlarını yardırır. İşte âşık, Cécile'in kolu kendi kolunun altında bulunduğu zaman böyle bir his duyuyordu. O zaman kaderin fırtınalar kopardığı o esrar dolu bölgelerde, bir etkinin yardımiyle hayatın güçlüklerini, yapmakta olduğu işin engellerini başarı ile aşacağına emin bulunuyordu. Fakat bugün annesinin varlığı bu lâtif duyguyu bozuyordu. Ida aşktan hiç anlamıyor, onu gülünç bir duyarlık ya da hiç olmazsa karşılıklı bir oyun olarak görüyordu. Âşıkları doktora göstererek şeytanca hafif hafif gülüyor, "hım! hım!" diye sesler çıkarıyor, yahut mânalı bir org gibi derin derin içini çekerek doktorun koluna yaslanıyordu:

— Ah! Doktor! Şu gençlik ne güzel şeydir!

Fakat hepsinden kötüsü, terbiye ve nezaket gösterilmesi lâzım olan bir yerde birtakım şüphelere düşmesi idi; gençleri çok uzaklaşmış bularak onlara sesleniyordu:

— Çok uzaklara gitmeyin çocuklar... Sizleri görelim!

Sonra gözlerini garip ve mânalı bir şekilde kırpıyordu.

Jack iki üç defa iyi kalbli doktorun yüzünü buruşturduğunu hayretle gördü. Muhakkak ki annesi onu sinirlendiriyordu. Fakat her şeye rağmen orman pek güzel, Cécile pek şirindi. Birbirlerine söyledikleri lâkırdılar arı vızıltılarına, meşe ağaçlarının tepesindeki küçük sineklerin kasırgaya benziyen kaynaşmalarına o kadar çok karışıyordu ki nihayet zavallı çocuk yavaş yavaş korkunç arkadaşını unuttu; ondan her zaman taşkın bir hareket beklenebilirdi. Gezintiye çıkanlar bir süre bekçinin evinde oturdular. Archambauld nine, eski hanımını görünce efendiden hiçbir havadis sormadan derin saygılarını, iltifatlarını yağdırdı; şu köylülere mahsus sağduyu ile efendiden söz edilmemesi gerektiğini anlamıştı. Fakat uzun zaman hayatına karışmış olan bu iyi kalbli yaratığı görmek, sabık Madam d'Argenton için pek acıklı oldu. Archambauld ninenin yemek odasına gidip çabucak hazırladığı ikindi kahvaltısına elini sürmeden derhal ayağa kalktı, birdenbire dışarı çıktı. Birisi seslenmiş gibi geniş adımlarla yürüyerek tek başına Aulnettes yolunu tuttu. Tekrar Perva domus'u görmek istiyordu.

Evin küçük kulesi, temelinden ta tepesine kadar üstünü kaplıyan sarmaşıklarla ve arsız

asmalarla her zamankinden daha fazla örtülmüştü. Galiba Hirsch evde yoktu. Çünkü pancurlar kapalıydı. Bahçenin üstünde sessizlik dalgalanıyordu. Yosunlanan kapı basamaklarında en küçük bir yolcunun izi bile yoktu. Ida bir an durakladı. Şu dilsiz fakat çok şeyler anlatan taşların kendisine söylediği bütün şeyleri dinledi; sonra duvarın dış tarafına milyonlarca yıldızlar fışkırtan filbahri'den bir dal kopardı, kapının basamaklarına oturarak, gözleri kapalı, dalı derin derin kokladı.

Bir süreden beri onu endişe ile arıyan Jack:

— Nen var? diye sordu.

O, yüzü yaşlarla ıslanmış olarak cevap verdi:

— Bir şey yok... Önemsiz bir heyecan... Şuraya o kadar çok şey gömdüm ki.

Gerçi küçük ev, hâzin sessizliğiyle, kapısının üstündeki Lâtince yazıtı ile bir mezara benziyordu. Gözlerini sildi, fakat akşama kadar neşelenemedi. Kendisine Madam d'Argenton'un kocasından ayrıldığı söylenen Cécile, bu üzüntülü hali okşamalariyle gidermek için boşuna çaba harcadı; Jack, geçmişe karışmış yıllardan onu sıyırmak makadiyle, o güzel yeni tasarılariyle ilgilendirmek için boş yere vesileler yarattı.

Akşam üstü Evry istasyonuna doğru gelirken annesi ona:

— Görüyorsun ya, yavrum, diyordu. Seninle buraya sık sık gelemiyeceğim. Çok ıstırap çekiyorum; yara henüz pek taze.

Lâkırdı söylerken sesi titriyordu. Demek ki annesi, bu adamın yaptığı hakaretlere, kendi yanında uğradığı tecavüzlere ve bütün bu şeylere rağmen onu seviyordu.

Ida, Étiolles'e uğramadan birçok pazarlar geçirdi. Jack o zamandan itibaren tatil günlerini, yarısını Cécile'e ayırmak şartiyle ikiye bölmek zorunda kaldı. Fakat Paris'te annesiyle beraber akşam yemeğini yemek üzere dönmesi gerektiği için konuşmalarının en güzel anundan, ormandaki gezintilerinden, sebze bahçesindeki kır iskemlelerinin üstünde gece olurken yaptıkları o tatlı görüşmelerden vazgeçmişti. Ormanın sessizliğinden, kenar mahallelerin o pazar günlerine mahsus kaynaşmasına geçerek çok kısa ve tenha olan ikindi treniyle dönüyordu. Ağzına kadar dolu omnibüsler, baba, anne, ve çocuklardan ibaret tam kadrolu ailelerin büyük bira bardaklariyle resimli gazetelerin önünde oturdukları küçük kahvelerin masalariyle kaplanmış kaldırımlar, gazhanenin üstünde yükselen sarı renkli balonu seyretmek üzere başlarını yukarı kaldırmış, hareketsiz insan toplulukları, bütün bu kalabalık az önce terk edip geldiği şeylerle öyle büyük bir tezat teşkil ediyordu ki, bu yüzden sersemliyor, derin bir kedere düşüyordu. Daha ıssızca olan Pano-

yeaux sokağında, taşra âdetlerini, kapıların önünde oynanan raketli top oyunlarını, sessiz evin avlusunda, sık sık sulanarak devam ettirilen serinliğin tadını çıkararak birkaç komşu ile beraber oturan kapıcıyı tekrar buluyordu. Geldiği zaman her gün olduğu gibi, annesi koridorda Levindré ailesiyle konuşuyordu. Her pazar gününü, öğleden gece yarısına kadar devamlı olarak dışarda geçiren Bélisaire'le karısı, Madam de Barancy'yi beraber götürmek çok istemişlerdi. Fakat o, bu zavallı insanlarla beraber görünmekten utanç duymuştu, esasen şu geveze ve tembel işçi karı kocanın arkadaşlığından daha çok hoşlanıyordu. Terzilik yaptığını söyliyen Levindré'nin karısı çalışmaya başlamak için iki yıldan beri altı yüz franga bir dikiş makinesi alınmasını bekliyordu. Altı yüz frank, hem de bir kuruş aşağı değil! Eskiden bir kuyumcu olan kocasına gelince ancak kendi hesabına iş yapmak istediğini söylüyordu. Akrabalarından, ötekinden berikinden yapılan bazı yardımlarla, cemiyete karşı kinci ve isyancı olan bu hâzin ev şöyle böyle devam edip gidiyordu. Ida bu düşkün insanlarla pekâlâ anlaşıyor, onların felâketine karşı bir acıma duyuyor, ondan dikiş makinesinin parası olan altı yüz frankı ya da bir arazi satın almaya gerekli parayı ümitlerle bekliyen bu insanların söyledikleri dalkavukça sözlerle takdir dolu lâkırdılarla oyalanıyordu. Çünkü Ida onlara geçici bir sıkın-

tıya düştüğünü fakata istediği anda tekrar pek zengin olabileceğini söylemişti. Loş, boğucu koridor, ne gizli gizli itiraflar, ne iç çekmeleri işitiyordu.

— Ah! Madam Levindré...

— Ah! Madam de Barancy...

Tam bir siyaset sistemi icadetmiş olan Mösyö Levindré, arkadaşın içinde sarhoşluğunu gidermek için yattığı izbeden gürültülü ve biteviye bir horultu yükselirken arzusunu parlak cümlelerle geveliyordu. Fakat bazı günleri Levindré'ler de dostlarına akrabalarına gidiyorlar, yahut bir akşam yemeğini iktisat etmek için farmasonların ziyafetlerinde bulunuyorlardı. O günleri, Ida can sıkıntısını, hüznünü, yalnızlığını gidermek için Madam Levêque'nin okuma odasına iniyordu. Jack onu orada bulacağını zaten biliyordu.

Küf kokan ve sırtları yeşil kitaplarla dolu bu pis küçük dükkân ağzına kadar broşürlerle on beş günde bir çıkan eski resimli gazetelerle bir kuruşluk asker dergileriyle, ya da camekânına serilmiş moda resimleriyle tıkanıp kalmıştı. Camekânındaki renkli kordelâlı "Dantelâ"lar ya da büyük annerimizin cep yerine astıkları küçük keselerin üstüne oyalar yapmakla vakit geçiren, ihtiyarların şahı, kirli, inatçı yüzlü bir kadın oturuyordu. Madam Lévêque'in iyi günler geçirdiği görünüyordu. Babası birinci imparatorluk devrinde sarayda, saray kapıcı-

lığı ya da saray teşrifatçılığı yapmış dikkati çeken bir kişi idi.

Ida'ya kurumlu bir tavurla: "Ben Danzig dükünün vaftiz kızıyım" diyordu. Bu kadın Paris'in eski olayları devamlı med cezirlerle her zaman içine fırlattığı kenar mahallelerde tekrar bulabileceğimiz kaybolmuş şeyleri savunanlardan biriydi. Dükkânının tozlu sermayelerine tamamiyle eksik ve yırtık fakat arkaları maroken kaplı kitaplarına benziyen sözlerinin yaldızları dökülmüştü; bununla beraber romanesk parlaklığını da devam ettirmiyor değildi. Ancak sonuna yetişebildiği bu sihirli saltanatın hayali, gözlerinde bir parıltı bırakmıştı. "Sayın mareşaller" diye söylediği tek bir kelime ile şapkalarının kenarında beyaz kürk bulunan sorguçlu, sırma apoletli bütün bir kafile yürümeye başlıyordu. Hele o Joséphine için söylenen fıkralar, mareşal Lefevre'in karısının sözleri! Hele Madam Lévêque'in bütün hikâyelerinden daha güzel, daha sık anlattığı bir hikâyesi vardı. Bu hikâyeye, prenses Schwartzenberg tarafından verilen o meşhur balo gecesi Avusturya elçiliğinde çıkan yangına ait bir hikâye idi. Sanki bütün hayatı bu meşhur yangının ışığiyle aydınlanıp kalmıştı. Pırıl pırıl yanan mareşallerin, Titus ya da eski Yunan tarzında saçlarını yaptırmış uzun boylu dekolte elbiseli kadınların, kollarının arasında Madam Schwartzenberg'in baygın vücudunu taşıyan beyaz pan-

tolonlu, yeşil ceketli imparatorun bu alevin içinden geçtiğini görüyordu. Kendisindeki asalet hastalığı yüzünden Ida bu delişmen kadının yanında kendini pek memnun hissediyordu.

Kırık mücevherleri ya da eski bakır parçalarını seçip ayıran hırdavatçılar gibi dükelerin, markilerin adlarını tekrarlamak üzere karanlık yaymacı dükkânının içinde otururken içeriye bir kuruşluk bir gazete almak için bir işçi giriyor, tefrikanın devamını sabırsızlıkla bekliyen aşağı tabakadan bir kadın, formaların çıkıp çıkmadığını anlamak üzere geliyor, Paris halkının delice sarıldığı şu roman okuma hırsiyle **Bossu** ya da **Monte-Cristo** maceralarını yutarcasına okumak için, ihtiyar bir kadınsa, tütünden, gençse öğle yemeğindeki bir demet bayır turpundan kendini yoksun bırakıp yine iki kuruşunu veriyordu. Fakat ne yazık ki Madam Lévêque'in Saint-Germain kenar mahallesinde uşaklara mahsus elbiseler diken terzi torunları vardı. Kendisinin dediğine göre bu "Asillere elbise diken terziler" onu her on beş günde bir akşam yemeğine davet ediyorlardı. Madam de Barancy'nin pazarlarını geçirmek için elinde, Madam Lévêque'in, eski edebiyat sermyelerinden, kenar mahalledekilerin bütün parmak izleriyle kirlenmiş, yıpranmış, dağılmış, yemek yerken okunduklarını ispat eden sayfalarının arasındaki ekmek kırıntılarını, yağ lekelerini hâlâ sakladığı halde bu insanların

nefeslerini saklıyamamış olan bir yığın kitap nüshalarından başka bir şey kalmıyordu. Bu kitaplar, kızların tembelliklerinden, işçilerin âvareliklerinden, hattâ edebiyat iddialarından söz açıyorlardı. Çünkü kenarlarında kurşun kalemle yazılmış notlar, gülünç fikirler bulunuyordu.

Tek başına, pencerenin önünde oturup başını döndürecek kadar roman okuyarak oracıkta kalıyordu. Kendisinin karşısında bulunan gayretli pencereler, şu büyük işçi evinin içinde kendini daha aşağı bir tabakaya düşmüş gören Ida'da, oğlunda olduğu gibi bir cesaret hamlesi herhangi bir çalışma hırsı uyandıracak yerde tersine onda büyük bir dermansızlık çok acı bir lezzet yaratıyordu. Penceresinin yanında durup dinlenmeden dikiş diken her zaman tavurları mahzun kadın ile "Böyle zamanlarda kırlarda bulunan insanlar..." diye söylenen şu ihtiyar kadının, birinin dilsiz bir şekilde, ötekinin kalıp halinde tekrarladığı şikâyetleriyle iç sıkıntıları şiddetleniyordu. Göğün beraklığı, bütün bu sefaletlerin üstünde yazın sıcaklığı her şeyi ona karanlık gösteriyor, aynı şekilde kırlangıç cıvıltılariyle beraber ikindi vakti çanlarının duyulduğu şu pazar günlerinin âvareliği, sessizliğiyle, huzuriyle onu eziyordu. Üstelik hâtıraları tazeleniyordu. Eski gezintiler, araba seyranları, kır eğlenceleri ona, sanki batan bir güneşten ışık almış gibi esefle görü-

nüyordu. Fakat Étiolles'deki geçirdiği daha sonraki yıllar ruhunda daha derin bir yaranın açılmasına sebeboluyordu. Ooh! O güzel hayat! Neşeli akşam yemekleri, gelenlerin gürültüleri, İtalyan biçimindeki balkonda geçen o uzun geceler, ve nihayet mehtapta kollarını uzatarak alnını yukarıya kaldırarak ayakta duran o, ve:

Ben Tanrıya inandığım gibi aşka inanıyorum.

Şiiri.

Nerede idi? Ne yapıyordu? Nasıl oluyor da kendisinden üç aydan beri haber almadığı halde mektup yazmıyordu? O zaman kitabı ellerinden düşüyor, oğlunun dönüşüne kadar bakışları bulanık, düşünceli bir hal alıyor; oğlu gelince gülümsemeye çabalıyordu. Fakat çocuğu, odasındaki dağınıklıktan, önceleri pek şık bir kadın olduğu halde şimdi eski püskü bir sabahlıkla, mühmel terliklerle tavan arasında sürüklenen bu kadının ihmalciliğinden tinsel âlemini derhal seziyordu.

Akşam yemeği için bir şey hazırlanmıyordu:

— Görüyorsun ya! Hiçbir şey yapmadım. Hava çok sıcak, bunaltıcı bir hal var. Sonra o kadar cesaretim kırık ki.

— Neden cesaretin kırık? Benimle beraber yaşadığına memnun değil misin? Canın mı sıkılıyor?

— Yok camm, canım sıkılmıyor. Aman

Jack'ım seninle beraber canım sıkılır mı hiç?

Oğlunu tutku ile öpüyor, kollariyle sarılarak, içinde kaybolduğunu hissettiği uçuruma onu da çekmeye çabalıyordu.

Jack:

— Haydi dışarı çıkalım... diyordu. Bu seni oyalar.

Fakat Ida, bir tuvalet yapabilmek, ihtişamı, bir arabanın ya da hiç değilse başka bir mahallenin ihtişamına yakışan, şimdiki durumuna göre, fazla şık fakat acayip düşen eski güzel elbiselerinin asılı durdukları dolaptan bir tanesini çekip alabilmek zevkinden, o en büyük oyalanıştan yoksundu. Bu sebeple bu fakir sokaklardaki gezintiler için mümkün olabildiği kadar sade bir şekilde giyiniyordu. Her şeye rağmen korsajımn deliklerinde, saçlarının kıvrılışında, etekliğinin geniş kırmalarında yine göze batan bir şey vardı. Jack, bile bile babacan bir tavur takınıyor, bir metres gibi yüzler kızartıcı bu anneyi bütün ciddiyetiyle koruyordu. Tabelâlarını kelime kelime bildikleri bulvarlarda, sokaklarda birbirlerinin arkasından küçük adımlarla yürüyen pazar elbiselerini giymiş şu uzun işçi kafilelerinin, aşağı tabakadan insanların, birbirine karışan namuslu yüzlerle kaba tavurlu adamların, enseye kadar yükselen redingotlariyle sırta kadar inen şalların, ancak, istirahat ve gezinti kelimeleriyle ortak olan şu pazar gününde ortaya çıkarılmış eski moda

elbiselerin, bir havai fişeği gibi dört tarafa akarak uğultu ve tepinişleriyle bütün şehri dolduran bir kalabalığın arasında yürüyorlardı. Hani doğrusu, daha şimdiden kararmaya başlıyan şu pazar gününün son saatlerinde, ertesi günkü ağır uğraşmaların yorgunluğu vardı. Jack'la annesi bu canlı dalgayı izliyorlar, Bagnolet'de ya da Romainville'de küçük bir lokantaya giriyorlar, kederli kederli yemeklerini yiyorlardı. Beraberce konuşmak, içlerini birbirlerine açmak için çaba harcıyorlardı. Fakat ortak hayatlarının en büyük güçlüğü burada meydana çıkıyordu. Uzun zaman birbirlerinden ayrı yaşadıkları için kaderleri de çok değişmiş bulunuyordu. Uzun yıllardan beri fakirliğin bütün gönül bulandırıcı şeylerine alışmış olan Jack. Ida'nın zarafet duygulariyle, lokantanın eski şarap lekelerinden zarzor temizlenmiş, kaba sofra örtüsü önünde isyan ettiğini, bardağını çatal bıçağını iğrene iğrene sildiğini gördüğü zaman ancak bu servis ihmallerinin farkına varıyordu. Buna karşılık yükselen ruhu, günden güne gelişen zekâsı, evvelce bilgisizliğinden içgüdüleriyle hareket eden fakat şimdi de başarısız sanatçıların içinde uzun zaman kaldığı için yapmacık tavurlar kazanan annesinin bayağılığı karşısında hayretler içinde kalıyordu. Kadının, kendine mahsus sözleri, d'Argenton'-

dan taklit olarak alınmış konuşma tarzı, bütün tartışmalarda "Ben... ben..." diyen kesin ve baskı yapan bir edası vardı. Daima böyle başlıyor, açıkça: "Ben de o kadar sâf bir insanım ki bir de oturmuş seninle tartışıyorum. Zavallı biçare işçi..." diyen kibirli bir hareketle sözlerini bitiriyordu. Birkaç yıllık aile hayatından sonra karı kocayı birbirine benzeten şu temsil mucizesi sayesinde Jack, annesinin güzel yüzünde zulüm görmüş çocukluğunun korkusu olan o dudağının kenarındaki gülümsemeye varıncaya kadar "Düşman"ının ifadelerini görmekle dehşet duyuyordu. Yumuşak kil hamuru üstünde çahşan hiçbir heykeltraş baskı hastalığiyle ıstıraplı şu yapmacık şairin bu kadını yuğurduğundan daha güzel yuğuramazdı.

Bu uzun yaz gecelerinde, yemekten sonra, severek yaptıkları bir gezinti de eski Mont-Faucon tepeleri üstünde çabucak kuruluvermiş mağaralarla, şelâlelerle, sütunlarla, köprülerle, uçurumlarla ve küçük tepenin uzunluğunca berbat bir hale getirilen bir çam korusu ile süslenmiş, geniş hulyah Buttes-Chaumont parkında yaptıkları gezinti idi. Bu bahçenin Madam de Barancy'de şatafatlı bir park etkisi uyandıran yapma fakat romenesk bir tarafı vardı. Ağaçlıklı yolların kumları üstünde elbisesini zevkle sürükliyor, yabancı ülkelere mahsus sık ağaçlıkları, üzerine memnuniyetle adını yazabileceği harabeleri hayran hayran seyrediyor-

dü. Epeyce dolaştıktan sonra bu tepelerin üstünden görünen hayret verici manzaraya hâkim bir sıranın üstüne oturmak için tepeye çıkıyorlardı. Uzakta dalgalanan bir toz yığınına boğularak külrengi bir manzara almış Paris, ayaklarının dibinde uzanıp gidiyordu. Sanki o üstünden karmakarışık uğultular, sıcak buğular yükselen kocaman bir şarap fıçısına benziyordu. Kenar mahalleleri çeviren tepeler, bu sis içinde bir taraftan Mont Martre'ı öbür taraftan le Père-Lachaise'ı eski Mont-Foucon'a bağlıyan kocaman bir çembe meydana getiriyorlardı.

Kendilerine daha yakın bir yerde, neşeli halkı seyrediyorlardı. Bahçenin ağaçları beşer beşer dikili tarhları arasında elbiseleri düzgün satıcılar bandonun etrafında dolaşıyorlardı. Bu sırada yukarda eski tepelerden kalan kısımlara, yeşillikleri yolunmuş yeşil sedef renkli toprakların üstüne, tepelerin yamaçlarına işçi aileleri bir koyun sürüsü gibi dağılmışlar orada koşuyorlar, yerde yuvarlanıyorlar, kayıyorlar, gezenlerin başları üstündeki son derece gürültülü havanın içinde çığlıklar fırlatarak kocaman uçurtmalar uçuruyorlardı. Gariptir ki Villette ve Bellville halkına imparatorluğun bir hediyesi olarak işçi mahallesinin tam ortasında yapılmış olan bu bahçe onlara pek kıymetli, pek temiz göründüğü için daha ârızalı, daha kır gibi olan eski tepelerine çekilip oturuyorlardı. Orada bile tavru, açık duran eline dayandığı

başının gevşek duruşu, kumun üstünde şemsiyesinin arabeks oymaları, her şeyi "Canım o kadar sıkılıyor ki!" diyordu. Jack bu devamlı hüznün önünde kendini pek âciz hissediyordu. Annesinin, zihnindeki bütün çocukça düşüncelerini açabilecek kadınları bulabileceği pek bayağı olmıyan bir namuslu aileye tanıştırmak arzusunu duymuştu. Bir defasında aradığının karşısına çıktığını sandı. Bu karşılaşma bir pazar günü Tap Buttes-Chaumont bahçesinde oldu. Önlerinde, koyu renk elbiseli, köylü tavurlu ihtiyar bir adamcağız yürüyordu. Yanında, ancak büyük babalarda bulunan o ilgili tavurla üzerlerine ikide bir eğildiği iki torunu vardı.

Jack annesine:

— Bak işte yürüyüşünü tanıdığım bir adam bu... Evet canım... Yanılmıyorum. Bu muhakkak Mösyö Roudic'tir.

Gerçekten bu Mösyö Roudic'ti. Fakat öyle ihtiyarlamış, öyle çökmüştü ki, Ida'nın eski çırağı onu ancak yanında yürüyen toraman yanaklı sanki bir rende ile yontulmuş gibi dörtköşe tam Zénaïde'in bir kopyası olan şu küçük kızdan, tamamiyle Mösyö Mangin'e benzetmek için başına bir gümrük kolcusunun şapkası giydirilmekte kusur edilmemiş küçük oğlandan tanınmıştı.

Jack, yanına yaklaşınca sâf kalbli adam:

— Vay sen misin? Küçük delikanlı... dedi.

Sonra yüzü, bütün tahribatı meydana ko-

yan kederli bir gülümseme ile aydınlandı. Jack Mösyö Roudic'in şapkasında bir büyük siyah kordelâ bulunduğunu fark etti. Yeni bir ıstırap canlandırırım korkusiyle hiç kimseden havadis sormaya cesaret edemedi. Bu sırada bulvarın köşesinde Zénaïde göründü. Daha fazla şişmanlamıştı. Şimdi geniş kırmalı etekliğini hafif bir elbise ile Guérande'lı hotozunu bir Paris şapkasiyle değiştirmişti. Tam bir fıçı halini almıştı. Fakat o kadar çocukça bir tavru vardı ki. Kolunu Mangin'e vermişti. Eski kolcu gümrük muhafaza memurluğuna yükselerek Paris gümrüğüne geçmiş, ince bir kumaştan yaptırdığı üniformasının kolları sırma şeritlerle süslenmişti. Zénaïde'in şu sevimli subayla ne kadar da koltukları kabarıyor, her lâkırdısına karışıp onun namına cevap vermesine, sertçe muamele etmesine rağmen Mangin'ciğini ne kadar da sever görünüyordu! Mangin'in de böyle bir muameleden hoşlandığını kabul etmek gerekti. Çünkü yüzünde mutlu, açık bir mâna vardı. Karısına bakış tarzından, onu şimdi tanıdığı gibi görüp de ikinci bir defa evlenseydi drahomasız olarak seve seve alabileceği hissolunuyordu.

Jack bu iyi kalbli insanları annesiyle tanıştırdı; sonra iki grup halinde yürümeye başladıkları için Jack yavaş bir sesle Zénaïde'e sordu:

— Ne oldu, ne var? Yoksa Clarisse...

— Evet, iki yıl önce bir kazaya uğradı. Loire nehrinde feci bir şekilde boğulup öldü.

Zénaïde sesini hafifleterek:

— Babamın yüzünden "Kazaya uğradı" diyoruz. Fakat Jack, siz onu tanırsınız... Bunun bir kaza olmadığını, Nantais'sini artık göremediği için kedere kapılarak kendini öldürdüğünü pekâlâ anlarsınız. Doğrusu ya böyle erkekler de var... İnsanın başına ne getirecekleri bilinmez ki.

İyi kalbli Zénaïde böyle konuşurken, içini çekerek annesine bakan Jack'ın kalbine nasıl bir üzüntü soktuğunu anlamaktan uzaktı.

Zénaïde devam etti:

— Zavallı Roudic baba da ölüverecek sandık... Daha da asıl gerçekten şüphelenmiyor. Yoksa... Mangin Paris'e tâyin edilince onu da beraber getirdik. Şimdi birlikte yaşıyoruz. Charronne da Lilas sokağında oturuyoruz. Onu gelip görürsünüz değil mi Jack? Küçük delikanlısını daima büyük bir sevgi ile sevdiğini bilirsiniz... Kim bilir belki de çenesini de açabilirsiniz... Bizimle tek lâkırdı etmiyor. Ancak çocuklarla oyalamıyor, ilgileniyor. Artık yaklaşalım. Zaten iki üç defa bize doğru baktı. Kendisinden söz ettiğimizden şüpheleniyor. Böyle şeylerden hiç hoşlanmaz.

Mösyö Mangin'le hararetli konuşmaya dalan Ida, Jack'ı yanında görünce lâkırdısını birdenbire kesti. Böyle hararetli hararetli neler-

den söz ediyorlardı? Roudic babanın bir sözü üzerine derhal söz konusu olan şeyi anladı:

— Evet, canım, evet! Çok konuşkan bir adamdı. hem de siyah buğday ekmeğini ne kadar da severdi.

Jack, d'Argenton'dan söz edildiğini anladı. Kocası hakkında Ida'dan havadis alıyorlardı. Ondan söz edildiğinden memnunluk duyarak, bu ilgi uyandırıcı konu üzerinde tafsilâta girişmişti. Şairin istidadını, sanat mücadelelerini, edebiyatta işgal ettiği mevkiini, kafasının içinde tasarladığı romanlarının, dramlarının konularını bir bir anlatmaktan yorumladı. Bu sırada ötekiler nezaket icabı dinliyorlardı. Birbirlerine, tekrar görüşmek için söz vererek ayrıldılar. Jack, annesinin, şu Bélisaire'le karısından daha üstün toplumsal bir şerefe sahip olduğu için Lévêque'lerden, Lèvindré'lerden daha fazla görüşmekten hoşlanacağı bu iyi kalbli insanlara rasladığından ötürü pek mutlu olmuştu. Bu vesile ile Ida ile birkaç defa onların evlerine gitti. Mahallenin en dar evinde tıpkı Indret'de olduğu gibi, şöminenin üstünde hayvan kabuklarını, süngerleri, deniz aygırlarını Zénaïde'in odasındaki dinsel resimleri, demir çemberli kocaman sandığı, hasılı etrafında sanki yanılarak bir kırdan alınıp istihkâmları yanına getirilmiş bir Breton evinin içini tekrar buldu. Bu namuslu çevrenin taşraya yakışır temizliği içinde büyük bir zevk duyuyordu. Annesine bakılınca kararlarında da-

ha kesin, daha hamarat olan Zénaïde'le konuş-maktan Ida'nın canının sıkıldığını fark etmekte gecikmedi. Götürdüğü her yerde olduğu gibi, burada da aynı hulyalı tavrunu şu üç kelimelik "Burası işçi kokuyor" söziyle nefretini ifade ediyordu. Panoyeaux sokağındaki evde, koridorda oğluyla beraber oturduğu odada, ekmekte ayrı bir lezzet buluyor, fakir mahallelerdeki halk yığınlarında, fabrika dumanlarında, emek terlerinde duyulan kendine mahsus bir kokunun büyük şehirlerin bazı kısımlarında tamamiyle temizlenemiyen şu bozuk havanın içine yayıldığını hisseder gibi oluyordu. Penecreyi açsa avluda dolaşsa, sokağa çıksa bu pis kokulu sokak ve gördüğü insanlar, atelyeden yağlı gömleğiyle beraber dönen Jack bile bu fakirlik kokusunu etrafa yayıyordu. İşte bu koku ona yapışıyor, içinde sonsuz bir hüzün, insanın intihara kadar götürecek, bir iğrenme uyandırıyordu.

VIII

İKİSİNDEN BİRİ AMA HANGİSİ?

Bir akşam Jack, annesini, gözleri parlamış, rengi canlanmış, merak etmeye başladığı dermansızlığından kurtulmuş, fevkalâde bir heyecan içinde buldu.

Kadın birden:

— D'Argenton bana mektup yazmış... dedi. Evet, azizim bu beyefendi bana mektup yazmak cesaretini göstermiş... Hiçbir hareket yapmadan, bir kelime bile yazmadan beni dört ay yüz üstü bıraktıktan sonra, sonunda bende bir hareket göremeyince sabrı tükenmiş... Küçük bir yolculuktan sonra Paris'e döndüğünü, eğer ona ihtiyacım olursa tamamen emrime hazır olduğunu haber vermek için mektup yazıyormuş.

Pek üzüntülü bir tavurla annesini gizli gizli inceleyen Jack:

— Ona ihtiyacın olmadığını tahmin ederim, dedi.

— Benim mi ona ihtiyacım olacak!... Vazgeçip geçmediğimi pekâlâ görüyorsun... Tersine o, benim yokluğumdan ötürü kendini yalnız hissediyor... Elleri kalem tutmaktan başka bir

şey beceremiyen bir erkek. Ya tam mânasiyle gerçek bir sanatçı.

— Cevap verecek misin?

— Cevap mı?... Üzerime el kaldırmaya cesaret eden bu küstaha mı? Aman yavrum, sen beni tanımıyorsun. Benim izzetinefsim Allaha çok şükür, büyüktür. Hattâ mektubunu sonuna kadar bile okumadım. Paramparça edip bir tarafa fırlattım... Teşekkür doğrusu! Benim gibi, bir şatoda bolluk içinde büyümüş olan bir kadın böyle kaba hareketlere müstahak değildir... Bana vızgelir! Evinin içini bir görmek isterdim. Şimdi artık yerleştirmediğim odası kim bilir nasıl darmadağınık bir hale girmiştir. Meğer ki... Ooh! Hayır bu mümkün değil. Her zaman benim gibi bir koca budala bulamaz. Zaten üzüntülü olduğu pek açık görünüyor. Mademki vakit geçirmek için oraya... oraya... Canım neydi o şehrin adı?...

Kaybettiğini, yırttığını söylediği mektubu cebinden rahat rahat çıkardı. İstediği ismi arayıp buldu.

— Hah! Evet Royat içmelerine gitmiş... Ne delilik! Ona bu maden sularından daha kötü gelecek başka hiçbir şey yoktur... Adam sen de, ne hali varsa görsün, beni artık ilgilendirmez.

Jack, annesinin söylediği yalandan ötürü onun namına kızardı; fakat hiçbir şey söylemedi. Yalnız bütün gece kadının endişeli bir faaliyetle masanın etrafında dolaştığını hissetti.

Heyecanlı bir düşünce onu kemiriyordu. İlk günlerdeki cesaretli, canlı hareketlerini tekrar almıştı, odayı düzeltiyor, temizliyor, yürürken, iş yaparken sitemli bir sesle, baş sallamalariyle mırıldanıp duruyordu. Sonra gelip Jack'ın iskemlesine yaslanıyor, onu öpüyor, okşuyordu.

— Ne kadar da cesursun, güzelim! Öyle çok çalışıyorsun ki!

Tersine, annesinin zihninden geçenlerle meşgul olduğu için az çalışıyordu. Kendi kendine: "Kucakladığı insan acaba ben miyim?" diyordu. Geçmişin üstün gelerek bu kadın kalbini hangi noktasından zaptetmiş olduğunu ispat eden şu önemsiz teferruat onun şüphelerini perçinlemiş bulunuyordu. D'Argenton'un pek sevdiği "Yaprakların dansı" adlı romansı durmadan mırıldamyordu. Şair, bu şarkıyı, ışıksız odada, alacakaranlıkta, piyanoda takırdatmasını pek severdi.

Dansedin, çılgınlar gibi dansedin.
Dansedin, zavallı yapraklar dansedin.

Son seslerini ağırlaştırırken biraz daha hafiflettiği bu duygulu ve ağır nakarat onu sarıyordu. Şarkıyı dilinden düşürmüyor; bir an bırakıyor, sanki düşüncesinin aralıklarını işaret ediyormuş gibi, parça parça tekrar başlıyordu. Beste ile sözler, her ikisi, Jack'a utanç veren acı hâtıraları tekrar uyandırıyordu. Ah! Cesareti olsaydı, bu kayıtsız kadına ne acı ger-

çeklerden söz açacak, bütün bu solmuş demetleri, bu zavallı kafanın içinde dans edecek ve onu kasırgalariyle dolduracak kadar çılgına dönmüş bütün bu ölü ve kuru yaprakları nefretle nasıl seve seve sepetin içine fırlatacaktı. Fakat bu kadın annesi idi, onu seviyordu, saygı kuvvetiyle ona kendine karşı saygı duymasını istiyordu. Bununla beraber ona hiçbir şeyden söz açmadı. Yalnız bu ilk tehlike haberi, zihnine ihanete uğrayacak kimselerin duyduğu şu kıskançlık üzüntülerini sokmuştu. Sokağa çıktığı zaman takındığı tavru, döndüğü zaman karşılaştığı gülümsemesini gizli gizli incelemeye kadar işi ileri vardırdı. Yalnızlığın işsiz güçsüz kadınlara musallat ettiği bu buhranlardan, bu hulyalardan onun namına büyük bir korku duyuyordu. Hem onu göz hapsine almak hiç de iyi bir çare değildi. Annesi idi. Kadının kendisine telkin ettiği güvensizliği kimseye açamazdı. Bununla beraber Ida, d'Argenton'un mektubundan beri, ev işlerine daha fazla bir hamaratlıkla tekrar girişmişti: Eviyle meşgul oluyor, oğlunun akşam yemeğini hazırlıyor, hattâ boş ve beyaz sayfalarla dolu masraf defterine bıraktığı yerden tekrar balıyordu. Jack daima itimat edemiyordu. Uyanıklıkları önemsiz özenlerle hafif itinalarla sarıp sarmalanan talihsizliklerin tarihini ifadesi imkânsız bir vicdan azabının bütün belirtileriyle ortaya çıkan aldatılmış kocaların hikâyelerini biliyordu. Bir gün, atelyeden dönüşünde, La-

bassindre ile Hirsch'in Panoyeaux sokağının köşesini dönerlerken gördüğünü fark etti. Augustins rıhtımından, dergiden bu kadar uzak, bu hücra mahallede ne işleri olabilirdi?

Kapıcıya sordu:

— Kimse gelmedi mi?

Kapıcının cevap verirken takındığı tavurdan kendisini aldattıklarını, daha şimdiden kendisine karşı bir tuzak kurduklarını hissetti.

Ertesi pazar Étiolles'ten döndüğü zaman annesini tamamiyle kitabının içine gömülmüş buldu, hattâ onun yukarı çıktığını bile duymamıştı. Uzun zamandan beri roman okuma hastalığına ahşık olduğu için belki bu noktaya dikkat etmiyecekti, fakat Ida dizlerinin üstünde açık tuttuğu bir dergiyi çabucak ortadan yok etti.

Aynı zamanda Jack'ın dikkatini başka tarafa çevirmek için bile bile heyecanını mübalâğalandırarak:

— Beni korkuttun! dedi.

— Orada öyle ne okuyordun?

— Canım, hiç, saçma sapan şeyler... Doktor, Cécile, dostlarımız nasıllar? Sevgili küçük kızı benim için öptün mü?

Fakat konuşmasına devam ettikçe ince ve saydam derisinin altında alnını bir kızıllık kaplıyordu. Çünkü bu çocuk tabiath kadının, kolayca yalan söylemesi fakat yalan söylemekte

beceriksizlik göstermesi özelliklerinden biri idi. Üstünden ayrılmıyan bu bakıştan sinirlenerek ayağa kalktı:

— Okuduğum şeyi mi öğrenmek istiyorsun?... Öyle ise al, bak.

Jack, ilk defa Cydnus'un kazan dairesinde okuduğu derginin parlak kâğıtlı kapağını tanıdı. Yalnız çok incelmiş, sayfaları yarı yarıya küçülmüş, borçları ödenmiyen dergilerin kendine mahsus manzarasiyle saman kâğıdına basılmıştı. Bununla beraber aynı günlüç böbürlenmeler, şatafatlı fakat içi boş başlıklar, hezeyan halinde toplumsal etüdler, ipe sapa gelmiyen bilgiler, cırlak şiirler... İçindeki yazıların başında eğer şu aşağıdaki başlık Jack'ın dikkatini çekmeseydi, bu gülünç dergiyi açmıyacaktı bile:

DARGINLIKLAR

Lirik Şiir.

Yazan: Vte Amaury d'Argenton.

Şöyle başlıyordu:

Kaçıp giden bir kadına:

Nasıl! Bir veda kelimesi göndermeden! Başını çevirmeden!

Nasıl! Terk edilen eşiğe bir bakış bile atmadan!

Nasıl!...

Bundan sonra iki yüz mısra, uzun sıkışık ve sıkıcı bir nesir parçası gibi sayfaları karalayıp gidiyordu. Hem bu bir başlangıçtı. Herhangi bir hataya düşülmesin diye dört beş mısrada bir tekrarlanan Charlotte'un ismi okuyucuyu yeter derece aydınlatıyordu. Jack, omuzlarını silkip dergiyi fırlattı:

— Demek bu sefil herif bunu sana göndermeye cesaret etmiş öyle mi?

Kadın çekingen bir eda ile:

— Evet, iki gün önce derginin bu sayısını aşağıya bırakmışlar... Ama kim bırakmış bilmem.

Bir an bir sessizlik oldu. Ida dergiyi yerden almak için can atıyordu; fakat cesaret edemiyordu. Sonunda hafif ihmalci bir tavurla yere eğildi. Jack bu hareketi gördü.

— Bunu burada saklamazsın tahmin ederim. Bu mısralar gülünç şeyler!

Ida doğruldu:

— Acayip, ben onları gülünç bulmuyorum!

— Hadi canım! Bir leylek gibi daima "Tak! Tak!" diye gagasını açıp kapayıp, yanlarını boş yere dövüyor ama bizde hiçbir etki bırakmıyor.

— İnsafsızlık etmiyelim Jack. (Sesi titriyordu.) Allah bilir ya Mösyö d'Argenton'u herkesten daha iyi tanırım. Istırap çektiğim için yaratılışındaki kusurları da herkesten daha

iyi bilirim. İnsanlık tarafını, sana bırakıyorum. Şairliğine gelince, bu başka şey. Herkes itiraf ediyor ki Mösyö d'Argenton'un heyecanlı bir âhengi vardır. Şimdiye kadar Fransa onun gibisini görmemiştir... Heyecanlı bir âhenk... Azizim. Bu özellik Musset'de de vardı, vardı ama yüce değildi, ideal değildi. Bu bakımdan **Aşkın Âmentüsü** eşi olmıyan bir eserdir. Bununla beraber ben bu **Dargınlıklar** şiirinin baş tarafında daha hâzin bir şeyler buluyorum. Bir veda kelimesi söylemeden, balo elbisesiyle sabah vaktinde, sisler arasında çekilip giden o genç kadın.

Jack, nefret dolu bir çığlık atmaktan kendini alamadı:

— Fakat sensin bu kadın! Hem de hangi iğrenç şartlar içinde gittiğini pekâlâ biliyorsun.

Kadın baştan başa titriyerek cevap verdi:

—Azizim,beni küçük düşürmeye, uğradığım hakareti hatırlatarak olayları tazelemeye boş yere uğraşıyorsun. Burada bir sanat meselesi var, zannederim ki hem bu işi ben sizden daha iyi anlarım. Mösyö d'Argenton bana yaptığı hakaretin yüz katını yapsaydı, bu hal onun zamanımızın edebiyat aslarından birisi olarak tanımaktan beni menedemezdi. Bugün ondan hakaretle söz eden birçok kimseler bir süre sonra: "Onu tanıdım, sofrasına oturdum" demekten iftihar duyacaklardır.

Bu sözleri söyledikten sonra her zamanki Madam Levindré'yi bulmak üzere kurumla odadan dışarı çıktı. Hemen çalışmaya başlayan Jack — kendisini Cécile'e yaklaştıran bu çalışma onun ıstıraplı anlarında biricik dayanağı oluyordu — az sonra komşuların evlerinden coşkun takdir sesleriyle ve mendil gürültülerinin meydana çıkardığı göz yaşlariyle kesilen yüksek sesle bir okuma duydu.

Zavallı çocuk: "Çok dikkatli olalım... Düşman yaklaşıyor." diye düşünüyordu.

Aldanmıyordu.

Charlotte artık d'Argenton'un yanında olmamasından ne kadar bir can sıkıntısı duyuyorsa, Amaury d'Argenton da Charlotte'undan uzak kaldığı için kendini bedbaht hissediyordu. Birbirlerine lâzım olan şu cellâtla kurban, her biri kendi hesabına, böyle ayrı yaşamaktaki hiçliği derin derin duyuyorlardı. Ayrılığın ilk günlerinden itibaren şair, iri ve solgun yüzlü suratına Byron'a yakışır, heyecanlı bir ifade vererek, kalbi kırılan bir adamın tavrunu takındı. Onu gece lokantalarında, gece yemeği yenen birahanelerde, sırf o kadından söz açtığı dalkavuklariyle, yiyim yeri yapmış kimselerle etrafı alınmış olduğu halde görüyorlardı. Sanki orada bulunan kadınlara, erkeklere:

— İşte bu büyük şair d'Argenton'dur...

Metresi onu bıraktı... Oyalanmaya çalışıyor; dedirtmek istiyordu.

Gerçekten oyalanmaya uğraşıyordu. Gece yemeklerini dışarda yiyor, gecelerini dışarda geçiriyordu Bir zaman sonra bu masraflı ve düzensiz hayattan yorgunluk hissetti. Bir gece lokantasında, etrafındaki taşralılara: "Şu kadının uğruna, kendini mahvediyor" dedirtmek için masanın üzerine vurup: "Garson, halis bir apsent getir!..." diye bağırması, hani vallahi hoş bir şeydi doğrusu! Bununla beraber sağlığı böyle şeylere müsait olmadığı için, pek yüksek sesle "Halis bir apsent" istedikten sonra garsona yavaş sesle "gomu bol olsun!" demek zorunda kalınca takındığı tavurlar pek kahramanca sayılmazdı.

Birkaç gün böyle bir hayat geçirince d'Argenton midesini bozdu. "Buhran"lar daha sık görünmeye başladı. Charlotte'un yokluğu kendini bütün şiddetiyle hissettirdi. Başka hangi kadın bu devamlı şikâyetlere katlanabilir, toz ve ıhlamur saatlerini dikkatle izleyebilir, büyük kralı iyileştiren Pagon'un bütün inanışlariyle onları getirebilirdi? Yapayalnız kalmaktan korkmuştu, bunun için divanın üstünde Hirsch'i ya da başkasını yatırarak her zaman bir insanı yanında bulunduruyordu. Geceler ona gamlı görünüyordu. Çünkü etrafı bir karmakarışıklık bütün kadınların, hattâ şu delişmen Ida'nın bile sakınmasını bileceği bir toz taba-

kasiyle çevrilmişti. Ateş ısıtmıyor, lâmba kötü yamyor, rüzgâr kapıların altından üflüyordu. İzzetinefsinden en duygulu noktasından yaralanmış olan d'Argenton yaşadığı kadın için samimî bir üzüntü duyuyordu. Zorla kendimi bedbaht göstereyim derken gerçekten bedbaht olu. O zaman, avunmak için, seyahat etmeği denedi; fakat mektuplarının acı edasına bakılırsa bu seyahat ona hiçbir şey kazandırmadı.

Başarısız sanatçılar aralarında birbirlerine yaklaşarak hem hüzünlü, hem memnun bir tavurla: "Şu d'Argenton da bana yürekler acısı bir mektup yazmış..." diyorlardı. Bu, "Yürekler acısı mektup"ları onların hepsine yazıyordu. "Acı söz"lerin yerini şimdi bunlar almıştı. Yakında olduğu gibi uzaktan da sabit bir fikir onu kemiriyordu: "Bu kadın benden vazgeçti, ben olmadan oğluyla beraber mutlu olabiliyor, oğlu her şeyin yerini tutuyor." Bu düşünce onu çileden çıkarıyordu.

Moronval, onu dönüşünde seyahate çıktığı zamanki kadar kederli görerek:

— Bari bunun üzerine bir şiir yaz.. Seni teselli eder, dedi.

Hemen işe başladı ve kafiyeler, uzun zamandan beri alıştığı çalışma sistemi sayesinde birbiri arkasından geliyordu. Az bir zamanda **Dargınlıklar**'ın baş tarafını yazdı. Ne çare ki bu şiirin yazılması onu yatıştıracağı yerde daha fazla kışkırttı. Kendisini göstermek ihtiya-

cıyle ötekinden daha güzel, daha melek, zoralı ilhamının yüksekliklerindeki âlemlere yetişen ideal bir Charlotte tasavvur etti. Bu andan itibaren ayrılık katlanılmaz bir hal aldı. Şiirin baş tarafı dergide yayımlanır yayımlanmaz, Hirsch'le Labassindre derginin bir nüshasını Panayeaux sokağına götürmek vezifesini üzerlerine aldılar. D'Argenton, bu aldatıcı vesileyi ortaya atınca, artık Lolotte'suz yaşamıyacağını iyiden iyiye görerek büyük bir hamle yapmaya karar verdi. Saçlarını kıvırdı, pomatladı, ayakkaplarını parıl parıl parlattı. Sonra bir arabaya bindi. Araba kendisini kapıda bekliyecekti. Öğleden sonra saat ikide kadınların yalnız bulunduğu kenar mahalledeki bütün fabrikaların göğe, döne döne kara dumanlar salıverdiği bir zamanda Panoyeaux sokağında boyunu gösterdi. Onunla birlikte gelen Moronval, arabadan indi ve kapıcıya bir şeyler sordu, sonra döndü:

— Yukarıya çıkabilirsin... Altıncı katta tam koğidoğun(1) dip tarafında... Kendisi orada imiş.

D'Argenton yukarıya çıktı. Tabiî halinden daha solgundu ve kalbi çarpıyordu. Ey insan yaratılışındaki esrar! Bu adamda öteki insanlar gibi bir kalb bulunsun ve bu kalb çarpabilsin! Bununla beraber gerçekten onu heyeca-

(1) Koridorun.

na düşüren, aşktan ziyade aşkının etrafını kuşatan şeylerdi. Bu maceranın romanımsı tarafı, bir kız kaçırma olayında olduğu gibi kapıda bir arabanın beklemesi, işten dönünce, kuşun kafesten uçtuğunu görecek olan Jack'ın uğrıyacağı hayal kırıklığı düşüncesi idi. Hazırladığı plân şöyle idi: Birdenbire Charlotte'un önüne çıkacak, ona sarılıp: "Gel, gidelim" diyerek hayrete düşürecek ve şaşkınlığından yararlanarak onu arabaya atacaktı, ondan sonrası haydi uğurlar olsun! Üç aydan beri çok değişmiş olmalı idi ya da sürükleyip götürmesine karşı koymıyacaktı. İşte bunun için ona haber vermemiş, anahtarları üstünde bulunan kapıları açılınca: "Burada çalınacak bir şey yok, istiyen içeri girer." der gibi görünen ve duvarlarındaki bütün çatlaklarından sefalet sızan koridorda, usul usul yürüyordu. Sesine esrarlı bir âhenk vererek: "İşte ben geldim." deyip kapıyı vurmadan hızla içeri daldı.

Şu adamın kurumlu adımlarına yapışîveren ne amansız bir hayal kırıklığı idi bu! Karşısında Charlotte'un yerine dimdik Jack'ı buldu. Ida, duvar girintisinin içine yerleştirilen karyolasına uzanmış, her gün olduğu gibi, bir iki saatlik uyku ile âvare ve can sıkan günlerini kısaltmaya çalıştığı bir sırada Jack patronunun verdiği bir ziyafet dolayısiyle serbest kalmış, odasında harıl harıl kitabının sayfalarını karıştırıyordu. Karşı karşıya gelince her

iki adam şaşkın şaşkın birbirlerine baktılar. Bu sefer şairin üstünlüğü yoktu. Önce kendi evinde değildi; sonra âşıkı daha fazla ümitsizliğe düşürmek için sanki annesinin güzelliğinden bir şeyler kazanmış olan bu zeki ve gururlu yüzlü uzun boylu gence nasıl olup da aşağı bir adam muamelesi yapabilirdi?

Jack, kapının karşısına dikilip yolu kapatarak sordu:

— Buraya ne yapmaya geldiniz?

Öteki kızardı, sarardı, kekeledi:

— Zannediyorum ki... Annenizin burada olduğunu söylemişlerdi de...

— Doğru, burada. Fakat ben onun yanındayım. Hem onu göremezsiniz.

Bütün bu sözler tek, kinci bir solukla, yavaş bir sesle söylenmişti. Sonra Jack hafif olmaktan ziyade hissedilen bir şiddetle annesinin âşıkı üzerine doğru yürüyerek onu geri çekilmeye zorladı; kendilerini koridorda buldular. Şaşıran ve sıkıntılı duruma düşen d'Argenton yeni bir tavur takındı. Hem şatafath, hem kederli bir eda ile:

— Jack, dedi. Aramızda uzun zamandan beri bir anlaşmazlık var. Fakat şimdi hayatın olaylarını iyice anlıyan ciddî bir adam oldunuz. Bu anlaşmazlığın sürgit devam etmesine imkân yoktur. Aziz yavrum size elimi, sıktığı eli hiçbir zaman aldatmıyan elimi, uzatıyorum.

Jack omuzlarını silkti:

— Mösyö, aramızda böyle bir komedyaya ne lüzum var? Siz benden nefret ediyorsunuz. Ben sizden iğreniyorum.

— Peki ama ne zamandan beri böyle birbirimize düşman olarak bulunuyoruz Jack?

— Öyle tahmin ediyorum ki birbirimizle ilk karşılaştığımız günden beri Mösyö. Hatırladığıma göre çok daha uzak bir zamandan beri size karşı bir kin beslemekteyim. Zaten birbirimize karşı birer düşman olmaktan başka ne olabilirdik? Size başka ne isim verebilirdim? Benim için nesiniz? Hattâ kim olduğunuzu bile biliyor muyum? Haydi farz ediniz ki sizi, hayatımda, arada sırada bir kızgınlık duymadan düşüneyim, fakat hiç tahmin eder misiniz ki sizi yüzüm kızarmadan düşünmüş olayım?

— Doğru, Jack, durumumuzun karşılıklı olarak sahte, pek sahte olduğunu tasdik ederim. Fakat bir tesadüften, bir kötü talihten beni sorumlu tutamazsınız... Hasılı, aziz dostum, hayat bir roman değildir. Ondan çok fazla şey beklememeli.

Jack, d'Argenton'un kendisini hiç kusurlu göstermiyen bu karmakarışık düşüncelerini yarıda kesti:

— Hakkınız var, Mösyö, hayat bir roman değildir; tersine çok ciddî, çok kesindir. İspatı şu ki, benim bütün zamanlarım sayılıdır ve bana aittir. Boş yere vaktimi kaybetmekten beni menediyor. Annem on yıl sizin oldu. Hiz-

metçinizdi, hasılı her şeyinizdi. Çocukluk gu-rurum bu on yıl içinde çektiğim ıstırapları size hiçbir zaman anlatamadı. Fakat geçelim bun-ları... Şimdi annem benimdir. Onu tekrar ele geçirmiş bulunuyorum. Mümkün olan bü-tün çarelere başvurarak yanımda alıkoymaya çalışacağım. Onu hiçbir zaman size geri ver-miyeceğim. Zaten ne yapacaksınız? Ondan ne istiyorsunuz. Saçları kırlaşmış, yüzü buruş-muştu. Onu bir hayli ağlattınız... Artık o gururunuzu okşıyacak bir sevgili, güzel bir kadın değildir. O bir annedir. Benim annem. Bırakınız onu bana.

Böyle büyük işçi kovanlarında sık sık olan öteki kavga akislerinin, çocuk cıvıltılarının, düzenli aralıklarla yükseldiği şu pis, gamlı mer-diven sahanlığında karşı karşıya durmuşlar, birbirlerine bakıyorlardı. Burası, her söziyle utanılacak şeyleri harekete getiren bu haysiyet kırıcı ve elem verici sahneye uygun bir çerçeve idi.

Gösterdiği büyük ölçülü davranışa rağ-yüzü sapsarı olan şair:

— Teşebbüsümün mânasını garip bir şe-kilde yanlış anlıyorsunuz. Ben Charlotte'u pek ağırbaşh, gelirinizin ise pek az olduğunu bili-yorum... Size eski bir dost olarak gelmiştim... Acaba bir şeyiniz eksik mi, acaba bana ihtiya-cınız var mı diye...

— Bizim kimseye itiyacımız yok. Benim çalışmam her ikimize de fazla fazla yetiyor.

— Pek gururlu olmuşsunuz, azizim Jack, eskiden bu derecede gururlu değildiniz.

— Doğrudur, Mösyö. Evvelce katlandığım varlığınız şimdi bana iğrenme veriyor. Sonra size haber vereyim ki daha fazla hakaretlere katlanmak istemiyorum.

Jack'ın hareketleri pek kesin ve sinirli idi. Bakışları, sözlerini o şekilde teyidediyordu ki şair bir kelime bile ilâve etmeye kendinde cesaret bulamadı. Ciddiyetle çekilip gitti. Altı kat merdivenleri inerken temiz elbisesi, kıvırcık saçları, bu katlara garip bir leke teşkil ediyor, Paris'in bir ucunda bulunanlarla öbür ucunda bulunanların arasındaki birçok aykırılıkları meydana çıkaran şu toplumsal ayrıntılar hakkında güzel bir fikir veriyordu. Jack, şairin kaybolduğunu görünce içeri girdi. Ida, yüzü bembeyaz, saçları darmadağınık, gözleri uykudan ve ağlamadan şişmiş bir halde kapının arkasında onu beklemekte idi.

Yavaş bir sesle:

— Ben burada idim, dedi. Hepsini işittim, hepsini, hattâ ihtiyarladığını, yüzünün buruştuğunu bile.

Jack annesine yaklaştı, ellerini yakaladı, ta gözlerinin içine bakarak:

— Daha uzakta değil. İstersen çağırayım?

Ellerini kurtardı ve hiç tereddüt etmeden

kendisini âdi bir yaratık olmaktan kurtaran hamlelerinden biriyle Jack'ın boynuna atıldı:

— Hayır, Jack'ım! Hakkın var... Ben senin annenim, yalnız senin annen... Artık başka bir şey olmak istemiyorum.

Bu olaydan birkaç gün sonra, Jack, Mösyö Rivals'e aşağıdaki mektubu yazıyordu:

"Dostum, benim babacığım, her şey bitti; annem beni terk etti. Tekrar onunla kalkıp gitti. Bu olay o kadar ani oldu, o kadar acı şartlar altında geçti ki, hâlâ inen bu pek ağır darbenin altında eziliyorum. Ne yazık ki şikâyet ettiğim insan annemdir. Ses çıkarmamak daha ağır başlıca bir hareket olacak; fakat elimde değil. Çocukken, her zaman "Dünyada insan içini çekmezse boğulup kalır." diye söylenen bir Arap yavrusu tanımıştım. O sözü bugünkü kadar anlamamıştım. Bana öyle geliyor ki size bu mektubumu yazmasaydım, size doğru, bu derin iç çekişimi göndermeseydim, kalbimin üstündeki bu ıstırap muhakkak bana nefes aldırmıyacak, beni yaşatmıyacaktı. Hattâ pazara kadar beklemeye kendimde cesaret bulamadım. O gün pek uzaktı; hem sonra bunları Cécile'in önünde söylemeye cesaret edemezdim ki. Bu adamla benim aramda geçenleri size söylemiştim, değil mi? O günden itibaren annemi pek kederli görüyordum. Kuvvetlerinin üstünde bir çaba harcıyor gibi idi. İşte onu oyalamak ve üzüntüsünü hafifletmek için mahalleyi değiştirmeye

karar vermiştim. Savaşın başladığını, eğer annemin benimle beraber oturmasını istiyorsam bütün çarelere kabil olan bütün hilelere başvurmam gerektiğini ilâve ice anlıyordum. Sokağımız, evimiz ona iğrenç geliyordu. Augustins rıhtımındaki evi için fazla bir esef duymasına engel olacak daha havadar, daha sevimli bir yer bulmalı idim. O zaman Charome'da Lilas sokağında, bir sebze bahçesinin dibinde, yeniden tamir edilmiş, duvarlarına yeni kâğıtlar kaplanmış üç küçük oda kiraladım. İçerisini eşyalarımdan daha tamam, daha itinalı bir takımla süsledim. İmtihanlarım, ve kayıt işlerim için altı aydan beri yaptığım bütün tasarrufları kazancımdan ayırdığım bütün paraları — bu teferruattan ötürü beni effediniz, fakat size her şeyi söylemeye karar verdim — evvelce sizin de kabul ettiğiniz gibi bu ihtiyaçlara harcadım. Aynı sokakta babasiyle beraber oturan, zavallı annemi oyalıyacağı hususunda bir güvenim olan iyi kalbli Zénaïde gibi Bélisaire'in karısı yerleşme işinde bana yardım ettiler, bu yeni mücadelede düşmanımla, rakîbimle kendi toprağında çarpışma zorunda kaldığım için bütün bunlar gizli tutulmuş, tam bir sevgiliden beklenen umulmadık bir olay gibi hazırlanmıştı. Doğrusu bana öyle geliyordu ki annem orada iyileşecekti, bir köy sokağı kadar sakin olan bu kenar semt, duvarları aşan ağaçlar, döşeme tahtalarının arasından yükselen horoz sesleri,

bütün bu şeyler bana, onu büyüleyecek, ona çok acındığı şu kır hayatının biraz olsun hayalini verecek gibi görünüyordu.

"Nihayet dün akşam ev onu kabule hazır bir duruma gelmişti. Bélisaire, anneme benim kendisini Roudic'lerde beklediğimi söyliyecek ve onu akşam yemeği sırasında getirecekti. Her şeyi temizlikten pırıl pırıl yanan pencereleri açık renk perdelerle, şöminenin üstü iri gül demetleriyle süslenmiş bulunan küçük evimizin içinde onlardan çok önce gelmiş bir çocuk gibi sevinerek koltuklarım kabara kabara dolaşıyordum. Gece biraz serin olduğundan azıcık ateş yakmıştım. Bu suretle eve, içinde eskiden beri oturuyorlarmış gibi beni memnun eden rahat bir hava yayılmıştı. Gelin de inanın bakalım? Bu neşeli halin ortasında birdenbire içimden uğursuz bir önsezinin geçtiğini hissettim. Bu bir elektrik kıvılcımı kadar parlak fakat ani oldu: "O, gelmiyecek!" Boş yere kendimi delilikle suçlandırıyor, iskemlesini, çatal bıçağını hazırlıyor, ıssız sokakta adımlarını dinliyor, onu bekliyen bütün odaları dolaşıp duruyordum. Gelmiyeceğini biliyordum. Geçmiş zamanlarımın bütün hayal kırıklıklarında böyle sezişlerim olmuştu. Denebilirdi ki, talih daha az ıstıraplı olması için bir çeşit acıma ile darbelerini indirmeden önce haber veriyordu. Gelmedi. Geç vakit Bélisaire. annemin bana verilmek üzere kendisine teslim ettiği

mektupla beraber tek başına gelmişti. Mektup uzun değildi. D'Argenton'un pek hasta olduğunu, yatağının başı ucuna gidip beklemenin kendisi için bir vazife olduğunu bildiren, çabucak yazılmış birkaç kelimeden ibaretti. İyi olur olmaz dönecekti. Hasta! Bakın ben bunu düşünmemiştim. Ben de bir sebep yokken onu d'Argenton'un çağırdığı gibi yatağımın başucunda bekletmek için sızlanabilirdim. Ah! Ah! Bu sefil adam annemi ne güzel tanımıştı. Fedakârlıkları, himayeleri canla başla kabul eden bu kalbin zayıf noktasını da inceden inceye tetkik etmişti. Étiolles'te, d'Argenton'un şikâyet ettiği şu tuhaf buhranları siz tedavi etmiştiniz. Bu buhranlar iyi bir akşam yemeğinden sonra çabucak dağılıyordu. İşte yine o hastalığı tekrarlamıştı. Fakat annem tekrar lûtufta bulunmak fırsatını ele geçirdiği için şüphesiz kendini bahtiyar hissetmiş, bu yalancı hastalığa inanmıştı. Hani ne diyeyim, ben sahiden hasta olsam belki de bana inanmazdı!

"Acıklı hikâyeme dönelim.

"Küçük evimde, bu kadar koştuktan, bu kadar didindikten, bütün paramı son meteliğine kadar harcadıktan sonra onu karşılama hazırlıklarım ortasında beni gözünüzün önüne getirebiliyor musunuz? Ah zalim kadın! Orada kalmak istemedim. Eski odama döndüm. Bana ev, içinden bir ölü çıkmış kadar gamlı göründü; çünkü bu evde annem benim için oturacaktı.

Ocağın içinde ateş küllenip sönerken, gül demetlerim yapraklarını tatlı bir sesle mermerin üstüne dökerken orasını terk ettim. Ev iki yıl için tutulmuştu. Hani içinden çok sevilen bir kuşun uçup gittiği bir kafes nasıl uzun zaman açık ve birisini kabule hazır olarak saklanabilirse ben de bu boş düşünce ile evi kira mukavelesinin sonuna kadar saklıyacağım. Eğer annem dönerse orada birlikte otururuz. Fakat, dönmiyecek olursa hiçbir zaman gidip oturmıyacağım. Çünkü yalnızlığım bana bir yas kederi verir. Şimdi size her şeyi anlatmış bulunuyorum. Bu mektubun size ait bulunduğunu bilmem kayda lüzum var mı? Bunları Cécile okumamalıdır. Okursa çok büyük utanç duyarım.

"Bana öyle geliyor ki onun gözlerine, benim üstüme, aşkımın safiyeti üstüne bu alçaklardan bir şeyler sıçrayıverecek. Belki de Cécile beni artık sevmiyecek. Ah! Dostum başıma böyle bir felâket gelirse ben ne yaparım? Artık ondan başka bir şeyim kalmadı. Onun şefkati bende her şeyin yerini tutuyor. Büyük üzüntümün içinde, boş kalan şu evin alaycılığı önünde kendimi pek yalnız hissettikçe tek bir düşüncem, tek bir haykırışım kaldı: "Cécile!" Eğer o da beni terk ederse... İşte o zaman eyvahlar olsun! sevdiklerimizin ihanetleri en korkunç ihanetlerden olduğu için, başka vefasızlıkların korkusu içimize düşünce, ötekiler de bun-

larla beraber kalbimize girerler. Fakat neden böyle düşünüyorum? O, bana söz verdi; hem Cécile bana hiçbir zaman yalan söylemedi ki."

IX

KÜÇÜK KIZ ARTIK İSTEMİYOR

Uzun zaman annesinin geri döneceğini zannetti. Çalışmasının sessizliği arasında, sabah akşam, birçok defa kapının yanında hafif adımlarını, koridorda elbisesinin hışırtısını duyar gibi oldu. Roudic'lerin evine gittiği zamanlar, kapısını açık bulacağını, Ida'sının içine bir gün gelip yerleşeceğini ümidettiği Lilas sokağındaki kiralık evi her zaman seyrediyordu. Bu yuvanın adresini ona göndermişti: "Ev seni bekliyor... Orası senin için hazırlandı. Ne zaman istersen gelebilirsin." Hiç kimse, hattâ bir cevap bile gelmedi. Bu ayrılık, kesindi, gerçekti. Hattâ her zamankinden daha amansızdı.

Jack büyük bir kedere kapıldı. Analarımızın bir kötülüğü dokunduğu zaman bu kötülük bizi Allahın bir yanlışlığı, bir gaddarlığı gibi, tabiata aykırı bir ıstırap gibi yaralar. Fakat Cécile bir sihirbazdı. Hoş kokuları şifa getiren, isimleri çiçek ismi olan bütün teskin edici ilâçları, bütün acımaları, bütün sağlığa iyi gelen otları tanıyordu. Acıları dindiren sihirli sözleri, tekrar hayat veren azimli bakışlarla bakmasını biliyordu. Bu nazlı fakat bilgili şefkati kaderin bütün yırtıcılığını bozguna uğratıyordu.

Kuvvet verici bir kudret de şu çalışma idi. Yorucu, sıkıcı, fakat ıstıraplarına karşı onu iyice koruyan ağır bir zırhtan farksız olan şu çalışma. Annesi yanında iken geveze bir kuşun âdetleriyle, uçuşmalariyle, birdenbire sokağa çıkmak için hazırlandıran, sonra ani bir kararla evde kalmak üzere şalını ve şapkasını çıkarıp fırlattıran şu kararsızlığiyle farkında olmadan çalışmasına engel olmuştu. Annesinin rahatsız etmemek için gösterdiği, oysa onun için gerçek bir rahatsızlık olan o beceriksiz özenlere varıncaya kadar hiçbir şey kalmamıştı. Şimdi o gidince büyük adımlarla ilerliyor, kaybolan zamanını kazanıyordu. Her pazar, Etiolles'e biraz daha âşık, biraz daha bilgili olarak gidiyordu. Doktor, öğrencisinin ilerlemelerinden çok memnundu. Bu yürüyüşle giderse bir yıla varmadan lise mezunu olacak, tıbbiye'ye kaydını yaptıracaklardı. Bu lise mezunu lâkırdısı Jack'ı hazla güldürüyordu. Yeni garip hareketinden sonra Ribarot ile tekrar arkadaşlık kuran Bélisaire'in önünde bu sözü söyledikçe Panoyeaux sokağıdaki tavan arası bu lâkırdılarla daha büyümüş, daha aydınlık bir hal almış oluyordu. Ekmekçi kadın bile bu heyecanın etkisine kapılarak bilime karşı bir zevk duymaya başlamıştı. Akşam, gece yarısına doğru şu dikiş işleri bitince Bélisaire karısına okuma öğretmeye çalıştı.

Ucları küt parmakları, harfleri izletirken göstereceği yerde onları örtüyorlardı. Fakat Mösyö Rivals, Jack'ın ilerleyişinden ne kadar memnunsa, bir o kadar da sağlığından endişe duyuyordu. Sonbaharın başından beri tekrar başgösteren öksürük, yanaklarını çökertiyor, gözlerini keskin bir alevle tutuşturuyor, avuçlarına kızgın bir ateşin yakıcılığını veriyordu.

İyi kalbli adam, öğrencisini endişe ile inceliyerek:

— Bu hoşuma gitmiyor. Çok çalışıyorsun... Biraz ara vermek, ağırlaşmak gerek. Zamanın var, yavrum, Cécile kaçmıyor ki!

Hayır, elbette kaçmazdı. Genç kızı bu kadar şakrak, bu kadar dikkatli, bu kadar yakın hissetmemişti. Denilebilir ki, Cécile, bütün sevgilerini kaybetmiş bulunan bu yakınlarından yoksun çocuğun, geç kalan mutluluğundaki hissesini, kendi benliğinde bulacağını anlıyordu. Jack', teşvik eden, hiç kimsenin değiştiremiyeceği çalışmasında ona bu haraketi veren tamamiyle o idi. Onyedi saat çalıştıktan sonra bu çalışmalara da gecesini vermekle ne olursa olsun bir yorgunluk duymuyordu. Kuvvetlerini yüz katına çıkaran bu heyecanlı durum içinde Eyssendeck fabrikasının terazisini ellerinin altında bir tüy kadar hafif hissediyordu.

İnsan vücudunun tükenmez kaynakları vardır. Jack, kesin kayıtsızlığın, heyecan verici uykusuzlukların zoriyle vücudunu horlıyarak,

sonunda, Hint fakirleri gibi ıstırabın bir çeşit zevk olduğu şu şiddetli heyecana tutulmuştu. Saat beşten itibaren, onu yirmi yaşının o derin uykusundan ayıran tavan arasının soğuğuna, geceleyin onu bu saatten çok önce uyandıran ve uyutmıyan şu kuru, hafif öksürüğe varıncaya kadar her şeyi kutsayordu. Bazı zaman masanın başında birdenbire bütün vücudunun hafiflediğini, gaipten haber veren bir kimsenin isabetli görüşlerini, bütün zihin yetilerinde, son dereceye gelmiş, bir bitkinlik veren bir dermansızlıkla karışık o fevkalâde bir âleme doğru çıkıp kayboluştu. O zaman kalemi daha kolay koşuyor, çalışmanın bütün güçlükleri, önünde boyun eğiyordu. Elbette çetin çalışmasını böylece sonuna kadar götürecekti ama eğer bütün hiziyle atıldığı yolun üstünde önüne bir engel dikilmeseydi. Böyle bir anda en önemsiz bir sarsıntı, gerçekten tehlikelidir. Oysa bu sarsıntıların en müthişine uğrıyacaktı.

Yarın gelme... Sekiz gün için gidiyoruz.
Rivals

Jack, doktorun bu telgrafını, cumartesi akşamı, Madam Bélisaire'in ertesi gün için beyaz, güzel gömleği ütülediği, kendisinin, daha şimdiden cumartesi sonunda başlıyan pazar gününü hissedip kuvvetli bir sevinç duyduğu sırada aldı. Bu beklenmedik yolculuk, şu kısa telgraf, tanılan ve dost bir el yazısının yerini

alan matbaa harflerinin kayıtsızlığına varıncaya kadar her şey, onda garip bir korku uyandırdı. Bu sırrın kendisine açıklanması için Cécile'den ya da doktordan bir mektup bekliyordu. Fakat bir şey alamadı. Bu sekiz gün içinde, bütün dehşetlerle sarsılarak, kalbi, bir bulutun güneşi örttüğü ya da örtüsünü güneşin üstünden kaldırdığı gibi hiçbir sebep olmadığı halde daralıp, genişliyerek, ıstırap ürpertilerinden ümit sevinçlerine geçti.

Gerçekte doktor da Cécile de bir yere gitmemişlerdi. Mösyö Rivals, torununun döneceğini ümitdetmediği bu olmadık ani kararına, büyük darbeye Jack'ı, uzunca bir zaman kazanarak, alıştırmak maksadiyle uzakalştırmıştı. Bu vaka birdenbire oldu. Bir akşam eve döndüğü zaman doktor, Cécile'de şaşılacak bir yüz, dudaklarının solgunluğunda, güzel kumral kirpiklerinin alışılmıyan süratli hareketlerinde kesin ve karanlık bir şey bulmuştu. Akşam yemeğinde onu boş yere gülümsetmeye çalıştı. Doktorun:

— Pazar günü Jack gelince... diye başladığı bir cümleye o:

— İstememem gelmesin... diye cevap verdi.

Doktor genç kızın yüzüne hayretle baktı. Genç kız bir ölü gibi solgun fakat pek kesin bir sesle tekrarladı:

— İstememem gelmesin... Gelmesin artık.

— Peki ne var canım?

— Çok ciddî bir şey, büyük baba. Jack'la evlenmeme imkân yok.

— İmkân mı yok? Beni korkutuyorsun. Ne oldu?

— Hiçbir şey olmadı. Yalnız içimde bir ışık parladı. Onu sevmiyorum, kendimi aldatmışım.

— Tuu... Yazıklar olsun bize! Başımıza gelene bak? Cécile yavrum, kendine gel. İhtimal aramızda iki sevgilinin birbirleriyle yaptığı bir kavga, bir çocukluk olmuştur.

— Hayır büyük baba, sana yemin ederim ki burada en ufak bir çocukluk yapılmamıştır. Jack'a karşı bir dostluk, bir kardeşlik hissediyorum. Hepsi bu kadar. Onu sevmek için kendimi zorladım. Şimdi bunun mümkün olamıyacağını görüyorum.

Doktor dehşet içinde kaldığını gösterir bir hareket yaptı; zihninden kızının hayali geçmişti:

— Bir başkasını mı seviyorsun?

Genç kız kızardı:

— Hayır, hayır, hiç kimseyi sevmiyorum. Evlenmek istemiyorum.

Mösyö Rivals'in söylediği bütün şeylere sebep olarak göstermek istediği her şeye Cécile yalnız tek bir cevap verdi:

— Evlenmek istemiyorum.

Onun izzetinefsine dokunmak istedi. Köyde ne derlerdi? Bu delikanlı iki yıldan beri ev-

lerine geliyordu. Herkes onu nişanlısı olarak biliyordu... Onda uyandırmak istediği acıma, kendisini rikkate getiriyordu.

— Düşün bir kere, bu ne korkunç bir darbe... Hayatı altüst olacak, istikbali mahvolacak.

Cécile'in yüz hatlarında pek kederli olduğunu gösteren bir takallüs oldu.

Mösyö Rivals genç kızın elini yakaladı:

— Yavrucuğum, yalvarırım sana... Hemen böyle bir karar vemekte telâş gösterme. Biraz daha bekliyelim... Düşünüp taşınırsın.

Fakat genç kız, sakin bir kararla:

— Hayır, büyük baba, imkânı yok. Hislerimden mümkün olduğu kadar çabuk haberi olmasını istiyorum. Ona büyük bir ıstırap vereceğimi biliyorum. Her geçen gün işi vahimleştirmekten başka bir işe yaramıyacak. Hem sonra onun karşısında böyle bir durumda kalmaktan büyük bir ıstırap duyacağım. Bu yalanı, bu ihaneti yapmak için kendimde cesaret bulamıyorum.

Doktor öfkeyle ayağa kalkarak:

— Yani ona yol verdiğimizi mi söyliyeyim? Peki öyle olsun; bunu yapacağım, fakat Allah belâsını versin! Şu kadınlar...

Genç kız büyük babasına öyle titriyen bir solgunlukla, öyle kederli bir tavurla baktı ki doktor öfkesinin tam ortasında birdenbire durdu:

— Hayır, hayır, hayır kızcağızım, darılmadım... Yalnız bir dakikacık... Her şeye rağmen bu başımıza gelenler senin hatan olmaktan ziyade benim hatamdır. Sen pek küçüktün. Ben böyle hareket etmiyecektibm... Ah! İhtiyar çılgın! İhtiyar çılgın! Desene ömrümün sonuna kadar böyle aptallıklar yapacağım!

İşin en korkunç tarafı bunu Jack'a yazmaktı. Hepsi şöyle başlıyan birkaç mektup müsveddesi hazırladı: "Jack, yavrum, küçük kız artık istemiyor." Sonra ilâve edecek tek bir kelime bulamıyordu. Nihayet kendi kendine: "Daha iyisi onunla bu meseleyi konuşurum." dedi. Hafta içinde belki de Cécile kanaatini değiştirir diye zayıf bir ümide kapılarak hem zaman kazanmak, hem de bu yürekler acısı buluşmaya hazırlanmak için Jack'ın ziyaretini sekiz gün sonraya attı.

Bu sekiz gün içinde aralarında bu mesele hakkında hiçbir şey geçmedi. Fakat ertesi cumartesi Mösyö Rivals torununa:

— Yarın gelecek. Hâlâ aynı fikirde misin? Kararın değişmedi mi?

Dediği zaman genç kız, şu amansız kelimenin bütün hecelerini, bütün ağırlığiyle birbirinin arkasından fırlatarak, kesinlikle:

— Değişmedi! dedi.

Jack, pazar günü, her zaman yaptığı gibi erkenden geldi ve Evry istasyonundan Étiolles'e bir sıçrayışta vardı. Kapının eşiğini at-

larken çok heyecanlı idi; bununla beraber bu eşik dost bir eşikti. Eskiden gösterdiği o iyi kabulleriyle onu tekrar teskin edebilirdi.

Hizmetçi kadın, ona gelip kapıyı açınca:

— Mösyö, sizi bahçede bekliyor, dedi.

Jack'ın içinde birdenbire bir ürperme oldu, bir felâket sezmişti. İyi kalbli doktorun altüst olmuş yüzü karşısında dehşet duydu. Kırk yıldan beri hastalarının yatağı başında tehlikeli durumlara rağmen insan ıstıraplarına karşı yüreği katılaşmış olan ihtiyar adam Jack kadar şaşırmış, titriyordu.

— Cécile burada değil mi?

Zavallı çocuğun ilk sözü bu oldu.

— Hayır, dostum, onu bıraktım... Orada... Gittiğimiz yerde, bir süre kalacak.

— Uzun bir zaman mı kalacak?

— Evet, çok uzun.

— Demek... Demek artık beni istemiyor, Mösyö Rivals.

Dotor cevap vermedi, Jack düşmemek için bir bahçe iskemlesine oturdu. Burası, ta bahçenin dibinde bir yerdi. Etrafındaki şu açık ve tatlı kasım havası, yere serilmiş beyaz çiçekler, Saint-Martin güneşini örten dalgalı ince bir sis tabakası ona Coudray gününü, bağ bozumunu, Seni nehrine hâkim tepeyi, o gün, uçuşan bir kuşun ürkek ötüşü gibi büyük tabiatın içine dudaklarından dökülen o ilk aşk kekelemelerini hatırlatıyordu. Doğrusu ne hoş

bir yıldönümü!... Bir dakikalık sessizlikten sonra doktor elini onun omuzuna koydu:

— Jack, çok kederlenme. Kız daha fikrini değiştirebilir... O kadar genç ki! Belki de bu bir şımarıklıktır.

— Hayır, Mösyö Rivals siz de çok iyi bilirsiniz ki Cécile'in böyle şımarıklıkları yoktur. Bir şımarıklık uğruna kalbimin ortasına böyle bir bıçak saplamak! Doğrusu bu çok daha müthiş bir şey olur. Hayır, hayır, bu kararı vermeden önce uzun uzun düşündüğüne ve böyle bir kararın ona da pek ağır geldiğine eminim. Sevgisinin hayatımın içinde gömülü olduğunu, oradan ancak hayatımla beraber sökülebileceğine inanmıştır. Bunu bekliyordum. Bana bu kadar büyük bir mutluluk nasip olabilir mi? Bilseniz kendi kendime kaç defa: "Bu çok fazla... Olmıyacak bir şey." demiştim; hasılı görüyorsunuz ya! Olmadı işte.

İradesinin yaptığı bir hamle ile kendini boğan hıçkırığı tuttu. Güçlükle ayağa kalktı. Mösyö Rivals onun ellerini yakaladı:

— Zavallı yavrucuğum. beni affet. Bütün bu şeylerde suçlu asıl benim. Oysa ben iki insanı bahtiyar edeceğimi sanıyordum.

— Hayır, Mösyö Rivals kendinizi suçlu görmeyiniz. Olagelen olay zaten olacaktı. Cécile, beni sevebilmesi için benden çok yüksekti. Telkin ettiğim bir acıma ile bir an bir vehme kapıldı. İyi kalbi ona yolunu şaşırttı. Şimdi da-

ha açık görüyor. Aramızı ayıran mesafe onu korkutuyor. Ne ise! Şunu iyi dinleyiniz, benim tarafımdan kendisine tekrar ediniz, aziz dostum. Bana maddeten, mânen indirdiği darbe ne kadar sert olursa olsun, her zaman içimde ona karşı bir kızgınlık duymama engel olan bir şey var.

Tarlaları, göğü, bütün ufku geniş bir el işaretiyle gösterdi:

— ... Geçen yıl, tıpkı böyle bir günde, Cécile'i sevdiğimi hissettim. Onun da beni sevebileceğini sandım. Hayatımın en mutlu, biricik, hiçbir şeyle kıyaslanamıyacak dopdolu bir yılını, en mutlu zamanımı yaşamaya başladım. Şimdi bu yılı düşünüyorum da hemen hemen bütün hayatımı özetliyor gibi geliyor. O gün doğmuştum, bugün, ölüyorum. Fakat bu kutsal devreyi, kötü talihimin beni unutmasını, Cécile'e ve size borçlu idim. Bunu hiçbir zaman unutamıyacağım.

Yavaş yavaş ellerini doktorun titriyerek sıktığı avuçlarının içinden çekti:

— Gidiyor musun, Jack?... Benimle sabah kahvaltısı yapmıyacak mısın?

— Hayır, teşekkür ederim, Mösyö Rivals!... Çok sıkıcı bir misafir olurum.

Kesin adımlarla bahçeden geçti, kapıyı atladı ve arkasına bakmadan çabucak uzaklaştı. Eğer arkasına dönseydi, yukarı katta, kalkık duran peredenin tülleri arkasında kollarını ona

doğru uzatan fakat alıkoymayı hiç düşünmiyen, kendisi kadar titriyen, solmuş sevgilisini görecekti. Bundan sonraki günler Rivals'lerin evinde pek hüzünlü geçti. Birkaç aydan beri neşelenen ve tekrar canlanan ev, eski günlerdeki hâzin yüzünü tekrar aldı. Doktor bütün neşesini kaybetmiş, yüzü çok daha kederli ve perişan bir hal almış olduğu halde torununun bahçede yalnız başına yaptığı gezintilerini, kendi ıstırabının doğurduğu bir hareketle kendi odası olarak kullandığı hissedilen annesinin odasında uzun uzun kapanıp kalmalarını gizli gizli gözetliyordu. Bu odada vaktiyle Madeleine ağlamıştı, şimdi Cécile ağlıyordu. Zavallı büyük baba bazan yukarda, pencerenin arkasında itiraf edilemiyen bir ıstırabın ağırlığı ve bitkinliği içinde genç bir yüzün eğildiğini birdenbire görerek aldanabilirdi. Bu kız da mı ölecekti? Neden?... Nesi vardı? Hadi Jack'ı sevmiyor, peki ama bu yalnız kalma ihtiyacını, ev kadınlığının zoraki faaliyetiyle dağıtmaya muvaffak olamadığı bu bezginliği, bu kederi nasıl yorumlamalı? Eğer onu seviyorsa neden reddetmişti? İyi kalbli doktor, pek iyi anlıyordu ki bu işte bir esrar, bir iç mücadelesi vardı. Fakat Cécile en ufak bir lâkırdı, en küçük bir soru üstüne, onun sözlerini başka tarafa sürüklüyor, sanki vicdanının yüksek kararlarından ötürü ancak kendisine karşı sorumlu göstermek istiyormuş gibi ondan kaçıyordu. İyi kalbli adam torununun bu

endişe verici hali önünde Jack'ın ıstırabını unutmaya başladı. Kendi üzüntüsünü kafasında evirip çevirip düşünmesi, muhakeme etmesi ona kâfi geliyordu. Her zaman yollarda kendini taşıyan küçük arabası, gitgide aksileşen atı, arabasını sürüşündeki acayip hali, duyduğu heyecanları anlatabilirlerdi.

Bir gece bir hasta için gelip evin kapısını çaldılar. Bu ihtiyar Salé kadındı. Yolun üstünde peşiran bir vaziyette duruyordu. Öyle görünüyordu ki bu defa doktoru "Kocasına" artık kıkırdamaya başlıyan zavallı kocasına götürmeye gelmişti.

İlk işarette yaşı da, kederi de ayağa kalkmasına engel teşkil etmeyen Mösyö Rivals Étiolles'ten Aulnettes'lere çabucak çıktı. Salé'ler **Parva Domus**'un yanında, yolun aşağısına doğru kazılmış olan içerisine tıpkı mahzene inilir gibi inilen pis kokulu, karanlık, kötü kapatılmış bir odada, tam mânasiyle bir oyukta oturuyorlardı. Burası civardaki bütün şatolarda yaşamakta olan La Bruyère zamanından kalma köylülere ait gerçek bir izbe idi. Döşeme olarak döğülmüş toprak, oda takımı olarak üstten kapalı bir sandık ve sarsak arkalıksız iskemleler; işte bunların hepsi çıtırdıyan özsuyu dolu, çalınmış odunların meydana getirdiği büyük ateşle aydınlanmakta idi. Duvarın kenarlarına yığılmış eski kaplama tahtalarından tutun da, ocağın köşesine konmuş tüfeğe, kaçak

avcıların sonbaharda ekinleri kaldırmış tarlaların üstüne balıkçı ağları gibi gerdikleri şu geniş tuzaklara, kapanlara kadar her şeyde bir hırsızlık kokusu vardı. Karanlık bir köşede bütün bu namussuz sefaletin ortasında, bir ot yatağın üstünde ihtiyar herif kıkırdıyordu. Hendeklerin, karların, bataklıkların içinde gece pusuları kuran, jandarmaların beygirleri önünde yüzüköyun sürüne sürüne koşan, şu altmışlık av hırsızı kıkırdıyordu. Kendi ininde can vermekten yine de bahtiyar görünen kocamış, kötü ruhlu bir tavşan hayatı. Kulübenin bütün pis kokularını bastıran yanık bir ot kokusu ile Mösyö Rivals'in nefesi tıkandı:

— Hay Allah belâsını versin, burada böyle ne yakmışlar, Salé Nine?

İhtiyar kadın şaşırdı, yalan söylemek istedi fakat doktor ona zaman bırakmadı:

— Demek evinize şu komşu zehirci başı geldi öyle mi?

Mösyö Rivals aldanmıyordu. Hirsch, son dakikalarda, biçarenin üstünde şu uğursuz korkulu ilâçlarını denemek üzere gelmişti. İlâcı, tecrübe etmek fırsatları pek seyrek ele alıyordu. Kendisine köylüler itimat etmiyorlardı. bundan başka diplomasız, doktorluğuna karşı amansız bir savaş açan Étiolles hekimi sebebiyle büyük tedbirler almak da zorundaydı. Zaten, iki defa Corbeil savcılığına çağrılarak kendisi-

ne, denemelerine devam ederse ağır cezalara çarpılacağı söylenerek tehdidedilmişti. Fakat Salé'lerin komşu bulunması, hallerinin pek düşkün olması... Jandarmalardan korkmasına rağmen bir kere daha kendi kendini kandırmıştı.

— Çobuk, çabuk! Kapıyı, pencereyi açınız!... Pekâlâ görüyorsunuz ki zavallı adam boğulmak üzere.

İhtiyar kadın homurdana homurdana doktorun emirlerini yerine getiriyordu:

— Zavalh kocacığım, zavallı kocacığım! Bize iyi edeceğini söyliyerek ne diller döküyordu... Elâlemi böyle kandırmak olur mu canım? Biz de ne yabani, ne zavallı köylüleriz.

Mösyö Rivals, ölmekte olan adamın üzerine eğilerek hissedilmiyen nabzını yoklarken yatağın paçavraları altından boğuk bir insan sesi yükseldi:

— Söyle onu, kadın, Söyliyeceğim dediğin şeyi söyle.

İhtiyar kadın çabuk çabuk konuşuyor, ocağın içindeki çalılıları karıştırıyordu. Fakat can çekişmekte olan adam bitkin bir sesle tekrar başladı:

— Söyle onu, kadın... Söyle onu, kadın.

Mösyö Rivals, Salé'ye baktı. İhtiyar bir Hintli kadın gibi yanmış olan yüzü tatlı bir kiremit rengi almıştı. Kekeliyerek yaklaştı:

— Ha! Evet, bu da muhakkak şu yanımızdaki doktorun kabahati. Pek merhametli olan matmazeli onun yüzünden üzdük.

Doktor hastasının kolunu bırakarak şiddetle sordu:

— Hangi matmazel? Kimden söz ediyorsunuz?

Kadın tereddüt ediyordu. Av kaçakçısının sanki pek uzaktan geliyormuş gibi gittikçe zayıflıyan sesi bir kere daha mırıldandı:

— Söyle onu... Söylemeni istiyorum.

İhtiyar kadın kesin bir tavurla cevap verdi:

— Ha! Peki, evet söylüyorum işte. Benim iyi kalbli Mösyö Rivals'ciğim. Şu dünyada ne kötü insanlar var, aman Yarabbim. — Matmazel Cécile'e, annesinin babasının hikâyesini anlatmam için yirmi frank verdi bana.

İhtiyar Rivals, kendisine gençliğinin kuvvet ve hamlesini veren bir hiddetle bağırdı:

— Kaltak karı!

Korkunç köylü karısını yakalamış şiddetle sarsıyordu:

— Bunu yapmaya nasıl cesaret ettin?

— Yirmi frank için, benim iyi kalbli efendiciğim... Bu kötü herif bana yirmi frankı vermeseydi ölürdüm de söylemezdim... İşte şu Hıristiyanın ölmek üzere olduğu nasıl gerçekse, işte o kadar doğru söylüyorum ki evvelce bu işten benim hiç, ama hiç mi hiç haberim yoktu.

Bana hepsini o herif anlattı, ben de sonra götürüp söyledim.

— Ah! Sefil herif, bana öç alacağını açıkça söylemişti... Fakat canım, öcü için ona bu kadar güzel kim yol gösterir, bu bilgiyi ona kim verebilir acaba?

Ancak dünyaya gelen yahut göç eden bir insanın çıkarabileceği karışık bir çığlık, derin bir inilti, doktoru, ihtiyarın yatağına doğru çağırdı. Şimdi kadın "O şeyi söyledi"ği için Salé baba artık kendini ölüme terk ediyordu, hem belki de bu ihtiyar serserinin cinayetleri arasında bu tek ve önemsiz vicdan azabı ona korkunç geçidi kolaylaştıracaktı. Sabaha kadar doktor bu can çekişen adamın, camlara vuran gün ışığının, ilk ürpermeleriyle alıp götüreceği bu küçücük hayat parçasının üstüne eğilip kaldı. Oracıkta, ölmekte olan şu adamın, bakmaya da, konuşmaya da cesareti olmıyan, ocağın önüne çömelmiş şu ihtiyar kadının karşısında kalmak için ona büyük bir cesaret lâzımdı. Vazifesi icabı orada kalarak düşünüyordu. Bir fikirden öbürüne geçerek bu alçakca çevrilmiş dalaverenin kendisi için henüz karanlık olan kısımlarını bir araya toplamaya çabalıyordu. Her şey sona erince şu sefil Hirsch'in **Parvo Domus'ta** bulunup bulunmadığını soruşturmadan Étiolles'e telâşla döndü. Ah! Onu bu anda eline geçirseydi, kendisinden öc almak için torununa saldıran bu alçak düşmanın önün-

de gemi cerrahlığı yaptığı zamanlardaki bütün kuvvetlerini tekrar bulacaktı. Eve dönünce doğru Cécile'in odasına çıktı. Hiç kimse yoktu. Hattâ yatak bozulmamıştı bile. Vücudunu bir ürperme sardı. "Eczane"ye koştu. Orada da kimse yoktu. Yalnız Madeleine'in eski odası açıktı. Orada Cécile'i aziz ölünün eşyaları eşyaları arasında bütün ıstıraplarını dökmek için çöktüğü dua iskemlesinin üstünde, bütün geceyi göz yaşları dökerek geçirdiğini gösteren bitkin bir vaziyette uyuyor buldu.

Cécile, doktorun ayak seslerini duyarak gözlerini açtı:

— Büyük baba!

— Demek bu alçak herifler sana o şeyi, senden o kadar güçlükle sakaladığımız o sırrı söylediler ha! Aman Yarabbim. Bu üzüntüden seni korumak için bu kadar çaba, bu kadar özenden sonra eller, düşmanlar gelip seni bu ıstıraba sürüklesinler! Zavallı yavrucuğum.

Genç kız başını babasının omuzuna saklamıştı.

— Benimle konuşma, bana bir şey söyleme, utanıyorum!

— Tersine söylemeliyim... Ah! Eğer hangi sebeple reddettiğini bilseydim. Çünkü bunun için değil mi? Bunun için artık evlenmek istemiyorsun?

— Evet?

— Ama neden? Düşünceni bana açıkla.

— Annemin şerefsiz durumunu itiraf etmek istemiyordum. Oysa kafam beni, kocam olacak insana her şeyi anlatmak için zorluyordu. Yapılacak ancak bir şey vardı. Ben de onu yaptım.

— Yani onu seviyorsun, hâlâ seviyorsun.

— Bütün kalbimle. Onun da beni, evlenmemizi bozmıyacak kadar sevdiğini biliyordum. Fakat bu büyük fedakârlıktan onu korumak benim vazifemdi. Adı olmıyan, adı da olsa bir hırsızın, bir kalpazanın adını taşıyan bir kızla evlenilmez.

— Aldanıyorsun, yavrum. Jack seninle evleneceği için pek mutlu idi. Pek iftihar duyuyordu. Senin hikâyeni biliyordu. Bu hikâyeyi ona ben anlattım.

— Kabil mi?

— Ah! Küçük yaramaz, eğer bana daha fazla güvenin olsaydı, her üçümüzün mutluluğuna indirdiğin darbeye engel olabilirdim.

— Demek Jack, benim kim olduğumu biliyordu?

— Bir yıl önce bana aşkından söz açtığı zaman bunu ona söylemeyi bir borç bilmiştim.

— Yine de beni istemiş miydi?

— Çocuk!... Mademki seni seviyordu. Zaten talihinize çok benziyordu. Onun da babası yoktu, senin de. Annesi hiç evlenmemişti. Ara-

nızda biricik fark; senin annen bir melekti. Onun annesi ise...

O zaman Mösyö Rivals, Jack'a Cécile'in hikâyesini anlattığı gibi, Cécile'e de Jack'ın hikâyesini, sevgiye çok lâyık, çok iyi kalbli olan bu zavallı yavrunun feda edilişini, terk edilişini, çocukluğundaki sürgün hayatını anlattı. Sonra bu geçmiş, anlattıkça, şimdiki zamanı daha iyi anlıyormuş gibi birdenbire:

— Fakat aklıma bir şey geldi, diye bağırdı. Odur, darbe o kadından geliyor... Evlenmenizden Hirsch'in önünde söz etmiş olacak... Evet, evet, şimdi buna eminim. Senden bu kadar dikkatle sakladığım bu facia, bu deli karının yüzünden sana kadar geldi. Bu mukadderdi. Böyle bir darbeyi şu zavallı çocuğa annesinden başkası vuramazdı.

Cécile bu açıklamaları dinlediği sırada Jack'a boş fakat müthiş bir üzüntü verdiğini, onun bedbeht olduğunu düşünerek büyük bir kedere kapıldı. Ondan af dilemek, önünde hata ettiğini itiraf etmek istedi.

Genç kız hıçkırıklar arasında tekrar tekrar:

— Jack... Zavallı dostum!... diyordu.

Sonra onda açtığı yaranın ıstırabını tahmin ederek:

— Oooh kim bilir ne kadar acı çekmiştir!

— Hem de hâlâ çekiyor.

— Kendisinden haber aldın mı büyük baba?

Büyük baba gülümsiyerek cevap verdi:

— Hayır, artık kendisi gelir, kendi haberini kendisi getirir.

— Belki de artık gelmek istemez.

— Peki öyle ise, biz gidip onu arıyalım ! Bugün pazar atelyede değildir. Onu bulup buraya getiririz... İster misin?

— İstemez miyim hiç!

Birkaç saat sonra Mösyö Rivals'le torunu Paris yolunu tutmuşlardı.

Onların gitmelerinden biraz sonra kan ter içinde, geniş bir şapka sepetinin altında iki büklüm olmuş bir adam kapılarının önünde durdu. Küçük, yeşil boyalı kapıya, güçlükle hecelediği bakır levhaya bakıyordu: "He... kimin... zi... li..."

Nihayet adam:

— Hah burası, dedi.

Sonra alnını silerek zili çaldı. Ufak tefek hizmetçi geldi. Şu köy köy dolaşan tehlikeli ayak satıcılarından biriyle uğraşacağını görerek kapıyı araladı:

— Kimi istiyorsunuz?

— Burada oturan mösyöyü...

— Kendisi burada yok.

— Peki, matmazel?

— O da yok.

— Ne zaman gelecekler?

— Bilmem.

Kapı şiddetle tekrar kapandı.

Ayak satıcısı boğuk bir sesle:

— Aman Yarabbi! Aman Yarabbi! dedi. Onu bu halde mi ölüme bırakacaklar?

Sonra orada yolun üstünde ayakta, şaşkın kalakaldı.

X

NOTRE-DAME AVLUSU

O akşam, Augustins rıhtımında, Institut yanında Gelecek Kuşaklar Dergisi'nin başyazarının evinde büyük bir toplantı vardı. Charlotte'un dönüşü şerefine verilen ve d'Argenton'un büyük **Dargınlıklar** şiirinin okunmasiyle bir kat daha şatafat kazanacak olan bu ziyafete başarısız sanatçıların kibar takımı ve onların kuyrukları davetli bulunuyorlardı. Bu büyük eserin meydana gelmesinde garip şartların etkisi olmuştu. Charlotte aile ocağına dönünce, nankör kadının yokluğu için yanıp yakılmalara, terk edilen âşıkın ıstıraplarını tasvir etmeye nasıl devam olunabilirdi? Bu işte gülünç olmak tehlikesi vardı. Hem doğrusu, şairin ilhamı hiçbir zaman bu kadar bol, bu kadar devamlı olmadığı için hani buna da yazık olacaktı. Birkaç günlük tereddütten sonra cesaretle kararını verdi.

— Vallahi, ne olursa olsun!... Devam edeceğim... Bir sanat eseri tesadüflerin keyfine bırakılmamalıdır.

Kendine "Zalim", "Vefasız", "Yok olan aziz varlık" denliğini işiten ve bütün bu gü-

zel hitapları kendi el yazısiyle, pembe renkli kordelâlarla boğulmuş bir deftere kaydeden asıl metresinin önünde, bu şairin metresinin kaçışı için yanıp yakılması son derece gülünç bir manzara yaratmıştı. D'Argenton sanatçı gururundan ziyade muzaffer bir âşık böbürlenmesiyle bütün başarısız sanatçılara kölesinin geri döndüğünü ve artık onu elinde sıkı sıkı tuttuğunu anlatmak için yardakçılarına bu şiiri okumak istemişti. Dördüncü kattaki küçük daire hiçbir zaman bu kadar görkemli bir suvare, çiçeklerin, perdelerin, soğuk içkilerin bulunduğu böyle bir şatafat görmemişti; yok olan aziz varlığın soluk menekşeler serpilmiş, baştan başa beyaz tuvaleti bile okuma sırasında oynıyacağı sessiz rolle güzel bir âhenk meydana getiriyordu. İçeri girince, bütün bu şatafatın üstünde, para sıkıntısının, kelebeklerin kanatlarına yapışmış görünmez örümcek ağları gibi, dolaştığını kimse hatırına getiremezdi. Bununla beraber gerçek tamamiyle bu idi. Dergi son günlerini yaşıyor, her sayıda formaları küçülüyor, gitgide daha uzun aralıklarla çıkıyordu. D'Argenton mirasının yarısını batırdıktan sonra dergiyi satmayı düşünüyordu. Hattâ şu Charlotte çılgınını "Sanatçı"sına büsbütün geri getiren kurnazca idare edilmiş "Buhran"ın bu perişan durumla ilgisi vardı.

Kadına:

— Şimdi seninim... Büsbütün seninim.

Şeklinde resmen söz verdirmek için onun önüne geçilmiş, herkes tarafından terk edilmiş, bitkin, vaktiyle hayal meyal gördüğü belli belirsiz bir yıldızdan şüphe duyan bir büyük adam tavruyla çıkıvermesi işi halletmeye yetmişti.

Zaten d'Argenton bir şarlatandan, bir budaladan başka bir şey değildi. Fakat denilebilir ki bu kadınla mükemmel surette oynuyor, bayağı bir sazdan mucize denecek etkiler yaratmasını biliyordu. Bilseniz kadın onu bu akşam nasıl bir bakışla kucaklıyordu. Moronval'in salonuna o bal rengini veren karpuz lâmbaların altında gördüğü zamanki kadar güzel, dâhi, hastalıklı, cazip buluyordu. Hattâ bugün belki daha güzeldi; çünkü bu çevre daha başka, daha rahat, daha zengindi; ya şairin birçok ışınlarla büyümüş o kutsallık hâlesi! Bununla beraber etrafında aynı şeyler, aynı insanlar vardı. İşte Faust'un yüksek çizmeleriyle, dik yeşil yakalı Labassindre, ilâç lekelerinin benek benek süslediği Doktor Hirsch, dikiş yerleri ağarmış siyah elbisesiyle, kıvrımları siyahlaşmış beyaz kıravatiyle Moronval, sonra derisi gergin ezelî Mısırlıdan, safran renkli Japondan ibaret "Küçük Siyah Ülkeler", Berzelius'ün yeğeni, Prudhon'u okumuş olan adam. İşte yıldızları seyretmekten başları yanmış zavallı gözleriyle, hummalı elleriyle aç, zayıf, soluk, fakir fakat hayal dolu bütün bir kafile. Hani insanın bun-

lara altın lâmbası daima ufkun arkasına kaçan bilinmez bir Mekke'ye doğru yol almakta olan doğu hacıları kafilesi diyeceği geliyor. On iki yıldan beri tanıdığımız bu zavallı başarısız sanatçılardan bazıları yolun üstüne düşmüştür. Fakat Paris kaldırımlarında ölenlerin yerini tutmak, safları sıkıştırmak için başka softalar ayaklanırlar. Hiçbir şey onları yıldıramaz, ne hayal kırıklıkları, ne hastalıklar, ne soğuk, ne sıcak, ne kıtlık. Onlar yürürler, telâş gösterirler, ama hiçbir zaman amaca varamazlar. Onların ortasında, daha iyi yiyen, daha iyi giyinen d'Argenton, haremi ile, nargileleri ile, hazineleriyle bitli insanların arasında yol alan zengin bir hacıya benziyorddu. Şatafatına bu akşam ilâve ettiği şey gururunu tatmin etmiş bulunması, vicdanını zaferle serinletmiş olması idi.

Şiir okunurken Charlotte, kayıtsız kalmak isteyen bir tavurla divanın üzerine oturmuş, tanınmış olmaktan memnun olan şu esrarlı, zarif kadınlar gibi her kıtada geçmekte olan saydam tüllerle sarılı imaların karşısında kızarıyordu. Etrafında, başarısız sanatçıların karıları mütevazi ve dalkavuk bir eda ile eğiliyorlardı. Çenesinin ve alnının gayet uzun olması sebebiyle oturduğu zamanlar pek iri görünen Madam Moronval heyecanını göstermek için dakikada bir gözlerini siliyordu. Kızlığında Décostère adını taşıyan Moronval'in karısına

hiç yakışmıyan bir iki yüzlülük! Fakat sefalet en yüksek gururları yere serer. Moronval de karısının karşısına oturmuş onu gözetliyor, alkışları idare ediyor, borç para aldığı zamanlarda yaptığı gibi tırnaklarını kemirirken maymuna benziyen suratına fevkalâde bir hayranlığın bin türlü mânalarını veriyordu; şiiri evvelce dinlemiş olan bu dinleyici kitlesi önünde, mısralar, kasvet veren bir biteviyelik ve ağırlıkla, bitmez tükenmez bir yumağı çile haline getiren bir çıkrığın hareketiyle dönüp duruyordu. Arkası gelmiyor, gelmiyordu! Ateşin çıtırtıları, lâmbaların çıtırtısı, hani bir gece olduğu gibi öfke ile camlara çarpan balkonun üstünde dolaşan rüzgârın homurtusu şiirin sözleriyle karışıyordu. Fakat Charlotte, önseziş-leri, önfikirleri zihninde bir araya toplıyan o endişeli eğinimlerin içinde değildi. Kendisini tamamiyle şairine, onun mısralarına kuvvetli vurgular vererek anlattığı dramına vermişti. Hele bir yerinde şiir pek dramatik bir hal alıyordu. D'Argenton, son kıtada yok olan aziz sevgilisinin, âşıkının yanına gelince, uzaklarda çektiği ıstıraptan ötürü öldüğünü tasvir ediyordu. Şair sevgilisine sonsuz bir aşk yemini yaparak gözlerini kapatıyor:

Seninle indirdim mezara,
Kendimin en güzel parçasını,
Senin için ağlıyanı, seni seveni.

diyordu. Her şeyi unutmak istiyen şu adamın ruhundaki büyüklük ile herkesin dinlerken hıçkırdığı, hele Charlotte herkesten fazla ağladığı şu zavalh kadının talihindeki uğursuzluk ne kadar acıklı idi; çünkü nihayet şiirin içinde ölen kadın kendisi idi. Bu şeyler insanı başkasından ziyade kendisini duygulandırır.

Birdenbire, d'Argenton'un topluluğun üstüne memnun bir bakış fırlattığı en heyecanlı parçada, salonun kapısı birdenbire açıldı. Hani şu bilinen kadınların evinde görüldüğü gibi kordelâlarını savuran teklifsiz hizmetçilerden biri hanımına seslenerek; korkulu bir tavurla salona girdi:

— Madam!... Madam!...

Ayağa kalktılar:

— Ne var? Ne oluyor?

— Bir adam var!...

— Bir adam mı?

— Evet bir adam. Madamla konuşmak istiyen çirkin suratlı pek kaba bir herif. Madamın evde olmadığını, kendisini göremiyeceğini söyledim. O zaman merdiven basamağına oturdu ve bekliyeceğini söyledi.

Charlotte bu habercinin kimin tarafından gönderildiğini keşfetmiş gibi pek kederli bir tavurla:

— Ben oraya geliyorum, dedi.

Fakat d'Argenton şiddetle engel oldu:

— Olmaz... Olmaz...

Sonra, davetlilerin arasında en kuvvetli olan Labassindre'e dönerek:

— Şu zorla içeri girmek istiyenin kim olduğunu git de gör bakalım...

Şarkıcı:

— Peki... Peki.. beüh dedi.

Omuzlarını genişlete genişlete dışarı çıktı.

Dudaklarımn kenarında, ikiye bölünmüş bir mısraın mırıltıları bulunan d'Argenton yarıda kalan okumasına tekrar başlamak için telâşla şöminenin önüne gitti. Fakat kapı, birtakım el işaretiyle şairi çağıran Labassindre'in başımn ve kollarının geçmesi için tekrar açıldı:

D'Argenton sofaya öfke ile atıldı:

— Ne var, canım?

Şarkıcı pek yavaş bir sesle:

— Anlaşılan Jack pek hasta, dedi.

— Hadi canım sen de! Başkalarına anlat onu.

— Şu zavallı adam bunu haber vermeye gelmiş.

D'Argenton, kambur, yüksek silüeti kendisine yabancı gelmiyen çirkin, utangaç tavurlu, zavallı adama baktı:

— Bu efendi tarafından gönderilen adam siz misiniz?

Öteki cevap verdi:

— Hayır. Onun tarafından gönderilmedim.

Çok hasta olduğu için beni gönderdiler... Üç haftadan beri yatıyor. Çok, çok hasta.

— Nesi var?

— Ciğerinde bir şey var. Doktor, sekiz gün bile yaşamaz, diyor. Bunun üzerine karımla ben düşündük. Annesinin gelmesi gerekti. İşte bunun için ben geldim.

— Kimsiniz?

— Adım Bélisaire'dir. Hanımın söylediği gibi Bel... Ooh' O beni çok iyi tanır, hem karımı da.

Şair, alaycı bir tavurla:

— Peki! Mösyö Bélisaire... Sizi gönderene çevrilen dolabın güzel olduğunu fakat evvelce çevrildiği için başka bir dolap çevirmesini söylersiniz.

"Acı Söz"leri anlamıyan ayak satıcısı:

— Müsaade edin! dedi.

Fakat D'Argenton, ışık ve kalabalıkla dolu bir apartmanın dibinde, ta ötede yarı görünen bir salonun hayaliyle Bélisaire'i merdiven sahanlığında şaşkın bir halde bırakarak kapıyı kapayıvermişti.

Şair içeri girerek:

— Bir şey değil! Yanlış kapı çalan birisi, dedi.

D'Argenton haşmetle okumasına devam ederken ayak satıcısı karanlık sokaklarda yağan dolunun ve ısırıcı sert rüzgârların altında Jack'a, bu saatte tavan arasındaki pis yatağı-

nın üstüne uzanmış arkadaşa doğru acele acele gidiyordu.

O, bu hastalığa Étiolles'ten döndüğü gün yakalanmıştı. Hiçbir şey söylemeden yatmıştı. O günden beri bir nöbetle, kuvvetli bir nezle ile sarsılıyordu. O kadar ağırdı ki fabrikanın doktoru arkadaşlarına durumun korkulu olduğunu haber vermişti. Bélisaire Mösyö Rivals'e haber vermek istemiş fakat Jack bu isteği şiddetle reddetmişti .Hattâ bu derin sessiz uyuşukluğundan, bir bu sefer bir de ekmekçi kadının annesinden gelen yüzükle saatini satmaya gönderdiği sefer sıyrılmıştı. Çünkü Panoyeaux sokağında para, arada sırada bulunuyordu ve Jack'ın biriktirdiği bütün paralar Charonne'deki evin eşyaları için harcanmıştı. Dolap gözleri boşluktan tın tın ötüyordu. Bélisaire ailesi de düğün ve yerleşme masrafları yüzünden tamamiyle yokluk içinde idi. Adam sen de! Ayak satıcısı ile karısı, bu terk edilmiş zavallıya bakmak için kendilerini bütün fedakârlıklara kudretli hissetmişlerdi. Oda eşyalarını, şilteleri emniyet sandığına taşıdıktan sonra ne olursa olsun ilkbaharda geri alınmak üzere bir hasır şapka dengini rehine koymuşlardı. Fakat bu fedakârlıklar da kâfi gelmiyordu. Odun, ilâç, her şey o kadar pahalı idi ki! Gerçekten arkadaşlardan talihleri yoktu. Birincisi oburluğiyle, ayyaşlığiyle, tembelliğiyle; ikincisi mükemmel bir insan olmakla beraber hastalığiyle onlara

ağır bir yük olmuştu. Komşuları onlara Jack'ı hastahaneye yatırmalarını tavsiye ediyorlardı: "Sizin yanınızdan daha iyi bakılır, size de hiç masrafı olmaz." Onu başkalarının ellerine teslim etmekte sanki ortaklık vazifelerini ihmal edeceklermiş gibi, arkadaşlarını yanlarında alıkoymakta âdeta büyük bir gururla direniyorlardı. Şimdi, güçleri tükenmişti. Hastalığın ciddiliğine bir de bu kaçınılmaz felâket binince Charlotte'a, ekmekçi kadının öfkeli bir sesle söylediği gibi: "Güzel bayana" işi haber vermeye karar verdiler. Kocasını o göndermişti:

— Özellikle şuna dikkat et, geleceğinden emin olmak için kendinle beraber getir onu... Annesini tekrar görmek, bu zavallıya çok iyi gelecek!... Adama hiçbir şeyden söz açma. O, öyle çalımlı ki!... Fakat onu düşündüğüne bahse girerim.

Bélisaire onu getirmiyordu. Bu sebeple kederliydi ve nasıl kabul edileceğinden de endişe duyuyordu. Madam Bélisaire, çocuğunu dizlerinin üstünde uyutmuş, halk dilinde "Dul ateşi" diye isim verdikleri zayıf ve hâzin bir ateşin önünde, duvarın girintisindeki yatakta Jack'ın sıkıntılı soluklarını, onu boğan korkunç öksürüğü dinlerken Madam Levindré ile hafif sesle konuşuyordu. Pencereleri avluya açılan ve içinde sabahtan itibaren çahşmanm Paris'e mahsus bir çalı kuşu gibi cıvıldadığı o aydınlık tavan odası, şimdiki bu eşyasız, gamlı

odanın içinde tanınamazdı. Ne kitaplardan bir iz kalmıştı, ne de yapılan etüdlerden. Yalnız ocağın üstünde tüten ve hastanın etrafında dalgalanan odayı ağır, belli belirsiz, koyu bir hava ile dolduran bir ıhlamur kabı vardı. İçerde fısıltılar, bir maşa gürültüsü sonra geri gelen Bélisaire'in ayak sesleri.

Ekmekçi kadın sordu:

— Yalnız mı geldin?

Bélisaire yavaş bir sesle Jack'ın annesini görmeye bırakmadıklarını, iri bıyıklı herifin içeri girmesine müsaade etmediğini anlattı.

— Vay ahlâksız herifler vay! Canım senin damarlarında kan yok mudur?... Ne korkak bir adam olduğunun bilirim. Kapıyı itip zorla içeri girerek bu ahlâksız kadına: "Hanım, hanım, çocuğunuz ölmek üzere" diye bağırmah idin.

Kadın dizlerinin üstünde uyuyan yavrusuna öyle şahane bir analık bakışı fırlattı ki!

— Ah! Zavallı Bélisaire'ciğim, sen her zaman sersem bir tavuk olarak kalacaksın.

Ayak satıcısı başını önüne eğiyordu. Eve dönünce azarlanacağını biliyordu. Fakat jandarmaların ve belediye memurlarının keyfine tâbi olarak, bir ayak satıcısı ruhsatiyle sokaklarda, yollarda sürünmek alışkanlığının ona verdiği ve karısının cesur hareketlerinin bile doğrultamadığı bu iki büklüm olmuş hor görülen durumuna, pısırık haline hâkim olamıyordu.

İyi kalbli kadın yumruklarını sıkarak:

— Eğer oraya ben gitseydim, bak onu nasıl getirirdim.

Madam Levindré acı acı:

— Hadi canım, kardeşim bu kadınların ne olduğunu bilmezsin, diye itiraz ediyordu.

Ida'nın gidişi kocasının ortaklama sermayesiyle kendinin dikiş makinesi ümidini ortadan kaldırdığı için o günden beri "Öyle kadınlar"dan diye konuşuyordu. Şimdi kocası da içeri giriyordu. Her akşam, fakir evlerde anahtarların kabul edilen usule göre kapıların üstünde bırakılmasının verdiği kolaylıkla havadis almak için hastanın odasında toplanıyorlardı. Hanımının gelmediğini öğrenince Mösyö Levindre toplumumuzun yüz karası olan modern La Phryné(1) hakkında uzun bir nutka başladı ve herkesin önünde, bütün bu cüruftan dünyayı temizliyecek olan siyasal sistemini bir kere daha koydu. Rüzgâr, sönmüş yanık odun parçalarının üstünde eserken Jack'ın dolu dolu öksürüğü bir çekiç gibi yorganın altında tok sesler çıkarırken ötekilerin ağzı açık, uyku getiren fakat bir türlü susmıyan bu gevezeyi dinliyorlardı.

Bir türlü konusundan uzak kalamıyan Madam Bélisaire:

— İş bununla bitmiyor ki! Ne yapacağız?

(1) Eski Yunanlıların meşhur fahişelerinden.

Bu zavvalı çocuğu bakımsızlık yüzünden ölüme terk edemeyiz ya!

Levindré'ler düşüncelerini açıkladılar:

— Doktorun size söylediği şeyi yapmalısınız. Onu Notre-Dame avlusuna, merkez bürosuna götürmelisiniz. Oradan fakirlerin hastaneye girmelerine mahsus bir kâğıt verirler.

Bélisaire, onlara hastanın içinde humma nöbetleriyle çırpındığı duvar girintisini göstererek:

— Hişt!... Hişt!... Bu kadar hızlı konuşmayın!...

Buruşmuş çarşafların kaba bezlerinde bir hışırtı olurken biran bir sessizlik oldu.

Ayak satıcısı kızgın bir tavurla ilâve etti:

— Eminim ki sizi işitti.

— Boşuna bir üzüntü! Sizin ne oğlunuz, ne kardeşiniz. Hastaneye götürerek ondan suya sabuna dokunmadan kurtulursunuz.

Bélisaire konuşmasına sâf ve mert kalbinin bütün fedakârlığını ve gururunu katarak:

— Fakat o bir arkadaştır! dedi.

Bélisaire bu sözü öyle bir heyecanla söyledi ki ekmek satıcısı kıpkırmızı oldu; gözlerindeki parıldıyan göz yaşlariyle kocasına baktı. Levindré'ler omuzlarını silkerek çekilip gittiler. Onlar gidince oda daha aç çıplak, daha az soğuk bir manzara aldı.

Jack duymuştu. Bütün söylenenleri işitiyordu. Sevgisinin yürekler acısı hayal kırıklı-

ğma katılan göğüs hastalığının korkunç bir şekilde nüksetmesi onu yatağa mıhlamıştı. Uyumuyordu. Etrafını alan hayata bile bile arkasını çeviriyor, hummanın ve kâbusların yenmeye muvaffak olamadığı bir dilsizliğin içine gömülüyordu. Duvarın girintisine doğru bakan gözleri bütün gün açık duruyordu. İhtiyar bir kadın suratı gibi çatlak ve pürüzlü duvar, şu kasvetli duvar dile gelseydi uykusunun içinde bile uyanık kalan bu sabit bakışlarda alevden meydana gelen harflerle: "Tam bir felâket... Sonsuz bir ümitsizlik" diye yazılı olduğunu söyliyebilirdi. Bu hali yalnız duvar görüyordu. Çünkü zavallı hasta hiçbir şikâyette bulunmıyordu. Hattâ kendisine kaynar kaynar ılhamur içirirken tatlı tatlı kuvvet verici sözler söylerken sağlık dolu hastabakıcısına gülümsemeye çabalıyordu. Zoraki hareketsizliğine lânet ettirmek için ta tavan arasına kadar gelip kendisini bulan gürültülerin içinde böylece yalnız, uzun günler geçiriyordu. Hayatını ümitsizliklerine karşı koyabilmek için neden başkaları kadar kuvvetli ve caseretli değildi? Bundan sonra kim için çalışacaktı? Annesi gitmişti. Cécile de onu artık istemiyordu. Bu iki kadın yüzü, hayalinden gitmiyor, onu bırakmıyordu. Charlotte'un pek bayağı ve kayıtsız gülümsemesi kaybolunca, Cécile'in reddetmesindeki esrarla sanki bir tüle sarınan sâf yüzü önüne dikiliyordu ve şakaklarının

ve nabızlarının vuruşları, sıkıntılı nefes alışı, kuru öksürük nöbetleri, civarın hay huyuna, ocağın ve rüzgârın nefesine, kaldırımları titreten omnibüslerin gidiş gelişine, yandaki tavan odasındaki hırıldayan bir iş gürültüsüne karıştığı bir sırada o, oracıkta, kendinde bir hareket yapmak için söz söylemek kudretini bulamıyarak bitkin bir vaziyette kahyordu.

Jack yatağı yanındaki şu konuşmadan bir gün sonra, ekmekçi kadın önlüğü undan bembeyaz bir halde ekmeklerini dağıtıp hastanın geceyi nasıl geçirdiğini anlamak için odaya girip de elbiselerini giymiş uzun boylu bir hayaletin Bélisaire'le ateşin önünde tartıştığını görünce şaşırıp kaldı.

— Canım ne var?... Şaşılacak şey! Siz böyle ayakta!

Ayak satıcısı kederli:

— Kalkmak istedi. Notre-Dame avlusuna gitmek istiyor, dedi.

— Notre-Dame avlusuna mı?... Ne yapmaya?... Burada size iyi bakamıyor muyuz? Neyiniz eksik?

— Benim iyi dostlarım, hiçbir şeyim eksik değil, hiçbir şeyim... İkiniz de cömert, fedakâr birer kalbsiniz. Fakat daha uzun zaman burada kalmama imkân yok. Sizden rica ederim beni alıkoymayınız. Böyle gerek. Böyle olmasını istiyorum.

— Fakat zavallı arkadaşım. Siz gidip ne

yapabilirsiniz... Bu kadar zayıf halinizle?

— Ah! Ben biraz hastalıklı bir insanım... Fakat yürümek gerektiği zaman yürürüm. Bélisaire bana kolunu verir. O beni, bugünkü kadar sağlam olmadığım bir günde Nantes sokaklarında böyle gezdirmişti.

Bu kadar kesin bir irade karşısında artık tereddüdedilmezdi. Jack, Madam Weber'i kucakladı. Güzel saatler geçirdiği, güzel hulyalarla beslendiği, artık bir daha görmiyeceğini bildiği küçük odasına hâzin ve sessiz bir bakış fırlattıktan sonra ayak satıcısına dayanarak aşağı indi. Bu devirde, merkez bürosu Notre-Dame'ın tam karşısında bulunuyordu. Orası birkaç basamakla çıkılan, hâzin ve gamlı manzaralı dörtköşe bir bina idi. Ménilmontant tepelerinden oraya varmak için onlara yol o kadar uzun geldi ki! Meydanlarda, köprülerde sık sık duruyorlardı. Fakat hava pek soğuk olduğu için uzun dinlenmeler yapamıyorlardı. Aralık ayının ağır ve basık göğü altında hasta, yattığı yataktaki halinden daha solgun, daha dermansız görünüyordu. Yürüme çabasiyle fışkıran terden saçları sırsıklam olmuştu. Dermansız vücudunun etrafında her şey dönüyordu; kara evler, sokakta akan sular, ayak satıcısı ile arkadaşının meydana getirdiği hâzin çiftin haline acıyan yolcuların yüzleri. İçinde hayatın bir savaşa benzediği şu merhametsiz Paris'te sanki bir döğüş esnasında

bir yaralı yere yıkılmış da bir arkadaşı, kendisini tehlikeye atmadan önce dönüp yaylım ateşi altında onu seyyar hastaneye götürüyor, denilebilirdi.

Merkez bürosuna vardıkları zaman vakit daha çok erkendi. Bununla beraber büyük bekleme salonunu, çıtırdıyan ve gürüldiyen bir sobanın etrafında, arkalıksız iskemlelerin üstünde oturan bir kalabalık çoktan doldurmuştu. Orada oturanları sokağın soğuğundan geçmeden bu fırının içine gelemiyen zavallıları, camekânın arkasında dip tarafta yazı yazan memurları, sobayı halsiz bir hareketle dolduran salon hademelerini saran uyuşturucu, boğucu bir hava vardı. Jack, Bélisaire'in kolunda içeri girince, hırçın ve meraklı bakışlar onlara doğru döndü.

'Haydi bakalım! Al bir tane daha!" der gibi bir halleri vardı. Doğrusu, hastane binalarında kalabalık çok fazladır. Her ıstırap yatağına öyle gıpta edilir, öyle hileler yapılır, öyle kavgalar edilir ki! Hükümet ne kadar titiz çaba harcasa, fakirlere yapılan yardım ne kadar çoğaltılsa boşunadır. Daima hastalar onları kabul edecek yerlerden daha çoktur. Bu insafsız Paris, kötülüğün, sefaletin ve bu iki ıstırap unsurunun aralarında meydana getirdikleri her türlü anlaşmaların yardımiyle hastalıkları yaratmasını, acayiplikleri beklenilmedik olayları, karma karışık işleri icadetmesini bilmektedir!

Marifetinin sayısız örnekleri, şurada, şu kilisenin geniş salonunun içerisinle, sıraların üstüne serilmiştir. Oraya girenleri iki büyük grupa ayırıyorlardı: Bir tarafa, fabrikanın ya da buhar makinelerinin birbirinin içine geçmiş çarklariyle, boyacı dükkânındaki asitlerle birkaç uzvunu kaybedenleri, kör olanları, şekli bozulmuş insanlardan ibaret yaralıları; öbür tarafa, ateşlileri, kansızları, veremlileri, el ayağı titriyenleri, gözleri sargılı olanları, kulak tırmalayıcı bir orkestranın sazları gibi birbirini bekliyen, birbirine benziyen çeşit çeşit, boğuk, kuru öksürüklüleri. Hem sonra o ne paçavralar, o ne ayakkaplar, o ne zembiller! Bunun en nefret edilecek neticesi olarak bu sefil adamların çoğu oraya paçaları çamura bulanmış, yağmurdan ayakları ıslanmış olduğu halde Jack gibi kendini sürükliye sürükliye, yaya olarak gelmişlerdi. Hepsi, derin bir ıstırapla hastaneye girmeleri için kendilerine giriş kartı verecek ya da vermiyecek olan doktorun muayenesini bekliyorlardı. Bu sebeple aralarında hastalıklarından nasıl söz ettiklerini, bile bile nasıl işi büyüttüklerini, kendilerinden çok daha hasta olan yanındaki komşusunu nasıl kandırmaya çaba harcadıklarını dinlemek, görülecek bir şeydi. Jack, şiddetli şiddetli öksüren çiçek bozuğu bir adamla vücudu bir gölge gibi kara bir şala sarınmış genç bir kadının arasında oturmuş, bu kasvetli konuşmaları dinliyordu.

Kadının dar, uzun yüzünde burnu ve dudakları öyle solmuş, öyle incelmişti ki yalnız, son saatin yaklaştığını sezerek şaşkın bir ifade almış gözlerinde hayat vardı. Hotozlu ihtiyar bir kadın kolunda bir sepet, herkes tarafından reddedilen küçük ekmekleri, bisküvileri bu sıtmalılara, ölmek üzere olan bu insanlara uzatıyor, sessiz sessiz dolaşmasına devam ediyordu. Nihayet kapı çaldı. Ufak tefek kupkuru sinirli bir adam göründü.

Doktor!

Derhal, öksürenlerin çoğaldığı, yüzlerin daha fazla uzadığı sıraların üstünde derin bir sessizlik oldu. Doktor, bir taraftan sobanın üstünde ellerinin uyuşukluğunu giderirken, sarhoşları, pis insanları endişeye düşüren o sağlam, derin bilgili bakışiyle etrafındaki hastaları gözden geçiriyordu. Sonra arkasında çeşitli hastanelerin giriş kartlarını dağıtan hademe ile beraber salonu dolaşmaya başladı. Hastaneye girmeleri için durumları elverişli olduğunu söyleyince bu bedbahtlar nasıl da seviniyorlardı! O kadar hasta olmadıkları haber verilince nasıl yalvarıyorlar, nasıl bir hayal kırıklığına uğruyorlardı! Muayene biraz kaba ve üstünkörü yapılıyordu. Çünkü kalabalık fazla idi. Fakir insanların, içine, doktorların hiçbir işine yaramıyacak olan hikâyeler ve masallar kattıkları hastalıkları bitip tükenmiyordu ki! Verecekleri bir adres ya da söyliyecekleri bir isim için bile

sıkılan daima kendilerini ele vermekten korkan, çekingenlikleri yüzünden hiç münasebeti olmıyan şeylerden söz etmeğe kalkan, bu halkın bilgisizliği, şaşkınlığı, sâflığı tasavvur olunamaz.

Doktor, yanında on iki yaşlarında bir çocuk bulunan kadına soruyor:

— Ya sizin, Madam neyiniz var?

— Benim bir şeyim yok Mösyö, oğlum hasta.

— Peki oğlunuzun nesi var? Haydi, biraz çabuk olun.

— Sağırdır, Mösyö. Bakın ona bu hal nasıl geldi, size anlatayım...

— Ya! Sağır mı? Peki hangi kulağı?

— İki kulağı birden, Mösyö.

— İki kulağı birden mi? Bu nasıl olur?

Çocuğu ayağa kaldırmak için sarsarak:

— Evet... Mösyö... Haydi Edouard ayağa kalk. Bak sana soruyorlar.... Hangi kulağın sağır? dedi.

Fakat çocuk budalaca dilsizliğini devam ettiriyordu.

Anne bağırarak tekrarladı:

— Hangi kulağın sağır?

Zavallı sakatın şaşkınlığı önünde:

— Görüyorsunuz ya, Mösyö! Size dediğim gibi... Her iki kulağı da.

Doktor, daha uzakta, Jack'ın yanındaki çiçek bozuğu iri adama hitabediyor:

— Nereniz ağrıyor?

— Göğsüm, Mösyö... Buram bütün yanıyor.

— Ya demek göğsünüz yanıyor... Arasıra, birazcık olsun rakı içer misiniz?

Öteki dargın bir tavurla:

— Yoo! Hiçbir zaman Mösyö!

— Peki! Rakı içmiyorsunuz? Güzel! Ya şarap; onu da içmez misiniz?

— Evet içerim, Mösyö, kaldırabildiğim kadar.

— Peki ne kadar kaldırırsınız... Tahmin ederim ki şöyle birkaç litre kadar.

— Canım, efendim! Bu iş günlere bağlı bir mesele.

— Evet... Anlıyorum, yani gündelik aldığın günlerde...

— Allah Allah! Evet gündelik aldığım günlerde... Siz de pekâlâ bilirsiniz ki... İnsan şöyle arkadaşlariyle bir araya gelince...

— Hah tamam! Gündelik aldığınız günlerde şöyle bir çakır keyif oluyorsunuz. Gündeliği haftalık olarak verilen bir duvarcısınız. Hiç olmazsa ayda dört defa yalpa vuracak kadar sarhoş olursunuz... Pek güzel... Dilinizi çıkarın!

Ayyaş adam boşuna itiraz etti. Kabahatini itiraf etmesi gerekiyordu. Çünkü gerçek bir sorgu yargıcı ile hesaplaşıyordu. Doktor Jack'ın önüne gelince onu dikkatle muayene etti. Ona yaşını, uzun zamandan beri hasta olup

olmadığını sordu. Kısık bir sesle büyük bir kuvvet harcıyarak cevap veriyordu. Konuşurken Bélisaire onun arkasından göz kırpıyor, iri dudaklarını ileriye doğru uzatıyordu.

Doktor, sırtını dinlemek için hastanın ıslak elbiselerinin üstüne kulağını dayıyarak:

— Hadi oğlum, ayağa kalkın... Demek yürüyerek geldiniz?

— Evet Mösyö.

— Bu halinizle yürüyebilmeniz fevkalâde bir şey. Şaşılacak bir kudretiniz olmalı. Fakat bir daha böyle bir şey yapmanızı menederim. Sizi sedye ile götürsünler.

Giriş kartı yazan memura dönerek:

— Yoksullar hastanesi Saint-Jean-de-Dieux koğuşu.

Sonra başka bir kelime söylemeden, muayenesine devam etti.

Paris sokaklarının kalabalığı içinde önünüzden geçen, birbirini izleyen, birincisi ikincisi tarafından silinen, binlerce karışık süratli giden hayaller arasında, yollu keten bezinden bir tente ile örtülmüş, askıya alınmış biri önden, biri arkadan iki adamın sallıya sallıya taşıdığı sedyelerden daha yükerkler acısı bir manzara bilir misiniz? O, hem yatağın, hem de kefenin yerini tutar. Yürüyüşün sarsıntılarına kendini salıvermiş, altta belli belirsiz görünen şu kör şekil, sizde uğursuz hayaller yaratır. Kadınlar, bu manzara karşısında bir cenaze alayı görmüş

gibi istavroz çıkarırlar. Kimi zaman sedye, yaklaşmasiyle tenhalaşan kaldırımın üstünde yalnız başına gider; çoğu zaman bir anne, bir kız çocuğu, bir kızkardeş bu fakir hastanın bütün zilletiyle gözleri ıslanarak, yüriyen yatağın arkasından gelir. Böylece Jack da hamalların yanında tamamiyle yalnız bırakılmadığına kendini inandırmak için zaman zaman elini yakaladığı fedakâr ayak satıcısının aksak adımlarını dinliyordu. Hasta, uyur uyanık ve bitkin bir halde, sarsıla sarsıla, yoksullar hastanesinin ikinci katındaki avlunun dibinde bulunan Saint-Jean-de-Dieux koğuşuna geldi. Koğuşun tavanı demir direklere dayanmış, pencerelerinden bir yönü loş avluya, öteki yönü derin ve nemli bir bahçeye açılıyordu. Ayak tarafları, birbirine dayalı yirmi kadar yatak, büyük bir sobanın yanında iki büyük koltuk, bir masa, üzeri mermer bir taşla örtülü geniş bir büfe. İşte koğuşun iç görünüşü.

Jack içeri girince arkalarına koyu renk uzun bir manto, başlarına pamuktan bir takke giymiş beş altı hayalet, yeni hastanın geçişini seyretmek için sessiz sessiz oynadıkları dominoyu bıraktılar. Sobanın başında ısınan birkaçı, sedyenin yaklaşmasiyle geri çekildiler. Koskocaman odada aydınlık ancak bir köşe vardı. içinde baş rahibenin bulunduğu küçük büronun, önünde duran Meryem Ana mihrabının, tentenelerle, yapma beyaz çiçeklerle, beyaz balmu-

muyla süslenmiş şamdanlarla, serin ve zarif bir görünüşü vardı. Mihraptaki mermer kirecinden ve alçıdan yapılmış Meryem Ana heykelinin kolları, elbisesinin dalgalı uzun yenlerinden kanatlar gibi uzanıyordu. Baş rahibe Jack'ın önüne geldi. Sanki bütün tannanlığı başındaki hotozla örtünün içinde boğulmuş gibi gelen dümdüz pek yüksek fakat zayıf bir sesle:

— Vah! Zavallı yavrucak ne kadar da hasta görünüyor! Çabuk! Onu yatırmalı. Yatağımız da yok. Fakat şuradaki son yatak biraz sonra boşalacak. Orada yatan adamın hali çok kötü. Beklerken onu sedyeye yatıralım.

Kadının sedye dediği şey, az sonra boşalması ihtimali olan yatağın yanında hastabakıcının düzelttiği kayışlı bir yataktı. Fakat karyolanın içinden her dinliyenin cesaret kırıcı kayıtsızlığı yüzünden biraz daha gamlı bir hal almış derin soluklar, boğuk iniltiler yükseliyordu. Bu adam ölmek üzere idi. Fakat Jack bu uğursuz komşuluğu takdir edemiyecek kadar çok hasta, çok dalgındı. Bélisaire'in ertesi gün geleceğini söz vererek gittiğini, kendisine: "Yine görüşürüz" dediğini, sonra çorbanın dağıtılmasından meydana gelen tabak, tencere gürültülerini, daha sonra yatağının kenarındaki fısıldaşmaları ancak duyabildi. Bu fısıldaşmalarda çok hasta olduğu söylenen çift on bir numaralı hasta söz konusu oluyordu. Kendisini öteki hastalardan böyle ayırıyorlardı. Artık

onun adı Jack değil, Saint-Jean-de-Dieux koğuşunun çift on bir numarası idi. Uyuyamadığı için büyük yorgunluğundan ötürü şimdi kendisini çok bitkin, uyuşmuş hissediyordu. Sakin ve duru bir kadın sesi onu ilk uykusundan şiddetli bir sıçrama ile uyandırmıştı:

— Dua ediniz, efendiler!

Jack, mihrabın yanında yünlü bir kumaşın kalın kırmaları içinde diz çökmüş bir kadının gölgesini belli belirsiz fark etti; fakat nefes almadan devamlı şekilde dua etmeye alışmış bu ağızdan dökülen ve biraz ilâhi söyler gibi okunan pek canlı ağıtı izlemeye boş yere uğraştı. Bu sırada dikkat kesilen kulaklarına şu son kelimeler çarptı:

— Ey Ulu Tanrım! Kardeşlerimi, mahpusları, yolcuları, hastaları, can veren insanları koru!

O zaman Jack ateşli, buhranlı bir uykuya daldı. Uykusunun içinde can çekişen komşusunun iniltileri, zincirlerini sallıyan mahpusların, sonsuz bir yolun üzerinde yürüyen yolcuların hayalleri içine kaşırıyordu.

... Kendisi de bu yolculardan biri idi. Étiolles yoluna benziyen fakat ondan daha uzun, daha dolambaçlı, her adımda biraz daha uzuyan bir yolun üstünde yürüyordu. Cécile ile annesi onu beklemek istemiyerek önden gidiyorlardı; ağaçların arasında her ikisinin elbiselerinin dalgalandığını görüyordu. Onlara yetişme-

sine engel olan şey, homurdanan, dehşet veren kocaman makinelerin hendeklerin boyunca sıralanmış bulunması idi.

Bu makineler, açık ağızlarından, duman tüten bacalarından ona boğucu bir nefes gönderiyorlardı. Pistonları, kancaları, hareket kolları, demirci çekiçlerinin sağır edici gürültüsü içinde, gidip gelen, buharla işliyen rende makineleri, testereler, hepsi orada idi. Jack titriyerek onların ortasından geçmeye karar veriyor, fakat kendini kaptırıyor, kurtulamıyor, parçalanıyordu. Lime lime olmuş etlerinin parçaları, iş gömleğinin ve kaynar halindeki külçelerin kavurduğu ayaklarının parçalariyle beraber sürüklenip gidiyor, vücudu, göğsüne kadar yükselen bir cehennemin kızgın ateşiyle sarılıyordu. Buradan kurtulmak, kenarı bi melûn yolu kucakhyan Senart ormanına sığınmak için bu ne müthiş bir mücadele idi Yarabbi! İşte nihayet Jack büyük yeşil dalların serinliği altında küçülüyor. On yaşındaki halini alıyor. Bekçi ile yaptığı gezintilerin birinden dönüyor. Fakat ta ötede yolun köşesinde ihtiyar Salé kadın elinde kocaman bağ bıçağı olduğu halde odun yükünün üstüne oturmuş onu gözetliyor, kaçmak istiyor, ihtiyar kadın arkasından atılıyor. Şimdi, onu, gürültüleri ağaçların dibine inmiş pek karanlık geniş bir ormanda "Bir av kovalar" gibi kovalıyor. Jack, koşuyor, koşuyor. Fakat ihtiyar kadın ondan daha

hızlı kovalıyor. Avın yasak olduğu alana geldikleri zaman arkasında odun yükünün yere sürtünüşünü, kadının yaklaşan adımlarını, soluyan nefesini duyuyor. Nihayet kocakarı onun üzerine atılıyor; boğuşuyorlar. Fakat birden onu yere yıkıyor. Sonra bütün ağırlığiyle çocuğun göğsüne çökerek, dikenli demeti ile eziyor, eziyor...

Jack sıçrıyarak uyandı. İdare kandilinin aydınlattığı büyük koğuşu, sıra sıra yatakları, bu sık sık soluyan nefesleri, sessizliği yırtan öksürükleri tekrar tanıdı. Demek artık rüya görmüyordu. Bununla beraber göğsünün üstünde aynı fakat soğuk, ağır, cansız, uğursuz bir ağırlık hissetti. Çığlıklarına koşan hasta-bakıcılar telâşla gelip bu ağırlığı üstünden kaldırdılar; yandaki yatağına koyarak, uğursuz bir gıcırtı ile etrafını perdelerle çevirdiler.

XI

GELMİYECEK!.. GELMİYECEK!...

— Amma da uykucu imiş ha!.. Hadi, çift on bir, uyanalım. Vizite başladı.

Jack gözlerini açıyor ve gözlerine ilk çarpan şey komşu yatağın yere kadar inen hareketsiz perdeleri oluyor.

— Hah şöyle uyan bakalım oğlum! Anlaşılan bu geceyi pek buhranlı geçirdiniz... Bu zavallı adam çırpınırken sedyenizin üstüne düşmüş. Bu sizde büyük bir korku yaratmış olacak. Hadi bakalım! Biraz doğrul da görelim sizi... Vay! Vay! Ne de dermansız bir haliniz var.

Böyle konuşan, başına kadife bir takke, arkasına, göğsüne doğru sivrilerek yükselen bir beyaz önlük geçirmiş, kumral sakallı, gözleri zeki hattâ biraz alaycı, otuz kırk yaşlarında bir adamdı. Hastanın nabzını yokluyor, ona bazı sorular soruyor:

— Ne iş yaparsınız?

— Makinecilik.

— İçer misiniz?

— İçerdim... Şimdi artık içmiyorum.

Sonra uzun bir sessizlik.

— Zavallı yavrucuğum, peki ama nasıl bir hayat geçirdiniz böyle?

Doktor hastasını ürkütmekten çekinerek daha fazla bir şey söylemedi. Fakat Jack, bir gün önce Notre-Dame avlusundaki kendisine gösterdikleri sevimli ilgiyi, üzüntülü merakı burada tekrar bulunca şaşırmıştı. Asistanlar onun yatağının etrafını çeviriyorlar. Hastanenin başhekimi hastası üstünde incelediği hastalık belirtilerini onlara anlatıyor. Anlaşılan bu belirtiler, hem çok ilgi toplayan, hem de çok tehlikeli bir belirtilerdi. Öğrenciler sıra ile gelip profesörün incelemelerini yakından görüyorlardı. Jack, bütün bu meraklı kulaklara sırtını uzatıyor, nihayet: "Nefes al, nefes ver, ıslık gibi hırıltılar, zirvede kaidede çatırtılar, had verem" sözleri arasında hastalığın ağır, hem çok ağır olduğunu anlıyordu. Doktor reçetesini bir asistana yazdırdıktan sonra bir hastabakıcı yatağa yaklaşıyor, temkinli bir tavurla, yavaş yavaş, Paris'te bir ailesi, haber verilecek bir kimsesi bulunup bulunmadığını, bugün pazar olduğu için ziyaretçisi olup olmadığını soruyordu. Ailesi mi? Hah! Bakın işte bunlar. Şu iki insan, ilerlemeye cesaret eedemeden yatağının ayak ucunda duran şu erkekle kadın, ona gülümsiyen, biraz bayağı olmakla beraber iyi kalbli, aşağı tabakadan iki yüz. Bunlardan baş-

ka akrabası, başka dostu yok. Kendisine hiç ıstırap vermiyen yalnız onlar var.

Kendisine arkadaşının ümitsiz bir şekilde hasta olduğu anlatılan, tamamiyle neşeli bir tavur altında büyük bir ağlama arzusunu saklayan Bélisaire:

— Ee! Nasılsın bakalım?... Birazcık olsun iyisin ya? diye sordu.

Madam Bélisaire iri başlı çocuğundan havadis verdikten sonra getirdiği iki güzel portakalı Jack'ın yanındaki tahtanın üstüne koyuyor; sonra duvarla yatak arasındaki dar geçitte, bir kelime bile söylemiyen kocasiyle beraber bir ziyaretçi olarak oturuyordu. Jack da artık konuşmuyordu. Gözleri açık, bir noktaya dikilmiş... Ne düşünüyor?... Ancak bunu keşfedip meydana çıkaracak bir anne var.

Madam Bélisaire, birdenbire ona:

— Söylesene Jack! Gidip annenizi arıyayım mı? diye sordu.

Sönük bakışı parladı ve gülümseyerek iyi kalbli kadının üzerine dikildi... Evet, işte istediği şeyin bu olduğu besbelli. Şimdi öleceğini biliyor, annesinin kendisine yaptığı bütün şeyleri unutuyordu. Orada onu görmeye, sıkı sıkı ona sokulmaya ihtiyacı vardı. Madam Bélisaire oturduğu yerden fırladı, fakat ayak satıcısı onu geri çekti. Yatağının ayak ucunda hararetli bir meclis kuruyorlar. Kocası karısının oraya gitmesini istemiyordu. Onun "Güzel ba-

yana" karşı öfkelendiğini, bıyıklı baydan nefret ettiğini, içeri almadıkları zaman nasıl bağıracağını, nasıl gürültü patırtı yapacağını biliyordu. Kim bilir, belki de onu karakola teslim ederlerdi. Karakol korkusu, Bélisaire'in hayatında muhakkak ki büyük rolü olmuştu. Ekmekçi kadın ayak satıcısının ürkekliğini ve ondan kolayca kurtulma çaresini biliyordu.

Ayak satıcısı, nihayet karısına verdiği bir güvenle:

— Yok, yok! Sen müsterih ol, onu bu sefer sana getiririm, dedi ve gitti. Çabucak Augustins rıhtımına vardı. Fakat bir gün evvelkinden daha az mutlu idi.

Merdivenin dibinde yolunu kesen kapıcı ona sordu:

— Nereye gidiyorsunuz?

— Mösyö d'Argenton'un dairesine.

— Dün akşam gelen siz misiniz?

Bélisaire ruhunun bütün safiyeti ile cevap verdi:

— Tamam, benim.

— Peki ama yukarıya boş yere çıkıyorsun. Hiç kimse yok. Köye gittiler. Yakında da dönmiyecekler.

Böyle bir havada, bu soğukta, bu karlı havada böyle gitmek! Böyle bir şeyi Bélisaire'in havsalası olmıyordu. Boşuna direniyor, boşuna bayanın çocuğunun hastanede pek hasta durumda olduğunu anlatıyordu. Kapıcı anlattık-

larından yararlanarak merdivenin dibindeki paspastan öbür tarafa geçmesine engel oluyordu. İşte Bélisaire bir kere daha sokağın ortasında, kederli bir durumda duruyor. Birdenbire aklına yüksek bir fikir geldi. Jack, Rivals'lerle arasında geçenleri ona anlatmamıştı. Yalnız evlenme işinin geri kaldığını söylemişti. Evvelce Indret'de, beraber yaşadıklarından beri Paris'te, ihtiyar doktorun iyiliğinden sık sık konuşmuşlardı. Ah! Bélisaire zavallı ölüm döşeğine bir sevgi, sevgili bir yüz getirmek için bir arama yapamaz mı idi? Pekâlâ yapa[illegible] Sırtına yükünü vurmak üzere eve uğradı. Çünkü hiçbir zaman onsuz yola çıkmamıştı İşte, Jack'ın ona ilk defa rasgeldiği Étiolles'ün yolu üstünde, kamburunu çıkararak, soğuktan iliklerine kadar titriyerek gidiyordu. Ne çare! Bu uzun yürüyüşün sonunda onu bekliyen sonucun ne olduğunu gördünüz.

Bu sırada Madam Bélisaire, Jack'ın yatağının kenarına oturmuş, uzayan bu kayboluşu düşünerek, annesini tekrar görmek hulyasiyle büyük bir heyecanla konuşan hastanın merakını nasıl yatıştıracağını bir türlü bilemiyordu. Bu heyecanı fazlalaştıran sebep yazar gününün hastane yataklarının önüne çekip getirdiği bu kalabalık, bu kaynaşma idi. Yoldan, merdivenden itibaren akisleri bol avluların, koridorların büyüttüğü bir tepinme, bir gürültü duyuluyor, daha fazla hissediliyordu. Her an kapı açılıyor,

Jack gelen ziyaretçileri seyrediyordu. Bunlar, yatakların arasında dolaşan, görmeye geldikleri hastalarla konuşup onlara kuvvet veren, bir masalla ya da bir aile hâtırasiyle yahut sokakta olagelen bir karşılaşma ile gülümsemeye çahşan birtakım işçiler, temiz giyinmiş orta halli ailelerdi. Çoğu zaman gözler kuru kalmaya çabalarken sesler göz yaşlariyle tıkanıyor, ölmekte olan bir adamın buruşuk yastığına sağlığı yerinde bir ağızdan dökülen sözler arasında herkese kuvvet veren kelimeler, gizli mânalar taşıyan lâkırdılar, üzüntülü susmalar oluyor, beceriksizce sözler söyleniyordu. Jack, üstünde portakalların hoş kokusunun dalgalandığı şu tatlı insan mırıltılarını dinliyordu. Her yeni ziyarette, elinin üstüne bir iple asılmış küçük bir değneğin yardımiyle doğrulduktan sonra hâlâ annesinin gelmediğini görünce büyük bir hayal kırıklığına uğruyor, daha fazla bir ümitsizliğe kapılıp bitkin bir halde tekrar yastıklarının üstüne düşüyordu. Bütün ölmek üzere olanlarda görüldüğü gibi, kendisine kalan azıcık hayat, gençliğin sağlıklı yıllariyle birleştirecek kadar sağlam olmıyan bu incelik iplik onu hayatının ilk anlarına götürüyordu.

Tekrar çocukluk halini alıyordu. Artık o makineci Jack değildi. (Sonuna bir K harfi ilâve edilen) küçük Jack'tı. Lord Peambock'un vaftiz oğlu. annesini bekliyen Ida de Barancy'nin kadife elbiseli sarışın çocuğu idi.

Fakat kimse gelmiyordu!

Bununla beraber büyük bir kalabalık, kadınlar, çocuklar, babasının zayıflığını, nekahet devresine girmiş olduğu için arkasına giydiği cüppeyi görerek, küçük mihrabın süsleri önünde, rahibenin güçlükle susturduğu hayranlık çığlıkları koparark şaşkın şaşkın duraklıyan miniminiler geliyorlardı. Fakat Jack'ın annesi gelmiyordu. Ekmekçi kadın cerbezesini tüketmişti. D'Argenton'un hastalığından, gezmeye cesaret veren pazardan, hasılı bütün bahaneleri ortaya dökmüştü; şimdi artık ne söyliyeceğini bilemiyordu. Kendine bir cesaret vermek maksadiyle dizlerine renkli bir mendil yayıyor, getirdiği portakalları ağır ağır soyuyordu.

Jack, vaktiyle Charonne'deki küçük evde söylediği gibi:

— Gelmiyecek... diyordu.

Yalnız sesi o akşamdan daha hırçındı. Zayıf olmasına rağmen içinde öfkeli bir âhenk vardı:

— Eiminim ki gelmiyecek!

Sonra zavallı çocuk, son derece bir dermansızlık içinde gözlerini kapatıyordu; fakat bunu öteki ıstıraplarına katalanmak, sevgisinin bütün kırıntılarını toplayarak ses çıkarmadan, ağzından bir çığlık fırlatmadan "Cécile!.. Cécile!..." diye seslenmek için yapıyordu. Rahibe iniltiyi duyarak yaklaştı. Ablak yüzünde göz-

yaşları parıldıyan Madam Bélisaire'e yavaş sesle sordu:

— Bu zavallı çocuğun nesi var? Çok fazla ıstırap çektiği görünüyor.

— Annesi yüzünden sayın Rahibem, bir türlü gelmiyen annesi yüzünden. Onu bekliyor, bu bekleme onu yiyip bitiriyor.

— Ona acele haber göndermeli.

— Kocam ona gitti. Fakat! Anlarsınız ya, o şu "Güzel bayan"lardan biri. Anlaşıldığına göre hastanede elbisesini kirletmekten korkuyor...

Birdenbire bir öfke nöbetiyle ayağa kalktı. Küçük oğluyla konuşur gibi Jack'a:

— Ağlama, yavrucuğum anneni gidip bulacağım.

Jack, kadının gittiğini pekâlâ işitmişti; fakat gözleri daima kapıya dikilmiş, boğuk bir sesle sözünü tekrar ediyordu:

— Gelmiyecek... Gelmiyecek...

Hastabakıcı birkaç kelime söylemeye çalışıyordu:

— Hadi, çocuğum, sakin olun.

O zaman, Jack doğruldu, korkunç ve bir çeşit heyecan içinde:

— Size söylüyorum, işte gelmek istemiyecek... Onu tanımıyorsunuz. O ,zalim bir annedir... Hayatımdaki bütün felâketler başıma ondan geldi. Kalbim, onun indirdiği darbelerle baştanbaşa bir yaradır. Öteki kendisini yalan-

cıktan hasta gösterince koşup gitti. Ondan ayrılmak istemedi... Ben ölüyorum, buna rağmen gelmiyor. Ah zalim, zalim, zalim anne! Beni öldürdü ve öldüğümü görmek istemiyor!

Harcadığı kuvvetten bitkin bir hale gelen Jack başını yastığa bırakıverdi. O, çabucak sona eren hâzin bir kış gününün karla örtülü sarımsı, alacakaranlığı içinde sönüp giderken rahibe teselli etmek, yatıştırmak için ona doğru eğilip doğruluyordu.

Charlotte'la d'Argenton, Augustins rıhtımında arabadan iniyorlarladı. Resmî elbiseler, kürkler, parlak eldivenler, tenteneler, kadifeler içinde bir halk konserinden dönüyorlardı. Kadın memnundu. Düşününüz bir kere! O şairle beraber herkesin içine çıkmıştı, ısıran soğuğun canlandırdığı teni o günkü kadar güzelleşmiş, kadın güzelliğine kutusunun içinde pamuklar arasında saklanan bir müvecher gibi, kıymetli bir manzara kazandıran şu kışlık şatafatına sarınmış olarak kendini göstermişti. Kapının önünde bekliyen aşağı tabakadan uzun boylu sağlığı yerinde bir kadın yolunun üzerine atıldı:

— Madam! Madam!... Derhal gelemelisiniz.

Charlotte sapsarı kesilerek:

- Madam Bélisaire, diye bağırdı.

— Oğlunuz, çok hastadır... sizi istiyor, geliniz.

D'Argenton:

— Ooof canım, bu ne usanç verici hal böyle. Bizi bırakın da geçelim. Eğer bu efendi hasta ise ona doktorumuzu göndeririz, dedi.

— Hastanede olduğu için onun doktora ihtiyacı yok. Orada doktor var.

— Hastanede mi?

— Evet, şimdilik orada; fakat size şunu haber vereyim. Orada uzun zaman kalamıyacaktır... Eğer kendisini görmek istiyorsanız acele etmelisiniz.

Şair kadını merdivene doğru sürüklemeye çabalıyarak:

— Geliniz, geliniz Charlotte, bu müthiş bir yalan... Bunun altında bir tuzak var, diyordu.

— Madam, Madam, çocuğunuz ölmek üzere... Hey Yarabbi dünyada bu çeşit analar da var.

Charlotte artık dayanamadı:

— Götürünüz beni, dedi.

İki kadın, d'Argenton'u, kendisine düşmanı tarafından aynı dolabın çevrildiği kanaatiyle, rıhtımın üstünde şaşkın ve öfkeli bir durumda bırakarak koşmaya başladılar.

Ekmekçi kadın hastayı bırakıp gittiği sırada çekilmeye başlıyan kalabalığın gürültüsü içinde endişeli, telâşlı iki kişi sokuluyordu: Bir genç kızla ihtiyar bir adam.

— Nerede? Nerede?

— Jack, benim... Cécile!

O, gerçekten o. Uykusuzluktan, ağlamaktan yüzü solmuş; sonra kendi elini tutan bu el, evvelce kendine birçok iyilik yapan fakat şimdiki haline biraz da sebebolan şu onun kutsal eli. Çünkü talihin kimi zaman böyle insafsızlıkları vardır. Sizi uzaktan en sevgili, en aziz varlıklara dövdürür. Hasta kendini rüya görmediğine inandırmak için gözlerini kapıyor, açıyordu Cécile hep orada duruyordu. Onun altın sesini duyuyordu. O, konuşuyor, ondan af diliyor, ona neden bu kadar ıstırap çektirdiğini açıklıyordu... Ah! Eğer talihlerinin bu kadar birbirine benzediğini fark edebilseydi... O konuştukça Jack'ın ruhuna, öfkenin, acının, ıstırabın arkasından gelen büyük bir sükûn iniyordu'

— Yani beni hâlâ seviyorsunuz öyle mi? Bundan emin misiniz?

— Hiçbir zaman sizden başkasını sevmedim, hiçbir zaman başkasını sevmiyeceğim, Jack...

Evvelce birçok hâzin ölümler görmüş olan şu bayağı duvar girintisinin içinde fısıldanan şu "Sevmek" kelimesi sanki yolunu kaybetmiş bir kumrunun hastane perdelerinin kıvrımları arasında kanat çırpması gibi fevkalâde bir tatlılık kazanıyordu.

— Gelmekle öyle büyük bir iyilik ettiniz ki Cécile! Şimdi artık hiçbir şikâyetim yok. Şu-

rada, yanınızda barışmış olarak ölmek bana ıstırap vermiyor.

Rivals baba kalın bir sesle:

— Ölmek mi? Size kim ölmekten söz ediyor? diyordu. Korkma oğlum seni bu durumdan kurtaracağız. Zaten yüzün geldiğimiz zamanki yüzün bile değil.

Gerçekten, bir dakika, yere serilen hayatların ya da düşen yıldızların şu son fakat şaşırtıcı bir çaba ile etraflarına fırlattıkları o yüksek alevle, batmakta olan güneşin gönderdiği o ışıkla yüzü değişmişti.

Cécile'in elini yanağına bastırarak tutuyor, onun üstünde aşkla dinleniyor, çok hafif bir sesle konuşuyordu:

— Hayatta bütün yoksun kaldığım şeyleri bana siz verdiniz. Siz benim her şeyim olacaktınız: Arkadaşım, kardeşim, karım, annem.

Fakat bu heyecanı, az bir zaman sonra yerini hareketsiz bir uyuşukluğa, hummalı bir kızıllığa, bir baygınlık morartısına bıraktı. O zaman ıslık çalan bir teneffüsün güçlüğü ile hafifçe takallüs etmiş bulunan yüz hatlarında hastalığın bütün tahribatı belirdi. Cécile büyük babasına korkunç bakışlarla bakıyordu. Koğuş karanlıkla doluyordu. Hazır bulunanların kalbi, geceden daha esrarlı, daha hâzin bir şeyin yaklaşmasiyle daralıyordu. Jack birdenbire gözlerini açarak doğrulmaya çabaladı:

— Dinleyiniz... Dinleyiniz... Birisi merdivenlerden yukarı çıkıyor... O geliyor.

Merdivenlerde, kış rüzgârı, dağılmakta olan bir kalabalığın son uğultularını, uzaktan gelen sokaktaki tekerlek gürültülerini getiriyordu. Bir dakika kulak kabarttı; güçlükle birkaç kelime mırıldandı. Sonra başı tekrar düştü ve gözleri tekrar kapandı. Bununla beraber aldanmıyordu. İki kadın koşarak merdivenlerden yukarıya çıkıyordu. Ziyaret zamanı geçtiği halde içeri girmelerine müsaade etmişlerdi. Öyle haller vardır ki kesin emirlerin bütün engellerini kırıp geçerler. Bu koşmalardan, bu telâşlı adımlarla aşılan katlardan sonra Charlotte nihayet Saint-Jean-de-Dieu koğuşunun kapısına gelince durdu:

— Korkuyorum! dedi.

Öteki:

— Hadi, hadi! Böyle gerek! Ah! Ah! Sizin gibi kadınların çocukları olmamalı.

Sonra Madam Bélisaire, önünde duran Charlotte'u kaba bir hareketle içeri itti. Ah! Çıplak bir oda, yanan idare kandili, diz çökmüş hayaletler, beliren gölgeler. İşte anne bunları bir bakışta gördü. İkinci bakışta, tam dipte, bir yatağı, bu yatağın üstüne eğilmiş iki insanı ve elinin üstüne yaslanan baş kadar solmuş, bir ölü gibi sararmış, ayakta duran Cécile Rivals'i fark etti.

— Jack! Yavrum!

Mösyö Rivals arkasına döndü.

— Hişt! diye işaret etti.

Dinliyorlardı. Evvelâ güçlükle fark olunan bir hırıltı, inliyen ıslığa benziyen bir ses, sonra derin bir soluk işitildi.

Charlotte perişen ve korkak bir tavurla yaklaştı. Bu cansız yüz, bu uzanmış eller, sönmüş bakışiyle bir soluğun hayalini arıyan bu hareketsiz vücut onun Jack'ı idi.

Doktor eğildi:

— Jack, dostum bak annen... Geldi işte.

Zavallı kadın kolları ileriye doğru uzanmış, atılmaya hazır:

— Jack... Ben geldim... İşte bak buradayım.

Hiçbir hareket yok.

Anne yürekler paralayıcı bir çığlık attı:

— Öldü mü?

İhtiyar Rivals vahşi bir sesle cevap verdi:

— Hayır... Hayır... **Kurtuldu!**

SON

Batı Klasikleri

77

No. 9541

TOPTAN SATIŞ
İstanbul Devlet Kitapları Müdürlüğü
Ankara, İzmir, Adana, Samsun, Elazığ, Erzurum,
Trabzon ve Van Bölge Şeflikleri

PERAKENDE SATIŞ
Millî Eğitim Yayınevleri
ve Bakanlık Yayınları satıcısı kitapçılar

% 6 KDV DAHİL FİYATI : 21000 LİRA
(19811 Lira + 1189 Lira)